

DE REGUM ANNO

ROK KRÓLÓW

FONTES HISTORIAE ANTIQUAE

Zeszyty Źródłowe
do Dziejów Społeczeństw Antycznych

pod redakcją

LESZKA MROZEWICZA

Zeszyt XLIV

DIODORUS SICULUS
DE REGUM ANNO

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

DIODORUS SICULUS
DE REGUM ANNO
(Bibliotheca Historica XX)

DIODOR SYCYLIJSKI
ROK KRÓLÓW
(Biblioteka Historyczna XX)

Redakcja naukowa
SYLWESTER DWORACKI

Przekład i wstęp
TOMASZ POLAŃSKI

Komentarz
LESZEK MROZEWICZ

POZNAŃ 2019

Tekst grecki zgodny jest z wydaniem: Diodorus of Sicily,
The Library of History, Books XIX.66 – XX,
with an English translation by Russel M. Geer,
Cambridge, Mass. – London 2002 (Loeb Classical Library 390)

Recenzent: prof. zw. dr hab. Marian Szarmach

© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019

Seria wydawana staraniem Instytutu Kultury Europejskiej UAM w Gnieźnie

Adiustacja tekstu greckiego: Cezary Dobak

Publikacja sfinansowana przez
Urząd Miejski w Gnieźnie

Instytut Kultury Europejskiej oraz Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM

Na okładce: strona tytułowa amsterdamskiego wydania Biblioteki Historycznej Diodora
Sycylijskiego z roku 1746, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=50359746>
[domena publiczna; dostęp: 2.09.2019]

Projekt okładki: Ewa Wąsowska
Redaktor: Ewa Dobosz
Redaktor techniczny: Elżbieta Rygielska
Łamanie komputerowe: Reginaldo Cammarano

ISBN 978-83-232-3573-6
ISSN 1506-5898

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. FREDRY 10

www.press.amu.edu.pl

Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wydnauk@amu.edu.pl

Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl

Wydanie I. Ark. wyd. 14,00 Ark. druk. 13,00 + wklejka

DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI, SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7–9

SPIS TREŚCI

Od Redakcji (<i>Sylwester Dworacki</i>)	7
Wstęp	9
Rok królów	13
Komentarz (do tekstu polskiego)	170
Bibliografia	206

OD REDAKCJI

Księga XX Biblioteki Historycznej Diodora Sycylijskiego, zamykająca czwartą pentadę, jest ostatnią zachowaną w całości. Obejmuje ona lata 310–302 przed Chr. Idea utrzymania jedności państwa Aleksandra Wielkiego została wówczas, po śmierci ostatnich jego potomków i najbliższych krewnych, ostatecznie zarzucona. Najpełniejszą ilustracją tego stał się rok 306/305, słynny „rok królów”, gdy diadochowie: Antygon Jednooki, Ptolemeusz Soter, Lizymach i Kasander, a następnie Seleukos, kolejno przybrali tytuły królewskie. Wkrótce w ich ślady, w roku 304, podążył Agatokles, tyran Syrakuz. Akt ten, dopełniony bitwą pod Ipsos w 301 r. (Diodor opowiada o niej w księdze następnej), zapoczątkował dzieje niezależnych monarchii hellenistycznych. Dlatego zdecydowaliśmy się, aby polskiej edycji księgi XX nadać tytuł „Rok królów”.

Przy jej pisaniu Diodor wykorzystał głównie, zwłaszcza jeśli chodzi o dzieje diadochów, przekaz Hieronima z Kardii, do wydarzeń na Sycylii (Agatokles) natomiast i innych części ojkumene Timajosa z Tauromenion i Durisa z Samos. Detaliczność jego narracji owocuje mnogością bardzo wartościowych informacji, bez których nasza wiedza o epoce byłaby zdecydowanie uboższa. Wystawia to sycylijskiemu dziejopisowi znakomite świadectwo.

Sylwester Dworacki

WSTĘP

Chciałem zwrócić uwagę na rzecz bardzo istotną dla XX księgi (310-302 przed Chr.), której czytelnik polskiego tłumaczenia może nie zauważyć: na jej mozaikową, zróżnicowaną strukturę stylistyczną. Charakteryzuje ją przede wszystkim silny efekt kontrastu pomiędzy pięknym, epickim stylem Hieronima z Kardii, jego szeroką panoramą historyczną, znajomością świata, Europy, Azji i Afryki, a partykularną, faksjonistyczną umysłowością historyka Sycylii z właściwym mu gęstym, skondensowanym stylem opisującym niekończące się wojny małych społeczności sycylijskich, wojny naznaczone niehamowanym okrucieństwem. Jego bohaterowie są chciwi, nie znają uczucia litości, są niezdolni do wybaczenia ani rodakom, ani sąsiadom zza granicy swoich małych państewek. Tu zaprasza się przeciwników na ucztę, proponując im zgodę, a następnie wyrzyna przed nadejściem świtu. Zaprzysięga się pokój przy ołtarzu bogów, by po złożeniu broni przez przeciwników wyciąć ich do nogi. Tu zdradza się każdego, a następnie morduje jego rodzinę, żeby nikt nigdy za zdradę nie mógł się zemścić. Przed kartagińskim oblężeniem Syrakuz Agatokles obrabował świątynie, zdarł z kobiet biżuterię, namówił bogatych obywateli do opuszczenia miasta, dla ich dobra, a następnie, gdy wyszli już z miasta „zładził ich, zagarniając jednocześnie ich majątki” (4.5). W pobliżu Gorgion Agatokles obległ emigrantów na jakimś wzgórzu. Namawiał ich do powrotu do ojczyzny, dał im gwarancje bezpieczeństwa, a gdy już zeszli na równinę, zostali najpierw rozbrojeni, a następnie wymordowani (89.5: Timajos podał, że było ich sześć tysięcy: vide 79.5: cytowany Timajos). To właśnie sycylijskie rozdziały, które dominują w księdze XX, zawierają powtarzające się sceny wymyślnych w swoim okrucieństwie tortur i rzezi, których ofiarami stają się również starcy, kobiety i dzieci. Do takich należy rabunek Ajesty dokonany przez Agatoklesa dla pozyskania pieniędzy (71). Po ucieczce i zdradzie własnego wojska pozostawionego w Afryce, Agatokles dokonuje rzezi rodzin swoich zdradzonych żołnierzy. „Żaden krewny, żaden przyjaciel nie odważył się kogokolwiek pogrzebać”, a wokół czerwieniły się „fale zmieszanego z krwią morza” (72). Kompozycyjną antytezę tworzą rozdziały napisane przez Hieronima z Kardii, ale, trzeba o tym pamiętać, to nie one są decydujące dla stylu księgi XX. Znajdujemy wśród nich dramatyczne oblężenie Rodos przez Demetriusza ze starannym opisem helepolis (91.2-8). Tak samo jak w Hieronimowej księdze XIX spotykamy liczne ślady autopsji, a także precyzyjne informacje topograficzne. „A ponieważ noc była bezksiężycowa, poci-

ski zapalające przecinały ciemności budząc grozę”, gdy inne niewidoczne „zabijały ludzi nie będących w stanie dostrzec nadlatującej śmierci” (96.6). W rozdziałach macedońskich, podobnie również jak w księdze XIX, znajdujemy znakomite portrety: Kasander to człowiek inteligentny, przebiegły i zły. Polyperchon jedynie nikczemny. To on zamordował Heraklesa, syna Barsiny, czego Hieronim nigdy mu nie wybaczy (28.1-3). Opisy operacji militarnych zdradzają bardzo dobrą znajomość topografii Grecji Bałkańskiej (102: Sykion, 103: Korynt, 107: Cieśniny, Eolia, Jonia). Chciałoby się zapytać: gdzie Hieronim nie był, gdy chodzi o wschodnią część świata śródziemnomorskiego i Azję Zachodnią? Czy Hieronim opisał sławną morską bitwę pod Salaminą Cypryjską, nie wiem (50-52). Może autorem opisu był Marsjasz, jeden z dowódców w bitwie, a zarazem „autor historii Macedonii” (50.4)? Wydaje mi się natomiast, że wyprawa afrykańska Agatoklesa miała swojego własnego historyka, obdarzonego śmiałym dramatycznym stylem, historyka zaintrygowanego egzotyką Afryki. Jego oczyma oglądamy nawodnione, zielone pola dzisiejszej pustynnej Tunezji, schludne i bogate domy fenickiego ziemiaństwa, winnice, ogrody oliwkowe, stada koni na zielonych pastwiskach (8.3). Opisuje on także wyprawę Archagatosa w głąb lądu do gór opanowanych przez koty (58.2), a następnie do małych miast (58.3-5), i dramatyczną przeprawę armii Ofellasa przez pustynię z Kyrene wzdłuż Syrt do Kartaginy (40-42). Znajdujemy tam między innymi ekfrazę monumentalnej, gładkiej skały z jaskinią okrutnej i pięknej królowej Lamii, która mordowała dzieci (41). Narrację afrykańskiej wyprawy Agatoklesa charakteryzuje właściwe greckiemu orientalizmowi *odi et amo*. Z jednej strony fascynująca, bogata Afryka z zielonymi łąkami pełnymi stad zwierząt, z drugiej Afryka przerażająca: dzieci fenickie wrzucane w głąb płonącego wnętrza posągu Molocha (14). W XX księdze jest również intrygujący rozdział bosporański, świadectwo zapomnianego i zaginionego rozdziału historiografii hellenistycznej. W tej części księgi czytamy o śmierci Parysadesa, o walce synów królewskich o władzę, a także mamy sugestywną i plastyczną opowieść o wyprawie Satyrosa na stolicę scytyjskiego władcy Arifernesa (22-26). W swoim eklektycznym stylu i kompozycji zestawionej z różnorodnych struktur księga XX przypomina w pewnej mierze późnoantyczne syryjskie historie Kościołów Wschodu. W jednej z nich, napisanej przez, jak kiedyś wierzano, biskupa Dionizego z Tell-Mahre, można rozpoznać na przykład annalistyczne i bogate w informacje Chronicon Edessenum, wyraziste, sugestywne strony anonimowego kronikarza z klasztoru Mor Gabriel, a także panoramę historyczną znakomitego historyka Jana z Efezu.

Tomasz Polański

Nimfa Aretuza (Arethusa), opiekunka źródła na wyspie Ortygia, w otoczeniu czterech delfinów; legenda: ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ; tetradrachma syrakuzańska, ok. 438 przed Chr.

K. Lange, Götter Griechenlands. Meisterwerke Antiker Münzkunst, Berlin 1946, Tafel 63, s. 133.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇ εἰκοστῇ τῶν

Διοδώρου βίβλων

Ὡς Ἀγαθοκλῆς διαβὰς εἰς Λιβύην ἐνίκησεν παρατάξει Καρχηδονίους καὶ πολλῶν πόλεων ἐκυρίευσεν.
Ὡς Κάσανδρος Αὐδολέοντι μὲν ἐβοήθησε, πρὸς δὲ Πτολεμαῖον τὸν Ἀντιγόνου στρατηγὸν ἀποστάτην γενόμενον συμμαχίαν ἐποίησατο.
Ὡς Πτολεμαῖος μὲν τῶν περὶ Κιλικίαν πόλεόν τινας εἶλε, Δημήτριος δ' ὁ Ἀντιγόνου ταύτας ἀνεκτήσατο.
Ὡς Πολυπέρχων μὲν Ἡρακλέα τὸν ἐκ Βαρσίνης ἐπεχείρησε κατάγειν ἐπὶ τὴν πατρῶαν βασιλείαν, Πτολεμαῖος δὲ Νικοκρέοντα τὸν βασιλέα τῶν Παφίων ἐπανεΐλατο.
Περὶ τῶν πραχθέντων ἐν μὲν τῷ Βοσπόρῳ τοῖς βασιλεῦσιν, κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν Ῥωμαίοις καὶ Σαμνίταις.
Πτολεμαῖον στρατεία ἐπὶ Κιλικίαν καὶ τὴν ἐξῆς παραθαλάττιον.
Ἡρακλέους ἀναίρεσις ὑπὸ Πολυπέρχοντος.
Ἀμίλκου τοῦ στρατηγοῦ τῶν Καρχηδονίων ἄλωσις ὑπὸ Συρακοσίων.
Ὡς Ἀκραγαντῖνοι τοὺς Σικελιώτας ἐλευθεροῦν ἐπεχείρησαν.
Ὡς τῶν Συρακοσίων εἴκοσι ναῦς ἤλωσαν.
Περὶ τῆς ἐν Λιβύῃ γενομένης στάσεως καὶ τοῦ κινδύνου τοῦ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα.
Περὶ τῶν πραχθέντων Ἀππίῳ Κλαυδίῳ κατὰ τὴν τιμητικὴν ἀρχήν.
Παράδοσις Κορίνθου καὶ Σικυῶνος Πτολεμαίῳ.
Κλεοπάτρας ἐν Σάρδεσιν ἀναίρεσις.
Ὡς Ἀγαθοκλῆς Καρχηδονίους μὲν ἐνίκησεν μάχῃ, τὸν δὲ δυνάστην τῆς Κυρήνης Ὀφέλλαν μεταπεμψάμενος ἐπὶ κοινοπραγίαν κατέσφαξεν, καὶ τὴν μετὰ τούτου δύναμιν παρέλαβεν.
Ὡς Καρχηδόνιοι Βορμύλκαν ἐπιθέμενον τυραννίδι κατέλυσαν.
Ὡς Ἀγαθοκλέους ἀποπέμψαντος εἰς Σικελίαν τὰ λάφυρα τινὰ τῶν πλοίων ἐναυάγησεν.
Ὡς Ῥωμαῖοι Μαρσοῖς μὲν πολεμουμένοις ὑπὸ Σαμνιτῶν ἐβοήθησαν, ἐν δὲ τῇ Τυρρηνίᾳ Κάπριον ἐξεπολιόρκησαν.

DIODOR SYCYLIJSKI

BIBLIOTEKA HISTORYCZNA

Dwudziesta księga Historii Diodora Sycylijskiego

- O tym, jak Agatokles wyprawił się do Libii, pokonał w bitwie Kartagińczyków oraz zdobył wiele miast (rozdz. 3-18).
- O tym, jak Kasander przyszedł z pomocą Audoleonowi oraz zawarł sojusz ze strategiem Ptolemeuszem, który zdradził Antygona (rozdz. 19).
- O tym, jak Ptolemeusz zdobył kilka miast w Cylicji, które następnie odzyskał Demetriusz, syn Antygona (rozdz. 19).
- O tym, jak Polyperchon podjął próbę wprowadzenia na tron ojcowski Heraklesa, syna Barsiny, i jak Ptolemeusz zabił Nikokreona, króla Pafos (rozdz. 20-21).
- O tym, czego dokonali królowie bosporańscy, a także Rzymianie i Samnici w Italii (rozdz. 22-26).
- Wyprawa Ptolemeusza do Cylicji oraz dalszych terenów nadmorskich (rozdz. 27).
- Polyperchon zabija Heraklesa (rozdz. 28).
- Syrakuzanie biorą do niewoli Hamilkara, wodza Kartagińczyków (rozdz. 29-30).
- O tym, jak Akragantyńczycy podjęli próbę wyzwolenia Sycylińczyków (rozdz. 31).
- O tym, jak 20 statków syrakuzkańskich wpadło w ręce wrogów (rozdz. 32).
- O buncie w Libii oraz niebezpieczeństwie, w jakim znalazł się Agatokles (rozdz. 33-34).
- O dokonaniach Appiusza Klaudiusza w okresie sprawowania urzędu cenzora (rozdz. 36).
- Wydanie Koryntu i Sykionu Ptolemeuszowi (rozdz. 37).
- Zabójstwo Kleopatry w Sardes (rozdz. 37).
- O tym, jak Agatokles zwyciężył w walce Kartagińczyków, a następnie zaprosił do współpracy i zamordował króla Cyreny, Ofellasa oraz przejął dowództwo nad jego wojskiem (rozdz. 38-42).
- O tym, jak Kartagińczycy uniemożliwili próbę przejęcia władzy tyrańskiej przez Bomilkasa (rozdz. 43-44).
- O tym, jak zatонуła część statków wysłanych przez Agatoklesa na Sycylię (rozdz. 44).
- O tym, jak Rzymianie dopomogli Marsom walczącym z Samnitami i jak zdobyli Kaprion w Etrurii (rozdz. 44).

Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ κατάπλους εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ τῆς Μουνυχίας ἄλωσις.
Ἐλευθέρωσις Ἀθηναίων καὶ Μεγαρέων.

Πλοῦς ἐπὶ Κύπρον Δημητρίου καὶ μάχη πρὸς Μενέλαον τὸν στρατηγὸν καὶ
Σαλαμῖνος πολιορκία.

Ναυμαχία Δημητρίου πρὸς Πτολεμαῖον καὶ νίκη Δημητρίου.

Παράληψις Κύπρου τε πάσης καὶ τῆς Πτολεμαίου δυνάμεως.

Ὡς μετὰ τὴν νίκην ταύτην Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου περιθεμένων διάδημα ζηλο-
τυπήσαντες οἱ λοιποὶ δυνάσται βασιλεῖς ἑαυτοὺς ἀνηγόρευσαν.

Ὡς Ἀγαθοκλῆς Ἰτύκην ἐκπολιορκήσας διεβίβασε μέρος τῆς δυνάμεως εἰς τὴν
Σικελίαν.

Ὡς Ἀκραγαντῖνοι παραταξάμενοι πρὸς τοὺς Ἀγαθοκλέους στρατηγοὺς ἠττήθησαν.

Ὡς Ἀγαθοκλῆς Ἡράκλειαν μὲν καὶ Θέρμα καὶ Κεφαλοίδιον προσηγάγετο, τὴν δὲ
τῶν Ἀπολλωνιατῶν χώραν καὶ πόλιν ἐξηνδραποδίσατο.

Ὡς Ἀγαθοκλῆς ἐν Σικελίᾳ ναυμαχία μὲν ἐνίκησε Καρχηδονίους, μάχη δ'
Ἀκραγαντίνους.

Διάβασις εἰς Λιβύην Ἀγαθοκλέους τὸ δεύτερον καὶ ἦττα.

Αἱ γενόμεναι ταραχαὶ κατὰ τὰ ἐκατέρων στρατόπεδα.

Ἀγαθοκλέους δρασμὸς εἰς Σικελίαν.

Αἱ γενόμεναι σφαγαὶ τῶν Σικελιωτῶν ὑπὸ Ἀγαθοκλέους.

Στρατεία Ἀντιγόνου βασιλέως μεγάλαις δυνάμεσιν ἐπ' Αἴγυπτον.

Ἀπόστασις Πασιφίλου στρατηγοῦ ἀπὸ Ἀγαθοκλέους.

Ὡς Καρχηδόνιοι συνέθεντο τὴν εἰρήνην πρὸς Ἀγαθοκλέα.

Ὡς Ῥόδον πολιορκήσας Δημήτριος διελύσατο τὴν πολιορκίαν.

Ὡς Ῥωμαῖοι Σαμνίτας δυσὶ μάχαις ἐνίκησαν.

Ὡς Δημήτριος ἀπὸ τῆς Ῥόδου πλεύσας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς πλείστας πόλεις
ἠλευθέρωσεν.

Ὡς Ἀγαθοκλῆς Λιπαραίους χρήματα ἀδίκως εἰσπραξάμενος ἀπέβαλε τὰς ναῦς ἐν
αἷς ἦν τὰ χρήματα.

Ὡς Ῥωμαῖοι τὸ μὲν ἔθνος τῶν Αἰκλῶν κατεπολέμησαν, πρὸς δὲ τοὺς Σαμνίτας
συνέθεντο τὴν εἰρήνην.

Τὰ πραχθέντα Κλεωνύμῳ περὶ τὴν Ἰταλίαν.

Δι' ἧς αἰτίας οἱ περὶ Κάσανδρον καὶ Λυσίμαχον, ἔτι δὲ Σέλευκον καὶ Πτολεμαῖον
συνδραμόντες ἐνεστήσαντο τὸν πόλεμον πρὸς Ἀντίγονον.

Στρατεία Κασάνδρου μὲν ἐπὶ Δημήτριον εἰς Θεσσαλίαν, Λυσιμάχου δ' εἰς τὴν
Ἀσίαν.

Ἀπόστασις Δοκίμου καὶ Φοίνικος τῶν στρατηγῶν ἀπ' Ἀντιγόνου.

Ὡς Ἀντίγονος ἀντιστρατοπεδεύσας Λυσιμάχῳ πολὺ προεῖχε ταῖς δυνάμεσιν.

Ὡς Δημήτριον τὸν υἱὸν ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετεπέμψατο.

Ὡς Πτολεμαῖος μὲν ἐχειρώσατο τὰς πόλεις τὰς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Σέλευκος δ' ἐκ
τῶν ἄνω σατραπειῶν τὴν κατάβασιν ἐποίησατο μέχρι Καππαδοκίας.

Διάλυσις ἀπασῶν τῶν δυνάμεων εἰς χειμασίαν.

Lądowanie Demetriusza Poliorketesa w Pireusie oraz zdobycie Munichii (rozdz. 45).
 Wyzwolenie Aten i Megary (rozdz. 46).
 Wyprawa morska Demetriusza na Cypr, bitwa ze strategiem Menelaosem oraz oblężenie Salamin (rozdz. 47-48).
 Bitwa morska Demetriusza z Ptolemeuszem i zwycięstwo Demetriusza (rozdz. 49-52).
 Przejęcie całego Cypru oraz wojsk Ptolemeusza (rozdz. 53).
 O tym, jak po tym zwycięstwie Antygon oraz Demetriusz nałożyli na głowy diadem i jak inni władcy, zazdroszcząc im, również przybrali królewskie tytuły (rozdz. 53).
 O tym, jak Agatokles zdobył Utykę i przerzucił część swoich sił na Sycylię (rozdz. 54-55).
 O tym, jak Akragantyńczycy stanęli do walki ze strategami Agatoklesa i zostali pokonani (rozdz. 56).
 O tym, jak Agatokles pozyskał Herakleję, Termę i Kefaloidion, a następnie spustoszył ziemię Apolloniatów (rozdz. 56).
 O tym, jak Agatokles pokonał Kartagińczyków na morzu oraz Akragantyńczyków na lądzie (rozdz. 57-63).
 Druga przeprawa Agatoklesa do Libii i klęska (rozdz. 64).
 Zamęt w obozach po obydwu stronach (rozdz. 65-70).
 Ucieczka Agatoklesa na Sycylię (rozdz. 71).
 Agatokles dokonuje rzezi Sycylijczyków (rozdz. 71-72).
 Wyprawa króla Antygona z wielkimi siłami na Egipt (rozdz. 73-76).
 Zdrada Pasifilosa, stratega Agatoklesa (rozdz. 77).
 Jak Kartagińczycy zawarli pokój z Agatoklesem (rozdz. 79).
 O tym, jak Demetriusz wycofał się spod obleganego przez siebie Rodos (rozdz. 81-99).
 O tym, jak Rzymianie w dwóch bitwach zwyciężyli Samnitów (rozdz. 90).
 O tym, jak Demetriusz popłynął z Rodos do Hellady i wyzwolił wiele miast (rozdz. 100-103).
 O tym, jak Agatokles w sposób nikczemny wymusił pieniądze na Liparyjczykach, a następnie utracił statki, które te pieniądze wiozły (rozdz. 101).
 O tym, jak Rzymianie pokonali lud Ajklów i zawarli pokój z Samnitami (rozdz. 101).
 O tym, czego w Italii dokonał Kleonymos (rozdz. 104-105).
 O przyczynach, które sprawiły, że Kasander, Lizymach, a także Seleukos i Ptolemeusz porozumieli się ze sobą i rozpoczęli wojnę z Antygonem (rozdz. 106).
 Wyprawa Kasandra do Tesalii przeciw Demetriuszowi oraz Lizymacha do Azji (rozdz. 107).
 Zdrada Dokimosa i Fojniksa, strategów Antygona (rozdz. 107).
 O tym, jak Antygon wyprawił się z przeważającymi siłami przeciw Lizymachowi (rozdz. 108-109).
 O tym, jak [Antygon] wezwał z Hellady syna Demetriusza (rozdz. 109-111).
 O tym, jak Ptolemeusz opanował miasta Celesyrii oraz o marszu Seleukosa z górnych satrapii do Kapadocji (rozdz. 112).
 Wszystkie armie zajmują kwatery na leżach zimowych (rozdz. 113).

DIODORUS SICULUS

ΒΙΒΛΟΣ ΕΙΚΟΣΤΗ

1. Τοῖς εἰς τὰς ἱστορίας ὑπερμήκεις δημηγορίας παρεμβάλλουσιν ἢ πυκναῖς χρωμένοις ῥητορείαις δικαίως ἂν τις ἐπιτιμήσειεν· οὐ μόνον γὰρ τὸ συνεχὲς τῆς διηγήσεως διὰ τὴν ἀκαιρίαν τῶν ἐπεισαγομένων λόγων διασπῶσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοτίμως ἐχόντων πρὸς τὴν τῶν πράξεων ἐπίγνωσιν μεσολαβοῦσι τὴν ἐπιθυμίαν. (2) καίτοι γε τοὺς ἐπιδείκνυσθαι βουλομένους λόγου δύναμιν ἔξεστι κατ' ἰδίαν δημηγορίας καὶ πρεσβευτικούς λόγους, ἔτι δὲ ἐγκώμια καὶ ψόγους καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα συντάττεσθαι· τῇ γὰρ οἰκονομίᾳ τῶν λόγων χρησάμενοι καὶ τὰς ὑποθέσεις χωρὶς ἑκατέρας ἐξεργασάμενοι κατὰ λόγον ἂν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πραγματείαις εὐδοκιμοῖεν. (3) νῦν δ' ἔνιοι πλεονάσαντες ἐν τοῖς ῥητορικοῖς λόγοις προσθήκην ἐποιήσαντο τὴν ὅλην ἱστορίαν τῆς δημηγορίας. λυπεῖ δ' οὐ μόνον τὸ κακῶς γραφέν, ἀλλὰ καὶ τὸ δοκοῦν ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπιτετεῦχθαι, τόπων καὶ καιρῶν τῆς οἰκείας τάξεως διημαρτηκός. (4) διὸ καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων τὰς τοιαύτας πραγματείας οἱ μὲν ὑπερβαίνουν τὰς ῥητορείας, κἂν ὅλως ἐπιτετεῦχθαι δόξωσιν, οἱ δὲ διὰ τὸ μῆκος καὶ τὴν ἀκαιρίαν τοῦ συγγραφέως ἐκλυθέντες τὰς ψυχὰς τὸ παράπαν ἀφίστανται τῆς ἀναγνώσεως, οὐκ ἀλόγως τοῦτο πάσχοντες· (5) τὸ γὰρ τῆς ἱστορίας γένος ἀπλοῦν ἐστὶ καὶ συμφυὲς αὐτῷ καὶ τὸ σύνολον ἐμψύχῳ σώματι παραπλήσιον, οὗ τὸ μὲν ἐσπαραγμένον ἐστέρηται τῆς ψυχικῆς χάριτος, τὸ δὲ τὴν ἀναγκαίαν σύνθεσιν ἔχον εὐκαίρως τετήρηται καὶ τῷ συμφυεῖ τῆς ὅλης περιγραφῆς ἐπιτερπῇ καὶ σαφεῇ παρίστησι τὴν ἀνάγνωσιν.

DIODOR SYCYLIJSKI

ROK KRÓLÓW

1. Sądzę, że słusznie gani się pisarzy, którzy wprowadzają do dzieł historycznych bardzo obszerne mowy polityczne, czy też zbyt często posługują się popisami krasomówczymi. W ten sposób bowiem nie tylko rozrywają ciągłość narracji poprzez niestosowność wprowadzonych mów, ale jednocześnie przeszkadzają tym, którzy usilnie starają się poznać bieg wydarzeń. (2) Przecież mogą ukazać swoje umiejętności retoryczne, komponując zarówno mowy polityczne, jak i doradcze na użytek prywatny, jak również pochwały czy nagany oraz wszelkie inne, gdy tylko zechcą. A jeśli przy tym dysponują dobrym stylem i są w stanie komponować mowy w obydwu konwencjach według wymogów gatunku, to nawet mogą zdobyć sobie w tych dziedzinach dobre imię. (3) Obecnie¹ jednak niektórzy pisarze popadają w przesadę w posługiwaniu się oracjami retorycznymi, co w konsekwencji prowadzi do tego, że zamieniają oni całą dziedzinę historii w jakiś dodatek do wymowy politycznej. Zasmucają nie tylko niska jakość stylu, nawet jeśli niektóre fragmenty wydają się dobrze napisane, lecz także błędy w zakresie doboru tematów oraz stosownego miejsca w zakresie dyspozycji właściwej dla danej oracji. (4) Dlatego też niektórzy czytelnicy takich dzieł historycznych całkowicie pomijają przemówienia, nawet jeśli można uważać je za w pełni udane, podczas gdy inni z kolei z powodu rozwlekłości i złego stylu ogarnięci duchowym znużeniem po prostu odkładają lekturę. I nie czynią tego bezpodstawnie. (5) Styl historyczny bowiem znamionuje się prostotą i właściwą mu jednolitością, przez co, można powiedzieć, najbardziej przypomina jakieś żywe stworzenie. Gdy więc oderwiemy którąś z jego części, pozbawimy go zarazem żywości i płynącej z niej przyjemności odbioru. Jeśli natomiast będzie miał konieczną kompozycję, zachowa również w pełni właściwy mu ton, a jednocześnie dzięki jednolitości całej opowieści sprawi, że tekst będzie jasny, a lektura dostarczy czytelnikowi przyjemności.

2. Οὐ μὴν παντελῶς γε τοὺς ῥητορικοὺς λόγους ἀποδοκιμάζοντες ἐκβάλλομεν ἐκ τῆς ἱστορικῆς πραγματείας τὸ παράπαν· ὀφειλούσης γὰρ τῆς ἱστορίας τῇ ποικιλίᾳ κεκοσμηθῆναι κατ' ἐνίους τόπους ἀνάγκη προσλαμβάνεσθαι καὶ τοὺς τοιοῦτους λόγους — καὶ ταύτης τῆς εὐκαιρίας οὐδ' ἂν ἐμαυτὸν ἀποστερήσαι βουληθεῖν — ὥσθ' ὅταν τὰ τῆς περιστάσεως ἀπαιτῇ πρεσβευτοῦ ἢ συμβούλου δημηγορίαν ἢ τῶν ἄλλων τι τοιοῦτον, ὃ μὴ τεθαρρηκότες συγκαταβαίνων πρὸς τοὺς ἐν τοῖς λόγοις ἀγῶνας καὶ αὐτὸς ὑπαίτιος ἂν εἴη. (2) οὐκ ὀλίγας γὰρ ἂν τις αἰτίας εὔροι, καθ' ἃς κατὰ πολλὰ ἀναγκαίως παραληφθήσεται τὰ τῆς ῥητορείας· ἡ γὰρ πολλῶν εἰρημένων εὐστόχως καὶ καλῶς οὐ παραλείπτεον δι' ὀλιγορίαν τὰ μνήμης ἄξια καὶ τῇ ἱστορίᾳ κεκραμένην ἔχοντα τὴν ὠφέλειαν, ἢ μεγάλων καὶ λαμπρῶν τῶν ὑποθέσεων οὐσῶν οὐ περιορατέον ἐλάττονα τῶν ἔργων φανῆναι τὸν λόγον· ἔστι δ' ὅτε παρὰ προσδοκίαν τοῦ τέλους ἐκβάντος ἀναγκασθόμεθα τοῖς οἰκείοις τῆς ὑποθέσεως λόγοις χρῆσασθαι χάριν τοῦ λῦσαι τὴν ἀλογίαν.

(3) Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλις ἡμῖν ἐχέτω, περὶ δὲ τῶν ὑποκειμένων πράξεων ῥητέον, παραθέντας πρότερον τοὺς οἰκείους τῇ γραφῇ χρόνους. ἐν μὲν οὖν ταῖς προηγουμέναις βύβλοις ἀναγεγράφαμεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰς πράξεις τὰς τε τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἕως ἐπὶ τὸν προηγούμενον ἐνιαυτὸν τῆς Ἀγαθοκλέους στρατείας εἰς τὴν Λιβύην, εἰς ἣν ἀπὸ Τροίας ἀλώσεως ἔτη συνάγεται τρισὶ πλείω τῶν ὀκτακοσίων ὀγδοήκοντα· ἐν ταύτῃ δὲ τὸ συνεχὲς προστιθέντες τῆς ἱστορίας ἀρξόμεθα μὲν ἀπὸ τῆς εἰς Λιβύην διαβάσεως Ἀγαθοκλέους, καταλήξομεν δ' εἰς τὸν ἐνιαυτὸν καθ' ὃν οἱ βασιλεῖς συμφρονήσαντες κοινῇ διαπολεμεῖν ἤρξαντο πρὸς Ἀντίγονον τὸν Φιλίππου, περιλαβόντες ἔτη ἑννέα.

3. Ἐπ' ἄρχοντος γὰρ Ἀθήνησιν Ἱερομνήμονος Ῥωμαῖοι μὲν ὑπάτους κατέστησαν Γάιον Ἰούλιον καὶ Κόιντον Αἰμίλιον, κατὰ δὲ τὴν Σικελίαν Ἀγαθοκλῆς ἡττημένος ὑπὸ Καρχηδονίων τῇ περὶ τὸν Ἰμέραν μάχῃ καὶ τὸ πλεῖστον καὶ κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀποβεβληκῶς συνέφυγεν εἰς τὰς Συρακούσας. (2) ὁρῶν δὲ τοὺς τε συμμάχους ἅπαντας μεταβεβλημένους καὶ τοὺς βαρβάρους πλὴν Συρακουσσῶν ἀπάσης σχεδὸν Σικελίας κυριεύοντας καὶ πολὺν προέχοντας ταῖς τε πεζικαῖς καὶ ναυτικαῖς δυνάμεσιν ἐπετελέσατο πράξιν ἀνέλπιστον καὶ παραβολωτάτην. (3) πάντων γὰρ διειληφόντων μὴδ' ἐγχειρήσειν αὐτὸν τοῖς Καρχηδονίοις ἀνταχθῆναι, διανοήσατο τῆς μὲν πόλεως ἀπολιπεῖν τὴν ἱκανὴν φυλακὴν, τῶν δὲ στρατιωτῶν τοὺς εὐθέτους ἐπιλέξει καὶ μετὰ τούτων εἰς τὴν Λιβύην διακομισθῆναι· τοῦτο γὰρ πράξας ἤλπιζε τοὺς μὲν ἐν τῇ Καρχηδόνι τετρυφηκότας ἐν εἰρήνῃ πολυχρονίῳ καὶ διὰ τοῦτ' ἀπείρους ὄντας τῶν ἐν ταῖς μάχαις κινδύνων ὑπὸ τῶν ἐνηθλικότων τοῖς δεινοῖς ῥαδίως ἡττηθήσεσθαι, τοὺς δὲ κατὰ Λιβύην συμμάχους, βαρυνομένους τοῖς προστάγμασιν ἐκ πολλῶν χρόνων, λήψεσθαι καιρὸν τῆς ἀποστάσεως, τὸ δὲ μέγιστον, διαρπάσειν ἀπροσδοκῆτως

2. Nie usuwamy jednak całkowicie przemówień krasomówczych z dzieła historycznego, aczkolwiek nie uznajemy je za właściwe. Ponieważ historia zyskuje na różnorodności wprowadzonych tu i ówdzie ozdobników stylu, wprowadzenie tego rodzaju wymowy jest rzeczą konieczną – ja sam zresztą nie chciałbym pozbawiać się tego bogactwa – a to dlatego, że jeśli okoliczności naprawdę wymagają publicznej mowy posła lub doradcy czy czegoś innego w tym rodzaju, to ten, któremu nie starczyłoby odwagi, aby dopuścić do starcia się w słowach przeciwstawnych racji, sam musiałby spotkać się z naganą. (2) Wiele będzie można znaleźć takich miejsc, w których wprowadzenie popisów krasomówczych będzie konieczne. Czy to dlatego, aby nie pominąć z lekceważeniem licznych godnych pamięci wypowiedzi, które dobrze służą wzbogaceniu stylu historycznego, czy też dlatego aby w obliczu wielkich i sławnych przedsięwzięć nie dopuścić do tego, by słowo ustępowało wielkości czynu. Zdarza się bowiem, że wypadki toczą się w sposób zupełnie nieoczekiwany. Wtedy będziemy zmuszeni posłużyć się stylem stosownym do przedmiotu, po to aby uniknąć efektu niedorzeczności. (3) Tyle ode mnie na temat retoryki. Teraz już czas opowiedzieć o tym, o czym zamierzam pisać, przedstawiając wcześniej konieczne w dziele historycznym ramy chronologiczne. W poprzednich księgach spisaliśmy czyny Hellenów i barbarzyńców, poczynając od czasów najdawniejszych, a kończąc na roku poprzedzającym wyprawę Agatoklesa do Libii, do czasu której od zdobycia Troi upłynęło razem osiemset osiemdziesiąt trzy lata². W bieżącej księdze najpierw nawiążemy do ostatnich wydarzeń dla zachowania ciągłości narracji, by następnie zacząć od przeprawy Agatoklesa do Libii i zakończyć na roku, w którym królowie podjęli wspólną decyzję o rozpoczęciu wojny z Antygonem, synem Filipa³. Księga ta będzie więc obejmować dziewięć lat⁴.
3. Gdy Hieromnemon był archontem w Atenach⁵ Rzymianie powołali konsulów Gajusza Juliusza i Kwintusa Emiliusza⁶, podczas gdy na Sycylii pokonany przez Kartagińczyków w bitwie nad rzeką Himera⁷ Agatokles⁸, straciwszy wielką część swoich najlepszych wojsk, schronił się w Syrakuzach⁹. (2) Ponieważ widział, że wszyscy sprzymierzeńcy odwrócili się od niego, a barbarzyńcy dzierżą władzę nad całą nieomal Sycylią z wyjątkiem Syrakuz i że w dodatku posiadają znaczną przewagę militarną zarówno na lądzie, jak i na morzu, zrealizował niezwykle śmiały plan, którego nikt nie był w stanie przewidzieć. (3) Ponieważ wszyscy byli przekonani, że nie podejmie walki z Kartagińczykami w otwartym polu, wymyślił, aby w mieście zostawić odpowiednio duży garnizon, samemu zaś wybrać najlepszych żołnierzy i przeprawić się z nimi do Libii¹⁰. Żywił bowiem nadzieję, że jeśli tego dokona, to jego zaprawieni w bojach żołnierze z łatwością pokonają żyjących w luksusie mieszkańców Kartaginy, którzy wskutek długotrwałego pokoju odwykli od niebezpieczeństw wojennych, a z drugiej strony wierzył, że afrykańscy sojusznicy Kartagińczy-

ἐπιφανείς χώραν ἀπόρθητον καὶ διὰ τὴν τῶν Καρχηδονίων εὐδαιμονίαν πεπληρωμένην παντοίων ἀγαθῶν, τὸ δ' ὅλον ἀπὸ τῆς πατρίδος καὶ πάσης Σικελίας περισπάσειν τοὺς βαρβάρους καὶ πάντα τὸν πόλεμον μετᾶξιν εἰς τὴν Λιβύην ὅπερ καὶ συνετελέσθη.

4. Τὴν γὰρ ἐπίνοιαν ταύτην οὐδενὶ τῶν φίλων δηλώσας τῆς μὲν πόλεως ἐπιμελητὴν Ἄντανδρον τὸν ἀδελφὸν κατέστησε μετὰ τῆς ἱκανῆς φυλακῆς, αὐτὸς δὲ τῶν στρατιωτῶν ἐπιλέγων τοὺς εὐθέτους κατέγραφε, τοῖς μὲν πεζοῖς παραγγέλλων ἐτοίμους εἶναι μετὰ τῶν ὅπλων, τοῖς δ' ἵππευσι διακελευόμενος ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν χωρὶς τῆς πανοπλίας ὑπηρεσίον καὶ χαλινόν, ὅπως, ὅταν ἵππων κυριεύσῃ, τοὺς ἀναβησομένους ἐτοίμους ἔχειν, τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐξηρτυμένους· (2) κατὰ γὰρ τὴν προγεγεννημένην ἦτταν τῶν μὲν πεζῶν ἀπωλώλεισαν οἱ πλείους, οἱ δ' ἵππεῖς ὑπῆρχον διασεσωσμένοι σχεδὸν ἅπαντες, ὧν τοὺς ἵππους οὐκ ἡδύνατο διακομίζειν εἰς τὴν Λιβύην. (3) ἵνα δὲ χωρισθέντος αὐτοῦ μὴ νεωτερίζωσιν οἱ Συρακόσιοι, διεξεύγνυε τὰς συγγενείας ἀπ' ἀλλήλων καὶ μάλιστα ἀδελφοὺς ἀπ' ἀδελφῶν καὶ πατέρας ἀπὸ παίδων, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς πόλεως ἀπολείπων, τοὺς δὲ μεθ' ἑαυτοῦ διακομίζων· (4) πρόδηλον γὰρ ἦν ὡς οἱ μένοντες ἐν ταῖς Συρακούσαις, κἂν ἀλλοτριώτατα τυγχάνωσι πρὸς τὸν δυνάστην διακειμένοι, διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀπογόνους εὐνοίαν οὐδὲν ἂν πράττειαν ἄτοπον κατὰ Ἀγαθοκλέους. (5) ἀπορούμενος δὲ χρημάτων τὰ τε τῶν ὀρφανῶν παρὰ τῶν ἐπιτροπευόντων εἰσεπράξατο, φάσκων πολὺ βέλτιον ἐκείνων ἐπιτροπεύσειν καὶ τοῖς παισὶν εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσι πιστότερον ἀποδώσειν, ἐδανείσατο δὲ καὶ παρὰ τῶν ἐμπόρων καὶ τινα τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναθημάτων ἔλαβεν καὶ τῶν γυναικῶν τὸν κόσμον περιείλετο. (6) ἔπειθ' ὁρῶν καὶ τῶν εὐπορωτάτων τοὺς πλείστους δυσχεραίνοντας τοῖς πραττομένοις καὶ πρὸς αὐτὸν ἀλλοτριώτατα διακειμένους συνήγαγεν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ περὶ τε τῆς προγεγεννημένης συμφορᾶς καὶ τῶν προσδοκωμένων δεινῶν κατοδυρόμενος αὐτὸς μὲν ῥαδίως ὑπομενεῖν ἔφησε τὴν πολιορκίαν συνήθης ὧν πάσῃ κακοπαθείᾳ, ἐλεεῖν δὲ τοὺς πολίτας, εἰ συγκλεισθέντες ἀναγκασθήσονται πολιορκίαν ὑπομένειν. (7) διεκελεύετο οὖν σώζειν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ἰδίων κτήσεων τοὺς μὴ βουλομένους ὑπομένειν ὅ τι ποτ' ἂν δοκῇ τῇ τύχῃ πάσχειν. ἐξορμησάντων δ' ἐκ τῆς πόλεως τῶν μάλιστα εὐπόρων καὶ μισούντων τὸν δυνάστην τούτους μὲν ἐπαποστείλας τινὰς τῶν μισθοφόρων ἀνείλε καὶ τὰς οὐσίας εἰς αὐτὸν ἀνέλαβε, (8) διὰ δὲ μῆας ἀνοσίῳ πράξεως χρημάτων εὐπορήσας καὶ τῶν ἀλλοτρίως διακειμένων πρὸς αὐτὸν καθαρὰν ποιήσας τὴν πόλιν ἡλευθέρωσε τῶν οἰκετῶν τοὺς εὐθέτους εἰς στρατείαν.

ków, uginający się od dawna pod ciężarem kontrybucji, wykorzystają okazję do buntu. Najbardziej jednak liczył na to, że zjawiwszy się w Afryce nieoczekiwanie, splądruje kraj nietknięty dotąd rabunkami, kraj wskutek bogactwa Kartagińczyków obfitujący we wszelkie dobra¹¹. I wreszcie, że odciągnie barbarzyńców zarówno od ziemi ojczystej, jak i całej Sycylii, a całość działań wojennych przeniesie do Libii, co też się stało.

4. Zamiarów swoich nie wyjawiał nikomu, nawet najbliższemu współpracownikom¹². Dowódcą garnizonu mianował swojego brata Antandrosa¹³, pozostawiając mu odpowiednio silny garnizon, sam natomiast zaciągnął w szeregi swoich wybranych, najlepszych żołnierzy. Żołnierzom piechoty rozkazał być w pełnej gotowości bojowej, kawalerzystom natomiast polecił trzymać przy sobie oprócz pełnego uzbrojenia również derkę na grzbiet koński oraz uprząż, aby, gdy zdobędzie dla nich konie, mogli natychmiast ich dosiąść, wyposażeni we wszystko co potrzebne do walki. (2) Otóż w przegranej ostatnio bitwie¹⁴ zginęło bardzo wielu żołnierzy piechoty, ale oddziały kawalerii wyszły z niej nieomal nietknięte. Nie był jednak w stanie przeprowadzić do Libii koni. (3) Następnie, aby zapobiec buntowi Syrakuzan po opuszczeniu przez niego miasta, odseparował od siebie członków rodzin, przede wszystkim zaś braci od braci i synów od ojców, jednych pozostawiając w mieście, innych zabierając ze sobą. (4) Było bowiem jasne, że ci, którzy pozostaną w Syrakuzach, nawet jeśli będą żywili wobec władcy otwartą wrogość, nie zrobią niczego przeciw Agatoklesowi przez wzgląd na swoich krewnych. (5) A ponieważ brakowało mu pieniędzy, zmusił do wypłacenia tych pieniędzy, które pozostawały w rękach opiekunów sierot, mówiąc, że on sam znacznie lepiej zatroszczy się o dzieci, a one z kolei, gdy już dorosną, będą mogły z dużo większą pewnością liczyć na ich zwrot. Dalej – pożyczył pieniądze na procent u kupców, co więcej – skonfiskował w świątyniach pewną ilość darów wotywnych, a wreszcie zdarł z kobiet biżuterię. (6) Następnie widząc, że większość bogatych obywateli wyraża otwarte niezadowolenie z zaistniałej sytuacji i nie ukrywa otwartej wrogości wobec niego, zwołał zgromadzenie ludowe, w czasie którego bardzo ubolewał z powodu ostatnich nieszczęść, a także spodziewanych dalszych cierpień. Powiedział, że on sam łatwo zniesie obłężenie, ponieważ jest za pan brat z wszelkimi niedogodnościami, ale ogarnia go uczucie litości wobec obywateli, którzy zamknięci w murach miasta będą musieli znosić obłężenie. (7) Radził więc, by ci, którzy nie chcą znosić tego, co może zgotować im w Syrakuzach los, ratowali się sami, unosząc również własne kosztowności. I gdy najbogatsi i najbardziej nienawidzący władcy obywatele wyszli z miasta, wysłał za nimi oddział zaciężnych i zgładził ich, zagarniając jednocześnie ich majątki. (8) W ten to sposób za pomocą jednego bezbożnego czynu stał się jednocześnie bogaty i oczyścił miasto ze swoich przeciwników. Na koniec obdarzył wolnością tych spośród mieszkańców miasta¹⁵, którzy nadawali się do służby wojskowej.

5. Ὡς δ' εὐτρεπῇ πάντ' ἦν, πληρώσας ἐξήκοντα ναῦς ἐπετήρει καιρὸν οἰκεῖον πρὸς τὸν ἔκπλουν. ἀγνοουμένης δὲ τῆς ἐπινοίας αὐτοῦ τινὲς μὲν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπελάμβανον αὐτὸν στρατεῦειν, τινὲς δὲ πορθήσῃν τῆς Σικελίας τὴν ὑπὸ Καρχηδονίους, πάντες δὲ ἀπεγίνωσκον τῶν ἐκπλεῖν μελλόντων τὴν σωτηρίαν καὶ τοῦ δυνάστου τὴν μανίαν κατεγίνωσκον. (2) ἐφορμούντων δὲ τῶν πολεμίων πολλαπλασίαις τριήρεσι τὸ μὲν πρῶτον ἐφ' ἡμέρας τινὰς ἠνάγκάζετο συνέχειν ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ναυσὶ τοὺς στρατιώτας, οὐ δυναμένους ἐκπλεῦσαι· ἔπειτα δὲ σιτηγῶν πλοίων τῇ πόλει προσθεόντων οἱ μὲν Καρχηδόνιοι παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς τὰς ναῦς ἀνήχθησαν, ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ἀπελπίζων ἤδη τὴν ἐπιβολήν, ὡς ἶδεν τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἔρημον τῶν ἐφορμούντων, ἐξέπλευσεν ὀξείαις ταῖς εἰρεσίαις χρώμενος. (3) εἴθ' οἱ μὲν Καρχηδόνιοι πλησίον ἤδη τῶν φορτηγῶν ὄντες, ὡς ἶδον τοὺς πολεμίους ἀθρόαις ταῖς ναυσὶ πλέοντας, τὸ μὲν πρῶτον ὑπολαβόντες αὐτὸν ὠρμηκεῖν πρὸς τὴν τῶν σιτηγῶν βοήθειαν, ἀνέστρεφον καὶ τὸν στόλον ἐξήρτουν εἰς ναυμαχίαν· ὡς δ' ἐπ' εὐθείας ἐώρων παραθέοντας καὶ πολὺ τοῦ πλοῦ προλαμβάνοντας, ἐποιοῦντο τὸν διωγμόν. (4) ἔνθα δὴ τούτων πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμουμένων τὰ μὲν τὴν ἀγορὰν κομίζοντα πλοῖα παραδόξως ἐκφυγόντα τὸν κίνδυνον πολλὴν εὐπορίαν ἐποίησεν ἐν ταῖς Συρακούσαις τῶν ἐπιτηδείων, σιτοδείας ἤδη τὴν πόλιν ἐχούσης, ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς περικατάληπτος ἤδη γινόμενος ἐπιλαβούσης τῆς νυκτὸς ἀνελπίστου σωτηρίας ἔτυχεν. (5) τῇ δ' ὑστεραίᾳ τηλικαύτην ἔκλειψιν ἡλίου συνέβη γενέσθαι ὥστε ὅλοσχερῶς φανῆναι νύκτα, θεωρουμένων τῶν ἀστέρων πανταχοῦ· διόπερ οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα, νομίσαντες καὶ τὸ θεῖον αὐτοῖς προσημαίνειν τὸ δυσχερές, ἔτι μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐν ἀγωνίᾳ καθειστήκεισαν.

6. Ἐξ δ' ἡμέρας καὶ τὰς ἵσας νύκτας αὐτῶν πλευσάντων ὑποφαινούσης τῆς ἔω παραδόξως ὁ στόλος τῶν Καρχηδονίων οὐκ ἄπωθεν ὦν ἐωράθη. διόπερ ἀμφοτέροις ἐμπεσοῦσης σπουδῆς ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους ταῖς εἰρεσίαις, οἱ μὲν Φοίνικες νομίζοντες ἅμα τῇ τῶν νεῶν ἀλώσει Συρακούσας μὲν ὑποχειρίους ἔξειν, τὴν δὲ πατρίδα μεγάλων ἐλευθερώσειν κινδύνων· οἱ δ' Ἕλληνες, εἰ μὴ φθάσειαν τῆς χώρας ἀπάμενοι, προκειμένην ἐώρων αὐτοῖς μὲν τιμωρίαν, τοῖς δὲ καταλειφθεῖσιν ἐν οἴκῳ τὰ τῆς δουλείας δεινά. (2) καθορωμένης δὲ τῆς Λιβύης παρακελευσμός ἐγένετο τοῖς πληρώμασι καὶ φιλοτιμίας ὑπερβολή· καὶ τάχιον μὲν ἔπλεον αἱ τῶν βαρβάρων, ἐν πολυχρονίῳ μελέτῃ τῶν ἐρετῶν διαπεπονημένων, ἱκανὸν δὲ διάστημα προεῖχον αἱ τῶν Ἑλλήνων. ὀξύτατα δὲ τοῦ πλοῦ διανυσθέντος, ἐπειδὴ πλησίον ἐγενήθησαν τῆς γῆς, συνεξέπιπτον ἀλλήλοις εἰς τὸν αἰγιαλὸν ὥσπερ εἰς ἀγωνισταί· (3) ταῖς γὰρ ἐσχάταις τῶν Ἀγαθοκλέους αἱ πρῶται τῶν Καρχηδονίων ἐνέβαλλον ἐντὸς βέλους οὔσαι. διόπερ ἐπ' ὀλίγον χρόνον τοῖς τε τόξοις

5. Gdy już wszystko było gotowe, obsadziwszy załogami sześćdziesiąt okrętów, czekał na stosowną chwilę do wypłynięcia na morze¹⁶. Ponieważ nikt nie znał jego planów, jedni sądzili, że zamierza przepłynąć się z wojskiem do Italii, inni, że chce спустoszyć znajdującą się pod władzą Kartagińczyków część Sycylii. Gdy natomiast chodzi o uczestników planowanej wyprawy wszyscy, zwątpiwszy w możliwość ocalenia, twierdzili, że ogarnął go obłęd. (2) Ponieważ jednak wrogowie czatowali na jego wypłynięcie ze znacznie większą liczbą trier, przez pierwsze parę dni trzymał swoich żołnierzy stłoczonych na okrętach, nie mogąc wypłynąć z portu. Następnie jednak, gdy w pewnym momencie do miasta zaczęły zbliżać się statki transportowe, a Kartagińczycy podniósłszy kotwice ruszyli całą siłą przeciw nim, Agatokles, który zaczynał już wątpić w powodzenie swojego planu, gdy zobaczył, że ujście portu jest wolne od blokujących je okrętów, wiośląc z całych sił wypłynął na morze. (3) Gdy Kartagińczycy, którzy byli już blisko statków transportowych, zobaczyli wrogów płynących razem w zwartej grupie, w pierwszej chwili pomyśleli, że Agatokles ruszył na pomoc transportowcom, w związku z czym zawrócili i zaczęli gotować okręty do bitwy. Gdy jednak spostrzegli, że wrogowie przepływają obok w wydłużonej kolumnie i wypływają na pełne morze, ruszyli za nimi w pościg. (4) Gdy więc okręty szły ze sobą w zawody, wiozące towary statki w sposób zupełnie nieoczekiwany uniknęły niebezpieczeństwa i jednocześnie zaopatrzyły Syrakuzy w nadmiarze we wszystko, co potrzeba, i to w czasie, gdy zaczynał się już w mieście głód. Natomiast Agatokles, który, jak się wydawało, znalazł się w potrzasku, wbrew wszelkim kalkulacjom uratował się z nastaniem nocy. (5) Następnego dnia doszło do tak dużego zaćmienia słońca¹⁷, że zapadła całkowita noc, a na całym nieboskłonie ukazały się gwiazdy. Z tej to przyczyny ludzie Agatoklesa, którzy widzieli w tym wróżący im nieszczęście znak boży, myśląc o przyszłości, popadli w jeszcze większą trwogę¹⁸.
6. Po sześciu dniach i sześciu nocach żeglugi niespodziewanie o pierwszym brasku zobaczyli w niedalekiej odległości flotę kartagińską. W tej sytuacji jedni i drudzy zaczęli gwałtownie i z całą siłą wiosłować, jakby współzawodniczyli między sobą w jakimś wyścigu: Kartagińczycy, ponieważ żywili przekonanie, że wraz ze zniszczeniem okrętów opanują również Syrakuzy, a ojczyznę uwolnią od wielkiego niebezpieczeństwa, Hellenowie z kolei, ponieważ widzieli wiszącą już nad ich głowami zemstę Fenicjan i nędzę niewoli zamkniętych w mieście rodaków, jeśli nie zdążą wcześniej dobić do brzegu. (2) Widok Libii¹⁹ podzielał na załogi jak zachęta i wezwanie do najwyższego wysiłku. I choć okręty barbarzyńców płynęły bardzo szybko, ponieważ miały wiosłarzy zahartowanych w licznych wyprawach, to jednak Hellenowie zdołali utrzymać bezpieczny dystans. Pozostała do pokonania odległość przełynęli bardzo szybko. Gdy ziemia była już blisko, rzucili się jedni przez drugich do brzegu niczym w jakimś wyścigu. (3) W pewnej chwili idące na przodzie okręty Kartagińczyków

καὶ σφενδόνας διαγωνισαμένων αὐτῶν καὶ ναυσὶν ὀλίγαις τῶν βαρβάρων συμπλακέντων οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα προετέρουν, τὸ τῶν στρατιωτῶν ἔχοντες πλῆθος. εἴθ' οἱ μὲν Καρχηδόνιοι πρύμναν ἀνακρουσάμενοι μικρὸν ἔξω βέλους ἐφώρμουν, ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ἀποβιβάσας τὴν δύναμιν πρὸς τὰς καλουμένας Λατομίας καὶ χάρακα βαλόμενος ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν ἐνεώλκησε τὰς ναῦς.

7. Οὕτω δὲ παράβολον ἐπιτελεσάμενος πρᾶξιν, ἄλλην ἐτόλμησε ταύτης μᾶλλον κεκινδυνευμένην. παραστησάμενος γὰρ τοὺς ἐν ἡγεμονίαις ὄντας εὐπειθεῖς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιβολὴν καὶ θυσίαν ποιησάμενος Δήμητρι καὶ Κόρῃ συνήγαγεν ἐκκλησίαν· (2) κάπειτα προελθὼν ἐπὶ τὴν δημηγορίαν ἐστεφανωμένος ἐν ἱματίῳ λαμπρῷ καὶ προδιαλεχθεὶς οἰκείως τοῖς ἐγχειρουμένοις ἔφησε ταῖς κατεχούσαις Σικελίαν θεαῖς Δήμητρι καὶ Κόρῃ πεποιεῖσθαι, καθ' ὃν καιρὸν ἐδιώχθησαν ὑπὸ Καρχηδονίων, εὐχὰς λαμπαδεύσειν ἀπάσας τὰς ναῦς. (3) καλῶς οὖν ἔχειν τετευχότας τῆς σωτηρίας ἀποδιδόναι τὰς εὐχὰς. ἀντὶ δὲ τούτων ἐπηγγέλλετο πολλαπλασίους ἀποδώσειν προθύμως αὐτῶν ἀγωνισαμένων· καὶ γὰρ τὰς θεὰς διὰ τῶν ἱερῶν προσημαίνειν νίκην τοῦ σύμπαντος πολέμου. (4) ἅμα δὲ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ τῶν ὑπηρετῶν τις προσήνεγκεν ἡμμένην δᾶδα· ἦν δεξάμενος καὶ τοῖς τριηράρχοις ὁμοίως ἅπασι προστάξας ἀναδοῦναι τὰς τε θεὰς ἐπεκαλέσατο καὶ πρῶτος ὥρμησεν ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα τριήρη· στὰς δ' ἐπὶ τὴν πρύμναν καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ παραπλήσιον ποιεῖν παρεκελεύετο. ἔνθα δὴ τῶν τριηράρχων ἀπάντων ἐνέντων τὸ πῦρ καὶ ταχὺ τῆς φλογὸς εἰς ὕψος ἀρθείσης οἱ μὲν σαλπικταὶ τὸ πολεμικὸν ἐσήμαινον, τὸ δὲ στρατόπεδον ἐπηλάλαξε, συνευχομένων ἀπάντων ὑπὲρ τῆς εἰς οἶκον σωτηρίας. (5) τοῦτο δ' ἔπραξεν Ἀγαθοκλῆς μάλιστα μὲν ἕνεκα τοῦ συναναγκάσαι τοὺς στρατιώτας ἐν τοῖς κινδύνοις ἐπιλαθέσθαι τὸ παράπαν τῆς φυγῆς· δηλὸν γὰρ ὅτι τῆς ἐπὶ τὰς ναῦς καταφυγῆς ἀποκοπεῖσης ἐν μόνῳ τῷ νικᾶν ἔξουσι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας· ἔπειτα καὶ δύναμιν ὀλίγην ἔχων ἐθεώρει διότι φυλάσσω μὲν τὰς ναῦς ἀναγκασθήσεται μερίζειν τὸ στρατόπεδον καὶ μηδαμῶς ἀξιόμαχος εἶναι, καταλιπὼν δ' ἐρήμους ὑποχειρίους ποιήσει γενέσθαι Καρχηδονίους.
8. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν νεῶν ἀπασῶν φλεγομένων καὶ τοῦ πυρὸς πολὺν ἐπέχοντος τόπον ἐκπληξὶς κατεῖχε τοὺς Σικελιώτας. ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς Ἀγαθοκλέους γοητείας παραλογισθέντες καὶ τῆς τῶν ἐγχειρουμένων ὀξύτητος ἀναθεώρησιν οὐ διδούσης πάντες συγκατετίθεντο τοῖς πραττομένοις· τοῦ δὲ χρόνου τὸν περὶ ἐκάστων ἀναλογισμὸν παριστάντος εἰς μεταμέλειαν ἐνέπιπτον καὶ τὸ μέγεθος τοῦ διείργοντος πελάγους ἀναλογιζόμενοι τὴν σωτηρίαν ἀπεγίνωσκον. (2) ὁ

znalazły się w zasięgu pocisków ostatnich okrętów Agatoklesa. Przez pewien czas walczyli więc ze sobą, ostrzeliwując się z proc i łuków, przy czym kilka okrętów barbarzyńskich zwarło się z greckimi. Ponieważ jednak na okrętach greckich znajdowała się znaczna liczba żołnierzy, ludzie Agatoklesa wzięli górę. Wtedy Kartagińczycy cofnęli się i wyczekiwali poza zasięgiem pocisków. Agatokles tymczasem wyprowadził swoich ludzi na miejsce zwane Latomie²⁰ i postawiwszy palisadę od morza do morza, wyciągnął okręty na brzeg.

7. Dokonawszy tego śmiałego wyczynu, odważył się na jeszcze niebezpieczniejszy. Przedstawił najpierw wymyślony przez siebie plan działania najbardziej posłusznym spośród swoich oficerów. Następnie złożył ofiary Demetrze i Korze²¹, zwołał zgromadzenie (2) i wyszedł naprzód, by wygłosić mowę²², w wieńcu na głowie, przybrany we wspaniałe himation. Po wypowiedzianym w przyjaznych słowach wstępie oznajmił, że w czasie gdy uciekali przed Kartagińczykami, ślubował władającym Sycylią boginiom Demetrze i Korze, że spali okręty jako pochodnie na ich cześć. (3) A ponieważ ocalili, mówił dalej, będzie rzeczą piękną, jeśli dopełnią ślubów. Za spalone okręty przyrzekał dać nowe i to w znacznie większej ilości, jeśli tylko będą walczyć z zapalem. Powiedział również, że boginie poprzez znaki ofiarne obwieściły ostateczne zwycięstwo w tej wojnie. (4) W czasie gdy to mówił, jeden z wiosłarzy podał mu zapaloną pochodnię. Agatokles ujął ją w ręce i rozkazał, ażeby jednocześnie rozdać pochodnie wszystkim dowódcom okrętów. Następnie wezwał boginie i jako pierwszy ruszył w kierunku flagowej triery. Stanąwszy na rufie, zachęcił innych, aby uczynili podobnie. I gdy wszyscy trierarchowie razem cisnęli ogień na okręty, a płomienie wystrzeliły już wysoko w górę, wówczas trębacze zagrali sygnał do boju, a całe wojsko wzniosło okrzyk wojenny, modląc się zarazem o szczęśliwy powrót do domu. (5) Agatokles postąpił w ten sposób przede wszystkim po to, żeby jego żołnierze, tocząc walkę, wyzbyli się całkowicie myśli o jakiegokolwiek możliwości ocalenia poprzez ucieczkę. Ponadto było dla niego jasne, że jeśli odbierze się im możliwość odwrotu do okrętów, będą musieli swoje nadzieje na ocalenie pokładać jedynie w zwycięstwie. Dalej rozumował w ten sposób, że jeśli mając tak niewielkie siły, będzie jeszcze strzegł okrętów, to zostanie zmuszony do podzielenia swojego wojska, skutkiem czego w żadnym razie nie będzie w stanie przeciwstawić się wrogom w otwartym polu. Jeśli natomiast pozostawi opuszczone okręty, to z kolei zagarną je Kartagińczycy.
8. Gdy jednak wszystkie okręty już płonęły, a ogień ogarnął znaczną przestrzeń, Sycylijczycy popadli w przerażenie. Na początku bowiem omamieni blichтром wymowy Agatoklesa, a później, nie mając czasu na refleksję w obliczu szybko rozgrywających się wydarzeń, przystali na wszystko, co robił, z biegiem jednak czasu, gdy ponownie rozważyli wszystko w szczegółach, zmienili zdanie, i zdając sobie sprawę z wielkości oddzielającego ich od ojczyzny morza,

δ' Ἀγαθοκλῆς σπεύδων ἀπαλλάξαι τῆς ἀθυμίας τοὺς στρατιώτας ἤγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τὴν ὀνομαζομένην Μεγάλην πόλιν, οὗσαν Καρχηδονίων. (3) ἢ δ' ἀνὰ μέσον χώρα, δι' ἧς ἦν ἀναγκαῖον πορευθῆναι, διειληπτο κηπεΐαις καὶ παντοίαις φυτουργίαις, πολλῶν ὑδάτων διωχετευμένων καὶ πάντα τόπον ἀρδευόντων. ἀγροικίαι τε συνεχεῖς ὑπῆρχον, οἰκοδομαῖς πολυτελέσι καὶ κονιάμασι διαπεπονημένοι καὶ τὸν τῶν κεκτημένων αὐτὰς διασημαίνουσαι πλοῦτον. (4) ἔγεμον δ' αἱ μὲν ἐπαύλεις πάντων τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν, ὥς ἂν τῶν ἐγχαυρίων ἐν εἰρήνῃ πολυχρονίῳ τεθησαυρικότων γεννημάτων ἀφθονίαν· ἡ δὲ χώρα ἢ μὲν ἦν ἀμπελόφυτος, ἡ δὲ ἐλαιοφόρος καὶ τῶν ἄλλων τῶν καρπύμων δένδρων ἀνάπλεως. ἐπὶ θάτερα δὲ μέρη τὸ πεδίον ἐνέμοντο βοῶν ἀγέλαι καὶ ποιῖναι καὶ τὰ πλησίον ἔλη φορβάδων ἵππων ἔγεμε. καθόλου δὲ παντοία τις ἦν ἐν τοῖς τόποις εὐδαιμονία, τῶν ἐπιφανεστάτων Καρχηδονίων διειληφόντων τὰς κτήσεις καὶ τοῖς πλούτοις πεφιλοκαληκόντων πρὸς ἀπόλαυσιν. (5) διόπερ οἱ Σικελιωταὶ τό τε τῆς χώρας κάλλος καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἐν αὐτῇ θαυμάζοντες μετέωροι ταῖς ἐλπίσιν ἐγένοντο, θεωροῦντες ἄξια τῶν κινδύνων ἔπαθλα τοῖς νικῶσι προκείμενα. (6) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ὁρῶν τοὺς στρατιώτας ἀναλαμβάνοντας αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀθυμίας καὶ προθύμους ὄντας εἰς τοὺς κινδύνους ἐξ ἐφόδου προσέβαλλε τοῖς τείχεσιν. ἀπροσδοκῆτου δὲ τῆς ἐπιθέσεως γενομένης καὶ τῶν ἔνδον διὰ τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν τῶν πολέμων ἀπειρίαν ὀλίγον ὑποστάντων χρόνον εἴλε τὴν πόλιν κατὰ κράτος· δούς δὲ τοῖς στρατιώταις εἰς ἀρπαγὴν ἐνέπλησε τὴν δύναμιν ὠφελείας ἅμα καὶ θάρσους. (7) εὐθὺ δὲ καὶ πρὸς τὸν Λευκὸν Τύνητα καλούμενον ἀναζεύξας ἐχειρώσατο τὴν πόλιν, ἀπέχουσιν Καρχηδόνος δισχιλίους σταδίους. ἀμφοτέρας δὲ τὰς ἀλούσας πόλεις οἱ μὲν στρατιῶται διαφυλάττειν ἠβούλοντο καὶ τὰς ὠφελείας εἰς αὐτὰς ἀπετίθεντο· ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ἀκόλουθα τοῖς προπεπραγμένοις διανοηθεὶς καὶ διδάξας τὸ πλῆθος ὥς οὐδεμίαν συμφέρει καταφυγὴν ἀπολιπεῖν ἔως ἂν παρατάξῃ νικῆσωσι, κατέστρεψέ τε τὰς πόλεις καὶ κατεστρατοπέδευσεν ἐν ὑπαίθρῳ.

9. Οἱ δ' ἐφορμοῦντες Καρχηδόνιοι τῷ ναυστάθμῳ τῶν Σικελιωτῶν τὸ μὲν πρῶτον ὁρῶντες καομένας τὰς ναῦς περιχαρεῖς ἦσαν, ὥς διὰ τὸν ἀπ' αὐτῶν φόβον ἠναγκασμένων τῶν πολεμίων διαφθεῖραι τὰ σκάφη· ὥς δ' ἴδον εἰς τὴν χώραν προάγουσαν τὴν τῶν ἐναντίων δύναμιν, συλλογιζόμενοι περὶ τῶν ἀποβησομένων συμφορὰν ἰδίαν ἠγοῦντο τὴν τῶν νεῶν ἀπώλειαν. διὸ καὶ ταῖς πρῶραις δέρρεις κατεπέτασαν, ὅπερ αἰεὶ ποιεῖν εἰώθασιν ὅταν τι κακὸν δημοσίᾳ συμβεβηκέναι δόξῃ τῇ Καρχηδονίων πόλει, (2) ἔλαβόν τε καὶ τὰ χαλκῶματα τῶν Ἀγαθοκλέους νεῶν εἰς τὰς ἰδίας τριήρεις καὶ τοὺς ἀπαγγελοῦντας ὑπὲρ τῶν συμβεβηκόντων ἀκριβὲς ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Καρχηδόνα. πρὶν δὲ τούτους δηλῶσαι τὸ γεγονός, ἀπὸ τῆς χώρας τινὲς αἰσθόμενοι τὸν κατάπλουν τὸν Ἀγαθοκλέους ἀπήγγειλαν κατὰ σπουδὴν τοῖς Καρχηδονίοις. (3) οἱ δ' ἐκπλαγέντες διὰ τὸ παράδοξον ὑπέλαβον ἀπολωλέναι τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐν

utracili wszelką nadzieję na ocalenie. (2) W tej sytuacji Agatokles, starając się podnieść żołnierzy na duchu, poprowadził wojsko na znajdujące się pod władzą Kartagińczyków miasto, które nazywają Megale²³. (3) Kraj w głębi lądu, przez który przyszło im maszerować, usiany był ogrodami i wszelkimi innymi uprawami, poprzecinany rowami z wodą, które nawadniały każdy skrawek ziemi. Wsie leżały jedna obok drugiej, a w nich starannie bielone, bogate domy, świadczące o zamożności ich posiadaczy. (4) Zagrody pełne były wszystkiego, co potrzebne do przyjemnego życia, ponieważ mieszkańcy tej ziemi, żyjący od dawna w pokoju, nagromadzili obfitość wszelkich dóbr. W kraju tym rosły winnice i ogrody oliwkowe, jak również wiele innych rodzajów drzew owocowych. W innej części krainy pasły się na równinach stada krów i owiec, a pobliskie podmokłe łąki pełne były pasących się koni. Miało się wrażenie, że panuje tutaj powszechny dobrobyt, jako że arystokracja kartagińska znajdowała upodobanie w podkreślaniu swojej zamożności i lubiła zażywać rozkoszy w otoczeniu swoich bogactw. (5) Widząc to i podziwiając piękno i bogactwo kraju, Sycylijczycy znowu z nadzieją spojrzeli w przyszłość, ponieważ sądzili, że oto właśnie przed nimi leży nagroda za podjęte ryzyko walki. (6) Gdy Agatokles spostrzegł, że żołnierze dźwigają się z upadku ducha i odzyskują zapał do walki, przypuścił atak na mury miasta²⁴. Ponieważ uderzenie było niespodziewane, a zaskoczeni obrońcy nieobcy z rzemiosłem wojennym, po niedługim czasie wziął miasto szturmem. Wydawszy żołnierzom miasto na łup, jednocześnie zaopatrzył wojsko we wszystko, co było potrzebne i wzmocnił w nim ducha bojowego. (7) Zaraz potem wyruszył na miasto, które oni nazywają Tunes Leukos²⁵ i zdobył je. Leży ono w odległości dwóch tysięcy stadiów od Kartaginy²⁶. Żołnierze chcieli utrzymać zdobyte miasta, aby zgromadzić tam wszystkie łupy. Agatokles jednak, mając na uwadze dalszy bieg wydarzeń, przekonał tłum, że pozostawianie za sobą jakiegoś schronienia nie przyniesie im żadnej korzyści dopóki, dopóty nie odniosą zwycięstwa w polu. Zniszczył więc miasta i rozbił obóz pod gołym niebem.

9. Tymczasem Kartagińczycy, którzy stali na kotwicy u wylotu portu Sycylijczyków, gdy zobaczyli płonące okręty, w pierwszej chwili wpadli w wielką radość, ponieważ sądzili, że wrogowie zniszczyli okręty ogarnięci lękiem przed nimi, lecz gdy spostrzegli, że wojsko przeciwników rusza w głąb kraju, zdając sobie sprawę z możliwych tego konsekwencji, doszli do przekonania, że zagłada okrętów stanowi zagrożenie dla nich samych. Dlatego też na dziobach rozpięli skórzane płachty, co czynią zawsze, ilekroć uznają, że Kartaginie przydarzyło się jakieś nieszczęście, (2) zabrali na swoje triery wykonane z brązu ostrogi okrętów Agatoklesa i wysłali do Kartaginy informatorów, którzy mieli dokładnie przedstawić przebieg wydarzeń. Zanim jednak zdołali dotrzeć do miasta, jacyś mieszkający w okolicy ludzie, którzy widzieli lądowanie Agatoklesa, szybko zawiadomili Kartagińczyków, (3) którzy z powodu tych zupełnie

Σικελία καὶ τὰς πεζικὰς καὶ τὰς ναυτικὰς· οὐ γὰρ ἂν ποτε τὸν Ἀγαθοκλέα μὴ νενικηκότα τολμῆσαι καταλιπεῖν ἐρήμους βοηθείας τὰς Συρακούσας οὐδ' ἂν ἐπιβαλέσθαι περαιοῦν δύναμιν θαλαττοκρατούντων τῶν πολεμίων. (4) διόπερ θόρυβος καὶ πολλὴ ταραχὴ κατεῖχε τὴν πόλιν καὶ συνδρομὴ τῶν ὄχλων εἰς τὴν ἀγορὰν ἐγένετο καὶ βουλὴ τῆς γερουσίας ὃ τι δέοι πράττειν. στρατόπεδον μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἔτοιμον τὸ δυνάμενον ἀντιτάξασθαι, τὸ δὲ πολιτικὸν πλῆθος ἄπειρον ὃν πολέμου προκαταπεπτώκει ταῖς ψυχαῖς, οἱ πολέμιοι δὲ πλησίον εἶναι τῶν τειχῶν προσεδοκῶντο. (5) ἔνιοι μὲν οὖν ἔφασαν πρεσβευτὰς ὑπὲρ εἰρήνης ἀποστέλλειν πρὸς Ἀγαθοκλέα, τοὺς αὐτοὺς ἅμα καὶ κατασκόπους ἐσομένους τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις, τινὲς δὲ ἀναμεῖναι μέχρι ἂν γνῶσιν ἀκριβῶς ἕκαστον τῶν πεπραγμένων. τοιαύτης δὲ συγχύσεως τὴν πόλιν ἐχούσης κατέπλευσαν οἱ πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ ναυάρχου καὶ τὰς αἰτίας τῶν πεπραγμένων ἐδήλωσαν.

10. Ἀναθαρσησάντων οὖν πάντων πάλιν ταῖς ψυχαῖς ἡ γερουσία τοὺς μὲν ναάρχους ἅπαντας κατεμέμνητο ὅτι θαλαττοκρατοῦντες εἶσαν πολεμίαν δύναμιν ἐπιβῆναι τῆς Λιβύης, στρατηγούς δὲ ἀπέδειξαν τῶν δυνάμεων Ἄνωνα καὶ Βορμίλκαν, πατρῶαν ἔχθραν ἔχοντας· (2) ἡγοῦντο γὰρ διὰ τὴν ἰδίαν τούτοις ἀπιστίαν καὶ διαφορὰν κοινὴν ἔσεσθαι τῆς πόλεως ἀσφάλειαν. πολὺ δὲ διεσφάλησαν τῆς ἀληθείας. ὁ γὰρ Βορμίλκας πάλαι μὲν ἦν ἐπιθυμητὴς τυραννίδος, οὐκ ἔχων δ' ἐξουσίαν οὐδὲ καιρὸν οἰκεῖον ταῖς ἐπιβολαῖς τότε ἔλαβεν ἀφορμὰς ἀξιολόγους, (3) τυχὼν τῆς στρατηγίας. αἰτία δὲ μάλιστα τούτων ἡ πρὸς τὰς τιμωρίας πικρία τῶν Καρχηδονίων· τοὺς γὰρ ἐπιφανεστάτους τῶν ἀνδρῶν ἐν μὲν τοῖς πολέμοις προάγουσιν ἐπὶ τὰς ἡγεμονίας, νομίζοντες δεῖν αὐτοὺς τῶν ὅλων προκινδυνεύειν· ὅταν δὲ τύχωσι τῆς εἰρήνης, τοὺς αὐτοὺς τούτους συκοφαντοῦσι καὶ κρίσεις ἀδίκους ἐπιφέροντες διὰ τὸν φθόνον τιμωρίαις περιβάλλουσι. (4) διὸ καὶ τῶν ἐπὶ τὰς ἡγεμονίας ταττομένων τινὲς μὲν φοβούμενοι τὰς ἐν τῷ δικαστηρίῳ κρίσεις ἀποστάται γίνονται τῆς ἡγεμονίας, τινὲς δ' ἐπιτίθενται τυραννίσιν· ὅπερ καὶ τότε Βορμίλκας ὁ ἕτερος τῶν στρατηγῶν ἐποίησε, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. (5) Οἱ δ' οὖν στρατηγοὶ τῶν Καρχηδονίων ὁρῶντες τὸν καιρὸν οὐδαμῶς ἀναβολῆς οἰκεῖον τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς χώρας καὶ τῶν συμμαχίδων πόλεων στρατιώτας οὐκ ἀνέμειναν, αὐτοὺς δὲ τοὺς πολιτικούς ἐξήγαγον εἰς ὕπαιθρον, ὄντας πεζοὺς μὲν οὐκ ἐλάττους τετρακισμυρίων, ἵππεῖς δὲ χιλίους, ἄρματα δὲ δισχίλια. (6) καταλαβόμενοι δὲ τινα γεώλοφον οὐ μακρὰν τῶν πολεμίων ἐξέταπτον τὴν δύναμιν εἰς μάχην· καὶ τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρατος Ἄνων εἶχε τὴν ἡγεμονίαν, συναγωνιζομένων αὐτῷ τῶν εἰς τὸν ἱερὸν λόχον συντεταγμένων, τοῦ δ' εὐωνύμου Βορμίλκας ἡγούμενος βαθεῖαν ἐποίει τὴν φάλαγγα, κωλύο-

nieoczekiwanych wydarzeń popadli w przerażenie. Przypuszczali bowiem, że ich armia na Sycylii uległa zagładzie, i to zarówno flota, jak i wojska lądowe. Sądziли mianowicie, że Agatokles nigdy nie zdobyłby się na pozostawienie Syrakuz bez obrony, gdyby sam nie był zwycięzcą, a także nie podjąłby się przetrzucenia swoich wojsk przez morze w sytuacji, gdy jego akweny znajdowałyby się pod kontrolą wrogów. (4) Stąd też miasto ogarnął lęk i wielkie zamieszanie. Na agorę zbiegły się prawdziwe tłumy. Zebrała się również rada starszych²⁷, aby debatować o tym, co należy czynić, ponieważ nie dysponowali siłami, które pozwalałyby przeciwstawić się wrogowi w otwartej walce. W dodatku nieobeznany z wojną tłum zwykłych obywateli zupełnie upadł na duchu, gdyż wrogowie, jak oceniali, musieli być już niedaleko od murów miasta. (5) Niektórzy więc mówili, że należy wysłać do Agatoklesa posłów z propozycją zawarcia pokoju, przy czym wysłańcy spełniliby jednocześnie w obozie wrogów rolę wywiadowców. Inni natomiast przekonywali, że należy poczekać, aż nie zdobędą dokładnych wiadomości na temat wszystkich okoliczności wydarzeń. W tym stanie wzburzenia panującego w mieście przybyli wysłańcy od dowódcy floty i ujawnili przyczyny ostatnich wypadków.

10. Gdy więc wszyscy na powrót nabrali otuchy, geruzja zganiła wszystkich nauarchów, że dopuścili do lądowania wrogiej armii w Afryce, choć posiadali panowanie na morzu, a następnie mianowała²⁸ na dowódców wojsk Hannona²⁹ i Bormilkasa³⁰, których dzieliła dziedziczna nienawiść. (2) Sądziли bowiem, że z powodu zastarzałej nieufności i rodzinnej niezgody państwo nie będzie się musiało niczego z ich strony obawiać. Bardzo się w tej sprawie pomylili, gdyż Bormilkas już od dawna był zwolennikiem tyranii. Nie miał on jednak dotąd ani wystarczającej władzy, ani też stosownych okoliczności, aby zrealizować swoje plany. A wtedy właśnie, mianowany strategiem, uzyskał znakomitą okazję. (3) Główną przyczyną tego rodzaju konfliktów jest surowość Kartagińczyków w stosowaniu kar. Wynoszą oni do władzy w czasie wojen swoich najszlachetniejszych ludzi, uważając, że są oni zobowiązani walczyć w pierwszym szeregu za wspólną sprawę. Ilekroć jednak nastaje pokój, składają na tych samych ludzi fałszywe donosy, wytaczają przeciw nim fałszywe oskarżenia i przez zawiść wymierzają im kary. (4) Stąd też niektórzy z powołanych na najwyższe stanowiska, w obawie przed procesami sądowymi, podnoszą bunt, inni jeszcze dążą do tyranii. Co też uczynił wówczas jeden ze strategów Bormilkas, o czym wkrótce opowiemy³¹.

(5) Strategowie kartagińscy, widząc, że okoliczności nie pozwalają na jakąkolwiek zwłokę, nie czekając ani na przybycie żołnierzy z głębi kraju, ani też z miast sprzymierzonych, wyprowadzili oddziały obywatelskie w teren. Liczyły one nie mniej niż czterdzieści tysięcy pieszych, dziesięć tysięcy konnych i dwa tysiące rydwanów³². (6) Zajęli jakieś wzgórze w niedalekiej odległości od wrogów i ustawili wojska do bitwy³³. Dowództwo nad prawym skrzydłem

ντος τοῦ τόπου παρεκτείνειν ἐπὶ πλεῖον· τὰ δ' ἄρματα καὶ τοὺς ἵππεῖς πρὸ τῆς φάλαγγος ἔστησαν, διεγνώκότες τούτοις πρῶτον ἐμβαλεῖν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀποπειραθῆναι.

11. Ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς κατασκεψάμενος τὰς τῶν βαρβάρων τάξεις τὸ μὲν δεξιὸν κέρας ἔδωκεν Ἀρχαγάθῳ τῷ υἱῷ, παραδοὺς αὐτῷ πεζοὺς δισχιλίους καὶ πεντακοσίους, ἐξῆς δ' ἔταξε τοὺς Συρακοσίους, ὄντας τρισχιλίους πεντακοσίους, εἶτα μισθοφόρους Ἑλληνας τρισχιλίους, τελευταίους δὲ Σαμνίτας καὶ Τυρρηνοὺς καὶ Κελτοὺς τρισχιλίους. μετὰ δὲ τῆς θεραπείας αὐτὸς τοῦ λαιοῦ κέρατος προηγωνίζετο, χιλίοις ὀπλίταις πρὸς τὸν ἱερὸν λόχον τῶν Καρχηδονίων ἀντιτεταγμένος· τοὺς δὲ τοξότας καὶ σφενδονήτας πεντακοσίους ὄντας ἐπὶ τὰ κέρατα διεῖλεν. (2) ὅπλα μὲν οὖν οἱ στρατιῶται μόγις εἶχον ἱκανά· τοὺς δ' ἐκ τῶν ἀφράκτων ὀρῶν ἀνόπλους ὄντας τὰ τῶν ἀσπίδων ἔλυτρα ῥάβδοις διέτεινε καὶ τῇ φαντασίᾳ τὸν τῆς ἀσπίδος κύκλον μιμησάμενος ἀνέδωκεν αὐτοῖς πρὸς μὲν τὴν χρεῖαν οὐδαμῶς ἐπιτήδεια, πρὸς δὲ τὴν πόρρωθεν ὀρωμένην ὄψιν δυνάμενα δόξαν ὅπλων ἐμποῦναι τοῖς ἀγνοοῦσι τάληθές. (3) ὀρῶν δὲ τοὺς στρατιώτας καταπεπληγμένους τὸ πλῆθος τῆς βαρβαρικῆς ἵππου καὶ πεζῆς δυνάμεως ἀφῆκεν εἰς τὸ στρατόπεδον κατὰ πλείονας τόπους γλαυκάς, ἃς ἐκ χρόνου παρεσκεύαστο πρὸς τὰς ἀθυμίας τῶν πολλῶν· (4) αὗται δὲ διὰ τῆς φάλαγγος πετόμεναι καὶ προσκαθίζουσαι ταῖς ἀσπίσι καὶ τοῖς κράνεσιν εὐθαρσεῖς ἐποίουν τοὺς στρατιώτας, ἐκάστων οἰωνιζομένων διὰ τὸ δοκεῖν ἱερὸν εἶναι τὸ ζῶον τῆς Ἀθηνᾶς. (5) τοιαῦτα δέ, καίπερ ἂν τισὶ δόξαντα κενὴν ἔχειν ἐπίνοιαν, πολλάκις αἴτια γίνεται μεγάλων προτερημάτων. ὁ καὶ τότε συνέβη γενέσθαι· ἐμπεσόντος γὰρ εἰς τὰ πλήθη θάρσους καὶ διαδοθέντων λόγων ὥς τὸ θεῖον αὐτοῖς φανερῶς προσημαίνει νίκην, παραστατικώτερον τὸν κίνδυνον ὑπέμειναν.
12. Προεμβalόντων γὰρ εἰς αὐτοὺς τῶν ἀρμάτων ἃ μὲν κατηκόντισαν, ἃ δ' εἶσαν διεκπεσεῖν, τὰ δὲ πλεῖστα συνηνάγκασαν στρέψαι πρὸς τὴν τῶν πεζῶν τάξιν. (2) παραπλησίως δὲ καὶ τὴν τῶν ἵππέων ἐπιφορὰν ὑποστάντες καὶ πολλοὺς αὐτῶν κατατιτρώσκοντες ἐποίησαν φυγεῖν εἰς τοῦπίσω. προαγωνιζομένων δ' αὐτῶν ἐν τούτοις λαμπρῶς ἡ πεζὴ δύναμις τῶν βαρβάρων ἅπασα συνῆψεν εἰς χεῖρας. (3) γενναίας δὲ μάχης γιγνομένης Ἄνων μὲν ἔχων συναγωνιζόμενον τὸν ἱερὸν λόχον ἐπιλέκτων ἀνδρῶν καὶ σπεύδων ποιῆσαι δι' αὐτοῦ τὴν νίκην ἐνέκειτο βαρὺς τοῖς Ἑλλήσι καὶ συχνοὺς ἀνῆρει. φερομένων δ' ἐπ' αὐτὸν παντοδαπῶν βελῶν οὐκ εἶκεν, ἀλλὰ καίπερ πολλοῖς τραύμασι περιπίπτων ἐβιάζετο, μέχρις ὅτου καταπονηθεὶς ἐτελεύτησε. (4) τούτου δὲ πεσόντος οἱ μὲν ταύτῃ τεταγμένοι τῶν Καρχηδονίων ἀνετράπησαν ταῖς ψυχαῖς, οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα μετεωρισθέντες πολὺ μᾶλλον ἐπερρώσθησαν. (5) ἃ δὲ θυθόμενός τινων Βορμύλκας, ὁ ἕτερος στρατηγός, καὶ νομίσας παρὰ θεῶν αὐτῷ δεδόσθαι

sprawował Hannon. Razem z nim siedł do walki Święty Hufiec³⁴. Dowodzący lewym skrzydłem Bormilkas ustawił falangę w głębokim szyku, ponieważ ukształtowanie terenu nie pozwoliło jej rozwinąć. Przed falangą ustawili wozy i konnicę, ponieważ zadecydowali, że te formacje uderzą pierwsze, aby wypróbować wartość bojową Hellenów.

11. Gdy Agatokles zorientował się w ustawieniu wojsk barbarzyńskich, swoje prawe skrzydło oddał pod komendę syna Archagatosa³⁵, przekazując mu dziesięć tysięcy pięćset pieszych. Następnie ustawił Syrakuzan w liczbie trzech tysięcy pięciuset ludzi, i kolejno trzy tysiące zaciężnych żołnierzy greckich, na końcu zaś Samnitów, Etrusków i Celtów w liczbie trzech tysięcy. Sam Agatokles wraz ze służbą stanął na czele drugiej połowy wojska, ustawivszy naprzeciw Świętego Hufca Kartagińczyków dziesięć tysięcy hoplitów. Łuczników oraz procarzy w liczbie pięciuset rozdzielił na skrzydła³⁶. (2) Dla nieuzbrojonych żołnierzy z oddziałów kwatermistrzowskich kazał rozciągnąć na kijach futerały od tarcz, tak żeby wyglądały jak prawdziwe okrągłe tarcze, i rozdać je im, choć były całkowicie bezużyteczne w walce, ale oglądane z większej odległości mogły wytworzyć u ludzi nieznających prawdy wrażenie, że mają do czynienia z oddziałami bojowymi. (3) Widząc żołnierzy ogarniętych przerażeniem wobec masy barbarzyńskiej konnicy i piechoty, wypuścił z wielu miejsc wśród wojska sowy³⁷, które od pewnego czasu trzymał w pogotowiu z myślą o chwilach powszechnego upadku ducha. (4) A one leciały ponad falangą, przysiadaly na tarczach i hełmach, dodając odwagi żołnierzom. Każdy z nich dostrzegał w tym znak wróżebny, ponieważ sowa była świętym ptakiem Ateny³⁸. (5) Takie fortele uważane czasem za całkowicie bezcelowe, stają się niejednokrotnie przyczyną wielkich zwycięstw. Tak też się stało i wtedy. Gdy więc w tłumy wstąpiła odwaga, a przez szeregi poszła wieść, że oto samo bóstwo w sposób widoczny wieszczy im zwycięstwo, ruszyli do boju z szaleńczą odwagą.
12. I gdy najpierw uderzyły na nich rydwany, pozabijali oszczepami załogi niektórych spośród nich, inne wozy przepuścili przez swoje szeregi, większość zmusili do zawrócenia w stronę szyków własnej piechoty. (2) W podobny sposób wytrzymali także atak konnicy i zraniwszy wielu, zmusili ją do odwrotu. Gdy tak dzielnie poczynali sobie z oddziałami zaczepnymi, zwarła się z nimi twarzą w twarz cała potęga barbarzyńskiej piechoty. (3) Wtedy dopiero rozgorzała prawdziwa bitwa. Hannon, prowadząc do walki Święty Hufiec złożony z doborowych żołnierzy, nacierał na Hellenów z całą zaciętością, ponieważ bardzo chciał osiągnąć zwycięstwo na swoim skrzydle. Zabił więc wielu spośród nich. I choć sypały się na niego wszelakie pociski, nie tylko nie ustępował, ale parł dalej do przodu, choć odniósł już wiele ran, aż na koniec wycieńczony padł martwy. (4) Gdy zginął, żołnierze kartagińscy walczący na jego skrzydle stracili odwagę, podczas gdy wojsko Agatoklesa, pokrzepione

τὸν καιρὸν τοῦ λαβεῖν ἀφορμὰς πρὸς τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος, διελογίζετο πρὸς αὐτόν, εἰ μὲν ἢ μετὰ Ἀγαθοκλέους διαφθαρεῖ δύναμις, μὴ δυνήσεσθαι τὴν ἐπίθεσιν ποιήσασθαι τῇ δυναστείᾳ, τῶν πολιτῶν ἰσχυρόντων, εἰ δὲ ἐκεῖνος νικήσας τὰ φρονήματα παρέλοιτο τῶν Καρχηδονίων, εὐχειρώτους μὲν ἑαυτῷ τοὺς προητημένους ἔσεσθαι, τὸν δ' Ἀγαθοκλέα ῥαδίως καταπολεμήσειν, ὅταν αὐτῷ δόξῃ. (6) ταῦτα δὲ διανοηθεὶς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν πρωτοστατῶν, δοὺς τοῖς μὲν πολεμίοις ἄσημον ἔκκλιμα, τοῖς δ' ἰδίοις δηλώσας τὸν Ἄννωνος θάνατον καὶ παρακελευόμενος ἀναχωρεῖν ἐν τάξει πρὸς τὸν γεώλοφον· τοῦτο γὰρ συμφέρειν. (7) ἐπικειμένων δὲ τῶν πολεμίων καὶ τῆς ὅλης ὑποχωρήσεως φυγῇ παραπλησίας γινομένης οἱ μὲν συνεχεῖς Λίβυες ἀπὸ κράτους ἡττηθῆναι τοὺς πρωτοστάτας νομίσαντες πρὸς φυγὴν ὥρμησαν, οἱ δὲ τὸν ἱερὸν λόχον ἔχοντες μετὰ τὸν Ἄννωνος τοῦ στρατηγοῦ θάνατον τὸ μὲν πρῶτον ἀντεῖχον εὐρώστως καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν πίπτοντας ὑπερβαίνοντες ὑπέμενον πάντα κίνδυνον, ἐπεὶ δὲ κατενόησαν τὸ πλεῖον μέρος τῆς δυνάμεως πρὸς φυγὴν ὥρμημένον καὶ τοὺς πολεμίους περισταμένους κατὰ νότου, συνηναγκάσθησαν ἐκκλῖναι. (8) διὸ καὶ τροπῆς γενομένης κατὰ πᾶν τὸ τῶν Καρχηδονίων στρατόπεδον οἱ μὲν βάρβαροι τὴν φυγὴν ἐποιοῦντο πρὸς τὴν Καρχηδόνα, Ἀγαθοκλῆς δὲ μέχρι τινὸς ἐπιδιώξας ἐπανήλθε καὶ τὴν στρατοπεδεῖαν τῶν Καρχηδονίων δῆρπασεν.

13. Ἐπесον δ' ἐν τῇ μάχῃ τῶν μὲν Ἑλλήνων εἰς διακοσίους, τῶν δὲ Καρχηδονίων οὐ πλείους χιλίων, ὥς δ' ἔνιοι γεγράφασιν, ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους. ἐν δὲ τῇ τῶν Καρχηδονίων παρεμβολῇ σὺν ταῖς ἄλλαις ὠφελείαις εὐρέθησαν ἄμαξαι πλείους, ἐν αἷς ἐκομίζετο ζεύγη χειροπεδῶν πλείω τῶν δισμυρίων· (2) ἐξ ἐτοίμου γὰρ οἱ βάρβαροι κρατήσιν ὑπειληφότες τῶν Ἑλλήνων παρηγγέλκεισαν ἀλλήλοις ζωγεῖν ὥς πλείστους καὶ δῆσαντες εἰς συνεργασίαν ἐμβαλεῖν. (3) ἀλλ', οἶμαι, τὸ δαιμόνιον ὥσπερ ἐπίτηδες τοῖς ὑπερηφάνως διαλογιζομένοις τὸ τέλος τῶν κατελπισθέντων εἰς τοῦναντίον μετατίθησιν. Ἀγαθοκλῆς μὲν οὖν Καρχηδονίους παραλόγως νικήσας τειχίρεις συνέϊχεν, ἡ τύχη δὲ ἐναλλάξ τὰ προτερήματα τοῖς ἐλαττώμασιν ἐπεισαγαγοῦσα τοὺς ὑπερέχοντας ἴσον ἐταπείνωσε τοῖς ἡττωμένοις· (4) ἐν Σικελίᾳ μὲν γὰρ Καρχηδόνιοι μεγάλῃ νενικηκότες παρατάξει Ἀγαθοκλέα τὰς Συρακούσας ἐπολιόρκουν, ἐν Λιβύῃ δὲ Ἀγαθοκλῆς τηλικαύτῃ μάχῃ προτερήσας εἰς πολιορκίαν ἐνέκλεισε Καρχηδονίους, καὶ τὸ θαυμασιώτατον, ὁ δυνάστης κατὰ μὲν τὴν νῆσον ἀκραίους ἔχων τὰς δυνάμεις ἐλείπετο τῶν βαρβάρων, ἐπὶ δὲ τῆς ἡπείρου τῷ μέρει τῆς προητημένης στρατιᾶς περιεγένετο τῶν νενικηκόντων.

na duchu, nabrało jeszcze większego zapału do walki. (5) Gdy wiadomości te dotarły do drugiego ze strategów, Bormilkasa, uznał on, że oto bogowie zsyłają mu okazję do podjęcia próby zdobycia pełni władzy. Nie dzieląc się swoimi myślami z nikim, sprawę przedstawiał sobie następująco: jeśli armia Agatoklesa ulegnie zagładzie, to on sam nie będzie już w stanie zdobyć władzy, ponieważ obywatele będą prezentować zbyt dużą siłę. Jeśli natomiast, rozumował, Agatokles zwycięży, buta Kartagińczyków osłabnie, i w związku z tym po przegranej bitwie będą łatwiejsi do pokierowania; samego Agatoklesa i tak z łatwością pokona, w wybranym przez siebie czasie. (6) Mając to wszystko na uwadze³⁹, wykonał z pierwszymi szeregami nieoczekiwany przez wrogów manewr wymijający i opuścił pole bitwy. Jednocześnie przekazał wiadomość o śmierci Hannona i rozkazał, aby wszyscy inni wycofali się w szyku w kierunku wzgórza, mówiąc, że będzie to korzystne. (7) Ponieważ jednak wrogowie naciskali, a sam manewr odwrotu przypominał raczej ucieczkę, Libijczycy z dalszych szeregów, którzy uznali, że żołnierze pierwszej linii ulegli wrogowi, rzucili się do ucieczki. Tymczasem żołnierze ze Świętego Hufca po śmierci swojego dowódcy, Hannona, początkowo bili się z zaciętością, stając dzielnie do walki w miejsce poległych towarzyszy, lecz gdy zorientowali się, że większość armii rzuciła się do ucieczki, a wrogowie wychodzą już na ich tyły, zmuszeni byli się cofnąć. (8) W tym momencie całość wojska kartagińskiego znalazła się w odwrocie. Uciekających w stronę Kartaginy barbarzyńców Agatokles ścigał tylko do pewnego momentu, po czym zawrócił i splądrował obóz kartagiński.

13. W bitwie tej poległo⁴⁰ około dwustu Hellenów i co najmniej tysiąc Kartagińczyków. Niektórzy utrzymują, że nawet ponad sześć tysięcy. W obozie kartagińskim Grecy obok innych łupów znaleźli wiele wozów, na których Kartagińczycy przywieźli pęta na ręce i nogi w liczbie ponad dwadzieścia tysięcy⁴¹. (2) Barbarzyńcy bowiem, zakładając z góry, że zwyciężą Hellenów, wydali wszystkim rozkazy, aby brać do niewoli jak największą liczbę pokonanych, a następnie powiązanych użyć do pracy niewolniczej. (3) Sądzę, że to samo bóstwo jakby z rozmysłem zamienia plany i nadzieje ludzi pysznych w swoje zaprzeczenie. Tak więc Agatokles, pokonawszy Kartagińczyków wbrew wszelkim oczekiwaniom, zamknął ich w murach miasta. To Tyche⁴² w sposób przewrotny zamieniła zwycięstwo w porażkę, a niedawnych zwycięzców poniżyła, posługując się dopiero co pokonanymi. (4) Na Sycylii więc Kartagińczycy, pokonawszy Agatoklesa w wielkiej bitwie, oblegali Syrakuzy, gdy jednocześnie w Libii Agatokles, osiągnąwszy tak wielkie zwycięstwo, zamknął w oblężeniu Kartagińczyków. Najdziwniejsze jednak było to, że władca, który na wyspie ustąpił barbarzyńcom, choć dysponował niezniszczonymi siłami wojskowymi, na ziemi afrykańskiej, dowodząc przecież zaledwie częścią pokonanych wcześniej wojsk, pokonał zwycięzców.

14. Διόπερ οἱ Καρχηδόνιοι, νομίσαντες ἐκ θεῶν αὐτοῖς γεγονέναι τὴν συμφορὰν, ἐτράπησαν πρὸς παντοίαν ἰκεσίαν τοῦ δαιμονίου καὶ νομίσαντες μάλιστα μνηγεῖν αὐτοῖς τὸν Ἡρακλέα τὸν παρὰ τοῖς ἀποικισταῖς χρημάτων πλῆθος καὶ τῶν πολυτελεστάτων ἀναθημάτων ἔπεμψαν εἰς τὴν Τύρον οὐκ ὀλίγα. (2) ἀποικισθέντες γὰρ ἐκ ταύτης εἰώθεισαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις δεκάτην ἀποστέλλειν τῷ θεῷ πάντων τῶν εἰς πρόσδοτον πιπτόντων· ὕστερον δὲ μεγάλους κτησάμενοι πλούτους καὶ προσόδους ἀξιολογωτέρας λαμβάνοντες μικρὰ παντελῶς ἀπέστελλον, ὀλιγοροῦντες τοῦ δαιμονίου. διὰ δὲ τὴν συμφορὰν ταύτην εἰς μεταμέλειαν ἐλθόντες πάντων τῶν ἐν τῇ Τύρῳ θεῶν ἐμνημόνευον. (3) ἔπεμψαν δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν χρυσοὺς ναοὺς τοῖς ἀφιδρύμασι πρὸς τὴν ἰκεσίαν, ἡγούμενοι μᾶλλον ἐξιλάσσεσθαι τὴν τοῦ θεοῦ μῆνιν τῶν ἀναθημάτων πεμφθέντων ἐπὶ τὴν παραίτησιν. (4) ἡτιῶντο δὲ καὶ τὸν Κρόνον αὐτοῖς ἐναντιοῦσθαι, καθ' ὅσον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις θύοντες τούτῳ τῷ θεῷ τῶν υἱῶν τοὺς κρατίστους ὕστερον ὠνούμενοι λάθρα παῖδας καὶ θρέψαντες ἔπεμπον ἐπὶ τὴν θυσίαν· καὶ ζητήσεως γενομένης εὐρέθησάν τινες τῶν καθιερουργημένων ὑποβολιμαῖοι γεγονότες. (5) τούτων δὲ λαβόντες ἔννοιαν καὶ τοὺς πολεμίους πρὸς τοῖς τείχεσιν ὀρώντες στρατοπεδεύοντας ἐδεισιδαιμόνουν ὥς καταελυκότες τὰς πατρίους τῶν θεῶν τιμάς. διορθώσασθαι δὲ τὰς ἀγνοίας σπεύδοντες διακοσίους μὲν τῶν ἐπιφανεστάτων παίδων προκρίναντες ἔθυσαν δημοσίᾳ· ἄλλοι δ' ἐν διαβολαῖς ὄντες ἐκουσίως ἑαυτοὺς ἔδοσαν, οὐκ ἐλάττους ὄντες τριακοσίω. (6) ἦν δὲ παρ' αὐτοῖς ἀνδριᾶς Κρόνου χαλκοῦς, ἐκτετακὼς τὰς χεῖρας ὑπτίας ἐγκεκλιμένης ἐπὶ τὴν γῆν, ὥστε τὸν ἐπιτεθέντα τῶν παίδων ἀποκυλίεσθαι καὶ πίπτειν εἰς τι χάσμα πλήρες πυρός. εἰκὸς δὲ καὶ τὸν Εὐριπίδην ἐντεῦθεν εἰληφέναι τὰ μυθολογούμενα παρ' αὐτῷ περὶ τὴν ἐν Ταύροις θυσίαν, ἐν οἷς εἰσάγει τὴν Ἰφιγένειαν ὑπὸ Ὀρέστου διερωτωμένην

τάφος δὲ ποῖος δέξεταί μ', ὅταν θάνω;
 πῦρ ἱερὸν ἔνδον χάσμα τ' εὐρωπὸν χθονός.

(7) καὶ ὁ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι δὲ μῦθος ἐκ παλαιᾶς φήμης παραδεδομένος ὅτι Κρόνος ἠφάνιζε τοὺς ἰδίους παῖδας παρὰ Καρχηδονίοις φαίνεται διὰ τούτου τοῦ νομίμου τετηρημένος.

15. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοιαύτης ἐν τῇ Λιβύῃ γεγεννημένης μεταβολῆς οἱ μὲν Καρχηδόνιοι διεπέμποντο πρὸς Ἀμίλκαν εἰς τὴν Σικελίαν, ἀξιοῦντες κατὰ τάχος πέμψαι βοήθειαν, καὶ τὰ ληφθέντα χαλκῶματα τῶν Ἀγαθοκλέους νεῶν ἀπέστειλαν αὐτῷ. ὁ δὲ τοῖς καταπλεύσασι παρεκελεύσατο σιωπᾶν μὲν τὴν γεγεννημένην ἦτταν, διαδιδόναι δὲ λόγον εἰς τοὺς στρατιώτας ὥς Ἀγαθοκλῆς ἄρδην ἀπώλεσε καὶ τὰς ναῦς καὶ τὴν δύναμιν ἅπασαν. (2) αὐτὸς δὲ πέμψας τινὰς τῶν παρόντων ἐκ Καρχηδόνας εἰς τὰς Συρακούσας πρεσβευτὰς καὶ τὰ χαλκῶματα

14. Doświadczwszy tego wszystkiego, Kartagińczycy doszli do przekonania, że to sami bogowie zesłali na nich nieszczęście, oddali się więc wszelkiego rodzaju obrzędom przebłagalnym, a ponieważ jednocześnie nabrali przekonania, że najbardziej rozgniewał się na nich czczony w metropolii za morzami Herakles⁴³, wysłali do Tyru⁴⁴ wielką ilość pieniędzy i niemało najbardziej kosztownych darów wotywnych. (2) Sami, będąc emigrantami z Tyru, przestrzegali w dawniejszych czasach obyczaju wysyłania bogu dziesiątej części swoich dochodów. Później jednak, gdy zdobyli wielkie bogactwa i pozyskiwali naprawdę znaczne dochody, wysyłali bardzo niewiele, lekceważąc bóstwo. Jednakże wskutek ostatniej klęski ogarnięci żalem, przypomnieli sobie o wszystkich bogach tyryjskich. (3) Wysłali więc dla przebłagania złożone w świątyniach jako wota złote kapliczki z wizerunkami bóstw, wierząc, że prędzej ułagodzą gniew boży, jeśli wota te prześlą jako ofiary przebłagalne. (4) Twierdzili ponadto, że stanął przeciwko nim również Kronos⁴⁵, ponieważ o ile w dawniejszych czasach składali temu bogu w ofierze synów z najlepszych rodzin⁴⁶, to ostatnimi czasy potajemnie kupowali dzieci, żywili je, a następnie posyłali na ofiarę. Przeprowadzono więc śledztwo i ustalono, że niektóre złożone w ofierze dzieci były podstawione. (5) Gdy wieść o tym rozeszła się wśród mieszkańców, którzy przecież patrzyli na wrogów obozujących pod murami miasta, ogarnął wszystkich zabobonny lęk, płynący z przekonania o zaniedbaniu czci bogów ojczystych. Starając się więc naprawić uchybienia, wybrali dwustu synów z najznacześniejszych rodzin i na oczach tłumów złożyli ich w ofierze. Przynajmniej trzystu dalszych ogarniętych lękiem zgłosiło się dobrowolnie. (6) Był w Kartaginie brązowy posąg Kronosa, który wyciągał ręce ku ziemi. Jego dłonie zwrócone były ku górze, tak że położone na tych rękach dziecko staczało się w głąb, wpadając w ziejącą ogniem czelusć. Jest rzeczą prawdopodobną, że Eurypides właśnie stąd zaczerpnął swoją opowieść o ofiarach taurydzkich. W scenie tej występuje Ifigenia, którą Orestes zapytuje:

Jakiż to grób mnie pochłonie, gdy będę umierał?
Świąty ogień w głębi i szeroka czelusć ziemi⁴⁷.

(7) Również i Hellenowie przechowują prastary mit o Kronosie, który unicestwiał swoje własne dzieci⁴⁸. Opisany obyczaj świadczy moim zdaniem o tym, że Kartagińczycy nadal czczą Kronosa.

15. Kartagińczycy, znalazłszy się wobec zupełnie nowej sytuacji w Libii, wysłali na Sycylię do Hamilkara posłów, żądając, aby jak najszybciej udzielił im pomocy. Odesłali mu jednocześnie pozostawione przez Agatoklesa brązowe ostrogi okrętów. Hamilkar⁴⁹ powiedział przybyšom, aby milczeli, sam natomiast przekazał żołnierzom wiadomość, że Agatokles poniósł całkowitą klęskę, stracił okręty i zgubił całą swoją armię. (2) Następnie posłał paru spośród przybyłych z Kartaginy do Syrakuz, dając im brązowe ostrogi okrętów i zażądał poddania

συναποστείλας ἡξίου παραδιδόναι τὴν πόλιν· τὴν μὲν γὰρ δύναμιν τῶν Συρακοσίων ὑπὸ Καρχηδονίων κατακεκόφθαι, τὰς δὲ ναῦς ἐμπεπυρίσθαι· τοῖς δ' ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξιν παρέχεσθαι τὴν τῶν ἐμβόλων κομιδὴν. (3) τῶν δ' ἐν τῇ πόλει πυθομένων τὴν περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα προσηγγελμένην συμφορὰν οἱ πολλοὶ μὲν ἐπίστευσαν, οἱ προεστηκότες δὲ διστάζοντες διετήρησαν μὲν χάριν τοῦ μὴ γενέσθαι ταραχὴν, τοὺς πρεσβευτὰς δὲ ταχέως ἐξέπεμψαν, τοὺς δὲ τῶν φυγάδων συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς δυσχεραίνοντας τοῖς ὑπ' αὐτῶν πραττομένοις ἐξέβαλον ἐκ τῆς πόλεως, ὄντας οὐκ ἐλάττους ὀκτακισχιλίων. (4) κἄπειτα τοσούτου πλήθους ἄφνω συναναγκαζομένου τὴν πατρίδα φεύγειν ἔγμεν ἢ πόλις διαδρομῆς καὶ θορύβου καὶ γυναικείων κλαυθμῶν· οὐδεμία γὰρ ἦν οἰκία πένθους ἀκοινώνητος κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν. (5) οἱ μὲν γὰρ περὶ τὴν τυραννίδα τοῦ Ἀγαθοκλέους καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ τὴν συμφορὰν ὠδύροντο, τῶν δ' ἰδιωτῶν οἱ μὲν τοὺς ἀπολωλέναι δοκοῦντας κατὰ Λιβύην ἔκλαιον, οἱ δὲ τοὺς ἐκπίπτοντας ἀφ' ἐστίας καὶ πατρῶν θεῶν, οἷς οὔτε μένειν ἐξῆν οὔτ' ἐκτὸς τῶν τειχῶν προάγειν, πολιορκούντων τῶν βαρβάρων, πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις κακοῖς τηλικούτοις οὖσιν ἠναγκάζοντο νηπίους παῖδας καὶ γυναῖκας συνεφέλκεσθαι τῇ φυγῇ. (6) ὁ δ' Ἀμίλκας, καταφυγόντων πρὸς αὐτὸν τῶν φυγάδων, τούτοις μὲν τὴν ἀσφάλειαν παρέσχετο, τὴν δὲ δύναμιν παρασκευάσας προῆγεν ἐπὶ τὰς Συρακούσας, ὥς αἰρήσων τὴν πόλιν διὰ τε τὴν ἐρημίαν καὶ διὰ τὴν προσηγγελμένην τοῖς ὑπολελειμμένοις συμφορὰν.

- 16.** Προαποστείλαντος δ' αὐτοῦ πρεσβείαν καὶ διδόντος Ἀντάνδρῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ παραδιδόασι τὴν πόλιν, ἀσφάλειαν συνήδρευσαν τῶν ἡγεμόνων οἱ μάλιστα ἀξίωμα δοκοῦντες ἔχειν. ῥηθέντων οὖν πολλῶν λόγων Ἀντανδρος μὲν ᾧετο δεῖν παραδιδόναι τὴν πόλιν, ὦν ἄνανδρος φύσει καὶ τῆς τἀδελφοῦ τόλμης καὶ πράξεως ἐναντίαν ἔχων διάθεσιν· Ἐρύμνων δ' ὁ Αἰτωλός, παρακαθεσταμένος ὑπ' Ἀγαθοκλέους τἀδελφῷ σύνεδρος, τὴν ἐναντίαν δοὺς γνώμην ἔπεισεν ἅπαντας διακαρτερεῖν μέχρι ἂν πύθωνται τάληθές. (2) Ἀμίλκας δὲ μαθὼν τὰ δόξαντα τοῖς ἐν τῇ πόλει συνεπήγνυε μηχανὰς παντοίας, διεγνωκῶς προσβάλλειν. (3) Ἀγαθοκλῆς δὲ δύο τριακοντόρους μετὰ τὴν μάχην νεναυπηγημένος τὴν ἐτέραν ἀπέστειλεν εἰς Συρακούσας, ἐρέτας ἐμβιβάσας τοὺς κρατίστους καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πιστευομένων φίλων ἓνα Νέαρχον, ἀπαγγελοῦντα τοῖς ἰδίοις τὴν νίκην. (4) ἔπειτ' εὐπλοίας γενομένης πεμπαῖοι ταῖς Συρακούσαις νύκτωρ προσεπέλασαν καὶ στεφανωσάμενοι καὶ παιανίσαντες κατὰ τὸν πλοῦν ἅμ' ἡμέρᾳ κατέπλεον ἐπὶ τὴν πόλιν. (5) αἱ δὲ φυλακίδες τῶν Καρχηδονίων αἰσθόμεναι κατὰ σπουδὴν ἐπέδιωκον καὶ οὐ πολὺ προειληφόντων τῶν ὑποφευγόντων ἀγὼν τῆς εἰρεσίας ἐγίνετο. ἅμα δὲ τῇ τούτων φιλοτιμίᾳ συνέβη τοὺς τε ἐκ τῆς πόλεως καὶ τοὺς πολιορκούντας αἰσθομένους συνδραμεῖν ἐπὶ τὸν λιμένα καὶ τοῖς ἰδίοις ἐκατέρους συναγωνιῶντας ἀναβοᾶν θαρρεῖν. (6) ἤδη δὲ τῆς τριακοντόρου καταλαμβανομένης οἱ βάρβαροι μὲν ἐπιλάλαζαν, οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ἀδυνατοῦντες βοηθεῖν τοῖς θεοῖς ἤρχοντο

miasta. Informował, że armia syrakuzkańska została przez Kartagińczyków wycięta w pień, a okręty spalone. Niedowierzającym jako dowód przedstawiono przywiezione tarany okrętów. (3) Gdy wieść o katastrofie Agatoklesa rozeszła się po mieście, wielu w nią uwierzyło. Sami przywódcy⁵⁰ nie byli przekonani co do jej prawdziwości, a ponadto bojąc się wybuchu paniki, zwlekali z odpowiedzią. Następnie odprawili posłów i usunęli z miasta krewnych i przyjaciół emigrantów politycznych oraz ludzi niezadowolonych ze sposobu sprawowania przez nich rządów. Łącznie co najmniej osiem tysięcy osób. (4) Gdy więc okazało się, że tak wielki tłum musi niespodziewanie opuścić ojczyznę, miasto napełniło się bieżaniem, zamętem i płaczem kobiet. Nie było bowiem w tym czasie domu, którego nie nawiedziłyby smutek. (5) Sympatycy tyranii Agatoklesa uważali się nad nieszczęściami, jakie spotkały jego samego i jego synów, ludzie niezaangażowani opłakiwali tych, którzy, jak mniemali, stracili życie w Libii, inni wreszcie przepędzonych od ogniska domowego i bóstw ojczystych, którzy ani nie mogli pozostać w mieście, ani poruszać się na zewnątrz, ponieważ miasto oblegali barbarzyńcy. I jakby nie było dość opisanych tu strasznych nieszczęść, wygnańcy zmuszeni byli jeszcze wlec za sobą małe dzieci i kobiety. (6) Hamilkar tymczasem udzielił przybywającym do niego wygnańcom⁵¹ azylu i przygotował swoją armię do walki, pociągnął na Syrakuzy, aby wziąć szturmem miasto opuszczone przez wojsko, bronię jedynie przez ludzi przyniesionych wieścią o nieszczęściach.

16. Najpierw przybyło od Hamilkara poselstwo⁵². Gwarantował on Antandrosovi i jego współnikom bezpieczeństwo, jeśli poddadzą miasto. W tej sytuacji zebrali się na radę wszyscy liczący się w mieście przywódcy. Gdy już wielu przedstawiło swoje zdanie, wystąpił Antandros i powiedział, że należy poddać miasto, a był to człowiek z natury niemęski⁵³ i zupełnie pozbawiony odwagi i przedsiębiorczości swojego brata. Jednakże Etol Erymnon⁵⁴, mianowany przez Agatoklesa doradcą brata, wygłosił przeciwną opinię i przekonał wszystkich, aby wytrzymali, aż nie dowiedzą się prawdy. (2) Gdy Hamilkar usłyszał o powziętych w mieście decyzjach, postanowił uderzyć, przystąpił więc do budowy różnego rodzaju machin oblężniczych. (3) Tymczasem Agatokles po bitwie zbudował dwie triakontery, a następnie jedną z nich posłał do Syrakuz. Obsadził ją najlepszymi wiosłarzami, a ich dowódcą mianował Nearcha, jednego ze swoich najbardziej zaufanych przyjaciół, aby obwieścił swoim zwycięstwo. (4) Ponieważ pogoda sprzyjała, piątego dnia nocą znaleźli się w pobliżu Syrakuz. O świcie ozdobili głowy wieńcami, zaśpiewali pieśń i skierowali się w stronę miasta. (5) W tej sytuacji kartagińskie okręty patrolowe rozpoczęły natychmiastowy pościg, a ponieważ uciekający znajdowali się od nich w niewielkiej odległości, doszło do prawdziwego wiosłarskiego agonu. W czasie gdy rozgrywał się ten wyścig, z jednej strony mieszkańcy miasta, z drugiej oblegający, spostrzegłszy, co się dzieje, zbiegli się na brzeg

περὶ τῆς σωτηρίας τῶν καταπλεόντων. τῆς πρώρας δὲ τῶν διωκόντων εἰς ἐμβολὴν ἤδη φερομένης οὐκ ἄπωθεν τῆς γῆς ἔφθασε τὸ διωκόμενον σκάφος ἐντὸς βέλους γενόμενον καὶ τῶν Συρακοσίων προσβοηθησάντων ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον. (7) Ἀμίλκας δ' ὄρων τοὺς ἐκ τῆς πόλεως διὰ τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸ παράδοξον τῆς προσδοκωμένης ἀγγελίας ἐπὶ τὸν λιμένα συνδεδραμηκότας, ὑπολαβὼν εἶναι μέρος τι τοῦ τείχους ἀφύλακτον, ἔπεμψε τῶν στρατιωτῶν τοὺς κρατίστους μετὰ κλιμάκων. οὗτοι δ' εὐρόντες ἐκλελειμμένας τὰς φυλακὰς ἔλαθον προσαναβάντες· καὶ σχεδὸν αὐτῶν μεσοπύργιον ἤδη κατειληφότων ἢ κατὰ τὸ σῦνθητες ἐφοδία παραγενομένη κατενόησε. (8) γενομένης δὲ μάχης οἱ μὲν ἐκ τῆς πόλεως συνέδραμον καὶ φθάσαντες τοὺς μέλλοντας τοῖς ἀναβεβηκόσι προσβοηθεῖν οὓς μὲν ἀπέκτειναν, οὓς δ' ἀπὸ τῶν ἐπάλλεων κατεκρήμνισαν. (9) ἐφ' οἷς Ἀμίλκας περιαλγῆς γενόμενος ἀπήγαγε τὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τοῖς εἰς Καρχηδόνα βοήθειαν ἐξέπεμψε μετὰ στρατιωτῶν πεντακισχιλίων.

17. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις ὁ μὲν Ἀγαθοκλῆς κρατῶν τῶν ὑπαίθρων τὰ περὶ τὴν Καρχηδόνα χωρία κατὰ κράτος ἦρει καὶ τῶν πόλεων ἃς μὲν διὰ φόβον, ἃς δὲ διὰ τὸ πρὸς Καρχηδονίους μῖσος προσηγάγετο. παρεμβολὴν δὲ πλησίον τοῦ Τύνητος ὀχυρωσάμενος καὶ τὴν ἱκανὴν ἀπολιπὼν φυλακὴν ἀνέξευξε πρὸς τὰς ἐπὶ θαλάττῃ κειμένας πόλεις. καὶ πρώτην μὲν ἔλων Νέαν πόλιν κατὰ κράτος φιλανθρώπως ἐχρήσατο τοῖς χειρωθεῖσιν· εἶτα παρελθὼν ἐπ' Ἀδρύμητα πρὸς μὲν ταύτην πολιορκίαν συνεστήσατο, Αἰλύμαν δὲ τὸν βασιλέα τῶν Λιβύων εἰς συμμαχίαν προσελάβετο. (2) ἃ δὲ πυθόμενοι οἱ Καρχηδόνιοι πᾶσαν τὴν δύναμιν προήγαγον ἐπὶ τὸν Τύνητα καὶ τῆς μὲν Ἀγαθοκλέους στρατοπεδείας ἐκυρίευσαν, τῇ πόλει δὲ μηχανὰς προσαγαγόντες συνεχεῖς προσβολὰς ἐποιοῦντο. (3) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς, ἀπαγγειλάντων τινῶν αὐτῷ τὰ περὶ τοὺς ἰδίους ἐλαττώματα, τὸ μὲν πολὺ τῆς δυνάμεως κατέλιπεν ἐπὶ τῆς πολιορκίας, τὴν δὲ θεραπείαν καὶ τῶν στρατιωτῶν ὀλίγους ἀναλαβὼν λάθρα προσῆλθεν ἐπὶ τινὰ τόπον ὀρεινόν, ὅθεν ὀρᾶσθαι δυνατόν ἦν αὐτὸν ὑπὸ τε τῶν Ἀδρυμητινῶν καὶ τῶν Καρχηδονίων τῶν τὸν Τύνητα πολιορκούντων. (4) νυκτὸς δὲ συντάξας τοῖς στρατιώταις ἐπὶ πολὺν τόπον πυρὰ κάειν, δόξαν ἐνεποίησε τοῖς μὲν Καρχηδονίοις ὥς μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἐπ' αὐτοὺς πορευόμενος, τοῖς δὲ πολιορκουμένοις ὥς ἄλλης δυνάμεως ἀδράς τοῖς πολεμίοις εἰς συμμαχίαν παραγεγεννημένης. (5) ἀμφοτέροι δὲ τῷ ψεύδει τοῦ στρατηγήματος παραλογισθέντες παραλόγως ἡλαττώθησαν, οἱ μὲν τὸν Τύνητα πολιορκοῦντες φυγόντες εἰς Καρχηδόνα καὶ τὰς μηχανὰς ἀπολιπόντες, οἱ δ' Ἀδρυμητινοὶ διὰ τὸν φόβον παραδόντες τὴν πατρίδα. (6) Ἀγαθοκλῆς δὲ

i pełni obawy, każdy o swoich, krzyczeli, dodając im odwagi. (6) Gdy ścigający znaleźli się już bardzo blisko triakontery, barbarzyńcy wznieśli okrzyk zwycięstwa, z kolei ludzie z miasta, nie mogąc dopomóc swoim, zaczęli się modlić do bogów o ocalenie płynących w stronę brzegu. I oto w chwili, gdy okręt ścigający przygotowywał się już do taranowania, co rozgrywało się w niedużej odległości od brzegu, ścigany statek w pewnej chwili wszedł w zasięg wyrzutni pocisków. Tak więc znalazłszy się pod osłoną Syrakuzan, uniknął niebezpieczeństwa. (7) W tym czasie Hamilkar, widząc na brzegu zbiegowisko wzburzonych mieszkańców miasta, oczekujących w napięciu na jakieś zupełnie niespodziewane wiadomości i podejrzewając, że część murów musi być niestrzeżona, posłał oddział swoich najbardziej sprawnych żołnierzy z drabinami⁵⁵. Ci rzeczywiście znaleźli porzucony przez strażę odcinek muru i niepostrzeżenie wspięli się na górę. I gdy już byli bliscy opanowania całej przestrzeni między basztami, spostrzegł ich patrol dokonujący rutynowego obchodu murów. (8) Doszło do walki, w czasie której nadbiegli ludzie z miasta, uprzedzając nadchodzących ze wsparciem dla swoich, którzy znajdowali się już na murach. Jednych zabili, innych strącili z murów w przepaść. Hamilkar bardzo zmartwił się z powodu tego zajścia. Wycofał swoje wojska spod murów miasta, a do Kartaginy wysłał pomoc w liczbie pięciu tysięcy żołnierzy.

17. W tym samym czasie Agatokles, który panował w terenie, zdobywał coraz to nowe ziemie wokół Kartaginy. Spośród miast jedne otwały mu swoje bramy ze strachu, inne z powodu nienawiści do Kartagińczyków⁵⁶. W pobliżu Tunes⁵⁷ zbudował warowny obóz, a następnie, obsadziwszy go odpowiednią załogą, wyruszył przeciw miastom leżącym nad morzem. Najpierw zdobył szturmem Neapolis⁵⁸. Z pokonanymi obszedł się po ludzku. Następnie wyruszył pod Hadrumetum⁵⁹, gdzie rozpoczął oblężenie. Pozyskał również jako sojusznika afrykańskiego króla Elymasa⁶⁰. (2) Gdy Kartagińczycy dowiedzieli się o tym, pomaszcerowali z całością swoich sił zbrojnych na Tunes i opanowali obóz Agatoklesa. Następnie ustawili pod murami miasta maszyny oblężnicze i rozpoczęli atak, przypuszczając szturm po szturmie. (3) Gdy Agatokles dowiedział się o porażce, której doznali jego ludzie, pozostawił pod murami miasta większość swoich wojsk, aby dalej prowadziły oblężenie, sam natomiast, zabrawszy gwardzistów z orszaku przybocznego, z niewielką tylko liczbą żołnierzy, z zachowaniem całkowitej tajemnicy, udał się na pewną górę, skąd był widoczny zarówno przez Hadrumetan, jak i Kartagińczyków, którzy oblegali Tunes. (4) Nocą rozkazał żołnierzom, aby na znacznej przestrzeni rozpalili ogniska, przez co wywołał wśród Kartagińczyków wrażenie, że oto maszeruje przeciw nim z wielkimi siłami wojskowymi, natomiast wśród obleżonych, że oto przybywają z pomocą wrogom nowe liczne wojska sprzymierzeńców. (5) Jedni i drudzy dali się oszukać przy pomocy tego podstępu i wbrew wszelkim kalkulacjom ulegli. Oblegający Tunes uciekli do Kartaginy, porzucając maszyny oblężnicze, pod-

ταύτην δι' ὁμολογίας παραλαβὼν Θάψον εἴλε κατά κράτος καὶ τῶν ἄλλων τῶν ταύτῃ πόλεων ἃς μὲν ἐξεπολιόρκησεν, ἃς δὲ προσηγάγετο· τὰς ἀπάσας δὲ πόλεις πλείους τῶν διακοσίων κεχειρωμένος εἰς τοὺς ἄνω τόπους τῆς Λιβύης διενοεῖτο στρατεύειν.

18. Ἀναζεύξαντος οὖν αὐτοῦ καὶ πλείους ἡμέρας ὁδοιποροῦντος Καρχηδόνιοι τὴν ἐκ Σικελίας διακομισθεῖσαν δύναμιν καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν προαγαγόντες πάλιν τὸν Τύνητα πολιορκεῖν ἐπεχείρησαν καὶ τῶν χωρίων οὐκ ὀλίγα τῶν ὑπὸ τοὺς πολεμίους ὄντων ἀνεκτήσαντο. Ἀγαθοκλῆς δέ, βιβλιαφόρων αὐτῷ παραγεγενημένων ἀπὸ τοῦ Τύνητος καὶ τὰ πεπραγμένα τοῖς Φοίνιζι διασαφούντων, εὐθὺς ἀνέστρεψεν. (2) ὥς δ' ἀπέσχε τῶν πολεμίων σταδίους διακοσίους, κατεστρατοπέδευσε καὶ τοῖς στρατιώταις πυρὰ κάειν ἀπηγόρευσεν. χρυσάμενος δὲ νυκτοπορία προσέπεσεν ἅμ' ἡμέρᾳ τοῖς τε προνομεύουσι τὴν χώραν καὶ τοῖς ἐκτὸς τῆς παρεμβολῆς ἄνευ τάξεως πλανωμένοις καὶ φονεύσας μὲν ὑπὲρ δισχιλίους, ζωγρήσας δ' οὐκ ὀλίγους πολλὰ πρὸς τὸ μέλλον ἐπλεονέκτησεν. (3) οἱ γὰρ Καρχηδόνιοι τῆς ἐκ Σικελίας προσγενομένης βοηθείας καὶ τῶν κατὰ Λιβύην συμμάχων συναγωνιζομένων ἐδόκουν ὑπερέχειν τῶν περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα· τούτου δὲ τοῦ προτερήματος γενομένου πάλιν συνεστάλη τὰ φρονήματα τῶν βαρβάρων. καὶ γὰρ Αἰλύμαν τὸν βασιλέα τῶν Λιβύων ἀποστάτην γενόμενον ἐνίκησεν μάχῃ καὶ τὸν τε δυνάστην καὶ πολλοὺς τῶν βαρβάρων ἀνεῖλεν. Καὶ τὰ μὲν περὶ Σικελίαν καὶ Λιβύην ἐν τούτοις ἦν.

19. Κατὰ δὲ τὴν Μακεδονίαν Κάσανδρος μὲν βοηθήσας Αὐδολέοντι τῷ Παιόνων βασιλεῖ διαπολεμοῦντι πρὸς Αὐταριάτας, τοῦτον μὲν ἐκ τῶν κινδύνων ἐρρύσατο, τοὺς δὲ Αὐταριάτας σὺν τοῖς ἀκολουθοῦσι παισὶ καὶ γυναῖξιν ὄντας εἰς δισμυρίους κατῴκισεν παρὰ τὸ καλούμενον Ὀρβηλὸν ὄρος. (2) τούτου δὲ περὶ ταῦτ' ὄντος κατὰ μὲν τὴν Πελοπόννησον Πτολεμαῖος ὁ στρατηγὸς Ἀντιγόνου δυνάμεις πεπιστευμένος καὶ τῷ δυνάστη προσκόψας ὥς οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν τιμώμενος Ἀντιγόνου μὲν ἀπέστη, πρὸς δὲ Κάσανδρον συμμαχίαν ἐποιήσατο. καταλελοιπῶς δὲ τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ σατραπείας ἐπιστάτην Φοίνικα, ἓνα τῶν πιστοτάτων φίλων, ἀπέστειλεν αὐτῷ στρατιώτας, ἀξίων διαφυλάττειν τὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις καὶ μὴ προσέχειν Ἀντιγόνῳ. (3) Τῶν δὲ κοινῶν συνθηκῶν τοῖς ἡγεμόσι περιεχουσὼν ἐλευθέρας ἀφείσθαι τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, οἱ περὶ Πτολεμαῖον τὸν Αἰγύπτου δυνάστην, ἐγκαλέσαντες Ἀντιγόνῳ διότι φρουραῖς τινὰς διείληφε τῶν πόλεων, πολεμεῖν παρεσκευάζοντο. (4) καὶ τὴν μὲν δύναμιν ἐξαποστείλας Πτολεμαῖος καὶ στρατηγὸν Λεωνίδην τὰς ἐν τῇ τραχείᾳ Κυλικίᾳ πόλεις οὐσας ὑπ' Ἀντίγονον ἐχειρώσατο, διεπέμπετο δὲ καὶ εἰς τὰς ὑπὸ Κάσανδρον καὶ Λυσίμαχον πόλεις, ἀξίων συμφρονεῖν

czas gdy Hadrumetanie ogarnięci strachem poddali miasto. (6) Przejawszy więc kontrolę nad miastem w drodze układów, zdobył następnie szturmem Tapsus⁶¹. Z innych miast leżących w tych okolicach jedno obległ i zdobył, inne pozyskał na drodze układów. Gdy już miał pod kontrolą wszystkie miasta, w liczbie ponad dwudziestu, postanowił wyprawić się w głąb Libii.

18. Gdy więc wyruszył ze swoją armią i od wielu już dni znajdował się w drodze, Kartagińczycy wyprowadzili wojska przerzucone z Sycylii wraz z innymi oddziałami i powtórnie przystąpili do oblegania Tunes⁶². Odzyskali jednocześnie kontrolę nad znaczną częścią terenów okupowanych przez wrogów. Gdy wysłańcy z Tunes przybyli z listami do Agatoklesa i przekazali mu szczegółowe informacje na temat działań wojennych Fenicjan, natychmiast zawrócił (2) i gdy znalazł się w odległości dwustu stadiów od wrogów, rozbił obóz, zakazując jednocześnie żołnierzom rozpalania ognisk. Następnie po nocnym marszu o świcie uderzył na oddziały kwaterymistrzowskie, zajęte w okolicy gromadzeniem żywności, a także na tych wszystkich, którzy w rozproszeniu włóczyli się poza obozem. Zabił ich ponad dwa tysiące, wielu wzięł do niewoli i w ten sposób wzmocnił swoje siły w obliczu nadciągających wydarzeń. (3) Kartagińczycy tymczasem, gdy nadeszła pomoc z Sycylii, i jednocześnie ich afrykańscy sprzymierzeńcy połączyli z nimi swoje siły, uznali, że uzyskali przewagę nad wojskami Agatoklesa. Gdy jednak odniósł on kolejne zwycięstwo, o którym właśnie była mowa, barbarzyńcy znowu podupadli na duchu. Agatokles bowiem zwyciężył również w bitwie afrykańskiego króla Elymasa, który go zdradził. Samego króla zabił, a z nim wielu barbarzyńców. Takie oto wydarzenia rozgrywały się na Sycylii i w Libii⁶³.
19. Tymczasem w Macedonii⁶⁴ Kasander wyruszył z pomocą królowi Pajonów Audoleonowi, który walczył z Autariatami⁶⁵, i wybawił go z niebezpieczeństw, po czym samych Autariatów z towarzyszącymi im dziećmi i żonami, w liczbie około dwudziestu tysięcy, osadził u stóp góry nazywanej tam Orbelos⁶⁶. (2) Gdy Kasander zajmował się tymi sprawami, strateg Ptolemeusz⁶⁷, któremu Antygon powierzył komendę swoich wojsk na Peloponezie, zrażony do władcy, który, jak twierdził, nie okazywał mu uznania, na jakie zasługiwał⁶⁸, podniósł bunt⁶⁹ przeciw Antygonowi i zawarł przymierze z Kasandrem. Zarządcą prowincji nad Hellespontem⁷⁰ mianował jednego ze swoich najbliższych przyjaciół – Fojniksa⁷¹ i posłał mu żołnierzy z rozkazem, aby strzegł twierdz oraz miast, uniemożliwiając Antygonowi przeprawę na drugi brzeg. (3) Ponieważ zawarty pomiędzy wodzami traktat przymierza stanowił, że wszystkie miasta helleńskie mają być wolne, Ptolemeusz władca Egiptu oskarżył Antygona⁷², że do niektórych miast wprowadził garnizony wojskowe i rozpoczął przygotowania do wojny. (4) Najpierw wysłał wojsko pod komendą Leonidesa⁷³ i opanował znajdujące się pod władzą Antygona miasta w Cylicji Trachejskiej⁷⁴.

ἑαυτῶ καὶ κωλύειν Ἀντίγονον ἰσχυρὸν γίνεσθαι. (5) ὁ δ' Ἀντίγονος τῶν υἱῶν Φίλιππον μὲν τὸν νεώτερον ἐξέπεμψεν ἐφ' Ἑλλήσποντον, διαπολεμήσοντα Φοίνικι καὶ τοῖς ἀφεσθηκόσι, Δημήτριον δ' ἐπὶ Κιλικίαν, ὃς ἐνεργὸν ποιησάμενος τὴν στρατείαν ἐνίκησε τοὺς τοῦ Πτολεμαίου στρατηγούς καὶ τὰς πόλεις ἀνεκτήσατο.

20. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Πολυπέρχων περὶ Πελοπόννησον διατρίβων καὶ Κασάνδρῳ μὲν ἐγκαλῶν, τῆς δὲ Μακεδόνων ἡγεμονίας πάλαι ὀρεγόμενος ἐκ Περγάμου μετεπέμψατο τὸν ἐκ Βαρσίνης Ἡρακλέα, ὃς ἦν Ἀλεξάνδρου μὲν υἱός, τρεφόμενος δὲ ἐν Περγάμῳ, τὴν δ' ἡλικίαν περὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη γεγονώς. (2) ὁ δ' οὖν Πολυπέρχων διαπέμπων πολλαχοῦ πρὸς τοὺς ἰδιοξένους καὶ τοὺς ἀλλοτρίως διακειμένους πρὸς Κασάνδρον ἡξίου κατάγειν τὸ μειράκιον ἐπὶ τὴν πατρώαν βασιλείαν. (3) ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν, ἀξιῶν δίοδόν τε δοῦναι καὶ συστρατεῖν, ἐπαγγελλόμενος πολλαπλασίους χάριτας ἀποδώσειν, ἐὰν συγκατάγωσι τὸ μειράκιον ἐπὶ τὴν πατρώαν βασιλείαν. τῶν δὲ πραγμάτων αὐτῶ κατὰ νοῦν γενομένων προθύμως θ' ὑπακούοντων τῶν Αἰτωλῶν καὶ πολλῶν ἄλλων συντρεχόντων ἐπὶ τὴν ἀθοδὸν τοῦ βασιλέως, οἱ σύμπαντες ἠθροίσθησαν πεζοὶ μὲν ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους, ἵππεῖς δ' οὐκ ἐλάττους χιλίων. (4) καὶ Πολυπέρχων μὲν περὶ τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευὰς γινόμενος χρήματά τε συνῆγε καὶ πρὸς τοὺς οἰκείως ἔχοντας τῶν Μακεδόνων διαπεμπόμενος ἡξίου συνεργεῖν.

21. Πτολεμαῖος δὲ τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων κυριεύων, ἐπειδὴ τινων ἐπύθετο Νικοκλέα τὸν βασιλέα τῶν Παφίων ἐν ἀπορρήτοις ἰδίᾳ πρὸς Ἀντίγονον συντεθεῖσθαι φιλίαν, ἔπεμψε τῶν φίλων Ἀργαῖον καὶ Καλλικράτην, προστάξας αὐτοῖς ἀνελεῖν τὸν Νικοκλέα· πάνυ γὰρ εὐλαβεῖτο μὴ καὶ τῶν ἄλλων τινὲς ὀρμήσωσι πρὸς μεταβολήν, ὁρῶντες ἀθώους γεγονότας τοὺς πρότερον ἀφεσθηκότας. οὗτοι μὲν οὖν πλεύσαντες εἰς τὴν νῆσον καὶ παρὰ Μενελάου τοῦ στρατηγοῦ στρατιώτας λαβόντες περιέστησαν τὴν οἰκίαν τοῦ Νικοκλέους καὶ τὰ δόξαντα τῷ βασιλεῖ δηλώσαντες προσέταξαν ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι τοῦ ζῆν. (2) ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον πρὸς τὴν ἀπολογίαν ἐτρέπετο τῶν ἐγκαλουμένων· ὥς δ' οὐδεὶς προσεῖχεν, ἑαυτὸν ἀπέκτεινεν. Ἀξιοθέα δὲ ἡ γυνὴ τοῦ Νικοκλέους ἀκούσασα τὴν ἀνδρὸς τελευτήν τὰς μὲν θυγατέρας τὰς ἑαυτῆς παρθένους οὐσας ἀπέσφαξεν, ὅπως μηδεὶς αὐτῶν πολέμιος κυριεύσῃ, τὰς δὲ τῶν ἀδελφῶν τῶν Νικοκλέους γυναικας προετρέψατο μεθ' αὐτῆς ἐλέσθαι τὸν θάνατον, οὐδὲν συντεταχότος Πτολεμαίου περὶ τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ συγκεχωρηκότος αὐταῖς τὴν ἀσφάλειαν. (3) τῶν δὲ βασιλείων πεπληρωμένων φόνων καὶ συμπτωμάτων ἀπροσδοκίτων οἱ τοῦ Νικοκλέους ἀδελφοὶ συγκλείσαντες τὰς θύρας τὴν μὲν οἰκίαν ἐνέπρησαν

Wysłał także posłów do miast kontrolowanych przez Kasandra i Lyzimacha. Posłowie zażądali, aby miasta te współpracowały również z nim, przeszkadzając Antygonowi w budowie potęgi militarnej. (5) W tej sytuacji Antygon wysłał swoich synów, młodszego Filipa⁷⁵ nad Hellespont, aby podjął walkę z Fojniksem i zbuntowanymi, a Demetriusza⁷⁶ do Cylicji⁷⁷, aby prowadząc w zdecydowany sposób operacje wojenne, zwyciężył strategów Ptolemeusza i odzyskał miasta.

20. W tym samym czasie Polyperchon⁷⁸, który przebywał na Peloponezie, wysuwał różne oskarżenia przeciw Kasandrowi, a ponieważ od dawna myślał o zdobyciu tronu macedońskiego, sprowadził z Pergamonu syna Barsiny⁷⁹, Heraklesa, który był synem Aleksandra⁸⁰. Przebywając pod opieką w Pergamonie⁸¹, Herakles doszedł do wieku lat siedemnastu. (2) Jednocześnie Polyperchon rozsyłał ludzi we wszystkie strony, zarówno do swoich przyjaciół, jak i do wszystkich wrogo usposobionych wobec Kasandra, domagając się, aby wprowadzili chłopca na ojcowski tron. (3) Napisał również list do Związku Etołów, domagając się prawa przejścia przez ich terytorium i proponując im udział w wyprawie. Przyrzekał, że jeśli wspólnie wprowadzą chłopca na tron ojcowski, odwdzięczy się im z całą szczodrobliwością. Wszystko ułożyło się po jego myśli. Ponieważ Etołowie z zapałem odpowiedzieli na jego wezwanie, a ponadto przybyło wielu innych, aby osadzić króla na tronie, zgromadziło się łącznie ponad dwadzieścia tysięcy pieszych i nie mniej niż tysiąc konnych. (4) Polyperchon zbierał więc pieniądze i zajmował się przygotowaniami do wojny. Jednocześnie wyprawiał posłańców do sprzyjających sprawie Macedończyków, domagając się od nich współdziałania.
21. Tymczasem Ptolemeusz, który panował nad miastami cypryjskimi, dowiedział się od kogoś, że król Pafjczyków⁸², Nikokles⁸³, na własną rękę, na drodze tajnych układów, zawarł przymierze z Antygonem. Natychmiast posłał swoich przyjaciół Argajosa i Kallikratesa⁸⁴ z rozkazem zgładzenia Nikoklesa. Chodziło mu bowiem o to, aby również inni nie odstąpili od niego, jeśli zobaczą, że zdrajców nie spotkała żadna kara. Pożegnowali więc na wyspę, wzięli od stratega Menelaosa⁸⁵ żołnierzy i otoczywszy pałac Nikoklesa, ujawnili królowi decyzje, które zapadły, i rozkazali mu, aby sam odebrał sobie życie. (2) Król początkowo usiłował się bronić przed oskarżeniami, lecz gdy nikt nie zważał na jego słowa, odebrał sobie życie. Gdy o śmierci męża dowiedziała się Aksjotea⁸⁶, żona Nikoklesa, zabiła własne córki, które były jeszcze pannami, aby nie dostały się w ręce wrogów, a następnie nakłoniła żony braci Nikoklesa, aby razem z nią wybrały śmierć, jakkolwiek Ptolemeusz nie postanowił niczego wobec kobiet, a nawet dawał im gwarancje bezpieczeństwa osobistego. (3) Gdy zamek królewski wypełnił się ciałami zabitych i całym tym nieoczekiwanym nieszczęściem, bracia Nikoklesa zabarykadowali drzwi i podpalili pałac,

ἑαυτοὺς δ' ἀπέσφαξαν. ἡ μὲν οὖν τῶν ἐν Πάφῳ βασιλέων οἰκία τραγικοῖς συγκυρήσασα πάθει τὸν εἰρημένον τρόπον κατελύθη.

Ἡμεῖς δὲ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν κατὰ τὴν Κύπρον γεγονότων διελθόντες ἐπὶ τὰς συνεχεῖς πράξεις μεταβιβάσομεν τὸν λόγον.

22. Περὶ γὰρ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς ἐν τῷ Πόντῳ μετὰ τὴν Παρυσάδου τελευτήν, ὃς ἦν βασιλεὺς τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου, διετέλουν οἱ παῖδες αὐτοῦ διαπολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας, Εὐμηλὸς τε καὶ Σάτυρος καὶ Πρύτανις. (2) τούτων δὲ ὁ μὲν Σάτυρος ὢν πρεσβύτατος παρὰ τοῦ πατρὸς παρειλήφει τὴν ἀρχήν, βεβασιλευκότος ἔτη τριάκοντα ὀκτώ· ὁ δ' Εὐμηλὸς φιλίαν συντεθειμένος πρὸς τινὰς τῶν πλησιοχώρων βαρβάρων καὶ δύναμιν ἀδρὰν ἡθροικῶς ἡμφισβήτηε τῆς βασιλείας. (3) ἃ δὴ πυθόμενος ὁ Σάτυρος ἀνέξευξεν ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως ἀδρᾶς καὶ διαβὰς τὸν Θάτην ποταμόν, ἐπειδὴ πλησίον ἐγένετο τῶν πολέμιων, τὴν μὲν παρεμβολὴν ταῖς ἀμάξαις περιλαβὼν αἷς ἦν κεκομικῶς τὰς ἀγορὰς οὕσας παμπληθεῖς, τὴν δὲ δύναμιν ἐκτάζας αὐτὸς κατὰ μέσσην ὑπῆρχε τὴν φάλαγγα, καθάπερ ἐστὶ Σκύθαις νόμιμον. (4) συνεστρατεύοντο δ' αὐτῷ μισθοφόροι μὲν Ἕλληνες οὐ πλείους δισχιλίῳ καὶ Θρᾶκες ἴσοι τούτοις, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὑπῆρχον σύμμαχοι Σκύθαι, πλείους τῶν δισμυρίων, ἱππεῖς δὲ οὐκ ἐλάττους μυρίων. τῷ δ' Εὐμήλῳ συνεμάχει Ἀριφάρνης ὁ τῶν Σιρακῶν βασιλεὺς, ἱππεῖς μὲν ἔχων δισμυρίους, πεζοὺς δὲ δισχιλίους πρὸς τοῖς δισμυρίοις. (5) γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρὰς Σάτυρος μὲν ἔχων περὶ ἑαυτὸν ἐπιλέκτους ἄνδρας ἵπομαχίαν συνεστήσατο πρὸς τοὺς περὶ Ἀριφάρνην ἀνθεστηκότας κατὰ μέσσην τὴν τάξιν καὶ πολλῶν παρ' ἀμφοτέροις πεσόντων τέλος ἐκβιασάμενος ἐτρέψατο τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων. (6) καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπέκειτο φονεύων τοὺς αἰε καταλαμβανόμενους· μετ' ὀλίγον δὲ πυθόμενος τὸν ἀδελφὸν Εὐμηλον προτερεῖν περὶ τὸ δεξιὸν κέρας καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ μισθοφόρους τετράφθαι τοῦ μὲν διώκειν ἀπέστη, παραβηθῆσας δὲ τοῖς ἡττημένοις καὶ τὸ δεύτερον αἴτιος γενόμενος τῆς νίκης ἅπαν ἐτρέψατο τῶν πολέμιων τὸ στρατόπεδον, ὥστε πᾶσι γενέσθαι φανερόν ὅτι καὶ κατὰ γένος καὶ κατ' ἀρετὴν προσῆκον ἦν αὐτῷ διαδέχεσθαι τὴν πατρῶαν βασιλείαν.

23. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀριφάρνην καὶ τὸν Εὐμηλον λειφθέντες ἐν τῇ μάχῃ συνέφυγον εἰς τὰ βασίλεια. ταῦτα δ' ἔκειτο μὲν παρὰ τὸν Θάτην ποταμόν, ὃς περιρρέων αὐτὰ καὶ βάθος ἔχων ἱκανὸν ἐποίει δυσπρόσιτα, περιείχετο δὲ κρημινοῖς μεγάλοις, ἔτι δ' ὕλης πλήθει, τὰς πάσας εἰσβολὰς δύο ἔχοντα χειροποιήτους, ὧν ἡ μὲν ἦν ἐν αὐτοῖς τοῖς βασίλαιοις, ὠχυρωμένη πύργοις ὑψηλοῖς καὶ προτειχίσμασιν, ἡ δ' ἐκ θατέρου μέρους ἐν ἔλεσιν ὑπῆρχε, φρουρουμένη ξυλίνοις ἐρύμασι, διεστύλωτο δὲ δοκοῖς, ὑπεράνω δὲ τῶν ὑδάτων εἶχε τὰς οἰκῆσεις. τοιαύτης δ' οὕσης τῆς περὶ τὸν τόπον ὀχυρότητος τὸ μὲν πρῶτον ὁ Σάτυρος τὴν τε χώραν τῶν πολέμιων ἐδήλωσε καὶ τὰς κόμας ἐνεπύρισεν, ἐξ ὧν αἰχμάλωτα σώματα καὶ λείας πλῆθος ἡθροισε. (2) μετὰ δὲ ταῦτα ἐγχειρήσας

a następnie zadali sobie śmierć. W taki oto sposóbznaczony tragicznymi wyrokami losu przestał istnieć dom królewski w Pafos.

My natomiast po szczegółowym przedstawieniu tych wydarzeń⁸⁷, zwróćmy naszą uwagę w kierunku kolejnych wypadków.

22. Mniej więcej w tym samym czasie w Poncie zmarł Parysades⁸⁸, który był królem Bosforu Kimeryjskiego⁸⁹. Pozostawił on synów, którzy walczyli między sobą o władzę⁹⁰. Byli to Eumelos, Satyros i Prytanis. (2) Najstarszym z nich był Satyros⁹¹, i to on otrzymał władzę ojca, który panował trzydzieści osiem lat. Wówczas to Eumelos⁹² zawarł przymierze z niektórymi spośród żyjących w pobliżu barbarzyńców i zgromadziwszy liczne wojska, zgłosił pretensje do tronu. (3) Gdy dowiedział się o tym Satyros, wyruszył przeciw niemu ze znacznymi siłami, przekroczył rzekę Tates⁹³ i gdy znalazł się już w pobliżu wrogów, otoczył obóz wozami, w których przywiózł znaczne zapasy żywności, ustawił wojsko do bitwy i sam, zgodnie ze zwyczajem Scytów, zajął pozycję w środku falangi. (4) Razem z nim wyruszyli na wyprawę helleńscy najemnicy w liczbie nie przekraczającej dwóch tysięcy, ta sama liczba Traków, a wreszcie sprzymierzeńcy scytyjscy, którzy tworzyli pozostałą część armii w liczbie przekraczającej dwadzieścia tysięcy, konnych nie mniej niż dziesięć tysięcy. Natomiast wraz z Eumelosem ruszał do walki król Siraków⁹⁴, Arifarnes⁹⁵, który miał dwadzieścia tysięcy konnych oraz dwadzieścia dwa tysiące pieszych. (5) Gdy doszło do bitwy, Satyros, prowadząc doborowe oddziały konnicy, uderzył na stojącą naprzeciw w środku szyku kawalerię Arifarnesa i gdy w walce po obu stronach padło już wielu ludzi, zdołał najpierw odepchnąć, a następnie zmusić króla barbarzyńców do ucieczki. (6) Początkowo kontynuował pościg dokonując rzezi pokonanych wrogów, lecz gdy dowiedział się, że jego brat Eumelos uzyskuje na prawym skrzydle przewagę, a jego zacieżni znajdują się w odwrocie, ruszył z pomocą ustępującym z pola bitwy i po raz drugi został zwycięzcą, zmuszając do ucieczki całe wojsko wrogów. W ten sposób pokazał wszystkim, że zarówno ród, jak i męstwo czynią go najbardziej godnym zasiadania na ojcowskim tronie.
23. W tej sytuacji Eumelos i Arifarnes wraz z ocalałymi z bitwy żołnierzami uciekli do królewskiej stolicy⁹⁶. Położona nad rzeką Thates i oblana ze wszystkich stron jej głębokimi wodami, była praktycznie niedostępna. Do tego dochodziły okalające ją wysokie urwiste brzegi i otaczający ją zewsząd gęsty bór. Prowadziły do niej tylko dwa, i to specjalnie skonstruowane przez budowniczych przejścia. Jedno z nich, które znajdowało się wewnątrz samego królewskiego grodu, umocnione było wysokimi wieżami i wałami obronnymi, drugie z innej strony wiodło przez bagna. Strzeżone przez drewniane konstrukcje obronne, wspierało się na palach, tworząc ciąg wznoszących się nad powierzchnią wody budowli. Ponieważ miejsce było bardzo ufortyfikowane, Satyros zaczął od

διὰ τῶν παρόδων βιάζεσθαι, κατὰ μὲν τὸ προτείχισμα καὶ τοὺς πύργους πολλοὺς ἀποβαλὼν τῶν στρατιωτῶν ἀπεχώρησε, κατὰ δὲ τὰ ἔλῃ βιασάμενος ἐκράτησε τῶν ξυλίνων φρουρίων. (3) ταῦτα δὲ διαρπάσας καὶ διαβάς τὸν ποταμὸν ἤρξατο κόπτειν τὴν ὕλην, δι' ἧς ἀναγκαῖον ἦν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ βασιλεια. τούτων δὲ ἐνεργῶς συντελουμένων Ἀριφάρνης ὁ βασιλεὺς ἀγωνιάσας μὴ κατὰ κράτος ἀλῶναι συμβῇ τὴν ἀκρόπολιν, διηγωνίζετο τολμηρότερον, ὥς ἐν μόνῳ τῷ νικᾶν κειμένης τῆς σωτηρίας. (4) διείλετο δὲ καὶ τοὺς τοξότας ἐπ' ἀμφοτέρω τὰ μέρη τῆς παρόδου, δι' ὧν ῥαδίως κατετίτρωσκε τοὺς τὴν ὕλην κόπτοντας, μὴ δυναμένους μήτε προορᾶσθαι τὰ βέλη μήτ' ἀμύνεσθαι τοὺς βάλλοντας διὰ τὴν πυκνότητα τῶν δένδρων. (5) οἱ δὲ περὶ τὸν Σάτυρον ἐπὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας ἔτεμνον τὴν ὕλην, ὁδοποιούμενοι καὶ διακαρτεροῦντες ἐπιπόνως· τῇ δὲ τετάρτῃ συνήγγισαν μὲν τῷ τείχει, νικώμενοι δὲ τῷ πλήθει τῶν βελῶν καὶ τῇ τῶν τόπων στενοχωρία μεγάλῳ ἐλαττώμασι περιέπιπτον. (6) Μενίσκος μὲν γὰρ ὁ τῶν μισθοφόρων ἡγεμὼν, ἀνὴρ καὶ συνέσει καὶ τόλμῃ διαφέρων, προσπεσὼν διὰ τῆς διόδου πρὸς τὸ τεῖχος καὶ μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν λαμπρῶς ἀγωνισάμενος ἐξεβιάσθη, πολλαπλασίῳ ἐπ' αὐτὸν ἐπεξελθόντων. (7) ὃν ἰδὼν ὁ Σάτυρος κινδυνεύοντα ταχέως παρεβοήθει καὶ τὴν ἐπιφορὰν τῶν πολέμιων ὑποστάς ἐτρώθη λόγχῃ διὰ τοῦ βραχίονος καὶ κακῶς ἀπαλλάττων ὑπὸ τοῦ τραύματος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν παρεμβολὴν καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐξέλιπε τὸν βίον, ἐννέα μόνον μῆνας βασιλεύσας μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν Παρυσάδου. (8) Μενίσκος δ' ὁ τῶν μισθοφόρων ἡγεμὼν λύσας τὴν πολιορκίαν ἀπήγαγε τὴν δύναμιν εἰς Γάργαζαν πόλιν κάκειθεν τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα διὰ τοῦ ποταμοῦ διεκόμισεν εἰς Παντικάπαιον πρὸς τὸν ἀδελφὸν Πρύτανιν.

24. Ὃς ταφὴν συντελέσας μεγαλοπρεπῇ καὶ καταθέμενος εἰς τὰς βασιλικὰς θήκας τὸ σῶμα ταχέως ἦκεν εἰς Γάργαζαν καὶ τὴν δύναμιν ἅμα καὶ τὴν δυναστείαν παρέλαβεν. Εὐμήλου δὲ διαπρεσβευομένου περὶ μέρους τῆς βασιλείας τούτῳ μὲν οὐ προσεῖχεν, ἐν δὲ Γαργάζῃ φρουρὰν ἀπολιπὼν ἐπανῆλθεν εἰς Παντικάπαιον, ἀσφαλισόμενος τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν. καθ' ὃν δὴ χρόνον Εὐμήλος, συναγωνισαμένων αὐτῷ τῶν βαρβάρων, τὴν τε Γάργαζαν κατελάβετο καὶ τῶν ἄλλων πολισμάτων καὶ χωρίων οὐκ ὀλίγα. (2) ἐπιστρατεύσαντος δὲ τοῦ Πρυτάνιδος μάχῃ τε ἐνίκησε τὸν ἀδελφὸν καὶ συγκλείσας εἰς τὸν ἰσθμὸν τὸν πλησίον τῆς Μαιώτιδος λίμνης συνηνάγκασεν ὁμολογίας θέσθαι, καθ' ἃς τοὺς τε στρατιώτας παρέδωκε καὶ τῆς βασιλείας ἐκχωρεῖν ὡμολόγησεν. ὥς δὲ παρεγένετο εἰς Παντικάπαιον, ἐν ᾧ τὸ βασίλειον ἦν αἰεὶ τῶν ἐν Βοσπόρῳ βασιλευσάντων, ἐπεχείρησε μὲν πάλιν ἀνακτᾶσθαι τὴν βασιλείαν, κατισχυθεὶς δὲ καὶ φυγὼν εἰς τοὺς καλουμένους Κήπους ἀνηρέθη. (3) Εὐμήλος δὲ μετὰ τὸν τῶν ἀδελφῶν θάνατον βουλόμενος ἀσφαλῶς θέσθαι τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν

spustoszenia wrogiego kraju, paląc wsie, biorąc niewolników i gromadząc znaczne ilości łupów. (2) Następnie próbował sforsować przejścia, ale w walce o wały i wieże obronne stracił wielu żołnierzy i musiał się cofnąć. Niemniej przedzierając się przez bagna, opanował drewniane forty, które wyrabował. (3) Następnie przeszedł przez rzekę i zaczął wycinać las, ponieważ tylko w ten sposób można było dotrzeć do królewskiego pałacu. Ponieważ prace posuwały się szybko, król Arifarnes, bojąc się, że zamek⁹⁷ może zostać zdobyty szturmem, zaczął prowadzić walkę w sposób bardziej zdecydowany, zdając sobie sprawę z tego, że ocaleje tylko wtedy, gdy odniesie zwycięstwo. (4) Rozstawił więc po obu stronach przejścia łuczników, którzy z łatwością mogli zadawać rany ludziom zajętym wycinaniem lasu, jako że ci nie byli w stanie ani uchylić się przed pociskami, ani też obronić przed wrogami atakującymi ich spomiędzy gęstych drzew. (5) Żołnierze Satyrosa przez trzy dni wycinali las, torując sobie drogę z zaciętym uporem. Czwartego dnia zbliżyli się do obwarowań zamku, ale rażeni wielką ilością pocisków i stłoczeni na niewielkim polu, cofali się przed obrońcami, ponosząc przy tym znaczne straty. (6) I wtedy to poprowadził atak poprzez przejście na wał dowódca żołnierzy zaciężnych Meniskos, człowiek wyróżniający się inteligencją i odwagą. Walcząc z determinacją, zdołał przedrzeć się wraz ze swoimi ludźmi, mimo że był atakowany przez wielokrotnie większe siły wroga. (7) Wówczas to Satyros, widząc, że Meniskos znajduje się w niebezpieczeństwie, szybko pośpieszył z pomocą i odparł atak wrogów, ale sam został ranny włócznią w ramię. Ponieważ rana była ciężka, wycofał się do obozu, gdzie z nastaniem nocy zmarł. Od śmierci swojego ojca Parysadesa rządził jedynie dziewięć miesięcy. (8) W tej sytuacji dowódca wojsk zaciężnych Meniskos zakończył oblężenie i odmaszerował z całą armią do miasta Gargadza⁹⁸. Stamtąd przewiózł ciało króla przez rzekę do Pantikapajonu⁹⁹ i przekazał je bratu Prytanisowi¹⁰⁰,

24. który urządził mu wspinały pogrzeb, ciało złożył w królewskim sarkofagu, po czym szybko udał się do Gargadzy, gdzie przejął władzę królewską oraz dowództwo nad wojskiem. Posłów Eumelosa, który zaproponował podział królestwa, odprawił z niczym. Pozostawiwszy w Gargadzy załogę wojskową, powrócił do Pantikapajonu, aby zadbać o sprawy królestwa. W tym samym czasie Eumelos z pomocą sprzymierzonych wojsk barbarzyńskich zdobył Gargadzę i niemałą liczbę innych grodów i warowni. (2) Brata Prytanisa, który wyruszył z armią w pole, pokonał w bitwie, a następnie osaczonego na istmie¹⁰¹ nad Morzem Meockim zmusił do zawarcia układu pokojowego, na mocy którego Prytanis przekazał mu dowództwo nad swoimi wojskami, a także zrzekał się władzy królewskiej. Skoro tylko przybył do Pantikapajonu, gdzie od dawna była rezydencja królów bosporańskich, znowu podjął próbę odzyskania władzy królewskiej, ale pokonany, uciekł do tak zwanych Kepoj¹⁰², gdzie został zabity. (3) Wówczas to Eumelos, chcąc po śmierci braci zapewnić sobie

ἀνεῖλε τούς τε φίλους τῶν περὶ τὸν Σάτυρον καὶ Πρύτανιν, ἔτι δὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα. μόνος δὲ διέφυγεν αὐτὸν ὁ παῖς ὁ Σατύρου Παρυσάδης, νέος ὢν παντελῶς τὴν ἡλικίαν· ἐξῆλπεύσας γὰρ ἐκ τῆς πόλεως κατέφυγε πρὸς Ἄγαρον τὸν βασιλέα τῶν Σκυδῶν. (4) ἀγανακτούντων δὲ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῶν οἰκείων συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὰ πλήθη περὶ τε τούτων ἀπελογήσατο καὶ τὴν ἀτρίον πολιτείαν ἀποκατέστησεν. συνεχώρησε δὲ καὶ τὴν ἀτέλειαν ἔχειν τὴν ἐπὶ τῶν προγόνων οὖσαν τοῖς Παντικάπαιον οἰκοῦσι. προσεπηγγείλατο δὲ καὶ τῶν εἰσφορῶν ἅπαντας ἀφήσειν καὶ πολλὰ διελέχθη δημαγωγῶν τὰ πλήθη. (5) ταχὺ δὲ πάντων εἰς τὴν προϋπάρχουσαν εὖνοιαν ἀποκαταστάντων διὰ τὰς εὐεργεσίας τὸ λοιπὸν ἐβασίλευεν ἄρχων νομίμως τῶν ὑποτεταγμένων καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν οὐ μετρίως θαυμαζόμενος.

25. Βυζαντίους μὲν γὰρ καὶ Σινωπεῖς καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῶν τὸν Πόντον περιοικούντων τοὺς πλείστους διετετέλεσεν εὐεργετῶν· Καλλαντιανῶν δὲ πολι-
ορκουμένων ὑπὸ Λυσιμάχου καὶ πιεζομένων τῇ σπᾶναι τῶν ἀναγκαίων χιλίους
ὑπεδέξατο τοὺς διὰ τὴν σιτοδείαν ἐκχωρήσαντας. οἷς οὐ μόνον τῆς καταφυγῆς
παρέσχετο τὴν ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ πόλιν ἔδωκε κατοικεῖν, ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν
ὀνομαζομένην Ψοανκαητικὴν χώραν κατεκληρούχησεν. (2) ὑπὲρ δὲ τῶν πλεό-
ντων τὸν Πόντον πόλεμον ἐξενέγκας πρὸς τοὺς ληστεύειν εἰωθότας βαρβάρους
Ἡνιόχους καὶ Ταύρους, ἔτι δ' Ἀχαιοὺς καθαρὰν ληστῶν ἀπέδειξε τὴν θάλασ-
σαν, ὥστε μὴ μόνον κατὰ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν
οἰκουμένην, διαγγελλόντων τῶν ἐμπόρων τὴν μεγαλοψυχίαν, ἀπολαμβάνειν
τῆς εὐεργεσίας καρπὸν κάλλιστον τὸν ἔπαινον. (3) προσεκτήσατο δὲ καὶ τῆς
συνοριζούσης βαρβάρου πολλὴν καὶ τὴν βασιλείαν ἐπιφανεστέραν ἐπὶ πολὺ
κατεσκεύασε. καθόλου δ' ἐπεχείρησε πάντα τὰ περὶ τὸν Πόντον ἔθνη κατα-
στρέφεσθαι καὶ τάχα ἂν ἐκράτησε τῆς ἐπιβολῆς εἰ μὴ σύντομον ἔσχε τὴν τοῦ
βίου τελευτήν. πέντε γὰρ ἔτη καὶ τοὺς ἴσους μῆνας βασιλεύσας κατέστρεψε τὸν
βίον, παραδόξῳ συμπτώματι χρησάμενος. (4) ἐκ γὰρ τῆς Σινδικῆς ἐπανιών εἰς
τὴν οἰκείαν καὶ σπεύδων πρὸς τινα θυσίαν ἤλαυνε μὲν ἐπὶ τινος τεθρίππου πρὸς
τὰ βασίλεια, τοῦ δ' ἄρματος ὄντος τετρακύκλου καὶ σκηνὴν ἔχοντος συνέβη
τοὺς ἵππους διαταραχθέντας ἐξενεγκεῖν αὐτόν. τοῦ γὰρ ἡνιόχου μὴ δυναμένου
κρατῆσαι τῶν ἡνιῶν, φοβηθεὶς μὴ κατενεχθῇ πρὸς τὰς φάραγγας, ἐπεχείρησεν
ἀφάλλεσθαι· ἐμπλακέντος δὲ τοῦ ξίφους εἰς τὸν τροχόν συνεφειλκύσθη τῇ
φορᾷ καὶ παραχρῆμα ἐτελεύτησεν.

26. Περὶ δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν τελευτῆς Εὐμήλου τε καὶ Σατύρου παραδέδονται
χρησιμοί, μικρὸν μὲν ἡλιθιώτεροι πιστευόμενοι δὲ παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις. τῷ μὲν
γὰρ Σατύρῳ λέγουσι χρῆσαι τὸν θεὸν φυλάξασθαι τὸν μὺν μήποτ' αὐτὸν ἀνέλη.

bezpieczne panowanie, zgładził przyjaciół Satyrosa i Prytanisa, a z nimi także ich żony i dzieci. Udało się jedynie uciec synowi Satyrosa, Parysadesowi, który wówczas był jeszcze małym chłopcem. Dosiadłszy konia, uciekł on z miasta do króla Scytów, Agarosa¹⁰³. (4) Wobec wzburzenia obywateli, poruszonych mordami dokonanymi na rodakach, Eumelos zwołał zgromadzenie ludowe i w obliczu tłumu wygłosił mowę obronną, w czasie której obwieścił powrót do dawnego ustroju przodków. Jednocześnie zgodził się, żeby mieszkańcy Pantikapajonu, tak jak za dawnych czasów, cieszyli się wolnością od podatków. Obiecał ponadto uwolnienie od wszelkiego rodzaju danin. Wysuwał jeszcze wiele innych argumentów, zyskując sobie poklask tłumu. (5) Wskutek nadania przywilejów szybko odzyskał powszechną sympatię, jaką cieszył się wcześniej, i odtąd królował, kierując się w relacjach z poddanymi zasadami prawa, tak że nawet bardzo był podziwiany za swoją szlachetność.

25. Stał się prawdziwym dobroczyńcą Bizantyńczyków, Synopejczyków, a także wielu innych Hellenów zamieszkujących wokół Pontu. Gdy na przykład Lizymach obległ Kallantie¹⁰⁴, a jej mieszkańców przycisnęła bieda, przyjął gościnnie tysiąc emigrantów, którzy z powodu nędzy opuścili miasto. W dodatku nie tylko udzielił im prawa azylu, ale jeszcze dał im miasto do zasiedlenia, a do tego dodał Psoę¹⁰⁵ z okolicznymi ziemiami¹⁰⁶. (2) Ponadto wypowiedział wojnę trudniącym się zwyczajowo korsarstwem barbarzyńcom, Heniochom¹⁰⁷ i Taurom¹⁰⁸, a także Achajom¹⁰⁹, i obwieścił wolność mórz od piratów, skutkiem czego kupcy rozgłaszali jego szlachetność nie tylko w granicach królestwa, ale nieomal po całym świecie. Tak więc za wyświadczone dobrodziejstwa zyskał sobie najpiękniejszy owoc – publiczną pochwałę. (3) Przyłączył do swojego państwa wiele okolicznych ziem barbarzyńskich¹¹⁰, a samemu królestwu zapewnił wielką świetność. Ogólnie rzecz biorąc, celem podejmowanych przez niego działań było podporządkowanie sobie wszystkich ludów zamieszkujących wokół Pontu, i gdyby nie dotknęła go przedwczesna śmierć, szybko osiągnąłby to, co zamierzał. Życie zakończył wskutek nieoczekiwanego nieszczęśliwego wypadku po panowaniu trwającym pięć lat i pięć miesięcy. (4) Gdy bowiem wracał do domu z Sindike¹¹¹, jadąc w pośpiechu na czterokonnym wozie do stolicy, aby zdążyć na jakąś uroczystość ofiarną, zdarzyło się, że przestraszone konie poniosły czterokołowy wóz z namiotem, w którym podróżował. I gdy woźnica nie był w stanie odzyskać kontroli nad końmi, Eumelos, który przestraszył się, że może roztrzaskać się o skały, spróbował zeskoczyć z wozu, ale miecz wkręcił się w koło, w wyniku czego zginął gwałtowną śmiercią, wleczony za pędzącym wozem.
26. Miejscowi ludzie przekazują wyrocznie dotyczące śmierci Eumelosa i Satyrosa, w które wierzą i które wcale nie wydają się niedorzeczne. Opowiadają oni, że bóg obwieścił kiedyś Satyrosowi, aby wystrzegał się myszy, która może go

διόπερ οὔτε δοῦλον οὔτ' ἐλεύθερον τῶν τεταγμένων ὑφ' ἑαυτὸν εἶα τοῦτ' ἔχειν τοῦνομα· ἔπειτα δὲ τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς ἀρούραις ἐφοβεῖτο μὴς καὶ τοῖς παισὶν ἀεὶ συνέταττε τούτους ἀποκτείνειν καὶ τὰς κοίτας ἐμπλάττειν. πάντα δ' ἐνδεχομένως αὐτοῦ ποιοῦντος οἷς ὤετο κατισχύσειν τὸ πεπωμένον, κατέστρεψε τὸν βίον πληγεὶς τοῦ βραχίονος εἰς τὸν μῦν. (2) τῷ δ' Εὐμήλῳ χρησμὸς ἦν τὴν φερομένην οἰκίαν φυλάξασθαι. ὅθεν πάλιν οὗτος εἰς οἰκίαν οὐκ εἰσῆει προχείρως μὴ προδιερευνησάντων τῶν παίδων τὴν ὀροφὴν καὶ τὰ θεμέλια. τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ διὰ τὴν ὀχουμένην ἐπὶ τοῦ τεθρίππου σκηνὴν ἕκαστος ὑπελάμβανε τετελέσθαι τὸν χρησμόν.

(3) Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐν τῷ Βοσπόρῳ πραχθέντων ἄλλις ἡμῖν ἐχέτω.

Κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν οἱ τῶν Ῥωμαίων ὑπατοὶ μετὰ δυνάμεως ἐμβαλόντες εἰς τὴν πολεμίαν ἐνίκησαν μάχῃ Σαμνίτας περὶ τὸ καλούμενον Τάλιον. τῶν δ' ἡττηθέντων καταλαμβανομένων τὸν Ἰερὸν λόφον ὀνομαζόμενον τότε μὲν τῆς νυκτὸς ἐπιλαβούσης οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὴν ἰδίαν στρατοπεδείαν ἀπεχώρησαν, τῇ δ' ὑστεραίᾳ πάλιν μάχης γενομένης πολλοὶ μὲν ἀνηρέθησαν τῶν Σαμνιτῶν, αἰχμάλωτοι δ' ἐλήφθησαν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους καὶ διακοσίους. (4) τοιούτων δὲ προτερημάτων γενομένων τοῖς Ῥωμαίοις ἀδεῶς ἤδη τῶν ὑπαίθρων συνέβαινε κυριεῦειν τοὺς ὑπάτους καὶ τὰς ἀπειθούσας τῶν πόλεων χειροῦσθαι. Καταράκταν μὲν οὖν καὶ Κεραινυλίαν ἐκπολιορκήσαντες φρουροὺς ἐπέθηκαν, τῶν δ' ἄλλων τινὰς πείσαντες προσηγάγοντο.

27. Ἐπ' ἄρχοντος δ' Ἀθήνησι Δημητρίου τοῦ Φαληρέως τὴν ὑπατον ἀρχὴν ἐν Ῥώμῃ παρέλαβον Κόιντος Φάβιος τὸ δεύτερον καὶ Γάιος Μάρκιος. ἐπὶ δὲ τούτων Πτολεμαῖος ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεύων πυθόμενος τοὺς ἰδίους στρατηγοὺς ἀποβεβληκέναι τὰς ἐν Κιλικίᾳ πόλεις, πλεύσας μετὰ δυνάμεως ἐπὶ Φασήλιδα ταύτην μὲν ἐξεπολιόρκησεν, εἰς δὲ τὴν Λυκίαν παρακομισθεὶς Ξάνθον φρουρουμένην ὑπ' Ἀντιγόνου κατὰ κράτος εἴλεν. (2) εἶτα τῇ Καύνῳ προσπλεύσας τὴν μὲν πόλιν παρέλαβε, τὰς δὲ ἀκροπόλεις φρουρουμένας τῇ βίᾳ κατισχύσας τὸ μὲν Ἡράκλειον ἐξεῖλε, τὸ δὲ Περσικὸν παραδόντων τῶν στρατιωτῶν ὑποχείριον ἐποίησατο. (3) μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τὴν Κῶν πλεύσας μετεπέμψατο Πτολεμαῖον, ὃς ὢν ἀδελφιδοῦς Ἀντιγόνου καὶ δύναμιν πεπιστευμένος τοῦτον μὲν κατέλιπε πρὸς δὲ Πτολεμαῖον κοινοπραγίαν ἐτίθετο. πλεύσαντος δ' ἐκ τῆς Χαλκίδος αὐτοῦ καὶ κομισθέντος εἰς Κῶν τὸ μὲν πρῶτον ὁ Πτολεμαῖος φιланθρώπως αὐτὸν προσεδέξατο· εἶτα ὁρῶν πεφρονηματισμένον καὶ τοὺς ἡγεμόνας ὁμιλίαις καὶ δωρεαῖς ἐξιδιοποιούμενον, φοβηθεὶς μὴ τινα ἐπιβουλὴν μηχανήσῃται, φθάσας αὐτὸν συνέλαβε καὶ πιεῖν κώνιον συνηγάκασε. τοὺς δὲ συνηκολυθηκότας στρατιώτας ἐπαγγελίαις δημαγωγήσας κατέμιξε τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ στρατευομένοις.

kiedys zabić. Dlatego też Satyros nie pozwalał, aby ktokolwiek z jego niewolników lub wolnych poddanych nosił to imię¹¹². Ponadto bojąc się myszy, zarówno polnych, jak i domowych, przykazywał swoim dzieciom, aby je zabijały, a ich nory zalepiały. I chociaż czynił wszystko, co było w jego mocy, aby przezwyciężyć wyrok losu, przecież stracił życie wskutek rany zadanej mu w mięsień ramienia¹¹³. (2) Z kolei Eumelosowi przepowiednia obwieściła, aby wystrzegał się „niesionego domu”. Stąd też od dawna nigdy nie spieszył się z wejściem do jakiegokolwiek domu, zanim jego dzieci nie przeszukały wcześniej poddasza i piwnic. I gdy zginął za przyczyną wiezionego na czterokonnym wozie namiotu, każdy odczytał to jako spełnienie się wyroczni. Niech tyle wystarczy na temat wydarzeń na Bosforze.

(3) Tymczasem w Italii konsulowie rzymscy uderzyli z wojskami na Italię¹¹⁴ i zwyciężyli Samnitów w bitwie pod Talion¹¹⁵. Ponieważ pokonani Samnici zajęli pozycje na wzgórzu Hieron, a tymczasem zapadła noc, Rzymianie wycofali się do własnego obozu. Następnego dnia doszło do drugiej bitwy, w której zginęło wielu Samnitów, a do niewoli dostało się ich dwa tysiące dwieście. (4) Po tych zwycięstwach odniesionych przez Rzymian, łatwo już było konsulom rozciągnąć kontrolę nad krajem oraz opanować te miasta, które nie były im posłuszne. Tak więc zdobyli Kataraktę i Keraunilię¹¹⁶ i obsadzili je załogami wojskowymi. Inne pozyskali na drodze negocjacji.

27. Kiedy w Atenach archontem był Demetriusz z Faleronu¹¹⁷, urząd konsula przejął Kwintus Fabiusz i Gajusz Marcjusz¹¹⁸. W tym właśnie czasie władca Egiptu Ptolemeusz, który dowiedział się, że jego strategowie utracili miasta w Cylicji, popłynął ze swoją flotą wojenną do Fazelis¹¹⁹ i zdobył ją po oblężeniu, a następnie pożegłował wzdłuż brzegu do Licji i wziął szturmem Ksantos¹²⁰, obsadzony przez garnizon Antygona. (2) Następnie podpłynął pod Kaunos¹²¹ i opanował samo miasto, po czym z dwóch strzeżonych przez załogi wojskowe zamków Heraklejon zdobył szturmem i zniszczył, natomiast Persikon przejął pod swoją władzę na mocy umowy z żołnierzami pilnującymi twierdzy. (3) Dokonawszy tego, popłynął na Kos i wezwał do siebie Ptolemeusza, bratanek Antygona¹²², któremu Antygon powierzył swoje wojska. Ptolemeusz opuścił go i zawarł z Ptolemeuszem [władcą Egiptu] układ o współpracy¹²³. Gdy więc Ptolemeusz [bratanek Antygona] wypłynął z Chalkis i przybył na Kos, na początku Ptolemeusz przyjmował go z wielką życzliwością i gościnnością, lecz gdy z czasem poznał jego próżność i zobaczył, że próbuje on poprzez nawiązywanie zażyłych kontaktów i podarunki pozyskać sobie sympatię jego oficerów, obawiając się, aby ten nie zorganizował jakiegoś zamachu, a więc uprzedzając jego działania, pojął go i zmusił do wypicia trucizny¹²⁴. Przybyłych z Ptolemeuszem żołnierzy pozyskał sobie różnymi obietnicami, a następnie włączył do swoich oddziałów¹²⁵.

28. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Πολυπέρχων μὲν ἠθροικῶς ἀδρὰν δύναιμιν κατήγαγεν ἐπὶ τὴν πατρίαν βασιλείαν Ἡρακλέα τὸν Ἀλεξάνδρου καὶ Βαρσίνης, Κάσανδρος δὲ καταστρατοπεδεύσαντος αὐτοῦ περὶ τὴν καλουμένην Στυμφαίαν ἦκεν μετὰ τῆς δυνάμεως. οὐ μακρὰν δὲ τῶν παρεμβολῶν ἀπεχουσῶν ἀλλήλων καὶ τῶν Μακεδόνων οὐκ ἀηδῶς ὀρώντων τὴν κάθοδον τοῦ βασιλέως, δεῖσας ὁ Κάσανδρος μήποτε φύσει πρὸς μεταβολὴν ὄντες ὁξεῖς οἱ Μακεδόνες αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν Ἡρακλέα, διεπρεσβεύσατο πρὸς Πολυπέρχοντα. (2) καὶ περὶ μὲν τοῦ βασιλέως ἐπειρᾶτο διδάσκειν αὐτὸν ὅτι γινομένης τῆς καθόδου ποιήσει τὸ προσταττόμενον ὑφ' ἑτέρων, συναγωνισάμενος δὲ αὐτῷ καὶ τὸν νεανίσκον ἀνελὼν παραχρῆμα μὲν ἀπολήψεται τὰς προγεγενημένας κατὰ Μακεδονίαν δωρεάς, εἴτα καὶ δύναιμιν ἀναλαβὼν στρατηγὸς ἀποδειχθήσεται περὶ Πελοπόννησον καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ δυναστείᾳ τῇ Κασάνδρου κοινῶν ἔσται, τιμώμενος διαφόρως. πέρας δὲ πολλαῖς καὶ μεγάλας ἐπαγγελίαις πείσας τὸν Πολυπέρχοντα καὶ συνθήκας ἐν ἀπορρήτοις συνθέμενος προετρέψατο δολοφονῆσαι τὸν βασιλέα. (3) ὁ δὲ Πολυπέρχων ἀνελὼν τὸν νεανίσκον καὶ φανερώς κοινοπραγῶν τοῖς περὶ τὸν Κάσανδρον τάς τ' ἐν τῇ Μακεδονίᾳ δωρεάς ἐκομίσατο καὶ κατὰ τὰς ὁμολογίας παρέλαβε στρατιώτας πεζοὺς μὲν Μακεδόνας τετρακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ Θετταλοὺς πεντακοσίους. (4) προσλαβόμενος δὲ καὶ τῶν ἄλλων τοὺς βουλομένους ἐπεχείρησε μὲν διὰ τῆς Βοιωτίας προάγειν εἰς Πελοπόννησον, ὑπὸ δὲ Βοιωτῶν καὶ Πελοποννησίων κωλυθεὶς ἀνέστρεψε καὶ προελθὼν εἰς Λοκροὺς ἐνταῦθα τὴν παραχειμασίαν ἐποιεῖτο.

29. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Λυσιμάχος μὲν ἐν Χερρονήσῳ πόλιν ἔκτισεν ἅφ' ἑαυτοῦ Λυσιμαχίαν καλέσας. Κλεομένης δ' ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη ἐξήκοντα καὶ μῆνας δέκα, τὴν δὲ βασιλείαν διαδεξάμενος ὁ Ἀρεὺς . . . υἱὸς ἦρξεν ἔτη τέσσαρα πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα. (2) Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς Ἀμίλκας ὁ τῶν ἐν Σικελίᾳ δυνάμεων στρατηγὸς τὰ λοιπὰ τῶν χωρίων χειρωσάμενος προῆγεν μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὰς Συρακούσας, ὥς καὶ ταύτας αἰρήσων κατὰ κράτος. (3) τὴν μὲν οὖν σιτοπομπείαν διεκώλυε πολὺν ἤδη χρόνον θαλασσοκρατῶν, τοὺς δ' ἐπὶ τῆς χώρας καρποὺς καταφθείρας ἐπεβάλετο καταλαβέσθαι τοὺς περὶ τὸ Ὀλύμπειον τόπους, κειμένους μὲν πρὸ τῆς πόλεως· εὐθὺς δὲ καὶ προσβάλλειν ἐξ ἐφόδου τοῖς τείχεσι διεγνώκει, τοῦ μάντεως εἰρηκότος αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν ὅτι τῇ μετὰ ταύτην ἡμέρᾳ πάντως ἐν Συρακούσαις δειπνήσει. (4) οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως αἰσθόμενοι τὴν ἐπίνοιαν τῶν πολεμίων ἐξέπεμψαν τῶν μὲν πεζῶν νυκτὸς περὶ τρισχιλίους καὶ τῶν ἵππεων περὶ τετρακοσίους, προστάξαντες καταλαβέσθαι τὸν Εὐρύηλον. (5) ταχὺ δὲ τούτων τὸ παραγγελθὲν πραξάντων οἱ Καρχηδόνιοι νυκτὸς οὐσης προσῆγον, νομίζοντες λήσεσθαι τοὺς πολεμίους. ἡγεῖτο μὲν οὖν Ἀμίλκας πάντων, ἔχων τοὺς αἰεὶ περὶ ἑαυτὸν τεταγμένους, ἐπικολούθει δὲ Δεινοκράτης, τῶν ἱππέων εἰληφῶς τὴν ἡγεμονίαν. (6) τὸ δὲ

28. W tym samym czasie Polyperchon¹²⁶, zgromadziwszy znaczne siły wojskowe, wprowadził na tron ojcowski Heraklesa, syna Aleksandra i Barsiny. Gdy już rozbił obóz wojskowy w okolicach Stymfajów¹²⁷, przybył tam również ze swoją armią Kasander. Wobec tego, że obozy znajdowały się niedaleko od siebie, a Macedończycy zapatrywali się na sprawę powrotu króla bez niechęci, Kasander przeląkł się, że z natury swojej skłonni do zmiany poglądów, mogą przejść na stronę Heraklesa. (2) Wysłał więc do Polyperchona emisariuszy i poprzez nich usiłował zmienić jego stanowisko w kwestii powrotu króla. Przekonywał go, że kiedy do tego dojdzie, Polyperchon będzie musiał wykonywać rozkazy innych, natomiast gdy się sprzymierzy z nim i zabije chłopca, z miejsca przejmie swoje dawniejsze dobra w Macedonii, a następnie, mianowany strategiem Peloponezu, obejmie dowództwo nad wojskiem i ściśle współdziałając w sprawach państwowych z Kasandrem, będzie się cieszył najwyższym poszanowaniem. W taki to sposób, czyniąc mu wielkie nadzieje na przyszłość, ostatecznie przekonał Polyperchona i zawarłszy z nim tajny układ, nakłonił go, aby poprzez skrytobójstwo pozbawił króla życia. (3) Polyperchon zabił chłopca i już w sposób jawny współpracując z Kasandrem, przejął swoje beneficja w Macedonii, a także, zgodnie z umową, objął dowództwo nad piechotą macedońską w liczbie czterech tysięcy oraz konnicą tesalską w liczbie pięciuset jeźdźców. (4) Włączywszy do swoich oddziałów również innych gotowych wziąć udział w wyprawie, podjął próbę przejścia przez Beocję na Peloponez, lecz powstrzymany przez Beotów i Peloponezyjczyków, zawrócił i pociągnął do Lokrydy, gdzie postanowił przezimować¹²⁸.

29. W tym samym czasie Lizymach założył miasto na Chersonesie¹²⁹, nazywając je od swojego imienia Lyzimachią¹³⁰. Zmarł również po sześćdziesięciu latach i dziesięciu miesiącach panowania król Lacedemończyków Kleomenes¹³¹, a tron objął syn Aretasa¹³², który następnie panował przez czterdzieści cztery lata¹³³.

(2) Mniej więcej w tym samym czasie Hamilkar¹³⁴, dowódca wojsk kartagińskich na Sycylii, gdy opanował już wszystkie pozostałe terytoria na wyspie, pociągnął z wojskiem na Syrakuzy, aby i to miasto zdobyć szturmem¹³⁵. (3) Sprawując już od dłuższego czasu kontrolę nad akwenami morskimi, przeszkadzał w zaopatrywaniu miasta w żywność, i co więcej zniszczywszy plony na polach, podjął próbę opanowania leżącego na peryferiach miasta rejonu Olympiejonu. Zdecydował bez zwłoki uderzyć na mury miasta z marszu, ponieważ wróżbita, dokonując oględzin wnętrza zwierząt ofiarnych, powiedział mu, że jeszcze jutro z całą pewnością zje posiłek w Syrakuzach. (4) Tymczasem ludzie w mieście domyślili się, co zamierzają wrogowie, wobec czego wysłali nocą około trzech tysięcy pieszych i czterystu jeźdźców, polecając im opanować Euryelos¹³⁶. (5) Podczas gdy ci szybko wykonali rozkaz, Kartagińczycy wyruszyli z nastaniem nocy, sądząc, że pozostaną niezauważeni

τῶν πεζῶν στρατόπεδον εἰς δύο φάλαγγας διήρητο, τήν τε τῶν βαρβάρων καὶ τὴν τῶν συμμαχούντων Ἑλλήνων. παρηκολούθει δὲ καὶ πλῆθος ὄχλου παντοδαπὸν ἐκτὸς τῆς τάξεως ὠφελείας ἔνεκα, χρεῖαν μὲν στρατιωτικὴν οὐδεμίαν παρεχόμενον, θορύβου δὲ καὶ ταραχῆς ἀλόγου γινόμενον αἴτιον, ἐξ ὧν πολλάκις ὀλοσχερέστεροι συμβαίνουσι κίνδυνοι. (7) καὶ τότε δὲ τῶν ὁδῶν στενῶν οὐσῶν καὶ τραχειῶν οἱ μὲν τὰ σκευοφόρα κομίζοντες καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς τάξεως συνακολουθούντων τινὲς ἐβάδιζον πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμούμενοι περὶ τῆς ὁδοιπορίας· στενοχωρουμένου δὲ τοῦ πλήθους καὶ διὰ τοῦτό τισιν ἐγγενομένης ἀψιμαχίας καὶ πολλῶν ἐκατέροις παραβοηθούντων κραυγὴ καὶ πολὺς θόρυβος κατεῖχε τὸ στρατόπεδον.

(8) Καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ κατελιφότες τὸν Εὐρύηλον Συρακόσιοι μετὰ θορύβου προσιόντας τοὺς πολεμίους αἰσθόμενοι καὶ τόπους ἔχοντες ὑπερδεξίους ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. (9) καὶ τινὲς μὲν ἐπὶ τοῖς ὑψηλοῖς ἐστῶτες ἔβαλλον τοὺς ἐπιόντας, τινὲς δὲ τοὺς εὐκαίρους τῶν τόπων καταλαβόντες ἀπέκλειον τῆς ὁδοῦ τοὺς βαρβάρους, ἄλλοι δὲ κατὰ τῶν κρημνῶν τοὺς φεύγοντας ρίπτειν ἑαυτοὺς ἠνάγκαζον· διὰ γὰρ τὸ σκότος καὶ τὴν ἄγνοιαν ὑπελήφθησαν μεγάλη δυνάμει παραγεγονέναι πρὸς τὴν ἐπίθεσιν. (10) οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὰ μὲν διὰ τὴν τῶν ἰδίων ταραχὴν, τὰ δὲ διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἐπιφάνειαν ἐλαττούμενοι, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν τόπων καὶ στενοχωρίαν ἀπορούμενοι πρὸς φυγὴν ἐτράπησαν. οὐκ ἐχόντων δὲ τῶν τόπων εὐρυχωρὴ διέξοδον οἱ μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἱππέων συνεπατοῦντο πολλῶν ὄντων, οἱ δὲ πρὸς ἀλλήλους ὡς πολέμιοι διεμάχοντο, τῆς ἀγνοίας ἐπισχούσης διὰ τὴν νύκτα. (11) Ἀμίλκας δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὑπέστη τοὺς πολεμίους εὐρῶστος καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν τεταγμένους ἡξίου συγκινδυνεύειν· μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τὴν ταραχὴν καὶ τὸν φόβον ἐγκαταλιπόντων αὐτὸν τῶν στρατιωτῶν μονωθεὶς ὑπὸ τῶν Συρακοσίων συνηρπάγη.

- 30.** Εἰκότως δ' ἂν τις παρασημῆναιτο τὴν ἀνωμαλίαν τῆς τύχης καὶ τὸ παράλογον τῶν παρὰ τὰς ὑπολήψεις συντελουμένων παρ' ἀνθρώποις. Ἀγαθοκλῆς μὲν γὰρ ἀνδρεία διαφέρων καὶ πολλὴν δύναμιν ἐσχηκὼς τὴν συναγωνισαμένην περὶ τὸν Ἱμέραν οὐ μόνον ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠττήθη κατὰ κράτος, ἀλλὰ καὶ τῆς στρατιᾶς τὴν κρατίστην καὶ πλείστην ἀπέβαλεν· οἱ δὲ τειχήρεις ἀποληφθέντες ἐν ταῖς Συρακούσαις μικρῷ μέρει τῶν προητηθέντων οὐ μόνον τὴν πολιορκήσασαν δύναμιν ἐχειρώσαντο τῶν Καρχηδονίων, ἀλλὰ καὶ τὸν στρατηγὸν Ἀμίλκαν, ἐπιφανέστατον ὄντα τῶν πολιτῶν, ἐζώγρησαν· καὶ τὸ θαυμασιώτατον, δώδεκα μυριάδας πεζῶν καὶ πεντακισχιλίους ἵππεῖς ὀλίγος ἀριθμὸς πολεμίων,

przez wrogów. Całością sił dowodził Hamilkar, idąc na czele swoich własnych oddziałów. Za nim postępował Dejnokrates¹³⁷, który przejął dowództwo nad konnicą. (6) Piechota została podzielona na dwa zgrupowania. Jedno tworzyli barbarzyńcy, drugie ich greccy sprzymierzeńcy. Towarzyszył im niezorganizowany tłum ludzi ze wszystkich stron świata, ciągnący za armią dla zysku. Z wojskowego punktu widzenia nie przynosił on żadnego pożytku, co więcej, wywoływał nieopisany hałas i zamęt. Sytuacja taka na ogół sprawia wielkie zagrożenie dla całej armii. (7) A ponieważ właśnie tej nocy przyszło im iść wąskimi i wyboistymi drogami, żołnierze oddziałów taborowych zderzali się z grupami tej ciągnącej za wojskiem ludzkiej zbieraniny, walcząc o przejście. Ponieważ ludzie byli stłoczeni, dochodziło do bijatyk, do których włączało się wielu spośród najbliższych stojących, chcąc nieść pomoc towarzyszom. Skutkiem tego podniósł się krzyk, a całą armię opanował zupełny zamęt.

(8) W tym samym czasie Syrakuzanie, którzy opanowali już Euryelos, widząc wrogów zbliżających się w stanie pełnej dezorganizacji, wykorzystali fakt, że zajmowali wyżej położone pozycje i uderzyli¹³⁸. (9) Ci zaś, którzy zajmowali najwyższe wzniesienia, zaczęli miotać w podchodzących do góry pociskami, podczas gdy inni, zajmawszy kluczowe przesmyki, zamknęli drogę barbarzyńcom, gdy jeszcze inni napierając, zmuszali uciekających do skakania w przepaść. Ponieważ wszystko rozgrywało się w ciemnościach, Kartagińczycy nie mogli zorientować się w sytuacji, doszli więc do przekonania, że zostali zaatakowani przez duże siły wojskowe. (10) Tak więc poniosłszy straty po części z powodu zamętu, który zapanował w ich szeregach, po części z powodu niespodziewanego ataku wrogów, ale przede wszystkim wskutek nieznajomości terenu, zupełnie zdezorientowani rzucili się do ucieczki. Ponieważ droga, którą maszerowali, nie dawała wystarczająco szerokiego przejścia, wielu z nich zostało stratowanych przez swoją własną, skądinąd liczną, jazdę, podczas gdy inni, utraciwszy w ciemnościach orientację, walczyli ze sobą jak wrogowie. (11) Sam Hamilkar w pierwszej chwili stawiał wrogom mężny opór, zachęcając skupione wokół siebie oddziały do wspólnej walki. Potem jednak z powodu zamętu i paniki, które ogarnęły wojsko, zupełnie opuszczony przez żołnierzy został schwytany przez Syrakuzan.

30. Słusznie w tym miejscu mógłby ktoś wskazać na niestałość ludzkiego losu i nieprzewidywalność rezultatów ludzkich przedsięwzięć. Oto Agatokles, człowiek o wyjątkowej odwadze, prowadząc do walki pod Himerą¹³⁹ wielką armię, nie tylko został w tej bitwie pokonany przez barbarzyńców, ale jeszcze stracił większość swoich najlepszych żołnierzy. Tymczasem odcięci w Syrakuzach i zamknięci w obrębie murów obrońcy, którzy stanowili przecież zaledwie niewielką część rozbitych wcześniej wojsk, nie tylko pokonali oblegające ich siły kartagińskie, ale jeszcze schwytali żywcem samego dowódcę Hamilkara, pierwszego spośród obywateli Kartaginy. Jednak największe zdziwienie musi budzić fakt, że oto niewielki oddział wrogów, wykorzystując efekt zaskoczenia

προσλαβόμενος ἀπάτην καὶ τόπον, κατὰ κράτος ἤττησεν, ὥστ' ἀληθὲς εἶναι τὸ λεγόμενον ὅτι πολλὰ τὰ κενὰ τοῦ πολέμου.

(2) Μετὰ δὲ τὴν τροπὴν οἱ μὲν Καρχηδόνιοι ἄλλοι κατ' ἄλλους τόπους διασπαρέντες μόγις εἰς τὴν ὑστεραίαν ἠθροίσθησαν, οἱ δὲ Συρακόσιοι μετὰ πολλῶν λαφύρων ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν τὸν Ἀμίλκαν παρέδωκαν τοῖς βουλομένοις λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ τιμωρίαν· ἀνεμιμνήσκοντο δὲ καὶ τῆς τοῦ μάντεως φωνῆς, ὃς ἔφησεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑστεραίαν εἰς Συρακούσας δειπνήσειν, τοῦ δαιμονίου παραγαγόντος τάληθές. (3) τὸν δ' οὖν Ἀμίλκαν οἱ τῶν ἀπολωλότων συγγενεῖς δεδεμένον ἀγαγόντες διὰ τῆς πόλεως καὶ δειναῖς αἰκίαις κατ' αὐτοῦ χρησάμενοι μετὰ τῆς ἐσχάτης ὕβρεως ἀνείλυν. εἴθ' οἱ μὲν τῆς πόλεως προεσθηκότες ἀποκόψαντες αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἀπέστειλαν τοὺς κομιοῦντας εἰς τὴν Διβύην πρὸς Ἀγαθοκλέα καὶ περὶ τῶν γεγενημένων εὐτυχημάτων ἀπαγγελοῦντας.

31. Ἡ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατιὰ μετὰ τὴν γενομένην συμφορὰν μαθοῦσα τὴν αἰτίαν τῶν ἀτυχημάτων μόγις ἀπηλλάγη τῶν φόβων. ἀναρχίας δ' οὐσῆς διέστησαν οἱ βάρβαροι πρὸς τοὺς Ἑλλήνας. (2) οἱ μὲν οὖν φυγάδες μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων Δεινοκράτην στρατηγὸν ἀπέδειξαν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τοῖς δευτερεύουσι μετὰ τὸν στρατηγὸν τιμῇ τὴν ἡγεμονίαν ἐνεχείρισαν. Καθ' ὃν δὴ χρόνον Ἀκραγαντῖνοι θεωροῦντες τὴν ἐν Σικελίᾳ κατάστασιν εὐφρεστάτην οὖσαν πρὸς ἐπίθεσιν ἡμφισβήτησαν τῆς κατὰ τὴν νῆσον ἡγεμονίας· (3) ὑπελάμβανον γὰρ Καρχηδονίους μὲν μόγις ἀνθῆξεν τῷ πρὸς Ἀγαθοκλέα πολέμῳ, Δεινοκράτην δ' εὐκαταγώνιστον εἶναι συνηθροικότα φυγαδικὴν στρατιάν, τοὺς δ' ἐν ταῖς Συρακούσαις θλιβομένους τῇ σιτοδείᾳ μὴδ' ἐγχειρήσειν ἀμφισβητεῖν τῶν πρωτείων, τὸ δὲ μέγιστον, τὴν στρατείαν ἑαυτῶν ποιουμένων ἐπ' ἐλευθερώσει τῶν πόλεων ἀσμένως ἅπαντας ὑπακούσεσθαι διὰ τε τὸ πρὸς τοὺς βαρβάρους μῖσος καὶ διὰ τὴν ἔμφυτον πᾶσιν ἐπιθυμίαν τῆς αὐτονομίας. (4) οὗτοι μὲν οὖν ἐλόμενοι στρατηγὸν Ξενόδικον καὶ τὴν ἀρμόζουσαν δόντες δύναμιν ἐξέπεμψαν ἐπὶ τὸν πόλεμον· ὁ δὲ παραχρῆμα ἐπὶ τὴν Γέλαν ὀρμήσας καὶ διὰ τινων ιδιοξένων νυκτὸς εἰσαχθεὶς ἐκυρίευσεν τῆς πόλεως ἅμα καὶ δυνάμεως ἀδράς καὶ χρημάτων. (5) ἐλευθερωθέντες οὖν οἱ Γελαῖοι προθυμότερα πανδημεὶ συστρατεύοντες ἠλευθέρουν τὰς πόλεις. διαβοηθείσης δὲ τῆς τῶν Ἀκραγαντίνων ἐπιβολῆς κατὰ πᾶσαν τὴν νῆσον ἐνέπεσεν ὀρμὴ ταῖς πόλεσιν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. καὶ πρῶτοι μὲν Ἐνναῖοι πέμψαντες τὴν πόλιν τοῖς Ἀκραγαντίνοις παρέδωκαν· οἱ δὲ ταύτην ἐλευθερώσαντες παρήλθον ἐπὶ τὸν Ἑρβησόν, φρουρὰς ἐν αὐτῷ παραφυλαττούσης τὴν πόλιν. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρὰς καὶ τῶν πολιτικῶν συνεργησάντων συνέβη τὴν φρουρὰν ἁλῶναι καὶ πολλοὺς μὲν πεσεῖν τῶν βαρβάρων, εἰς πεντακοσίους δὲ θεμένους τὰ ὅπλα παραδοῦναι σφᾶς αὐτούς.

i ukształtowanie terenu, pokonał w bitwie sto dwadzieścia tysięcy piechoty i pięć tysięcy jazdy. Tak więc prawdziwe jest powiedzenie, że w czasie wojny dzieje się wiele rzeczy zupełnie irracjonalnych.

(2) Po ucieczce rozproszeni po okolicach Kartagińczycy zebrali się z wielkim trudem dopiero następnego dnia, podczas gdy Syrakuzanie, powróciwszy do miasta z wielką ilością łupów, przekazali Hamilkara w ręce tych, którzy chcieli wyrzucić na nim zemstę. Przypomniano sobie również słowa wieszczka¹⁴⁰, który powiedział, że Hamilkar zje następnego dnia obiad w Syrakuzach. Stało się więc tak, jak chciało bóstwo. (3) Krewni poległych na wojnie najpierw poprowadzili związanego Hamilkara przez miasto, nie szczędząc mu najgorszych zniewag, a następnie zgładzili go z największym okrucieństwem. Potem przywódcy syrakuzkańscy obcięli mu głowę i wysłali ją do Afryki do Agatoklesa, aby oznajmić mu o odniesionym zwycięstwie.

31. Gdy tymczasem po klęsce wojsko kartagińskie uświadomiło sobie, jakie były przyczyny nieszczęść, popadło w panikę, którą tylko z wielkim trudem udało się opanować. Pozbawieni dowództwa barbarzyńcy rozstali się z Grekami. (2) Emigranci wraz z pozostałymi Hellenami obwołali dowódcą Dejnokratesa, natomiast Kartagińczycy powierzyli dowództwo ludziom kolejnym w hierarchii godności po swoim dowódcy.

W tym samym czasie Akragantyńczycy¹⁴¹, oceniając sytuację na Sycylii jako wyjątkowo sprzyjającą dla swoich planów, podnieśli roszczenia do panowania nad wyspą. (3) Rozumowali w ten sposób, że oto z jednej strony mają Kartagińczyków, którzy tylko z najwyższym trudem dźwigają ciężary wojny z Agatoklesem, z drugiej Dejnokratesa, który wraz z wojskiem emigrantów łatwy będzie do pokonania, dalej przygniecionych głodem Syrakuzan, którzy nie podejmą walki o przodownictwo, i wreszcie, co najistotniejsze, że wszyscy, jak mniemali, chętnie przyłączą się do ich własnych wojsk, jeśli te przyniosą ich miastom wolność, po pierwsze z powodu nienawiści do barbarzyńców, po drugie ze względu na wrodzone wszystkim umiłowanie autonomii. (4) Wybrali więc na dowódcę Ksenodikosa¹⁴², a następnie powierzywszy mu stosowną do potrzeb armię, posłali go na wojnę. Ten natychmiast ruszył na Gelę¹⁴³ i wprowadzony nocą do miasta przez swoich ludzi, opanował je, zagarniając znaczne siły wojskowe, jak i dużą ilość pieniędzy. (5) Wyzwoleni obywatele Geli z wielkim zapałem jak jeden mąż przyłączyli się do Ksenodikosa, oswobadzając również inne miasta. Gdy rozeszła się wieść o akcji Akragantyńczyków, całą wyspę ogarnęła gorączka wolności. Najpierw posłów przysłali mieszkańcy Enny¹⁴⁴, przekazując swoje miasto Akragantyńczykom. Ci wyzwoliwszy Ennę, pomaszerowali na Erbessos¹⁴⁵, której strzegł garnizon wojskowy. W wyniku zaciętej walki udało się z pomocą obywateli wziąć strażnicę szturmem. W walce padło wielu barbarzyńców. Około pięciuset z nich złożyło broń i oddało się do niewoli.

32. Περὶ ταῦτα δ' ὄντων τῶν Ἀκραγαντίνων τῶν ἐν ταῖς Συρακούσαις καταλειμμένων στρατιωτῶν ὑπ' Ἀγαθοκλέους καταλαβόμενοι τινες τὴν Ἐχέτλαν ἐπόρθουν τὴν τε Λεοντίνην καὶ Καμαριναίαν. (2) κακῶς οὖν πασχουσὼν τῶν πόλεων διὰ τὸ τὴν χώραν δηοῦσθαι καὶ τοὺς καρποὺς ἅπαντας διαφθεῖρεσθαι ἐμβάλων εἰς τοὺς τόπους ὁ Ξενόδικος Λεοντίνους μὲν καὶ Καμαριναίους ἀπῆλλαξε τοῦ πολέμου, τὴν δ' Ἐχέτλαν χωρίον ὀχυρὸν ἐκπολιορκήσας τοῖς μὲν πολίταις τὴν δημοκρατίαν ἀποκατέστησε, τοὺς δὲ Συρακοσίους κατεπλήξατο· καθόλου δ' ἐπιπορευόμενος τὰ τε φρούρια καὶ τὰς πόλεις ἡλευθέρου τῆς τῶν Καρχηδονίων ἐπιστασίας.

(3) ἅμα δὲ τούτοις πραττομένοις Συρακόσιοι πιεζόμενοι τῇ σιτοδείᾳ καὶ πυνθανόμενοι σιτηγὰ πλοῖα μέλλοντα ποιῆσθαι πλοῦν ἐπὶ Συρακούσας ἐπλήρουν τριήρεις εἴκοσι, τηρήσαντες δὲ τοὺς ἐφορμεῖν εἰωθότας βαρβάρους ἀφυλάκτους ὄντας ἔλαθον ἐκπλεύσαντες καὶ παρακομισθέντες εἰς τοὺς Μεγαρεῖς ἐπετήρουν τὸν τῶν ἐμπόρων κατάπλουν. (4) μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Καρχηδονίων τριάκοντα ναυσὶν ἐκπλευσάντων ἐπ' αὐτοὺς τὸ μὲν πρῶτον ἐπεβάλοντο ναυμαχεῖν, ταχὺ δὲ πρὸς τὴν γῆν ἐκδιωχθέντες ἐξεκολύμβησαν πρὸς τινα ναὸν ἽΗρας. (5) γενομένης οὖν μάχης περὶ τῶν σκαφῶν καὶ τῶν Καρχηδονίων ἐπιβαλλόντων σιδηρᾶς χεῖρας καὶ βιαιότερον ἀποσπώντων ἀπὸ τῆς γῆς δέκα μὲν τριήρεις ἐάλωσαν, τὰς δ' ἄλλας ἐκ τῆς πόλεως ἐπιβοηθήσαντές τινες διέσωσαν.

Καὶ τὰ μὲν περὶ Σικελίαν ἐν τούτοις ἦν.

33. Περὶ δὲ τὴν Λιβύην Ἀγαθοκλῆς, ἐπειδὴ κατέπλευσαν οἱ τὴν Ἀμίλκα κεφαλὴν κομίζοντες, ἀναλαβὼν ταύτην καὶ παριπτεύσας πλησίον τῆς παρεμβολῆς τῶν πολεμίων εἰς φωνῆς ἀκοὴν ἔδειξε τοῖς πολεμίοις καὶ τὴν τῶν στρατοπέδων ἦτταν διεσάφησεν. (2) οἱ δὲ Καρχηδόνιοι περιαλγεῖς γενόμενοι καὶ βαρβαρικῶς προσκυνήσαντες συμφορὰν ἑαυτῶν ἐποιοῦντο τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον καὶ πρὸς τὸν ὅλον πόλεμον ἄθυμοι καθειστήκεισαν. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα τοῖς περὶ Λιβύην προτερήμασιν ἐπαρθέντες τηλικούτων εὐτυχημάτων προσγενομένων μετέωροι ταῖς ἐλπίσιν ἐγενήθησαν, ὥς ἀπηλλαγμένοι τῶν δεινῶν. (3) οὐ μὴν ἡ τύχη γε εἴασε τὴν εὐροίαν μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τάξεως, ἀλλ' ἐκ τῶν ιδίων στρατιωτῶν τῷ δυνάστη τοὺς μεγίστους ἐπήνεγκε κινδύνους. Λυκίσκος γάρ τις τῶν ἐφ' ἡγεμονίᾳ τεταγμένων, παραληφθεὶς ὑπ' Ἀγαθοκλέους ἐπὶ τὸ δεῖπνον, οἰνωθεὶς ἐβλασφήμει τὸν δυνάστην. (4) ὁ μὲν οὖν Ἀγαθοκλῆς διὰ τὰς ἐν τῷ πολέμῳ χρείας ἀποδεχόμενος τὸν ἄνδρα τῇ παιδιᾷ τὰ πρὸς πικρίαν λεγόμενα διέστυρεν· ὁ δ' υἱὸς Ἀρχάγαθος χαλεπῶς φέρων ἐπετίμα τε καὶ διηπειλείτο. (5) διαλυθέντος δὲ τοῦ πότου καὶ πρὸς τὴν σκηνὴν ἀπιόντων ἐλοιδόρησεν ὁ Λυκίσκος τὸν Ἀρχάγαθον εἰς τὴν τῆς μητρὸς μοιχείαν· ἐδόκει γὰρ ἔχειν λάθρα τοῦ πατρὸς τὴν Ἀλκίαν· τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῇ γυναικί. (6) ὁ δ' Ἀρχάγαθος εἰς ὀργὴν ὑπερβάλλουσαν προαχθεὶς καὶ παρά τινος τῶν ὑπασπιστῶν ἀρπάσας σιβύνην διήλασε διὰ τῶν πλευρῶν. τοῦτον μὲν οὖν παραχρῆμα τελευτήσαντα

32. Gdy Akragantyńczycy byli zajęci tymi sprawami, pewna liczba pozostawionych przez Agatoklesa w Syrakuzach żołnierzy zajęła Echetylę¹⁴⁶ i spustoszyła ziemię Kamariny¹⁴⁷ oraz Leontinoj¹⁴⁸. (2) Ponieważ miasta bardzo ucierpiały z powodu spustoszenia kraju i zniszczenia wszystkich plonów, Ksenodikos wkroczył do kraju Kamarinajów i Leontyńczyków i uwolnił ich od wojny. Ufortyfikowaną warownię Echetli zdobył w wyniku oblężenia, a mieszkańcom miasta przywrócił demokrację, w wyniku czego Syrakuzan ogarnął strach. Tak więc maszerując z miejsca na miejsce, wyzwał spod władzy kartagińskiej zamki i miasta.

(3) W tym samym czasie przyciśnięci głodem Syrakuzanie dowiedzieli się, że w drodze do Syrakuz znajdują się statki ze zbożem. Obsadzili więc załogą dwadzieścia trier i wykorzystując chwilę nieuwagi w obozie barbarzyńców, którzy w takiej sytuacji zawsze ruszali do ataku, wypłynęli niepostrzeżenie z portu i żeglując wzdłuż wybrzeży, dotarli do Megary, gdzie postanowili czekać na przyплыnięcie kupców. (4) Gdy jednak Kartagińczycy wypłynęli przeciw nim w trzydzieści okrętów, początkowo zdecydowali się przyjąć bitwę, ale już wkrótce zepchnięci na brzeg wyskoczyli z okrętów do wody, a działa się to naprzeciw lokalnej świątyni Hery. (5) Gdy doszło do bitwy wokół statków, Kartagińczycy użyli żelaznych haków, usiłując odciągnąć je od brzegu i zdobyli w ten sposób dziesięć trier. Pozostałe uratowali jacyś ludzie z miasta, którzy nadbiegli z pomocą.

Takie oto wydarzenia rozgrywały się w owym czasie na Sycylii.

33. Tymczasem w Libii¹⁴⁹ Agatokles, gdy tylko ludzie wiozący głowę Hamilkara przybili do brzegu, wziął ją i podjechawszy konno w pobliże obozu wrogów na odległość głosu, pokazał ją im, a następnie dokładnie opisał klęskę ich wojsk. (2) Kartagińczyków ogarnął wielki smutek. Upadli po barbarzyńsku na kolana i rozpaczali nad śmiercią króla, jak nad swoim własnym nieszczęściem. Utracili też wiarę w sens dalszego prowadzenia wojny. Z drugiej strony ludzie Agatoklesa, którzy już wcześniej wskutek zwycięstw odniesionych w Afryce wzbili się w pychę, teraz po tak wielkich sukcesach stracili poczucie rzeczywistości, jak gdyby już całkowicie uwolnili się od wszelkich niebezpieczeństw. (3) Jednakże fortuna nie pozwoliła pozostać pomyślności po jednej tylko stronie. Sprawiała bowiem, że największe niebezpieczeństwo, jakie zagroziło władcy, wyszło z szeregów jego własnych żołnierzy. Otóż pewien Lykiskos¹⁵⁰, jeden z jego oficerów, który został zaproszony przez Agatoklesa na ucztę, pijany obraził władcę. (4) Agatokles zniósł spokojnie zniewagę, ceniąc go sobie jako żołnierza, i tylko zakpił z Lykiskosa, określając jego zachowanie jako owoc rozgoryczenia i dziecinadę. Ale syn Agatoklesa, Archagatos¹⁵¹, którego to bardzo poruszyło, wypowiedział pod adresem Lykiskosa najpoważniejsze groźby. (5) I gdy po zakończonej pijatyce rozchodzili się już do namiotów, Lykiskos zelżył Archagathosa, zarzucając mu cudzołóstwo z własną macochą. Otóż mówiono, że Archagatos potajemnie sypiał z Alkią¹⁵².

πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπήνεγκαν σκηνὴν οἷς ἦν ἐπιμελές· ἅμα δ' ἡμέρα συνελθόντες οἱ τοῦ φονευθέντος φίλοι καὶ πολλοὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν συνδραμόντες ἠγανάκτουν ἐπὶ τοῖςπραχθεῖσι καὶ θορύβου τὴν παρεμβολὴν ἐπλήρωσαν. (7) πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐφ' ἡγεμονίαις τεταγμένων, ἐν ἐγκλήμασιν ὄντες καὶ φοβούμενοι περὶ σφῶν αὐτῶν, συνεπιθέμενοι τῷ καιρῷ στάσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐξέκαυσαν. παντὸς δὲ τοῦ στρατεύματος μισοπονηροῦντος ἕκαστοι τὰς πανοπλίας ἀνελάμβανον ἐπὶ τὴν τοῦ φονεύσαντος τιμωρίαν· καὶ πέρας τὸ πλῆθος ὤφειτο δεῖν Ἀρχάγαθον ἀναιρεῖσθαι, μὴ ἐκδιδόντος δὲ τὸν υἱὸν Ἀγαθοκλέους αὐτὸν ἀντ' ἐκείνου τὴν τιμωρίαν ὑπέχειν. (8) ἀπήτουν δὲ καὶ τοὺς μισθοὺς τοὺς ὀφειλομένους καὶ στρατηγούς ἤροῦντο τοὺς ἀφηγησομένους τοῦ στρατοπέδου καὶ τὸ τελευταῖον τὰ τεῖχη κατελαμβάνοντό τινες τοῦ Τύνητος καὶ πανταχόθεν φυλακαῖς περιέλαβον τοὺς δυνάστας.

34. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι γνόντες τὴν παρὰ τοῖς πολεμίοις στάσιν ἔπεμψάν τινας ἀξιοῦντες μεταβάλλεσθαι καὶ τοὺς τε μισθοὺς μείζους καὶ δωρεὰς ἀξιολόγους δώσειν ἐπηγγέλλοντο. πολλοὶ μὲν οὖν τῶν ἡγεμόνων ἀπάξειν πρὸς αὐτοὺς τὴν στρατιὰν ἐπηγγείλαντο· (2) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ὁρῶν τὴν σωτηρίαν ἐπὶ ῥοπῆς κειμένην καὶ φοβούμενος μὴ τοῖς πολεμίοις παραδοθεὶς μεθ' ὕβρεως καταστρέψῃ τὸν βίον, ὑπέλαβε κρεῖττον εἶναι, κὰν δέη τι πάσχειν, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀποθανεῖν. (3) διόπερ ἀποθέμενος τὴν πορφύραν καὶ μεταλαβὼν ἰδιωτικὴν καὶ ταπεινὴν ἐσθῆτα παρήλθεν εἰς τὸ μέσον. σιωπῆς οὖν γενομένης διὰ τὸ παράδοξον καὶ πολλῶν γενομένων τῶν συνδραμόντων διεξῆλθε λόγους οἰκείους τῆς περιστάσεως καὶ τῶν προκατεργασθεισῶν αὐτῷ πράξεων ἀναμνήσας ἔφησεν ἔτοιμος εἶναι τελευτᾶν εἰ τοῦτο δόξει συμφέρειν τοῖς συστρατευομένοις· (4) οὐδέποτε γὰρ αὐτὸν δειλία συνεσχημένον ὑπομεῖναι τι παθεῖν ἄτοπον ἔνεκα τοῦ φιλοψυχεῖν. καὶ τούτου μάρτυρας ἐκείνους ὑπάρχειν ἀποφαινόμενος ἐγύμνωσε τὸ ξίφος ὡς σφάζων ἑαυτόν. μέλλοντος δ' ἐπιφέρειν πληγὴν ἀνεβόησε τὸ στρατόπεδον διακωλύον καὶ πανταχόθεν ἐγίνοντο φωναὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολύουσαι. (5) προστάττοντος δὲ τοῦ πλήθους ἀναλαβεῖν τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα δακρύων καὶ τοῖς ὄχλοις εὐχαριστῶν ἐνεδύετο τὸν προσήκοντα κόσμον, τοῦ πλήθους τὴν ἀποκατάστασιν κρότῳ παραμυθησαμένου. τῶν δὲ Καρχηδονίων караδοκούντων ὡς αὐτίκα μάλα τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτοὺς μεταθησομένων, Ἀγαθοκλῆς οὐ παρὲς τὸν καιρὸν ἐξήγαγεν ἐπ' αὐτοὺς τὴν δύναμιν. (6) οἱ μὲν οὖν βάρβαροι νομίζοντες τοὺς ἐναντίους ἀποχωρεῖν πρὸς αὐτούς, οὐδεμίαν τῶν πρὸς ἀλήθειαν πεπραγμένων ἔννοιαν ἐλάμβανον· ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ὡς ἐπλησίασε τοῖς πολεμίοις, ἄφνω τὸ πολεμικὸν προσέταξε σημαίνειν καὶ προσπεσὼν πολὺν ἐποίει φόνον. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι παραδόξῳ συμπτώματι περιπεσόντες καὶ πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν ἀποβαλόντες συνέφυγον εἰς τὴν παρεμβολήν. (7) Ἀγαθοκλῆς μὲν οὖν διὰ τὸν υἱὸν εἰς τοὺς ἐσχάτους ἐλθὼν κινδύνους διὰ τῆς ἰδίας ἀρετῆς οὐ μόνον λύσιν εὔρε τῶν κακῶν, ἀλλὰ

Takie imię nosiła żona jego ojca. (6) Wtedy to Archagatos, doprowadzony do strasznego wzburzenia, chwycił włócznię któregoś z hypaspistów i przeszył bok Lykiskosa. Lykiskos zginął na miejscu. Jego ciało odnieśli do namiotu podwładni. Z nastaniem dnia zebrali się przyjaciele zamordowanego, a ponadto zbiegło się wielu innych żołnierzy, wyrażając swoje oburzenie z powodu tego, co zaszło i napełniając cały obóz wrzawą. (7) Ponieważ jednocześnie wielu oficerów, których obciążały różnego rodzaju zarzuty, bało się o swoją przyszłość, wykorzystali więc sytuację, aby rozniecić nie byle jaki bunt. Wojsko również oburzone było występkiem, a więc niektórzy nawet chwycili za broń, aby wyrzucić zemstę na zabójcy. Na koniec tłum uznał, że należy zabić Archagatosa, a jeśli Agatokles nie wyda swojego syna, sam będzie musiał ponieść karę. (8) Wojsko żądało równocześnie wypłaty zaległego żołdu i wybrało nawet strategów, którzy mieli dowodzić armią. Niektórzy wreszcie obsadzili także mury Tunes, otaczając w ten sposób naczelników ze wszystkich stron strażami.

34. Gdy Kartagińczycy dowiedzieli się o buncie w obozie wrogów, wysłali emisariuszy, sugerując, aby Grecy przeszli na ich stronę. Obiecywali zarazem wyższy żołd¹⁵³ i znaczne dary. I rzeczywiście wielu oficerów obiecało przeprowadzić do nich swoje oddziały. (2) W tej sytuacji Agatokles, widząc, że jego życie zawisło na włosku, a jednocześnie bojąc się, że wydany w ręce wrogów może zakończyć żywot w mękach, uznał, że jeśli już ma wybierać, to lepiej będzie zginąć z ręki własnych żołnierzy. (3) Dlatego też zdjął purpurową szatę, zamieniając ją na zwykłą skromną szatę obywatelską i wszedł w środek zgromadzenia. Tłum całkowicie zaskoczony zamilkł. A wtedy on, gdy żołnierze zbiegli się już ze wszystkich stron, wygłosił stosowną do tych dramatycznych okoliczności mowę. Przypomniawszy więc wszystko, czego kiedyś dokonał. Powiedział ponadto, że gotów jest umrzeć, jeśli tak postanowią żołnierze. (4) I mówił dalej, że nigdy nie zdarzyło się, aby zgodził się znosić upokorzenia porażony strachem o własne życie. I wzywając ich samych na świadków tego, co mówił, obnażył miecz, aby zadać sobie samobójczą śmierć. I gdy już miał zadać sobie cios wojsko podniosło krzyk, aby mu przeszkodzić. Jednocześnie zewsząd podniosły się głosy uwalniające go od wszelkich zarzutów. (5) I gdy tłum zaczął wzywać, aby znowu przywdział królewską szatę, Agatokles, dziękując tłumom ze łzami w oczach, ubrał stosowny dla siebie strój, zachęcany przez ciżbę, która oklaskami witała restytucję dawnego porządku. Agatokles tymczasem, wiedząc, że Kartagińczycy wyczekują tylko chwili, kiedy Grecy przejdą do ich obozu, wykorzystał i tę sytuację i wyprowadził przeciw nim swoje wojsko. (6) Barbarzyńcy tymczasem, sądząc, że oto przeciwnicy przechodzą na ich stronę, pozostawali całkowicie nieświadomi sytuacji. Agatokles natomiast, gdy zbliżył się już do wrogów, niespodziewanie rozkazał zagrać sygnał do ataku i uderzył, zabijając wielu z nich. Kartagińczycy, którzy nagle znaleźli się w tak trudnym położeniu, straciwszy wielu żołnierzy, rzucili się

καὶ τοὺς πολεμίους ἠλάττωσεν· οἱ δὲ τῆς στάσεως μάλιστ' αἵτιοι γενόμενοι καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι πρὸς τὸν δυνάστην ἀλλοτρίως διέκειντο, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ὄντες, ἐτόλμησαν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους αὐτομολῆσαι.

Ἡμεῖς δὲ τὰ περὶ Λιβύην καὶ Σικελίαν διεληλυθότες μνησθησόμεθα καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳπραχθέντων.

35. Τῶν γὰρ Τυρρηγῶν στρατευσάντων ἐπὶ πόλιν Σούτριον ἄποικον Ῥωμαίων οἱ μὲν ὕπατοι δυνάμεσιν ἀδραῖς ἐκβοηθήσαντες ἐνίκησαν μάχῃ τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ συνεδίωξαν εἰς τὴν παρεμβολήν, (2) οἱ δὲ Σαυνῖται κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον μακρὰν ἀπηρτημένης τῆς Ῥωμαίων δυνάμεως ἀδεῶς ἐπόρθουν τῶν Ἰαπύγων τοὺς τὰ Ῥωμαίων φρονοῦντας. διόπερ ἠναγκάσθησαν οἱ ὕπατοι διαιρεῖν τὰς δυνάμεις καὶ Φάβιος μὲν ἐν τῇ Τυρρηγίᾳ κατέμεινε, Μάρκιος δὲ ἐπὶ τοὺς Σαυνίτας ἀναζεύξας Ἀλλίφας μὲν πόλιν εἶλεν κατὰ κράτος, τοὺς δὲ πολιορκουμένους τῶν συμμάχων ἐκ τῶν κινδύνων ἐρρύσατο. (3) ὁ δὲ Φάβιος Τυρρηγῶν πολλοῖς πλήθεσιν ἐπὶ τὸ Σούτριον συνδραμόντων ἔλαθε τοὺς πολεμίους διὰ τῆς τῶν ὁμόρων χώρας ἐμβαλὼν εἰς τὴν ἀνωτέρω Τυρρηγίαν, ἀπόρθητον γενομένην πολλῶν χρόνων· (4) ἐπιπεσὼν δὲ ἀνελλίστως τῆς τε χώρας πολλὴν ἐδήλωσε καὶ τοὺς ἐπελθόντας τῶν ἐγχωρίων νικήσας πολλοὺς μὲν ἀνείλεν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ ζῶντας ὑποχειρίους ἔλαβεν. μετὰ δὲ ταῦτα περὶ τὴν καλουμένην Περυσίαν δευτέρα μάχῃ τῶν Τυρρηγῶν κρατήσας, πολλοὺς ἀνελὼν κατεπλήξατο τὸ ἔθνος, πρῶτος Ῥωμαίων μετὰ δυνάμεως ἐμβεβληκῶς εἰς τοὺς τόπους τούτους. (5) καὶ πρὸς μὲν Ἀρρητινοὺς καὶ Κροτωνιάτας, ἔτι δὲ Περυσίνοὺς ἀνοχὰς ἐποιήσατο· πόλιν δὲ τὴν ὀνομαζομένην Καστόλαν ἐκπολιορκήσας συνηνάγκασε τοὺς Τυρρηνοὺς λῦσαι τὴν τοῦ Σουτρίου πολιορκίαν.
36. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν τιμητὰς εἶλοντο καὶ τούτων ὁ ἕτερος Ἄππιος Κλαύδιος ὑπήκοον ἔχων τὸν συνάρχοντα Λεύκιον Πλαύτιον πολλὰ τῶν πατρώων νομίμων ἐκίνησε· τῷ δήμῳ γὰρ τὸ κεχαρισμένον ποιῶν οὐδένα λόγον ἐποιεῖτο τῆς συγκλήτου. καὶ πρῶτον μὲν τὸ καλούμενον Ἄππιον ὕδωρ ἀπὸ σταδίων ὀγδοήκοντα κατήγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ πολλὰ τῶν δημοσίων χρημάτων εἰς ταύτην τὴν κατασκευὴν ἀνήλωσεν ἄνευ δόγματος τῆς συγκλήτου· (2) μετὰ δὲ ταῦτα τῆς ἀφ' ἑαυτοῦ κληθείσης Ἀππίας ὁδοῦ τὸ πλεῖον μέρος λίθοις στερεοῖς κατέστρωσεν ἀπὸ Ῥώμης μέχρι Καπύης, ὄντος τοῦ διαστήματος σταδίων πλειόνων ἢ χιλίων, καὶ τῶν τόπων τοὺς μὲν ὑπερέχοντας διασκάψας, τοὺς δὲ φαραγγώδεις ἢ κοίλους ἀναλήμμασιν ἀξιολόγοις ἐξισώσας κατηνάλωσεν ἀπάσας τὰς δημοσίας προσόδους, αὐτοῦ δὲ μνημεῖον ἀθάνατον κατέλιπεν, εἰς κοινὴν εὐχρηστίαν φιλοτιμηθεῖς. (3) κατέμιξε δὲ καὶ τὴν σύγκλητον, οὐ τοὺς εὐγενεῖς καὶ προέχοντας τοῖς ἀξιώμασι προσγράφων μόνον, ὥς ἦν ἔθος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ τῶν ἀπελευθέρων υἱοὺς ἀνέμιξεν· ἐφ' οἷς βαρέως ἔφερον

do ucieczki w kierunku obozu. (7) Tak więc Agatokles, który z powodu syna znalazł się w obliczu skrajnego niebezpieczeństwa, dzięki zaletom charakteru nie tylko znalazł wyjście z trudnej sytuacji, ale jeszcze zadał straty wrogom. Przywódcy buntu oraz ci, którzy wobec władcy żywili uczucie wrogości, a było ich razem ponad dwustu, zdezerterowali do Kartagińczyków.

Skoro już opowiedzieliśmy w szczegółach o tym, co działo się na Sycylii i w Libii, przypomnijmy teraz wydarzenia, jakie miały miejsce w Italii.

35. Gdy Etruskowie wyprawili się przeciw rzymskiej kolonii Sutrium¹⁵⁴, konsulowie¹⁵⁵ wyruszyli z pomocą, prowadząc znaczne siły wojskowe, pokonali Etrusków w bitwie i ścigali ich aż do bram obozu. (2) W tym samym czasie Samniti¹⁵⁶, widząc, że armia rzymska znajduje się w znacznej odległości, nie obawiając się niczego, złupili ziemie Japygów¹⁵⁷, którzy byli sprzymierzeńcami Rzymian. Skutkiem tego konsulowie zmuszeni zostali do podzielenia swoich wojsk, i tak Fabiusz pozostał w Etrurii, natomiast Marek wyruszył przeciw Samnitom, zdobył szturmem miasto Allifium¹⁵⁸, a zarazem uwolnił z oblężenia miasta sprzymierzeńców. (3) Gdy Etruskowie w znacznej liczbie skupili się wokół Sutrium, Fabiusz, niezauważony przez wrogów, przeszedł przez ziemie sąsiadów i uderzył na tereny górnej Etrurii, której od dawna nikt nie spustoszył. (4) Ponieważ atak był niespodziewany, złupił znaczną część kraju, a gdy miejscowi zaatakowali, zwyciężył ich w bitwie i wielu z nich zabił, przy czym nie małą liczbę wziął do niewoli. Później pokonał jeszcze Etrusków w drugiej bitwie pod Peruzją¹⁵⁹, wielu z nich zabił i przeraził cały naród. Stał się w ten sposób pierwszym Rzymianinem, który z wojskiem wtargnął na te ziemie. (5) Następnie zawarł zawieszenie broni z Arretynczykami¹⁶⁰, Krotoniatami¹⁶¹ i nadto z Peruzyjczykami. Potem zdobył miasto Kastellum¹⁶² i w ten sposób zmusił Etrusków do zaniechania oblężenia Sutrium.

36. Z kolei w Rzymie w tym samym roku dokonano wyboru cenzorów¹⁶³. Pierwszy z nich, Appiusz Klaudiusz¹⁶⁴, wraz z współrządzającym i podlegającym mu Lucjuszem Plaucjuszem, przeprowadził wiele zmian w prawie ojczystym. Wyświadczył wiele dobrodziejstw ludowi, nie licząc się ze zdaniem senatu. Najpierw więc doprowadził do Rzymu tak zwany akwedukt Appiusza, liczący osiemdziesiąt stadiów długości¹⁶⁵. Na budowę tę wydał bez zezwolenia senatu znaczne sumy pieniędzy z kasy państwowej. (2) Następnie wybrukował twarde kamieniem znaczną część drogi nazywanej od jego imienia appijską¹⁶⁶. Łączy ona Rzym z Kapuą, ciągnąc się na długości ponad tysiąca stadiów¹⁶⁷. Przekopał wzgórza, tereny pocięte wąwozami lub leżące w dolinach wyrównał przy pomocy znacznej wielkości nasypów, wydając na ten cel wszystkie pieniądze publiczne. Starając się w ten sposób o dobrą sławę wśród obywateli, pozostawił po sobie nieśmiertelny pomnik. (3) Wprowadził ponadto nowych ludzi do senatu, wpisując na jego listę nie tylko członków starych rodów

οἱ καυχώμενοι ταῖς εὐγενείαις. (4) ἔδωκε δὲ τοῖς πολίταις καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐν ὁποῖα τις βούλεται φυλῇ τάττεσθαι καὶ ὅποι προαιροῖτο τιμήσασθαι. τὸ δ' ὅλον, ὁρῶν τεθησαυρισμένον κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἐπιφανεστάτοις τὸν φθόνον, ἐξέκλινε τὸ προσκόπτειν τισὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἀντίταγμα κατασκευάζων τῇ τῶν εὐγενῶν ἀλλοτριότητι τὴν παρὰ τῶν πολλῶν εὖνοιαν. (5) καὶ κατὰ μὲν τὴν τῶν ἱπέων δοκιμασίαν οὐδενὸς ἀφείλετο τὸν ἵππον, κατὰ δὲ τὴν τῶν συνέδρων καταγραφὴν οὐδένα τῶν ἀδοξούντων συγκλητικῶν ἐξέβαλεν, ὅπερ ἦν ἔθος ποιεῖν τοῖς τιμηταῖς. εἴθ' οἱ μὲν ὕπατοι διὰ τὸν φθόνον καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι τοῖς ἐπιφανεστάτοις χαρίζεσθαι συνῆγον τὴν σύγκλητον οὐ τὴν ὑπὸ τούτου καταλεγείσαν, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τῶν προγεγενημένων τιμητῶν καταγραφείσαν· (6) ὁ δὲ δῆμος τούτοις μὲν ἀντιπράττων τῷ δὲ Ἀππίῳ συμφιλοτιμούμενος καὶ τὴν τῶν συγγενῶν προαγωγὴν βεβαιῶσαι βουλόμενος ἀγορανόμον εἴλετο τῆς ἐπιφανεστεράς ἀγορανομίας υἱὸν ἀπελευθέρου Γναῖον Φλάυιον, ὃς πρῶτος Ῥωμαίων ἔτυχε ταύτης τῆς ἀρχῆς πατρὸς ὧν δεδουλευκότος. ὁ δ' Ἀππίος τῆς ἀρχῆς ἀπολυθεὶς καὶ τὸν ἀπὸ τῆς συγκλήτου φθόνον εὐλαβηθεὶς προσεποιήθη τυφλὸς εἶναι καὶ κατ' οἰκίαν ἔμενεν.

37. Ἐπ' ἄρχοντος δ' Ἀθήνησι Χαρίνου Ῥωμαῖοι μὲν τὴν ὕπατον ἀρχὴν παρέδωκαν Ποπλίῳ Δεκίῳ καὶ Κοῖντῳ Φαβίῳ, παρὰ δὲ τοῖς Ἡλείοις Ὀλυμπιάς ἦχθη ὀγδόη πρὸς ταῖς ἑκατὸν δέκα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Ἀπολλωνίδης Τεγεάτης. κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Πτολεμαῖος μὲν ἐκ τῆς Μύνδου πλεύσας ἀδρῶ στόλῳ διὰ νήσων ἐν παράπλῳ τὴν Ἄνδρον ἡλευθέρωσε καὶ τὴν φρουρὰν ἐξήγαγε. κομισθεὶς δ' ἐπὶ τὸν Ἴσθμὸν Σικυῶνα καὶ Κόρινθον παρέλαβεν παρὰ Κρατησιπόλεως. τὰς δὲ αἰτίας δι' ἃς ἐκυρίευσεν πόλεων ἐπιφανῶν προδεδηλωκότες ἐν ταῖς πρὸ ταύτης βίβλοις τὸ διλογεῖν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν παρήσομεν. (2) ἐπεβάλετο μὲν οὖν καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις Πτολεμαῖος ἐλευθεροῦν, μεγάλην προσθήκην ἡγούμενος ἔσεσθαι τοῖς ἰδίῳι πράγμασι τὴν τῶν Ἑλλήνων εὖνοιαν· ἐπεὶ δὲ οἱ Πελοποννήσιοι συνταξάμενοι χορηγήσειν σίτον καὶ χρήματα τῶν ὁμολογημένων οὐδὲν συνετέλουν, ἀγανακτήσας ὁ δυνάστης πρὸς μὲν Κάσανδρον εἰρήνην ἐποιήσατο, καθ' ἣν ἑκατέρους ἔδει κυριεύειν τῶν πόλεων ὧν εἶχον, τὴν δὲ Σικυῶνα καὶ Κόρινθον ἀσφαλισάμενος φρουρὰ διῆρεν εἰς τὴν Αἴγυπτον.

(3) Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Κλεοπάτρα τῷ μὲν Ἀντιγόνῳ προσκόπτουσα, τῇ δ' αἰρέσει πρὸς τὸν Πτολεμαῖον ἀποκλίνουσα προῆγεν ἐκ Σάρδεων, ὡς διακομισθησομένη πρὸς ἐκεῖνον. ἦν δὲ ἀδελφὴ μὲν Ἀλεξάνδρου τοῦ Πέρσας καταπολεμήσαντος, θυγάτηρ δὲ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου, γυνὴ δὲ γεγεννημένη τοῦ εἰς Ἰταλίαν στρατεύσαντος Ἀλεξάνδρου. (4) διὰ τὴν ἐπιφάνειαν οὖν τοῦ

i najznacznějších obywateli, lecz również wielu synów wyzwolénców. Z tej przyczyny wzbudził wielkie niezadowolenie wśród tych, którzy szczycili się arystokratycznym pochodzeniem. (4) Pozwolił również obywatelom, aby sami wybierali, do której tribus chcą należeć i sami składali oświadczenie, w której chcą być taksowani. Najkrócej mówiąc, starał się on, w obliczu nagromadzonej przeciw sobie wrogości ze strony najznacznějších obywateli, unikać niechęci innych, zabiegając o popularność wśród jak największej ilości pozostałych obywateli. W ten sposób budował siłę, która stanowiła przeciwwagę dla wrogich mu patrycjuszów. (5) Tak więc dokonując weryfikacji ekwitów, żadnego z nich nie pozbawił konia. Podobnie postąpił w przypadku spisu senatorów – nie usunął z senatu nikogo z tych, którzy znajdowali się poniżej cenzusu, co zazwyczaj właśnie czynili cenzorzy. W tej sytuacji konsulowie, kierowani uczuciem zawiści, a zarazem chęcią przypodobania się najznacznějším spośród obywateli, zwołali senat, lecz nie na podstawie listy sporządzonej przez Appiusza, lecz na podstawie rejestru zestawionego przez poprzednich cenzorów. (6) Przeciwwstawił się temu lud i wspierając reformatorskie działania Appiusza, dokonał wyboru edyla, tego mianowicie, którego edylat cieszył się większą powagą, chcąc w ten sposób zabezpieczyć awans ludzi swojej klasy. Edylem tym został syn wyzwolénca Gnejusz Flawiusz, pierwszy Rzymianin z ojca niewolnika, który sprawował ten urząd. Tak więc Appiusz został pozbawiony władzy. Obawiając się zemsty senatu, nie opuszczał domu, udając ślepego¹⁶⁸.

37. Gdy w Atenach archontem był Charinos¹⁶⁹, Rzymianie powierzyli stanowiska konsulów Publiuszowi Decjuszowi i Kwintusowi Fabiuszowi¹⁷⁰. Był to rok igrzysk elejskich sto osiemnastej olimpiady¹⁷¹, w czasie których zwyciężył w biegu Apollonides z Tegei¹⁷². W tym właśnie czasie Ptolemeusz wypłynął z Myndos¹⁷³ z silną eskadrą i żeglując wzdłuż wysp, oswobodził Andros¹⁷⁴, skąd wypędził garnizon. Gdy dotarł na Istm, przejął od Kratezipolis¹⁷⁵ Sykion i Korynt. Ponieważ już w poprzedniej księdze opowiedzieliśmy, w jaki sposób weszła ona w posiadanie tych sławnych miast¹⁷⁶, pominiemy tę historię, aby się nie powtarzać. (2) Ptolemeusz zamierzał oswobodzić również inne miasta helleńskie, uważając, że przyczyni się to istotnie do wzrostu jego popularności wśród Hellenów. Gdy jednak Peloponezyjczycy, którzy zobowiązali się do zaopatrzenia go w żywność i dostarczenia mu pieniędzy, całkowicie zawiedli, rozgniewany władca podpisał z Kasandrem pokój, na mocy którego każdy z nich miał sprawować władzę nad tymi miastami, które pozostawały w jego rękach, a następnie, zabezpieczywszy Korynt pozostawioną tam załogą wojskową, przeprawił się do Egiptu. (3) Gdy w Grecji rozgrywały się opisane wydarzenia, Kleopatra, ostatecznie zniechęcona do Antygona, skłaniając się ku Ptolemeuszowi wyruszyła w drogę z Sardes¹⁷⁷, aby się do niego przedostać. Kleopatra była siostrą Aleksandra, zwycięzcy Persów, córką Filipa, syna Amyntasa i żoną Aleksandra¹⁷⁸, tego, który wyprawił się do Italii¹⁷⁹. (4) Ze względu na świetność rodu starali się o jej

γένους οἱ περὶ Κάσανδρον καὶ Λυσίμαχον, ἔτι δὲ Ἀντίγονον καὶ Πτολεμαῖον καὶ καθόλου πάντες οἱ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν ἀξιολογώτατοι τῶν ἡγεμόνων ταύτην ἐμνήστευον· ἕκαστος γὰρ τούτῳ τῷ γάμῳ συνακολουθήσειν Μακεδόνας ἐλπίζων ἀντείχετο τῆς βασιλικῆς οἰκίας, ὥς τὴν τῶν ὄλων ἀρχὴν περιστήσων εἰς ἑαυτόν. (5) ὁ δὲ ἐπιμελητὴς τῶν Σάρδεων ἔχων παράγγελμα παρ' Ἀντιγόνου τηρεῖν τὴν Κλεοπάτραν, διεκώλυεν αὐτῆς τὴν ἔξοδον· ὕστερον δὲ προστάξαντος τοῦ δυνάστου διὰ τινων γυναικῶν ἐδολοφόνησεν. (6) ὁ δ' Ἀντίγονος οὐ βουλόμενος λέγεσθαι κατ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἀναιρέσεως, τῶν γυναικῶν τινὰς ἐκόλασεν ὥς ἐπιβεβουλευκυίας καὶ τὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν βασιλικῶς ἐφίλοκάλησεν. Κλεοπάτρα μὲν οὖν περιμάχητος γενομένη παρὰ τοῖς ἐπιφανεστάτοις ἡγεμόσι πρὸ τοῦ συντελεσθῆναι τὸν γάμον τοιαύτης ἔτυχε καταστροφῆς. (7) Ἡμεῖς δὲ διεληλυθότες τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα μεταβιβάσομεν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης.

- 38.** Κατὰ γὰρ τὴν Λιβύην Καρχηδονίων ἐκπεμψάντων δύναμιν τὴν προσαζομένην τοὺς ἀφεστηκότας Νομάδας Ἀγαθοκλῆς ἐπὶ μὲν τοῦ Τύνητος ἀπέλιπεν Ἀρχάγαθον τὸν υἱὸν μετὰ μέρος τῆς στρατιᾶς, αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν τοὺς κρατίστους, πεζοὺς μὲν ὀκτακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ ὀκτακοσίους, ζεύγη δὲ Λιβύων πεντήκοντα, κατὰ σπουδὴν ἐπηκολούθει τοῖς πολεμίοις. (2) οἱ δὲ Καρχηδόνιοι παραγεννηθέντες εἰς τοὺς Νομάδας τοὺς καλουμένους Ζούφωνα, πολλοὺς τῶν ἐγχωρίων προσηγάγοντο καὶ τῶν ἀφεστηκότων ἐνίους εἰς τὴν προϋπάρχουσαν ἀποκατέστησαν συμμαχίαν· ἐπεὶ δ' ἤκουσαν πλησίον εἶναι τοὺς πολεμίους, κατεστρατοπέδευσαν ἐπὶ τινος γεωλόφου περιεχομένου ρεῖθροις βαθέσι καὶ δυσπεράτοις. (3) καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀπροσδοκήτους ἐπιθέσεις τῶν ἐναντίων ταῦτα προεβάλλοντο, τῶν δὲ Νομάδων τοὺς μάλιστ' εὐθέτους προσέταξαν ἐπακολουθεῖν τοῖς Ἑλλησιν καὶ παρενοχλοῦντας κωλύειν αὐτῶν τὴν εἰς τοῦμπροσθεν πορείαν. ὣν ποιησάντων τὸ προσταχθὲν Ἀγαθοκλῆς ἐπὶ μὲν τούτους ἀπέστειλε τοὺς τε σφενδονήτας καὶ τοξότας, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως ὥρμησεν ἐπὶ τὴν στρατοπεδεῖαν τῶν πολεμίων. (4) οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ κατανοήσαντες ἐξήγαγον τὴν στρατιὰν ἐκ τῆς παρεμβολῆς καὶ παρατάξαντες ἔτοιμοι πρὸς μάχην καθειστήκεισαν. ἐπεὶ δ' ἑώρων τοὺς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα διαβαίνοντας ἤδη τὸν ποταμόν, συντεταγμένοι ἐνέβαλον καὶ περὶ τὸ ρεῖθρον δυσπέρατον ὑπάρχον πολλοὺς τῶν ἐναντίων ἀνήρουν. (5) προσβιαζομένων δὲ τῶν μετ' Ἀγαθοκλέους οἱ μὲν Ἕλληνες ταῖς ἀρεταῖς ὑπερεῖχον, οἱ δὲ βάρβαροι τοῖς πλήθεσι περιεγίνοντο. ἔνθα δὴ τῶν στρατοπέδων ἐπὶ πολὺν χρόνον φιλοτίμως ἀγωνιζομένων οἱ παρ' ἀμφοτέροις Νομάδες τῆς μὲν μάχης ἀφειστήκεισαν, ἐπετήρουν δὲ τὸ τέλος τοῦ κινδύνου, διεγνωκότες τῶν ἡττημένων τὰς ἀποσκευὰς διαρπάσαι. (6) Ἀγαθοκλῆς δὲ τοὺς ἀρίστους ἔχων περὶ αὐτὸν πρῶτος ἐβιάσατο τοὺς ἀνθεστηκότας καὶ τῇ τούτων τροπῇ τοὺς λοιποὺς βαρβάρους φυγεῖν ἐποίησεν· μόνοι δὲ τῶν ἱππέων οἱ συ-

rękę Kasander i Lizymach, a ponadto Antygon i Ptolemeusz, i w ogóle wszyscy, którzy doszli do największego znaczenia po śmierci Aleksandra. Każdy z nich bowiem żywił nadzieję, że jeśli ożeni się z nią, Macedończycy pójdą właśnie za nim. Stąd też trzymali się sprawy domu królewskiego, mniemając, że tą drogą dostaną w swoje ręce władzę nad całością państwa. (5) Dowódca garnizonu w Sardes¹⁸⁰, który otrzymał rozkazy od Antygona, aby dobrze jej strzec, uniemożliwił jednak jej wyjazd¹⁸¹. W późniejszym czasie z rozkazu władcy zamordował ją w sposób skrytobójczy¹⁸², posługując się jakimiś kobietami. (6) Antygon, który nie chciał, aby mówiono, że to on był sprawcą zabójstwa, ukarał parę kobiet, które rzekomo miały zorganizować spisek, a samej Kleopatrze wyprawił prawdziwie królewski pogrzeb. Tak więc Kleopatra, która była przedmiotem powszechnych zabiegów ze strony najwybitniejszych wodzów, została zgładzona, zanim jeszcze wyszła za mąż. (7) My tymczasem po szczegółowym zrelacjonowaniu wydarzeń z terenów Azji i Hellady skierujemy naszą uwagę na inne części ojkułene.

38. W Libii¹⁸³ Kartagińczycy wyprawili wojska z zamiarem odzyskania kontroli nad zbuntowanymi Nomadami, wobec czego Agatokles, pozostawiwszy w Tunies z częścią sił swojego syna Archagatosa, podążył pospiesznie za wrogami, prowadząc ze sobą najlepsze oddziały piechoty w liczbie ośmiu tysięcy, ponadto ośmiuset jeźdźców i pięćdziesięciu libijskich wozów. (2) Kartagińczycy, po przybyciu na tereny Nomadów, mianowicie do Zufonów¹⁸⁴, zdolali pozyskać znaczną liczbę tubylców, a nawet nakłonić niektórych spośród zbuntowanych do odnowienia poprzednio zawartego sojuszu. Gdy usłyszeli, że wrogowie są blisko, rozbili obóz na jakimś wzgórzu otoczonym głębokimi i trudnymi do przebycia potokami (3) i gdy już zabezpieczyli się w ten sposób przed niespodziewanym atakiem przeciwników, rozkazali najlepiej przygotowanym do walki Nomadom iść krok w krok za Grekami i ciągle się im naprzykrzać, utrudniając im posuwanie się naprzód. Ci wypełnili dane im rozkazy, wobec czego Agatokles wysłał przeciw nim procarzy i łuczników, a sam z pozostałą częścią wojska ruszył na obóz wrogów. (4) Wówczas Kartagińczycy, którzy domyślili się, co zamierza zrobić, wyprowadzili wojsko z obozu i ustawili się naprzeciw, czekali gotowi do bitwy. Gdy zobaczyli, że Agatokles z wojskiem przekracza rzekę, uderzyli w zwartym szyku, a ponieważ nurty rzeki były trudne do przebycia, zabili nad brzegami wielu przeciwników. (5) Agatokles nacierał jednak dalej, przy czym Grecy bili się dzielniej, a barbarzyńcy przeważali liczebnie. Obydwie armie walczyły więc ze sobą z zaciętością przez długi czas¹⁸⁵. Jednocześnie stojący po obu stronach Nomadowie biernie przyglądali się bitwie, czekając na wynik walki. Zdecydowali bowiem, że rozgrabią tabory pokonanych. (6) Agatokles, mając wokół siebie najlepszych żołnierzy, pierwszy zmusił wrogów do odwrotu, a gdy ci zaczęli uciekać, poszli za nimi również pozostali barbarzyńcy. Jedynie walczący u boku Kartagiń-

ναγωνιζόμενοι τοῖς Καρχηδονίοις Ἕλληνες, ὧν Κλίνων ἡγεῖτο, τοὺς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα βαρεῖς ἐπικειμένους ὑπέστησαν. ἀγωνισαμένων δ' αὐτῶν λαμπρῶς οἱ πλεῖστοι μὲν ἀνηρέθησαν μαχόμενοι γενναίως, οἱ δὲ περιλειφθέντες τύχη τινὶ διεσώθησαν.

39. Ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ἀφείς τὸ διώκειν τούτους ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς καταφυγόντας βαρβάρους εἰς τὴν παρεμβολὴν καὶ προσβιαζόμενος τόποις προσάντεσι καὶ δυσπροσίτοις οὐχ ἦττον ἔπασχεν ἢ διετίθει τοὺς Καρχηδονίους. οὐ μὴν ἔληγε τῆς τόλμης, ἀλλὰ τῇ νίκῃ μετεωριζόμενος ἐνέκειτο, διαλαμβάνων κατὰ κράτος αἰρήσειν τὴν στρατοπεδεῖαν. (2) ἐν τοσοῦτῳ δὲ τὸ τέλος τῆς μάχης караδοκοῦντες οἱ Νομάδες ταῖς μὲν τῶν Καρχηδονίων ἀποσκευαῖς οὐχ οἰοί τε ἦσαν ἐπιθέσθαι διὰ τὸ τὰς δυνάμεις ἀμφοτέρας πλησίον τῆς παρεμβολῆς ἀγωνίζεσθαι, ἐπὶ δὲ τὴν τῶν Ἑλλήνων στρατοπεδεῖαν ὥρμησαν, εἰδότες τὸν Ἀγαθοκλέα μακρὰν ἀπεσπασμένον. ἐρήμου δ' αὐτῆς οὔσης τῶν δυναμένων ἀμύνασθαι ῥαδίως ἐπιπεσόντες τοὺς μὲν ἀντιστάντας ὀλίγους ὄντας ἀπέκτειναν, αἰχμαλώτων δὲ πλήθους καὶ τῆς ἄλλης ὠφελείας ἐκυρίευσαν. (3) ἃ δὲ πυθόμενος ὁ Ἀγαθοκλῆς ἦγε κατὰ τάχος τὴν δύναμιν καὶ τινὰ μὲν τῶν ἀφηρπασμένων ἀνέσωσε, τῶν δὲ πλείστων οἱ Νομάδες ἐκυρίευσαν καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης μακρὰν ἑαυτοὺς ἐξετόπισαν. (4) ὁ δὲ δυνάστης στήσας τρόπαιον τὰ μὲν λάφυρα διείλετο τοῖς στρατιώταις, ὅπως μηδεὶς ἀγανακτήσῃ περὶ τῶν ἀπολωλότων, τοὺς δ' αἰχμαλώτους Ἕλληνας τοὺς συστρατευσαμένους τοῖς Καρχηδονίοις εἰς τι φρούριον ἀπέθετο. (5) οὗτοι μὲν οὖν εὐλαβούμενοι τὴν ἀπὸ τοῦ δυνάστου τιμωρίαν νυκτὸς ἐπέθεντο τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ τῇ μάχῃ κρατούμενοι κατελάβοντο τόπον ἐρυμνόν, ὄντες οὐκ ἐλάττους τῶν χιλίων, ὧν ἦσαν Συρακόσιοι πλείους τῶν πεντακοσίων· (6) Ἀγαθοκλῆς δὲ πυθόμενος τὸ πεπραγμένον ἦκε μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ καταβιάσας ὑποσπόνδους τοὺς ἐπιθεμένους ἅπαντας ἀπέσφαξεν.

40. Ἀπὸ δὲ τῆς μάχης ταύτης γενόμενος καὶ πάντα τῇ διανοίᾳ σκοπούμενος πρὸς τὸ λαβεῖν τοὺς Καρχηδονίους ὑποχειρίους ἐξέπεμψε πρεσβευτὴν Ὅρθωνα τὸν Συρακόσιον πρὸς Ὀφέλλαν εἰς Κυρήνην. οὗτος δ' ἦν μὲν τῶν φίλων τῶν συνεστρατευμένων Ἀλεξάνδρῳ, κυριεύων δὲ τῶν περὶ Κυρήνην πόλεων καὶ δυνάμεως ἀδρᾶς περιεβάλετο ταῖς ἐλπίσι μείζονα δυναστεῖαν. (2) τοιαύτην οὖν αὐτοῦ διάνοιαν ἔχοντος ἦκεν ὁ παρ' Ἀγαθοκλέους πρεσβευτής, ἀξίων συγκαταπολεμῆσαι Καρχηδονίους· ἀντὶ δὲ ταύτης τῆς χρείας ἐπηγγέλλετο τὸν Ἀγαθοκλέα συγχωρήσειν αὐτῷ τῶν ἐν Λιβύῃ πραγμάτων κυριεύειν. (3) εἶναι γὰρ ἱκανὴν αὐτῷ τὴν Σικελίαν, ἣν ἐξῆλ τῶν ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος κινδύνων ἀπαλλαχθέντα μετ' ἀδείας κρατεῖν ἀπάσης τῆς νήσου· παρακεῖσθαι δὲ καὶ τὴν Ἰταλίαν αὐτῷ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ἀρχῆς, ἐὰν κρίνῃ μειζόνων ὀρέγεσθαι.

czyków oddział jazdy greckiej, którym dowodził Klinon¹⁸⁶, wytrzymał atak ciężkozbrojnych oddziałów Agatoklesa. Większość z nich zginęła, dzielnie walcząc do końca, ocalili tylko niektórzy i to wskutek szczęśliwego zbiegu okoliczności.

39. Otóż Agatokles w pewnym momencie zaprzestał pościgu za nimi i skierował się przeciwko obozowi, w którym szukali schronienia uciekający barbarzyńcy. Prowadząc atak w górę po stromym i nieprzystępnym zboczach, zabił wielu Kartagińczyków, ale i sam odniósł nie mniejsze straty. Nie poddawał się jednak i zachęcony zwycięstwem kontynuował natarcie, zdecydował bowiem, że zdobędzie obóz wrogów szturmem. (2) W tym czasie Nomadowie, którzy niecierpliwie wyczekiwali na rozstrzygnięcie losów bitwy, jako że nie byli w stanie uderzyć na tabory Kartagińczyków, ponieważ obydwie armie walczyły ze sobą w pobliżu obozu, ruszyli w kierunku obozowiska Hellenów, wiedząc, że Agatokles znajduje się w znacznej odległości od niego. Ponieważ obóz pozbawiony był oddziałów, które mogłyby odeprzeć atak, opanowali go bez trudności, zabijając nielicznych obrońców. Tym samym dostali w swoje ręce dużą liczbę jeńców i wszelkiego innego dobytku. (3) Gdy Agatokles dowiedział się o tym, szybko poprowadził tam swoje wojsko i nawet zdołał odzyskać część łupów. Nomadowie jednak zachowali większość zdobyczy, a ponieważ w tym czasie zapadła noc, zdołali się oddalić na znaczną odległość. (4) W tej sytuacji postawił tropajon i rozdzielił łupy między żołnierzy, aby nikt nie czuł się niezadowolony z powodu utraconego dobytku. Jeńców greckich, którzy walczyli u boku Kartagińczyków, odstawił do jakiejś warowni. (5) Ponieważ jednak obawiali się oni zemsty Agatoklesa, uderzyli nocą na załogę twierdzy, ale ulegli w walce, wobec czego zajęli miejsce o naturalnych właściwościach obronnych. Było ich nie mniej niż tysiąc, z czego ponad połowę stanowili Syrakuzanie. (6) Gdy Agatokles dowiedział się o tym zajściu, zjawił się na miejscu z wojskiem i nakłoniwszy ich do zejścia na dół pod gwarancją zaprzysiężonego zawieszenia broni, wszystkich wymordował.
40. Po tej bitwie Agatokles, który wszystko dokładnie przemyślał, zastanawiając się, w jaki sposób pokonać Kartagińczyków, wysłał Ortona z Syrakuz z poselstwem do Kyrene do Ofellasa¹⁸⁷. Ofellas był jednym z przyjaciół i uczestników wyprawy Aleksandra. Ponieważ pod swoją władzą miał miasta Cyrenajki¹⁸⁸ i dużą armię żywił nadzieję na rozszerzenie swojego panowania. (2) I gdy właśnie nad tym rozmyślał, zjawił się poseł od Agatoklesa wzywając go, aby wspólnie pokonali Kartagińczyków¹⁸⁹. Poseł przyrzekał, że w zamian za tę pomoc Agatokles zgodzi się, aby Ofellas panował w Libii. (3) Agatoklesowi bowiem, przekonywał, wystarczy Sycylia, gdy uwolniony już od ciężarów wojny z Kartagińczykami będzie mógł bezpiecznie rządzić całą wyspą. A jeśli nawet zdecyduje sięgnąć po kolejne zdobycze, to przecież blisko jest Italia, o której

(4) τὴν μὲν γὰρ Λιβύην διεzeugμένην μεγάλῳ καὶ χαλεπῷ πελάγει μηδαμῶς ἀρμόζειν αὐτῷ, εἰς ἣν καὶ νῦν οὐ κατ' ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἀφίχθαι. (5) ὁ δὲ Ὀφέλλας τῇ πάλαι βεβουλευμένη κρίσει προστεθείσης τῆς γενομένης ἐλπίδος ἀσμένως ὑπήκουσε καὶ πρὸς μὲν Ἀθηναίους περὶ συμμαχίας διεπέμπετο, γεγαμηκῶς Εὐθυδίκην τὴν Μιλτιάδου θυγατέρα τοῦ τὴν προσηγορίαν φέροντος εἰς τὸν στρατηγήσαντα τῶν ἐν Μαραθῶνι νικησάντων. (6) διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐπιγαμίαν καὶ τὴν ἄλλην σπουδὴν, ἣν ὑπῆρχεν ἀποδεδειγμένος εἰς τὴν πόλιν, καὶ πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων προθύμως ὑπήκουσαν εἰς τὴν στρατείαν. οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἔσπευδον κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβολῆς, ἐλπίζοντες τὴν τε κρατίστην τῆς Λιβύης κατακληρουχήσειν καὶ τὸν ἐν Καρχηδόνι διαρπάσειν πλοῦτον. (7) τὰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα διὰ τοὺς συνεχεῖς πολέμους καὶ τὰς τῶν δυναστῶν πρὸς ἀλλήλους φιλοτιμίας ἀσθενῆ καὶ ταπεινὰ καθειστῆκει· ὥσθ' ὑπελάμβανον μὴ μόνον ἐγκρατεῖς ἔσεσθαι πολλῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν παρόντων κακῶν ἀπαλλαγῆσεσθαι.

41. Ὁ δ' οὖν Ὀφέλλας, ἐπειδὴ πάντ' αὐτῷ πρὸς τὴν στρατείαν κατεσκεύαστο λαμπρῶς, ἐξώρμησε μετὰ τῆς δυνάμεως, ἔχων πεζοὺς μὲν πλείους τῶν μυρίων, ἵππεῖς δὲ ἑξακοσίους, ἄρματα δὲ ἑκατόν, ἡνιόχους δὲ καὶ παραβάτας πλείους τῶν τριακοσίων. ἡκολούθουν δὲ καὶ τῶν ἔξω τάξεως λεγομένων οὐκ ἐλάττους μυρίων· πολλοὶ δὲ τούτων τέκνα καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἦγον, ὥστε ἐμφερῆ τὴν στρατιὰν ὑπάρχειν ἀποικία. (2) ὀκτωκαίδεκα μὲν οὖν ἡμέρας ὁδοιπορήσαντες καὶ διελθόντες σταδίους τρισχιλίους κατεσκήνωσαν περὶ Αὐτόμαλα· ἐντεῦθεν δὲ πορευομένοις ὑπῆρχεν ὄρος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀπόκρημνον, ἐν μέσῳ δ' ἔχον φάραγγα βαθεῖαν, ἐξ ἧς ἀνέτεινε λισσὴ πέτρα πρὸς ὀρθὸν ἀνατεινούσα σκόπελον· (3) περὶ δὲ τὴν ρίζαν αὐτῆς ἄντρον ἦν εὐμέγεθες, κιττῷ καὶ σμίλακι συνηρεφές, ἐν ᾧ μυθεύουσι γεγονέναι βασίλισσαν Λάμιαν τῷ κάλλει διαφέρουσαν· διὰ δὲ τὴν τῆς ψυχῆς ἀγριότητα διατυπῶσαί φασι τὴν ὄψιν αὐτῆς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον θηριώδη. τῶν γὰρ γινομένων αὐτῇ παιδῶν ἀπάντων τελευτώντων βαρυθυμοῦσαν ἐπὶ τῷ πάθει καὶ φθονοῦσαν ταῖς τῶν ἄλλων γυναικῶν εὐτεκνίαις κελεύειν ἐκ τῶν ἀγκαλῶν ἐξαρπάζεσθαι τὰ βρέφη καὶ παραχρῆμα ἀποκτεννείν. (4) διὸ καὶ καθ' ἡμᾶς μέχρι τοῦ νῦν βίου παρὰ τοῖς νηπίοις διαμένειν τὴν περὶ τῆς γυναικὸς ταύτης φήμην καὶ φοβερωτάτην αὐτοῖς εἶναι τὴν ταύτης προσηγορίαν. (5) ὅτε δὲ μεθύσκοιτο, τὴν ἄδειαν διδόναι πᾶσιν ἃ βούλοιντο ποιεῖν ἀπαρατηρήτως, μὴ πολυπραγμονούσης οὖν αὐτῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὰ γινόμενα τοὺς κατὰ τὴν χώραν ὑπολαμβάνειν μὴ βλέπειν αὐτήν· καὶ διὰ τοῦτ' ἐμυθολόγησάν τινες ὥς εἰς ἄρσιχον ἐμβάλοι τοὺς ὀφθαλμούς, τὴν ἐν οἴνῳ συντελουμένην ὀλιγορίαν εἰς τὸ προειρημένον μέτρον μεταφέροντες, ὥς τούτου παρηρημένου τὴν ὄρασιν. (6) ὅτι δὲ κατὰ τὴν Λιβύην γέγονεν αὕτη καὶ τὸν Εὐριπίδην δείξαι τις ἂν μαρτυροῦντα· λέγει γὰρ

ziemie może powiększyć swoje królestwo. (4) Libia natomiast, którą od Sycylii oddziela wielkie i burzliwe morze, w żadnym razie mu nie odpowiada. Znalazł się w jej granicach nie dlatego, że tego pragnął, lecz z konieczności. Tak mówił poseł. (5) Ofellas, którego decyzja była gotowa już od dawna, z radością przyjął propozycje Agatoklesa, skoro okazja nadarzała się sama, i wyprawił posłów do Aten, aby zawarli traktat sojuszniczy. Otóż żoną jego była Eutydyke¹⁹⁰, córka Miltiadesa, który imię wywodził od swojego przodka, tego który wiódł do walki zwycięzców spod Maratonu. (6) Ze względu na to powinowactwo, a także inne dobrodziejstwa, jakie wyświadczył miastu, wielu Ateńczyków stawiało się do zaciągu z prawdziwym zapałem. Również i niemała liczba innych Hellenów pospieszyła w szeregi formowanego oddziału, żywiąc nadzieję, że dostaną z przydziału najlepsze ziemie w Libii, a ponadto jeszcze rozgrabią bogactwa Kartaginy. (7) W wyniku ciągłych wojen i walki władców o wpływy, ludzie w Grecji żyli w nędzy i poniżeniu. Sądziła więc, że w Libii nie tylko zdobędą prawdziwe majątki, ale jeszcze uwolnią się od trapiących ich problemów.

41. Tak więc Ofellas, gdy wyprawa wojenna została już przygotowana z największą starannością, wyruszył z wojskiem, prowadząc ze sobą ponad dziesięć tysięcy pieszych, sześciuset konnych i sto wozów bojowych wraz z woźnicami i towarzyszącymi im lekkozbrojnymi obsadami w liczbie ponad trzystu. Za wojskiem podążała niezorganizowana zbieranina ludzka w liczbie nie mniejszej niż dziesięć tysięcy. Wielu prowadziło ze sobą żony i dzieci, a także wszelki inny dobytek, tak że ekspedycja militarna przypominała raczej wyprawę kolonizatorów. (2) Po osiemnastu dniach marszu, w czasie których pokonali odległość trzech tysięcy stadiów, rozbili namioty w okolicach Automala¹⁹¹. Gdy stamtąd wyruszyli dalej, natknęli się na wyżynę o urwistych zboczach z obu stron. Przez jej środek biegł głęboki wąwóz, z którego dźwigała się skała o gładkich ścianach pnących się w górę aż po zupełnie pionowy wierzchołek. (3) U podnóża tej skały była ogromna jaskinia ocieniona bluszczem i powojem. Opowiadają, że to tutaj urodziła się słynąca z piękności królowa Lamia¹⁹². Mówią, że w późniejszym czasie przedstawiano ją pod postacią zwierzęcia ze względu na jej wyjątkowe okrucieństwo. Otóż królowa ta, ogarnięta rozpaczą po śmierci wszystkich swoich dzieci, zazdroszcząc innym kobietom szczęścia płynącego z posiadania potomstwa, rozkazała, jak niesie wieść, wydierać matkom z ramion małe dzieci i zabijać je na miejscu. (4) Stąd też po dziś dzień trwa wśród dzieci zła sława tej kobiety, a jej imię jest dla nich nadal największym postrachem. Za każdym razem kiedy była pijana, pozwalała robić wszystkim zupełnie bezkarnie, co tylko chcą. (5) A ponieważ w czasie, kiedy była pijana, nie wykazywała żadnej troski o sprawy swojego kraju, podejrzewano, że była niewidoma. W związku z tym niektórzy opowiadali również i to, że miała zwyczaj wrzucać swoje oczy do koszyka, tłumacząc metaforycznie jej wspomniane wcześniej pijaństwo¹⁹³, które pozbawia trzeźwego spojrzenia, bo

τίς τοῦνομα τὸ ἐπονείδιστον βροτοῖς
οὐκ οἶδε Λαμίας τῆς Λιβυστικῆς γένος;

42. Ὁ δ' οὖν Ὀφέλλας ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν προῆγεν διὰ τῆς ἀνύδρου καὶ θηριώδους ἐπιπόνως· οὐ μόνον γὰρ ὕδατος ἐσπάνιζεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ξηρᾶς τροφῆς ἀπολιπούσης ἐκινδύνευσεν ἅπαν ἀπολέσαι τὸ στρατόπεδον. (2) δακέτων δὲ θηρίων παντοίων ἐπεχόντων τὰ περὶ τὰς Σύρτις ἔρημα καὶ τῶν πλείστων ὀλέθριον ἐχόντων τὸ δῆγμα πολλῇ τῇ συμφορᾷ περιέπιπτον, ἀβοήθητον ἔχοντες τὴν ἐκ τῶν ἱατρῶν καὶ φίλων ἐπικουρίαν. καὶ γὰρ ἔνιοι τῶν ὄφεων ὁμοίαν ἔχοντες τὴν χροάν τῇ κατ' αὐτοὺς οὖση χώρα τὴν ἰδίαν φύσιν ἀπροόρατον ἐποιοῦν· οἷς πολλοὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν ἐπιβαίνοντες δῆγμασι θανατηφόροις περιέπιπτον. τέλος δὲ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν πλεῖον ἢ δύο μῆνας κακοπαθήσαντες μόγις διήνυσαν πρὸς τοὺς περὶ Ἀγαθοκλέα καὶ βραχὺ διαχωρίσαντες ἀπ' ἀλλήλων τὴν δύναμιν κατεστρατοπέδευσαν.

(3) Εἴθ' οἱ μὲν Καρχηδόνιοι πυθόμενοι τὴν τούτων παρουσίαν κατεπλάγησαν, ὀρῶντες τηλικαύτην δύναμιν κατ' αὐτῶν ἤκουσαν· ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ἀπαντήσας τοῖς περὶ τὸν Ὀφέλλαν καὶ φιλοφρόνως ἅπαντα χορηγήσας τούτους μὲν ἡξίου τὴν στρατιὰν ἀναλαμβάνειν ἐκ τῆς κακοπαθείας, αὐτὸς δὲ ἐπιμείνας ἡμέρας ὀλίγας καὶ κατασκεψάμενος ἕκαστα τῶν πραττομένων ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν παρόντων, ἐπεὶ τὸ πλεῖον μέρος τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ χορτάσματα καὶ σιτολογίαν ἐξεληλύθει, τὸν δὲ Ὀφέλλαν ἐώρα μηδὲν τῶν ὑφ' ἑαυτοῦ βεβουλευμένων ὑπονοοῦντα, συνήγαγεν ἐκκλησίαν τῶν ἰδίων στρατιωτῶν, κατηγορήσας δὲ τοῦ παρόντος ἐπὶ τὴν συμμαχίαν ὡς ἐπιβουλεύοντος καὶ παροξύνας τὸ πλῆθος εὐθὺς διεσκευασμένην τὴν δύναμιν ἤγεν ἐπὶ τοὺς Κυρηναίους. (4) εἴθ' ὁ μὲν Ὀφέλλας διὰ τὸ παράδοξον καταπλαγεὶς ἐπεχείρησε μὲν ἀμύνασθαι, καταταχούμενος δὲ καὶ τὴν ὑπολελειμμένην δύναμιν οὐκ ἔχων ἀξιοχρεῶν μαχόμενος ἐτελεύτησεν· (5) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς συναναγκάσας τὸ λοιπὸν πλῆθος ἀποθέσθαι τὰ ὅπλα καὶ φιланθρώποις ἐπαγγελίαις παραστησάμενος ἅπαντας κύριος ἐγένετο τῆς δυνάμεως πάσης. Ὀφέλλας μὲν οὖν ἐλπίσας μεγάλα καὶ προχειρότερον αὐτὸν πιστεύσας τοιαύτης ἔτυχε τῆς τοῦ βίου καταστροφῆς.

43. Ἐν δὲ τῇ Καρχηδόνι Βορμίλλας πάλαι διανενοημένος ἐπιθέσθαι τυραννίδι καιρὸν ἐπεζήτηται ταῖς ἰδίαις ἐπιβολαῖς οἰκεῖον. πολλάκις δὲ διδόντος τοῦ καιροῦ τὰς ἀφορμὰς τοῦ πράττειν τὸ βεβουλευμένον αἰεὶ τις αἰτία μικρὰ παρεμπίπτουσα διεκώλυνεν· δεισιδαίμονες γὰρ οἱ μέλλοντες ἐγχειρεῖν ταῖς

to właśnie w winie leży przyczyna zaniedbywania obowiązków. (6) Że w Libii rzeczywiście żyła taka królowa może zaświadczyć Eurypides, który mówi:

Jakiż to naród nie zna najbardziej wśród ludzi
haniebnego imienia Lamii Libijskiej?¹⁹⁴

42. Tak więc Ofellas powiódł swoją armię¹⁹⁵, maszerującą z najwyższym poświęceniem, przez zupełnie bezwodne, zamieszkane przez dzikie zwierzęta ziemie. Brakowało im nie tylko wody. Gdy skończyły się nawet zapasy suszonej żywności, armia stanęła przed widmem całkowitej zagłady. (2) Ponieważ pustynie leżące wzdłuż Wielkiej i Małej Syrty opanowane są przez najróżniejsze dzikie zwierzęta, których ukąszenia w większości są śmiertelne, wielu ludzi znalazło się w sytuacji skrajnej, jako że wszelka pomoc ze strony lekarzy czy przyjaciół okazywała się nieskuteczna. Otóż niektórzy węże mają taką samą barwę, jak podłoże, co sprawia, że są niewidoczne. Stąd też wielu z nich nieświadomych niebezpieczeństwa nadepnęło na nie i zostało śmiertelnie pokąsanych. Na koniec po marszu trwającym ponad dwa miesiące, doznawszy wielu cierpień, w stanie skrajnego wyczerpania dotarli wreszcie do Agatoklesa i rozbili obóz w niedalekiej odległości od jego obozu.

(3) Gdy Kartagińczycy dowiedzieli się o ich nadejściu, popadli w prawdziwe przerażenie, widząc tak wielką armię maszerującą przeciw nim. Agatokles tymczasem wyszedł naprzeciw ludzi Ofellasa z wielką przyjaźnią¹⁹⁶ i zaopatrzył ich we wszystko, czego im tylko brakowało, chcąc, aby wojsko wydobyło się z opłakanego stanu, w jakim się znalazło. Przebywał wśród nich przez parę dni, pilnie śledząc wszystko, co robili, a następnie, gdy większość żołnierzy opuściła obóz w poszukiwaniu paszy i żywności, widząc jednocześnie, że Ofellas nie żywi żadnych podejrzeń co do jego rzeczywistych zamiarów, zwołał zgromadzenie własnych żołnierzy i oskarżył przybyłego sojusznika o spiskowanie, podburzył tłum i powiódł wojsko, które natychmiast chwyciło za broń przeciw Cyrenejczykom. (4) W tej sytuacji Ofellas, choć przerażony zupełnie nieoczekiwanym biegiem wypadków, próbował się przecież bronić, nie mając jednak przy sobie nieobecnych oddziałów wojskowych, zginął, walcząc dzielnie do końca¹⁹⁷. (5) Wtedy Agatokles zmusił pozostałych do złożenia broni, a następnie przy pomocy pełnych życzliwości słów i obietnic zdołał ich wszystkich nakłonić do współpracy i w ten sposób zapanował nad całym wojskiem. Taką więc śmierć miał Ofellas, który snuł wielkie plany na przyszłość, wierząc, że może je zrealizować.

43. Tymczasem w Kartaginie Bormilkas¹⁹⁸, który od dawna myślał o zamachu stanu i objęciu władzy tyrana¹⁹⁹, wyczekiwał tylko chwili stosownej dla realizacji swoich planów. Choć jednak bieg wypadków podsuwał mu nieraz stosowną okazję do działania, to przecież zawsze jego plany zdołała pokrzyżować jakaś

παρὰ νόμοις καὶ μεγάλαις πράξεσι καὶ τὸ μέλλειν αἰεὶ τοῦ πράττειν καὶ τὴν ὑπέρθεσιν τῆς συντελείας προκρίνουσιν. ὁ καὶ τότε συνέβαινεν καὶ περὶ ἐκεῖνον· (2) ἐξέπεμψε μὲν γὰρ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τοὺς Νομάδας στρατείαν, ἵνα μηδένα τῶν ἀξιολόγων ἔχη τὸν ἀντιστησόμενον, οὐκ ἐτόλμα δὲ ἀποκαλύψασθαι πρὸς τὴν τυραννίδα, μετακαλούμενος ὑπὸ τῆς εὐλαβείας. (3) καθ' ὃν δὲ καιρὸν Ἀγαθοκλῆς ἐπέθετο τοῖς περὶ τὸν Ὀφέλλαν, ὁρμῆσαι καὶ τοῦτον συνέβη πρὸς τὴν δυναστείαν, ἀγνοούντων ἀμφοτέρων τὰ παρὰ τοῖς πολεμίοις πραττόμενα. (4) οὔτε γὰρ Ἀγαθοκλῆς ἔγνω τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος καὶ τὴν ἐν τῇ πόλει ταραχήν, ἐπεὶ ῥαδίως ἂν ἐκράτησε τῆς Καρχηδόνας· εἴλετο γὰρ ἂν Βορμίλκας ἐπ' αὐτοφώρῳ γενόμενος συνεργεῖν Ἀγαθοκλεῖ μᾶλλον ἢ τοῖς πολίταις δοῦναι τὴν ἐκ τοῦ σώματος τιμωρίαν· οὔτε πάλιν οἱ Καρχηδόνιοι τὴν ἐπίθεσιν τὴν Ἀγαθοκλέους ἐπύθοντο· ῥαδίως γὰρ ἂν αὐτὸν ἐχειρώσαντο προσλαβόμενοι τὴν μετ' Ὀφέλλα δύναμιν. (5) ἀλλ', οἶμαι, παρ' ἀμφοτέροις οὐκ ἀλογίστως συνέβη γενέσθαι ταύτην τὴν ἄγνοιαν, καίπερ μεγάλων μὲν οὐσῶν τῶν πράξεων, ἐγγὺς δ' ἀλλήλων ἐπιχειρηκώτων τοῖς τηλικούτοις τολμήμασιν· (6) ὃ τε γὰρ Ἀγαθοκλῆς ἄνδρα φίλον μέλλων ἀναιρεῖν πρὸς οὐδὲν ἐπέβαλλε τὴν διάνοιαν τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις συντελουμένων, ὃ τε Βορμίλκας τὴν τῆς πατρίδος ἐλευθερίαν ἀφαιρούμενος οὐδὲν ὅλως ἐπολυπραγμόνει τῶν παρὰ τοῖς ἀντιστρατοπεδεύουσιν, ὥς ἂν ἔχων προκείμενον ἐν τῇ ψυχῇ τὸ μὴ τοὺς πολεμίους ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ τοὺς πολίτας καταπολεμῆσαι.

(7) Ταύτῃ δ' ἂν τις καὶ τὴν ἱστορίαν καταμέμψαιτο, θεωρῶν ἐπὶ μὲν τοῦ βίου πολλὰς καὶ διαφόρους πράξεις συντελουμένας κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, τοῖς δ' ἀναγράφουσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχον τὸ μεσολαβεῖν τὴν διήγησιν καὶ τοῖς ἅμα συντελουμένοις μερίζειν τοὺς χρόνους παρὰ φύσιν, ὥστε τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν πεπραγμένων τὸ πάθος ἔχειν, τὴν δ' ἀναγραφὴν ἐστερημένην τῆς ὁμοίας ἐξουσίας μιμεῖσθαι μὲν τὰ γεγενημένα, πολὺ δὲ λείπεσθαι τῆς ἀληθοῦς διαθέσεως.

44. Ὁ δ' οὖν Βορμίλκας ἐξετασμὸν τῶν στρατιωτῶν ποιησάμενος ἐν τῇ καλουμένῃ Νέα πόλει, μικρὸν ἔξω τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνας οὔσῃ, τοὺς μὲν ἄλλους διαφῆκε, τοὺς δὲ συνειδόμενος περὶ τῆς ἐπιθέσεως, ὄντας πολίτας μὲν πεντακοσίους, μισθοφόρους δὲ περὶ χιλίους ἀναλαβὼν, ἀνέδειξε ἐαυτὸν τύραννον. (2) εἰς πέντε δὲ μέρη τοὺς στρατιώτας διελόμενος ἐπῆει πάντας τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀπαντῶντας ἀποσφάττων. γενομένης δὲ κατὰ τὴν πόλιν ταραχῆς ἐξαισίου τὸ μὲν πρῶτον οἱ Καρχηδόνιοι τοὺς πολεμίους ὑπέλαβον παρεισπεπτωκέναι προδομένης τῆς πόλεως· ὥς δ' ἐπεγνώσθη ἀλήθης, συνέτρεχον οἱ νέοι καὶ εἰς τάξεις καταστάντες ὥρμησαν ἐπὶ τὸν τύραννον. (3) ὁ δὲ Βορμίλκας τοὺς

blaha i nieoczekiwana okoliczność. Tak to już jest, że ci, którzy zamierzają dokonać wielkich przestępstw, ciągle zwlekają z realizacją swoich planów i oddalają podjęcie ostatecznej decyzji. Tak właśnie było również z nim. (2) Wysłał więc najznakomitszych obywateli na wyprawę przeciw Nomadom, aby nikt z wpływowych w mieście ludzi nie pokrzyżował mu planów. Kierując się ostrożnością, nie odważył się bowiem ujawnić swoich zamiarów przejścia władzy. (3) W tym samym czasie Agatokles uderzył na Ofellasa, sięgając podobnie jak Bormilkas po pełnię władzy, przy czym zarówno jeden, jak i drugi nie zdawali sobie sprawy z tego, co dzieje się w obozie wrogów. (4) Agatokles nie wiedział nic ani o zamachu stanu, ani o wywołanym wskutek tego zamieszanii w mieście, bo inaczej z łatwością zdobyłby Kartaginę. Z kolei Bormilkas, który ruszył do otwartego ataku, wybrałby raczej współdziałanie z Agatoklesem niż zemstę dokonaną na nim przez obywateli. Z drugiej strony również Kartagińczycy nie wiedzieli nic o ataku Agatoklesa, bo przecież z łatwością by go pokonali, a jednocześnie przejęli wojska Ofellasa. (5) Osobiście sędzę, że w tej obustronnej nieświadomości był pewien sens, jakkolwiek przecież wypadki te mogły mieć dla obu stron przełomowe znaczenie, a obydwaj zuchwali zamachowcy znajdowali się przecież tak blisko siebie. (6) Ale Agatokles, który zamierzał zabić człowieka przyjaźnie do siebie usposobionego, zupełnie nie zważał na to, co dzieje się w obozie wrogów, tak jak i Bormilkas, który zajęty zamachem na wolność własnej ojczyzny zupełnie nie interesował się tym, co dzieje się z wojskami przeciwników, jak gdyby opanowała go jedna jedyna myśl – pokonać własnych obywateli, nie zaś wrogów, którzy stoją u bram. (7) W tym miejscu mógłby ktoś zganić pisarstwo historyczne, obserwując wielość i różnorodność dziejących się jednocześnie wydarzeń, jakie przynosi życie. A to dlatego, że wszystko to razem powoduje, iż historycy zmuszeni są przerywać swoją narrację w środku i dzielić opowieść na następujące po sobie fragmenty wbrew rzeczywistości, bo wszak rozgrywają się one współcześnie. A czynią tak, aby prawda historyczna miała również swoją wzniosłość, co jednak ostatecznie prowadzi do tego, że jakkolwiek zapis odtwarza bieg wydarzeń, to jednak pozbawiony jest siły, jaką mają w sobie wydarzenia rzeczywiste, a poza tym daleko odbiega od prawdziwej sekwencji wydarzeń.

44. Tak więc Bormilkas dokonał przeglądu wojska w tak zwanym Nowym Mieście, które leży blisko Starej Kartaginy, część wojska rozpuścił, a następnie wobec pięciuset wtajemniczonych w przedsięwzięcie obywateli oraz tysiąca zaciężnych²⁰⁰ ogłosił siebie jedynowładcą²⁰¹. (2) Potem podzielił swoich żołnierzy na pięć oddziałów i rozpoczął natarcie, zabijając wszystkich, którzy stanęli mu na drodze. Gdy miasto ogarnął bitewny zamęt, Kartagińczycy w pierwszej chwili sądzili, że to wrogowie wskutek zdrady wdarli się w obręb murów, lecz gdy stało się dla wszystkich jasne, co dzieje się naprawdę, zbiegli się razem młodzi i uformowawszy szyki, ruszyli przeciw tyranowi. (3) W tym czasie Bormilkas,

ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀναιρῶν ὥρμησεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἀνόπλους καταλαβὼν ἀπέκτεινε. (4) τῶν δὲ Καρχηδονίων καταλαβομένων τὰς περὶ τὴν ἀγορὰν οἰκίας ὑψηλὰς οὔσας καὶ τοῖς βέλεσι πυκνοῖς χρωμένων οἱ μετέχοντες τῆς ἐπιθέσεως κατετραυματίζοντο, τοῦ τόπου παντὸς ἐμβελοῦς ὄντος. (5) διόπερ κακοπαθοῦντες συνέφραξαν ἑαυτοὺς καὶ διὰ τῶν στενωπῶν συνεξέπεσαν εἰς τὴν Νέαν πόλιν, βαλλόμενοι συνεχῶς ἀπὸ τῶν οἰκιῶν καθ' ἃς τυγχάνοιεν αἰεὶ γινόμενοι. καταλαβομένων δ' αὐτῶν ὑπερδέξιόν τινα τόπον οἱ Καρχηδόνιοι τῶν πολιτῶν πάντων συνδραμόντων ἐν τοῖς ὅπλοις ἀντεστρατοπέδευσαν τοῖς ἀφεστηκόσι. (6) τέλος δὲ πρέσβεις πέμψαντες τῶν πρεσβυτάτων τοὺς εὐθέτους καὶ τῶν ἐγκλημάτων δόντες ἄφεσιν διελύθησαν· καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις οὐδὲν ἐμνησικάκησαν διὰ τοὺς περιεστῶτας τὴν πόλιν κινδύνους, αὐτὸν δὲ τὸν Βορμῖλκαν αἰκισάμενοι δεινῶς τοῦ ζῆν ἐστέρησαν, οὐδὲν φροντίσαντες τῶν δεδομένων ὄρκων. Καρχηδόνιοι μὲν οὖν κινδυνεύσαντες τοῖς ὅλοις σφαλῆναι τοῦτον τὸν τρόπον ἐκομίσαντο τὴν πατρίαν πολιτείαν.

(7) Ἀγαθοκλῆς δὲ πλοῖα φορτηγὰ γεμίσας τῶν λαφύρων καὶ τοὺς ἀχρήστους εἰς πόλεμον τῶν ἐκ Κυρήνης παραγενομένων ἐμβιβάσας ἀπέστειλεν εἰς Συρακούσας. χειμῶνων δ' ἐπιγενομένων ἃ μὲν διεφθάρη τῶν πλοίων, ἃ δ' ἐξέπεσε πρὸς τὰς κατ' Ἰταλίαν Πιθηκούσας νήσους, ὀλίγα δ' εἰς τὰς Συρακούσας διεσώθη.

(8) Κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν οἱ τῶν Ῥωμαίων ὑπατοὶ, Μαρσοῖς πολεμουμένοις ὑπὸ Σαμνιτῶν βοηθήσαντες, τῇ τε μάχῃ προετέρησαν καὶ συχνοὺς τῶν πολεμίων ἀνέϊλον. (9) εἶτα διὰ τῆς Ὀμβρικών χώρας διελθόντες ἐνέβαλον εἰς τὴν Τυρρηνίαν πολεμίαν οὔσαν καὶ τὸ καλούμενον Κάριον φρούριον ἐξεπολιόρκησαν. διαπρεσβευομένων δὲ τῶν ἐγχωρίων ὑπὲρ ἀνοχῶν πρὸς μὲν Ταρकुνίτας εἰς ἔτη τεσσαράκοντα, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους Τυρρηνοὺς ἅπαντας εἰς ἐνιαυτὸν ἀνοχὰς ἐποιήσαντο.

45. Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦρχεν Ἀναξικράτης, ἐν Ῥώμῃ δὲ ὑπατοὶ κατέστησαν Ἀππιοὺς Κλαύδιος καὶ Λεύκιος Οὐολόμνιος. ἐπὶ δὲ τούτων Δημήτριος μὲν ὁ Ἀντιγόνου παραλαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς δύναμιν ἀδρὰν πεζικὴν τε καὶ ναυτικὴν, ἔτι δὲ βελῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰς πολιορκίαν χρησίμων τὴν ἀρμόζουσαν παρασκευὴν ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἐφέσου· παράγγελμα δ' εἶχεν ἐλευθεροῦν πάσας μὲν τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεις, πρώτην δὲ τὴν Ἀθηναίων, φρουρουμένην ὑπὸ Κασάνδρου. (2) καταπλεύσαντος δ' αὐτοῦ μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ πανταχόθεν προσβαλόντος ἐξ ἐφόδου καὶ κήρυγμα ποιησαμένου, Διονύσιος ὁ καθεσταμένος ἐπὶ τῆς Μουνυχίας φρούραρχος καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως γεγεννημένος ὑπὸ Κασάνδρου, πολλοὺς ἔχοντες στρατιώτας, ἀπὸ τῶν τειχῶν ἡμύνοντο. (3) τῶν δ' Ἀντιγόνου στρατιωτῶν τινες βιασάμενοι καὶ κατὰ τὴν ἀκτὴν ὑπερβάντες ἐντὸς τοῦ τείχους παρεδέξαντο πλείους τῶν συναγωνιζομένων. τὸν μὲν οὖν Πειραιᾶ

zabijając tych, na których natknął się na ulicach, wkroczył na agorę, gdzie również z rąk żołnierzy zginęło wielu zaskoczonych, a więc i nieuzbrojonych obywateli. (4) Gdy jednak Kartagińczycy opanowali dachy otaczających agorę wysokich domów i zaczęli gęsto miotać pociskami, wielu nacierających odniosło rany, gdyż cała agora znajdowała się w zasięgu pocisków. (5) Ponieważ nacierający znaleźli się w ciężkiej sytuacji, zwarli szyki i ruszyli poprzez wąskie uliczki w stronę Nowego Miasta, cały czas atakowani z dachów domów, które mijali. Gdy zajęli jakieś wyniosłe i obronne miejsce, Kartagińczycy w pełnym uzbrojeniu zbiegłszy się z całego miasta, rozbili obóz naprzeciw zbuntowanych. (6) Na koniec wysłali najbardziej zręcznych członków rady starszych jako emisariuszy, którzy przedstawili zbuntowanym akt amnestii. W tej sytuacji doszło do pojednania. I rzeczywiście wobec nikogo nie zastosowano żadnych represji z powodu strat, na jakie narazili miasto, jedynie Bormilkasa najpierw okrutnie skatowano, a potem pozbawiono życia, nie zważając na złożoną przysięgę²⁰². W taki to sposób Kartagińczycy, stojąc przecież w obliczu całkowitej klęski, zdolali uratować ojczysty ustrój państwowy.

(7) Agatokles tymczasem, wypełniwszy statki transportowe łupami wojennymi i zaokrętowawszy na nie tych przybyszów z Cyreny, którzy nie przedstawiali żadnej wartości bojowej, odesłał je do Syrakuz. Jednakże wskutek niespodziewanych burz część statków uległa zniszczeniu, część zostało wyrzuconych na leżące u wybrzeży Italii wyspy Pithekusaj²⁰³, a tylko nieliczne dotarły do Syrakuz.

(8) W Italii²⁰⁴ natomiast konsulowie rzymscy ruszyli z pomocą Marsom²⁰⁵, którzy toczyli wojnę z Samnitami i zwyciężywszy w bitwie, zabili wielu wrogów.

(9) Następnie przeszli przez ziemię Ombrików²⁰⁶ i uderzyli na Etrusków²⁰⁷, którzy byli z nimi w stanie wojny, oraz zdobyli w wyniku oblężenia warownię Caerium²⁰⁸. Gdy przybyli posłowie od miejscowych w sprawie zawieszenia broni, zawarli je z mieszkańcami Tarkwinii na czterdzieści lat, a z pozostałymi Etruskami na jeden rok.

45. Po upływie roku w Atenach urząd objął Anaksikrates²⁰⁹, w Rzymie konsułami zostali Appiusz Klaudiusz oraz Lucjusz Wolumniusz²¹⁰. W okresie ich urzędowania²¹¹ Demetriusz syn Antygona wziął od ojca pod swoje rozkazy znaczną liczbę wojsk pieszych oraz wiele okrętów i zaopatrzone w maszyny wojenne oraz wszelki inny sprzęt potrzebny do oblężenia wypłynął z Efezu. Miał rozkaz wyzwalać wszystkie greckie miasta, poczynając od Aten obsadzonych przez Kasandra garnizonem wojskowym. (2) Gdy wraz ze swoim wojskiem wylądował w Pireusie i z miejsca uderzył ze wszystkich stron i wydał proklamację²¹², natknął się na opór licznych oddziałów wojska, walczących pod dowództwem Dionizjusza, komendanta Munichii²¹³, i Demetriusza z Faleronu²¹⁴, mianowanego przez Kasandra zarządcą miasta. (3) W czasie walki jakaś grupa żołnierzy Antygona zdołała wdrzeć się na skalisty brzeg, otwierając tym samym drogę wielu innym spośród walczących obok oddziałów.

τοῦτον τὸν τρόπον ἀλῶναι συνέβη, τῶν δ' ἔνδον Διονύσιος μὲν ὁ φρούραρχος εἰς τὴν Μουνυχίαν συνέφυγε, Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεὺς ἀπεχώρησεν εἰς ἄστυ. (4) τῇ δ' ὑστεραίᾳ πεμφθεὶς μεθ' ἑτέρων πρεσβευτῆς ὑπὸ τοῦ δήμου πρὸς Δημήτριον καὶ περὶ τῆς αὐτονομίας διαλεχθεὶς καὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ἔτυχε παραπομπῆς καὶ τὰ κατὰ τὰς Ἀθήνας ἀπογινώσκων ἐφυγεν εἰς τὰς Θήβας, ὕστερον δὲ πρὸς Πτολεμαῖον εἰς Αἴγυπτον. (5) οὗτος μὲν οὖν ἔτη δέκα τῆς πόλεως ἐπιστατήσας ἐξέπεσεν ἐκ τῆς πατρίδος τὸν εἰρημένον τρόπον. ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων κομισάμενος τὴν ἐλευθερίαν ἐψηφίσατο τιμὰς τοῖς αἰτίοις τῆς αὐτονομίας.

Δημήτριος δ' ἐπιστήσας τοὺς πετροβόλους καὶ τὰς ἄλλας μηχανὰς καὶ τὰ βέλη προσέβαλλε τῇ Μουνυχίᾳ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (6) ἀμυνομένων δὲ τῶν ἔνδον ἀπὸ τῶν τειχῶν εὐρώστως συνέβαινε τοὺς μὲν περὶ Διονύσιον προέχειν ταῖς δυσχωρίαις καὶ ταῖς τῶν τόπων ὑπεροχαῖς, οὔσης τῆς Μουνυχίας ὀχυρᾶς οὐ μόνον ἐκ φύσεως ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν τειχῶν κατασκευαῖς, τοὺς δὲ περὶ τὸν Δημήτριον τῷ τε πλήθει τῶν στρατιωτῶν πολλαπλασίους εἶναι καὶ ταῖς παρασκευαῖς πολλὰ πλεονεκτεῖν. (7) τέλος δ' ἐπὶ δύο ἡμέρας συνεχῶς τῆς πολιορκίας γινομένης οἱ μὲν φρουροὶ τοῖς καταπέλταις καὶ πετροβόλοις συντιτρωσκόμενοι καὶ διαδόχους οὐκ ἔχοντες ἡλαττοῦντο, οἱ δὲ περὶ τὸν Δημήτριον ἐκ διαδοχῆς κινδυνεύοντες καὶ νεαλεῖς αἰετὶ γινόμενοι, διὰ τῶν πετροβόλων ἐρημωθέντος τοῦ τείχους, ἐνέπεσον εἰς τὴν Μουνυχίαν καὶ τοὺς μὲν φρουροὺς ἠνάγκασαν θέσθαι τὰ ὄπλα, τὸν δὲ φρούραρχον Διονύσιον ἐξώγρησαν.

46. Τούτων δὲ ὀλίγαις ἡμέραις κατευτυχηθέντων ὁ μὲν Δημήτριος κατασκάψας τὴν Μουνυχίαν ὁλόκληρον τῷ δήμῳ τὴν ἐλευθερίαν ἀποκατέστησεν καὶ φιλίαν καὶ συμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς συνέθετο, (2) οἱ δὲ Ἀθηναῖοι γράψαντος ψήφισμα Στρατοκλέους ἐψηφίσαντο χρυσᾶς μὲν εἰκόνας ἐφ' ἄρματος στήσαι τοῦ τε Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου πλησίον Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, στεφανῶσαι δὲ ἀμφοτέρους ἀπὸ ταλάντων διακοσίων καὶ βωμὸν ἰδρυσασμένους προσαγορεῦσαι Σωτήρων, πρὸς δὲ τὰς δέκα φυλὰς προσθεῖναι δύο, Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδα, καὶ συντελεῖν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἀγῶνας καὶ πομπὴν καὶ θυσίαν, ἐνυφαίνειν τε αὐτοὺς εἰς τὸν τῆς Ἀθηνᾶς πέπλον. (3) ὁ μὲν οὖν δῆμος ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ καταλυθεὶς ὑπ' Ἀντιπάτρου μετ' ἔτη πεντεκαίδεκα παραδόξως ἐκομίσατο τὴν πάτριον πολιτείαν· ὁ δὲ Δημήτριος, φρουρουμένης τῆς Μεγαρέων πόλεως, ἐκπολιορκήσας αὐτὴν ἀπέδωκεν τὴν αὐτονομίαν τῷ δήμῳ καὶ τιμῶν ἀξιολόγων ἔτυχεν ὑπὸ τῶν εὖ παθόντων.

(4) Ἀντίγονος δέ, παραγενομένων πρὸς αὐτὸν Ἀθήνηθεν πρεσβευτῶν καὶ τό τε περὶ τῶν τιμῶν ἀναδόντων ψήφισμα καὶ περὶ σίτου καὶ ξύλων εἰς ναυπηγίαν διανεχθέντων, ἔδωκεν αὐτοῖς πυροῦ μὲν μεδίμνων πεντεκαίδεκα μυριάδας, ὕλην δὲ τὴν ἱκανὴν ναυσὶν ἑκατόν· ἐξ Ἰμβρου δὲ τὴν φρουρὰν ἐξαγαγὼν ἀπέδωκεν

W ten to sposób został zdobyty Pireus²¹⁵. W obliczu tej sytuacji, znajdujący się w obrębie murów podzielili się – komendant twierdzy Dionizjusz uciekł ze swoimi do Munichii, natomiast Demetriusz z Faleronu oddalił się do miasta. (4) Następnego dnia został on wysłany przez lud wraz z innymi obywatelami z poselstwem do Demetriusza, z którym przedyskutował sprawę autonomii i uzyskał eskortę jako gwarancję osobistego bezpieczeństwa. Zwątpiwszy jednak w sens swojego dalszego pobytu w Atenach, uciekł do Teb, a potem dalej do Ptolemeusza do Egiptu. (5) Tak więc Demetriusz po dziesięcioletnich rządach²¹⁶ nad miastem uciekł z miasta w opisany przeze mnie sposób, podczas gdy lud ateński, odzyskawszy wolność, uchwalił różne zaszczytne wyróżnienia dla tych, którzy przywrócili mu autonomię. Demetriusz tymczasem ustawił balisty i inne maszyny oblężnicze oraz miotacze pocisków i przypuścił szturm na Munichię od strony lądu i od strony morza. (6) Ponieważ jednak obrońcy stawiali mężny opór, doszło do sytuacji, którą można by scharakteryzować tak, że podczas gdy ludzie Dionizjusza górowali dzięki trudnemu terenowi oraz wyniosłości miejsca, jako że obronę Munichii zapewniały nie tylko warunki naturalne, ale również i wzniesione fortyfikacje, Demetriusz przeważał dzięki wielokrotnie większej liczbie żołnierzy oraz wyposażeniu w maszyny oblężnicze. (7) Ostatecznie po dwóch dniach nieustannego szturmowania obrońcy warowni, ranieni pociskami z katapult i balist, wobec braku odwodów zaczęli słabnąć, gdy jednocześnie żołnierze Demetriusza, atakując na zmianę, wkraczali zawsze do walki ze świeżymi siłami i gdy w pewnym momencie mur został oczyszczony z obrońców przez balisty, wdarli się do Munichii i zmusili obrońców do złożenia broni, a dowódcę twierdzy Dionizjusza wzięli do niewoli.

46. Skoro wszystko udało się pomyślnie zrealizować i to w czasie zaledwie paru dni, Demetriusz najpierw doszczętnie zburzył Munichię, a następnie przywrócił ludowi wolność i podpisał z Ateńczykami układ o przyjaźni i współpracy wojсковej. (2) Ateńczycy ze swojej strony na wniosek Stratoklesa uchwaili ustawić obok Harmodiosa i Arystogejtona²¹⁷ złote posągi Antygona i Demetriusza na rydwanie, ponadto uwieńczyć obydwu wieńcami o wartości dwustu talentów, dalej wzniesć ołtarz pod wezwaniem Zbawców, następnie dodać do dziesięciu byłych dwadzieścia – Demetriadę i Antygonidę, urządzić na ich cześć coroczne zawody sportowe z procesją i ofiarami, a wreszcie wyszyć ich wizerunki na peplosie Ateny. (3) Tak więc lud, który w wyniku wojny lamijskiej²¹⁸ został pozbawiony władzy przez Antypatra, po piętnastu latach w sposób zupełnie nieoczekiwany odzyskał swój tradycyjny ustrój demokratyczny. Następnie Demetriusz zdobył w wyniku oblężenia Megarę, która również strzeżona była przez garnizon, i przywrócił ludowi autonomię, za co spotkał się ze strony rozradowanych obywateli z wielkimi honorami. (4) Gdy do Antygona przybyli z Aten posłowie, przynosząc mu uchwałę w sprawie przyznanych zaszczytów, prosząc jednocześnie o zboże i drzewo do budo-

αὐτοῖς τὴν πόλιν. (5) πρὸς δὲ τὸν υἱὸν Δημήτριον ἔγραψε κελεύων τῶν μὲν συμμαχίδων πόλεων συνέδρους συστήσασθαι τοὺς βουλευσομένους κοινῇ περὶ τῶν τῇ Ἑλλάδι συμφερόντων, αὐτὸν δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Κύπρον πλεῦσαι καὶ διαπολεμῆσαι τὴν ταχίστην πρὸς τοὺς Πτολεμαίου στρατηγούς. (6) οὗτος μὲν οὖν συντόμως πάντα πράξας κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρὸς καὶ κοιμισθεὶς ἐπὶ Καρίας παρεκάλει τοὺς Ῥοδίους πρὸς τὸν κατὰ Πτολεμαίου πόλεμον. οὐ προσεχόντων δ' αὐτῶν, ἀλλὰ κοινὴν εἰρήνην αἰρουμένων ἄγειν πρὸς ἅπαντας ταύτην ἀρχὴν συνέβη γενέσθαι τῷ δήμῳ τῆς πρὸς Ἀντίγονον ἀλλοτριότητος.

47. Ὁ δὲ Δημήτριος παραπλεύσας εἰς Κιλικίαν κάκειθεν ναῦς καὶ στρατιώτας προσλαβόμενος διέπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον ἔχων πεζοὺς μὲν μυρίους πεντακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ τετρακοσίους, ναῦς δὲ ταχυναυτούσας μὲν τριήρεις πλείους τῶν ἑκατὸν δέκα, τῶν δὲ βαρυτέρων στρατιωτῶν πεντήκοντα καὶ τρεῖς καὶ πόρια τῶν παντοδαπῶν ἱκανὰ τῷ πλήθει τῶν ἱππέων τε καὶ πεζῶν. (2) καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Καρπασίας καὶ νεωλκήσας τὰ σκάφη χάρακι καὶ τάφρῳ βαθεῖα τὴν παρεμβολὴν ὠχύρωσεν· ἔπειτα τοῖς πλησιοχώροις προσβολὰς ποιησάμενος εἴλε κατὰ κράτος Οὐρανίαν καὶ Καρπασίαν, τῶν δὲ νεῶν τὴν ἱκανὴν φυλακὴν ἀπολιπὼν ἀνέξεν μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν Σαλαμίνα. (3) ὁ δὲ τεταγμένος ὑπὸ Πτολεμαίου τῆς νήσου στρατηγὸς Μενέλαος συναγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἐκ τῶν φρουρίων διέτριβεν ἐν Σαλαμῖνι, ἀπεχόντων δὲ τεσσαράκοντα σταδίους τῶν πολεμίων ἐξῆλθεν ἔχων πεζοὺς μὲν μυρίους καὶ δισχιλίους, ἵππεῖς δὲ περὶ ὀκτακοσίους. γενομένης δὲ μάχης ἐπ' ὀλίγον χρόνον οἱ μὲν περὶ τὸν Μενέλαον ἐκβιασθέντες ἐτράπησαν, ὁ δὲ Δημήτριος συνδιώξας τοὺς πολεμίους εἰς τὴν πόλιν αἰχμαλώτους μὲν ἔλαβεν οὐ πολὺ ἐλάττους τρισχιλίων, ἀνείλε δὲ περὶ χιλίους. (4) τοὺς δ' ἄλόντας τὸ μὲν πρῶτον ἀπολύσας τῶν ἐγκλημάτων καταδιέειλεν εἰς τὰς τῶν ἰδίων στρατιωτῶν τάξεις· ἀποδιδρασκόντων δ' αὐτῶν πρὸς τοὺς περὶ τὸν Μενέλαον διὰ τὸ τὰς ἀποσκευὰς ἐν Αἰγύπτῳ καταλελοιπέναι παρὰ Πτολεμαίῳ, γνοὺς ἀμεταθέτους ὄντας ἐνεβίβασεν εἰς τὰς ναῦς καὶ πρὸς Ἀντίγονον εἰς Συρίαν ἀπέστειλεν. (5) Οὗτος δὲ τοῦτον τὸν χρόνον διέτριβε περὶ τὴν ἄνω Συρίαν, πόλιν κτίζων περὶ τὸν Ὀρόντην ποταμὸν τὴν ὠνομασμένην Ἀντιγονίαν ἀφ' ἑαυτοῦ. κατεσκευάζε δὲ πολυτελῶς, τὴν περίμετρον ὑποστησάμενος σταδίων ἑβδομήκοντα· εὐφυὴς γὰρ ἦν ὁ τόπος ἐφεδρεῦσαι τῇ τε Βαβυλῶνι καὶ ταῖς ἄνω σατραπείαις καὶ πάλιν τῇ κάτω Συρίᾳ καὶ ταῖς περὶ Αἰγύπτου σατραπείαις. (6) οὐ μὴν πολὺν γε χρόνον συνέβη μείναι τὴν πόλιν, Σελεύκου καθελόντος αὐτὴν καὶ μεταγαγόντος ἐπὶ τὴν κτισθεῖσαν μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἀπ' ἐκείνου δὲ κληθεῖσαν Σελεύκειαν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀκριβῶς ἕκαστα δηλώσομεν ἐπὶ τοὺς οἰκείους χρόνους παραγενηθέντες· (7) τῶν δὲ κατὰ τὴν Κύπρον οἱ περὶ τὸν Μενέλαον ἡττημένοι τῇ μάχῃ τὰ μὲν βέλη καὶ τὰς μηχανὰς παρεκόμισαν ἐπὶ

wy okrętów, dał im sto pięćdziesiąt tysięcy medymnów²¹⁹ zboża oraz drewno w ilości wystarczającej do zbudowania stu okrętów. Wycofał również garnizon z Imbros²²⁰ i przekazał miasto Ateńczykom. (5) Natomiast do syna Demetriusza wysłał list z rozkazem, aby zorganizował radę miast sojusznicznych, która na wspólnych posiedzeniach podejmowałaby decyzje odnośnie do bieżących spraw Hellady, a sam z wojskiem pożegłował na Cypr w celu jak najszybszego zakończenia wojny ze strategami Ptolemeusza. (6) Demetriusz wypełnił szybko wszystkie rozkazy ojca i udał się do Karii, aby zachęcić Rodyjczyków do wojny przeciw Ptolemeuszowi. Oni jednak nie odpowiedzieli na jego wezwanie, wybierając politykę neutralności wobec wszystkich walczących, co też dało początek niechęci Antygona do ludu rodyjskiego.

47. Demetriusz popłynął więc wzdłuż wybrzeży do Cylicji i stamtąd zabrał dodatkowe okręty i żołnierzy, a następnie przepłynął na Cypr, prowadząc piętnaście tysięcy pieszych, czterystu jeźdźców, ponad sto dziesięć szybkich trier, pięćdziesiąt trzy większych okrętów wojennych oraz wszelkiego rodzaju statki transportowe, zdolne przewieźć znaczne ilości piechoty i kawalerii. (2) Najpierw rozbił obóz na wybrzeżu pod Karpazją²²¹, wyciągnął statki na brzeg, cały obóz umocnił palisadą i głębokim rowem, a następnie ruszył do ataku na okoliczne miasta, w wyniku czego zdobył szturmem Uranię²²² i Karpazję. Pozostawiając okręty pod strażą odpowiednio dużego garnizonu, wyruszył z wojskiem na Salaminę²²³. (3) Tymczasem Menelaos²²⁴, mianowany przez Ptolemeusza strategiem wyspy, zgromadziwszy razem załogi twierdzy, przebywał w Salaminie. Gdy wrogowie znaleźli się w odległości czterdziestu stadiów²²⁵, wyruszył z dwunastoma tysiącami pieszych i ośmiuset jeźdźcami. Bitwa trwała krótko. Żołnierze Menelaosa, spychani przez atakujących, rzucili się w pewnej chwili do ucieczki. Demetriusz ścigał ich do murów miasta, biorąc do niewoli ponad trzy tysiące ludzi i zabijając około tysiąca. (4) Wobec schwytanych Demetriusz początkowo zastosował amnestię i porozdzielał ich pomiędzy własne oddziały. Gdy jednak zaczęli dezertować do Menelaosa z tego względu, że u boku Ptolemeusza w Egipcie pozostawili swoje bagaże, uznał, że nastawienia swojego nie zmienia, a więc załadował ich na okręty i wysłał do Syrii do Antygona. (5) W tym czasie Antygon przebywał w górnej Syrii zajęty budową miasta nad rzeką Orontes, które na jego cześć nosiło nazwę Antygoneja²²⁶. Wyposażył je wspaniale, zakreślając obwód długości siedemdziesięciu stadiów²²⁷. Miejsce było bardzo dobrze wybrane ze względu na możliwość jednoczesnego kontrolowania z jednej strony Babilonu wraz z górnymi satrapiami, z drugiej dolnej Syrii oraz prowincji leżących od strony Egiptu. (6) Wszelako miastu temu nie było dane długo istnieć, ponieważ wkrótce zburzył je Seleukos, a następnie przeniósł do założonego przez siebie miasta, które nazwał od swojego imienia Seleucją²²⁸. Wszystko to dokładnie przedstawimy we właściwym dla siebie

τὰ τεῖχη καὶ τοῖς στρατιώταις διαλαβόντες τὰς ἐπάλξεις παρεσκευάζοντο πρὸς τὸν κίνδυνον, ὀρῶντες καὶ τὸν Δημήτριον πρὸς πολιορκίαν ἐτοιμαζόμενον, (8) πρὸς δὲ Πτολεμαῖον ἀπέστειλαν εἰς Αἴγυπτον τοὺς δηλώσοντας περὶ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀξιῶσοντας βοηθεῖν, ὥς κινδυνευόντων αὐτῷ τῶν ἐν τῇ νήσῳ πραγμάτων.

48. Δημήτριος δὲ τὴν τε τῶν Σαλαμινίων ὀρῶν πόλιν οὐκ εὐκαταφρόνητον οὖσαν καὶ στρατιωτῶν πλῆθος ὑπάρχον ἐν αὐτῇ τῶν ἀμυνομένων ἔκρινε μηχανὰς τε τοῖς μεγέθεσιν ὑπεραιρούσας κατασκευάζειν καὶ καταπέλτας ὀξυβελεῖς καὶ λιθοβόλους παντοίους καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν καταπληκτικὴν. μετεπέμψατο δὲ καὶ τεχνίτας ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ σίδηρον, ἔτι δ' ὕλης πλῆθος καὶ τῆς ἄλλης χορηγίας τὴν ἐπιτήδειον κατασκευὴν. (2) ταχὺ δὲ πάντων εὐτρεπῶν αὐτῷ γενομένων συνέπηξε μηχανὴν τὴν ὀνομαζομένην ἐλέπολιν, τὸ πλάτος ἔχουσαν ἐκάστην πλευρὰν τεσσαράκοντα καὶ πέντε πήχεις, τὸ δ' ὕψος πηχῶν ἐννεήκοντα, διειλημμένην στέγαις ἐννέα, ὑπότροχον δὲ πᾶσαν τροχοῖς στερεοῖς τέσσαρσιν ὀκταπήχεσι τὸ ὕψος. (3) κατεσκεύασε δὲ καὶ κριοὺς ὑπερμεγέθεις καὶ χελώνας δύο κριοφόρους. τῆς δ' ἐλεπόλεως εἰς μὲν τὰς κάτω στέγας εἰσήνεγκε πετροβόλους παντοίους, ὧν ἦσαν οἱ μέγιστοι τριτάλαντοι, εἰς δὲ τὰς μέσας καταπέλτας ὀξυβελεῖς μεγίστους, εἰς δὲ τὰς ἀνωτάτας ὀξυβελεῖς τε τοὺς ἐλαχίστους καὶ πετροβόλων πλῆθος, ἄνδρας τε τοὺς χρησομένους τούτοις κατὰ τρόπον πλείους τῶν διακοσίων. (4) Προσαγαγὼν δὲ τὰς μηχανὰς τῇ πόλει καὶ πυκνοῖς χρώμενος τοῖς βέλεσι τῇ μὲν τὰς ἐπάλξεις ἀπέσυρε τοῖς πετροβόλοις, τῇ δὲ τὰ τεῖχη διέσεισε τοῖς κριοῖς. (5) ἀμυνομένων δὲ καὶ τῶν ἔνδον εὐρώστως καὶ τοῖς μηχανήμασιν ἐτέρας μηχανὰς ἀντιταττόντων ἐφ' ἡμέρας μὲν τινὰς ἀμφίδοξος ἦν ὁ κίνδυνος, ἀμφοτέρων κακοπαθόντων καὶ κατατραυματιζομένων· τὸ δὲ τελευταῖον τοῦ τείχους πίπτοντος καὶ τῆς πόλεως κινδυνευούσης ἁλῶναι κατὰ κράτος νυκτὸς ἐπιγενομένης ἔληξε τὰ τῆς τειχομαχίας. (6) οἱ δὲ περὶ τὸν Μενέλαον ἀκριβῶς εἰδότες ἁλωσομένην τὴν πόλιν, εἰ μὴ τι καινοτομεῖν ἐπιχειρήσειαν, ἦθροισαν ὕλης ξηρᾶς πλῆθος, ταύτην δὲ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐμβαλόντες ταῖς τῶν πολεμίων μηχαναῖς καὶ ἅμα πάντες οἰστοὺς πυρσοφόρους ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀφέντες ἀνῆψαν τὰ μέγιστα τῶν ἔργων. (7) ἄφνω δὲ τῆς φλογὸς εἰς ὕψος ἀρθείσης οἱ περὶ τὸν Δημήτριον ἐπεχείρησαν μὲν βοηθεῖν, τοῦ δὲ πυρὸς καταταχίσαντος συνέβη τὰς μηχανὰς κατακαυθῆναι καὶ πολλοὺς τῶν ἐν αὐταῖς ὄντων διαφθαρεῖν. (8) ὁ δὲ Δημήτριος ἀποσφαλεῖς τῆς ἐλπίδος οὐδ' ὥς ἔλγην, ἀλλὰ προσεκαρτέρει τῇ πολιορκίᾳ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, νομίζων τῷ χρόνῳ καταπολεμήσειν τοὺς πολεμίους.

miejscu i czasie²²⁹. (7) Tymczasem na Cyprze pokonany w bitwie Menelaos rozmiścił na murach miotacze pocisków i inne maszyny, przydzielił żołnierzom sektory obronne i zajął się wzmocnianiem zwieńczenia murów wobec zbliżającego się ataku. Widząc, że Demetriusz przygotowuje się do oblężenia, (8) wysłał do Egiptu ludzi, aby zawiadomili Ptolemeusza o niepowodzeniach i prosili o pomoc, ponieważ jego wojska na wyspie znalazły się w sytuacji krytycznej.

48. Z kolei Demetriusz, orientując się, że mury Salaminy stanowią prawdziwe wyzwanie, a ponadto że w samym mieście znajduje się spora liczba obrońców, postanowił zbudować ogromne maszyny oblężnicze, katapulty miotające ostre pociski, różnorodne miotacze kamieni i wszelkiego rodzaju sprzęt budzący prawdziwe przerażenie. Jednocześnie sprowadził z Azji inżynierów, żelazo, ponadto duże ilości drzewa oraz wszelkiego koniecznego sprzętu. (2) Gdy w szybkim czasie wszystko to zostało przygotowane, zbudował maszynę zwaną helepolis²³⁰. Każdy jej bok miał szerokość czterdziestu pięciu łokci. Wysokość jej wynosiła dziewięćdziesiąt łokci. Miała dziewięć pięter i poruszała się na czterech masywnych kołach o wysokości ośmiu łokci każde. (3) Skonstruował również ogromne tarany oraz dwa tak zwane żółwie do ich osłony. Na najniższych piętrach helepolis umieścił różnego rodzaju miotacze kamieni, z których największe mogły wyrzucać pociski o wadze trzech talentów. Na piętrach środkowych największe z katapult miotających ostre pociski, na najwyższych wreszcie najmniejsze wyrzutnie ostrych pocisków i dużą ilość miotaczy kamieni. Każdą z maszyn obsługiwali przygotowani do tego ludzie w liczbie ponad dwustu²³¹.

(4) Następnie podsunął maszyny pod miasto i rozpoczął intensywny ostrzał murów, w wyniku czego przy pomocy miotaczy kamieni zniszczył blanki murów, a jednocześnie wstrząsnął ich fundamentami przy pomocy taranów. (5) Ponieważ jednak załoga miasta broniła się dzielnie, przeciwstawiając maszynom oblężniczym swoje własne maszyny, przez parę dni walka pozostawała nierozstrzygnięta przy dużych stratach w zabitych i rannych po obu stronach. W pewnym jednak momencie mur zaczął się obsuwać i wyglądało na to, że miasto zostanie zdobyte szturmem, ale zapadła noc i walka o mury ustała. (6) Menelaos zdawał sobie jasno sprawę z tego, że jeśli nie wymyśli czegoś nowego, miasto zostanie zdobyte. Zebrali więc duże ilości suchego drzewa, które w środku nocy zrzucili pod maszyny wrogów, a jednocześnie wystrzelili z murów wiele zapalonych pocisków, podpalając największe z maszyn. (7) Gdy ogień nagle wystrzelił do góry, ludzie Demetriusza ruszyli na ratunek, ale ogień był szybszy i maszyny spłonęły, a wraz z nimi wielu znajdujących się w środku ludzi. (8) Demetriusz jednak, choć zawiedziony w swoich nadziejach, nie ustępował, i z całą wytrwałością dalej prowadził oblężenie od strony morza i lądu wierząc, że w swoim czasie pokona wrogów.

49. Πτολεμαῖος δὲ πυθόμενος τὴν τῶν ιδίων ἦτταν ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου δύναμιν ἔχων ἀξιόλογον πεζικὴν τε καὶ ναυτικήν. κατενεχθεὶς δὲ τῆς Κύπρου πρὸς τὴν Πάφον ἔκ τε τῶν πόλεων παρεδέξατο τὰ σκάφη καὶ παρέπλευσεν εἰς Κίτιον, τῆς Σαλαμῖνος ἀπέχον σταδίου διακοσίους. (2) εἶχε δὲ τὰς πάσας ναῦς μακρὰς ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα· τούτων δ' ἦν ἡ μεγίστη πεντήρης, ἡ δ' ἐλαχίστη τετρήρης· στρατιωτικὰ δὲ πόρια ταύταις ἐπηκολούθει πλείω τῶν διακοσίων, ἄγοντα πεζοὺς οὐκ ἐλάττους τῶν μυρίων. (3) οὗτος μὲν οὖν πρὸς τὸν Μενέλαον κατὰ γῆν ἔπεμψέ τινας, διακελευόμενος τὰς ναῦς, ἃν ἦ δυνατόν, κατὰ τάχος ἐκ τῆς Σαλαμῖνος πρὸς αὐτὸν ἀποστεῖλαι, οὔσας ἐξήκοντα· ἡλπιζε γάρ, εἰ προσλάβοι ταύτας, ῥαδίως κρατήσῃν τῇ ναυμαχίᾳ, διακοσίοις σκάφεσιν ἀγωνιζόμενος. (4) ὁ δὲ Δημήτριος νοήσας αὐτοῦ τὴν ἐπιβολὴν ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἀπέλιπε μέρος τῆς δυνάμεως, τὰς δὲ ναῦς ἀπάσας πληρώσας καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς κρατίστους ἐμβιβάσας βέλη καὶ πετροβόλους ἐνέθετο καὶ τῶν τριspiθάμων ὀξυβελῶν τοὺς ἱκανοὺς ταῖς πρῶραις ἐπέστησε. (5) κοσμήσας δὲ πολυτελεῶς πρὸς ναυμαχίαν τὸν στόλον περιέπλευσε τὴν πόλιν καὶ κατὰ τὸ στόμα τοῦ λιμένος μικρὸν ἔξω βέλους ἀφείδων τὰς ἀγκύρας διενυκτέρευσεν, ἅμα μὲν τὰς ἐκ τῆς πόλεως ναῦς κωλύων συμμιζαί ταις ἄλλαις, ἅμα δὲ караδοκῶν τὸν ἐπίπλουν τῶν πολεμίων καὶ πρὸς ναυμαχίαν ὦν ἑτοιμος. (6) τοῦ δὲ Πτολεμαίου πλέοντος ἐπὶ τὴν Σαλαμίνα καὶ τῶν ὑπηρετικῶν πλοίων συνεπομένων πόρρωθεν καταπληκτικὸν ὁρᾶσθαι συνέβαινε τὸν στόλον διὰ τὸ πληθός.

50. Ὁ δὲ Δημήτριος κατανοήσας τὸν ἐπίπλουν Ἀντισθένην μὲν τὸν ναύαρχον ἔχοντα ναῦς δέκα τῶν πεντηρικῶν ἀπέλιπε κωλύσοντα τὰς ἐκ τῆς πόλεως ναῦς ἐπεξιέναι πρὸς τὴν ναυμαχίαν, ἔχοντος τοῦ λιμένος στενὸν τὸν ἔκπλουν, τοῖς δ' ἵπευσι προσέταξε παράγειν παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἵν' ἐάν τι γένηται πταῖσμα, διασώσῃαι τοὺς πρὸς τὴν γῆν διανηζομένους. (2) αὐτὸς δ' ἐκτάξας τὰς ναῦς ἀπὴντα τοῖς πολεμίοις, ἔχων τὰς ἀπάσας ὀκτὼ πλείους τῶν ἑκατὸν σὺν ταῖς πληρωθείσαις ἐκ τῶν χωρίων τῶν ληφθέντων· τούτων δ' ἦσαν αἱ μέγισται μὲν ἐπτήρεις, αἱ πλεῖσται δὲ πεντήρεις. (3) καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας ἐπεῖχον ἐπτήρεις ἐπτὰ Φοινίκων, τετρήρεις δὲ τριάκοντα τῶν Ἀθηναίων, Μηδίου τοῦ ναύαρχου τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντος· ἐπίπλους δὲ τούτοις ἔταξεν ἐξήρεις δέκα καὶ πεντήρεις ἄλλας τοσαύτας, διεγνωκῶς ἰσχυρὸν κατασκευάσαι τοῦτο τὸ κέρας ἐφ' οὗ καὶ αὐτὸς ἡμέλλε διαγωνίζεσθαι. (4) κατὰ μέσσην δὲ τὴν τάξιν τὰ ἐλάχιστα τῶν σκαφῶν ἔστησεν, ὧν ἡγοῦντο Θεμίσων τε ὁ Σάμιος καὶ Μαρσύας ὁ τὰς Μακεδονικὰς πράξεις συνταξάμενος. τὸ δὲ δεξιὸν εἶχε κέρας Ἡγήσιππός τε ὁ Ἀλικαρνασσεὺς καὶ Πλειστίας ὁ Κῶος, ἀρχικυβερνήτης ὦν τοῦ σύμπαντος στόλου.

(5) Πτολεμαῖος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἔτι νυκτὸς ἐπέπλει κατὰ σπουδὴν ἐπὶ τὴν Σαλαμίνα, νομίζων φθάσειν τοὺς πολεμίους τὸν εἴσπλουν ποιησάμενος· ὥς δ'

49. Gdy Ptolemeusz dowiedział się o klęsce, której doznali jego ludzie, wypłynął z Egiptu z dużą flotą i znacznymi siłami wojskowymi. Wylądował na Cyprze w pobliżu Pafos, zgromadził okręty z miast cypryjskich, a następnie popłynął wzdłuż brzegu do Kition²³² odległego o dwieście stadiów²³³ od Salaminy. (2) Łącznie miał sto czterdzieści wielkich okrętów. Największą wśród nich była pentera²³⁴, najmniejsza tetrera²³⁵. Za nimi płynęły statki transportowe w liczbie ponad dwustu, na których znajdowało się nie mniej niż dziesięć tysięcy piechoty. (3) Wysłał także drogą lądową kilku ludzi do Menelaosa, wzywając go, aby jak najszybciej, jeśli to będzie możliwe, wysłał do niego okręty z Salaminy, których miał sześćdziesiąt. Żywił bowiem nadzieję, że jeśli doda je do swoich sił, to prowadząc do walki dwieście okrętów, łatwo zwycięży w bitwie morskiej. (4) Tymczasem Demetriusz, który pojął jego zamiary, zostawił część swoich wojsk, aby kontynuowały oblężenie, wszystkie okręty obsadził załogami, zaokrętował na nie swoich najlepszych żołnierzy, załadował wyrzutnie pocisków i miotacze kamieni, a na dziobach umieścił maszyny strzelające ostrymi pociskami o długości trzech piędzi. (5) Kiedy już wyposażył swoją flotę we wszystko, co potrzeba do bitwy, opłynął miasto i zarzucił kotwice u wejścia do portu na granicy zasięgu pocisków i tak spędził noc. W ten sposób uniemożliwił okrętom z miasta połączenie się z innymi, wyczekując zarazem w pełnej gotowości do podjęcia bitwy na pojawienie się wrogów. (6) W tym samym czasie Ptolemeusz płynął w kierunku Salaminy, a ponieważ w pewnej odległości za nim płynęły również statki pomocnicze, armada swoim ogromem budziła prawdziwe przerażenie.
50. Gdy Demetriusz spostrzegł nadpływającą flotę, pozostawił na miejscu nauarchę Antystenesa²³⁶ z dziesięcioma pięciorzędowcami, które blokując wąskie ujście portu, miały uniemożliwić okrętom z miasta wzięcie udziału w bitwie. Konnicy rozkazał patrolować wybrzeże, aby w przypadku zatonięcia któregoś z okrętów ratowała ludzi pływających wpław do brzegu. (2) Potem ustawił okręty w szyku bojowym i wyruszył naprzeciw wrogów, prowadząc z sobą łącznie sto osiem okrętów, wliczając w to okręty przejęte na Cyprze i obsadzone przez miejscowe załogi²³⁷. Heptery były największe ze wszystkich, najliczniejsze zaś pentery. (3) Jego lewe skrzydło obejmowało siedem fenickich hepter oraz trzydzieści tetrer ateńskich płynących pod dowództwem nauarchy Mediosa²³⁸. Za nimi ustawił dziesięć hekser oraz tyle samo penter, czyniąc w ten sposób główną siłę uderzeniową ze skrzydła, na którym zamierzał walczyć osobiście. (4) Najmniejsze okręty ustawił w środku szyku. Dowodził nimi Temison²³⁹ z Samos oraz Marsjasz, autor dziejów Macedonii²⁴⁰. Prawym skrzydłem dowodził Hegesippos z Halikarnasu²⁴¹ oraz Plejstias z Kos, który był zarazem głównym sternikiem całej floty wojennej. (5) Tymczasem Ptolemeusz jeszcze w nocy szybko podpłynął pod Salaminę w nadziei, że zdąży przed wrogami uchwycić wejście do portu. Ponieważ

ἡμέρας ἐπιγενομένης οὐ μακρὰν ὁ τῶν ἐναντίων στόλος ἐκτεταγμένος ἐωρᾶτο, καὶ αὐτὸς τὰ πρὸς τὴν ναυμαχίαν παρεσκευάζετο. (6) τὰ μὲν οὖν πόρια πόρρωθεν ἐπακολουθεῖν παρήγγειλεν, τῶν δὲ ἄλλων νεῶν τὴν ἀρμόζουσαν τάξιν ποιησάμενος αὐτὸς τὸ λαιὸν κέρας διακατεῖχε, συναγωνιζομένων αὐτῷ τῶν μεγίστων σκαφῶν. τοιαύτης δὲ τῆς διατάξεως γενομένης εὐχὰς ἐκάτεροι τοῖς θεοῖς ἐποιοῦντο, καθάπερ ἦν ἔθος, διὰ τῶν κελευστῶν, συνεπιλαβομένου καὶ τοῦ πλήθους τῇ φωνῇ.

- 51.** Οἱ δὲ δυνάσται, ὥς ἂν περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ὅλων μέλλοντες διακινδυνεύειν, ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ καθειστήκεισαν. Δημήτριος μὲν οὖν τῶν ἐναντίων ἀποσχὼν ὥς ἂν τρεῖς σταδίους ἦρεν τὸ συγκείμενον πρὸς μάχην σύσσημον, ἀσπίδα κεχρυσωμένην, φανεράν πασιν ἐκ διαδοχῆς· (2) τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ τῶν περὶ Πτολεμαῖον ποιησάντων ταχὺ τὸ διεῖργον διάστημα συνηρέθη. ὥς δ' αἶ τε σάλπιγγες τὸ πολεμικὸν ἐσήμαινον καὶ συνηλάαξαν αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρας, φερομένων ἀπασῶν τῶν νεῶν εἰς ἐμβολὴν καταπληκτικῶς τὸ μὲν πρῶτον τοῖς τόξοις καὶ τοῖς πετροβόλοις, ἔτι δὲ τοῖς ἀκοντίσμασι πυκνοῖς χρώμενοι κατετραυμάτιζον τοὺς ὑποπίπτοντας· εἶτα συνεγγισάντων τῶν σκαφῶν καὶ μελλούσης γίνεσθαι τῆς ἐμβολῆς βιαίου οἱ μὲν ἐπὶ τῶν καταστροφμάτων συγκαθῆκαν, οἱ δ' ἐρέται παρακληθέντες ὑπὸ τῶν κελευστῶν ἐκθυμότερον ἐνέκειντο. (3) ἀπὸ κράτους δὲ καὶ βίας ἐλαθεῖσάν τῶν νεῶν αἱ μὲν παρέσυρον ἀλλήλων τοὺς ταρσοὺς, ὥστε πρὸς φυγὴν καὶ διωγμὸν ἀχρήστους γίνεσθαι καὶ τοὺς ἐπιβεβηκότας ἄνδρας ὠρμηκότας πρὸς ἀλκὴν κωλύεσθαι τῆς πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμῆς· αἱ δὲ κατὰ πρῶραν τοῖς ἐμβόλοις συρράττουσαι πρύμναν ἀνεκρούοντο πρὸς ἄλλην ἐμβολὴν καὶ κατετραυμάτιζον ἀλλήλους οἱ ταύταις ἐφεστῶτες, ἅτε τοῦ σκοποῦ σύνεγγυς ἐκάστοις κειμένου. τινὲς δὲ τῶν τριηραρχῶν ἐκ πλαγίας τυπτόντων καὶ τῶν ἐμβόλων δυσάποσπαστως ἐχόντων ἐπεπῆδον ἐπὶ τὰς τῶν πολεμίων ναῦς, πολλὰ καὶ πάσχοντες δεινὰ καὶ διατιθέντες· (4) οἱ μὲν γὰρ τῶν ἐγγιζόντων τοίχων ἐφανψάμενοι καὶ σφαλέντες τῆς βάσεως περιέπιπτον εἰς θάλασσαν καὶ παραχρῆμα τοῖς δόρασιν ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων ἐφονεύοντο, οἱ δὲ κρατήσαντες τῆς ἐπιβολῆς τοὺς μὲν ἀνῆρουν, τοὺς δὲ κατὰ τὴν στενοχωρίαν ἐκβιαζόμενοι περιέτρεπον εἰς τὸ πέλαγος. ὅλως δὲ ποικίλαι καὶ παράλογοι συνίσταντο μάχαι, πολλάκις τῶν μὲν ἡττόνων ἐπικρατούντων διὰ τὴν τῶν σκαφῶν ὑπεροχὴν, τῶν δὲ κρειττόνων θλιβομένων διὰ τὸ περὶ τὴν στάσιν ἐλάττωμα καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν συμβαινόντων ἐν τοῖς τοιούτοις κινδύνοις. (5) ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγώνων διάδηλος ἡ ἀρετὴ γίνεται, δυναμένη τυγχάνειν τῶν πρωτείων μηδενὸς ἑξωθεν αὐτομάτου παρενοχλοῦντος· κατὰ δὲ τὰς ναυμαχίας πολλὰς καὶ ποικίλας αἰτίας συμβαίνει παραλόγως ἐλαττοῦν τοὺς δι' ἀνδρείαν δικαίως ἂν τυχόντας τῆς νίκης.

jednak z nastaniem dnia zobaczył ustawioną w niedalekiej odległości w szyku bojowym flotę wrogów, zaczął sam przygotowywać się do bitwy morskiej. (6) Rozkazał więc statkom transportowym podążać z tyłu, utrzymując dystans, a sam pozostałe okręty ustawił w odpowiedni sposób w linii bojowej. Zajął stanowisko na lewym skrzydle, mając pod swoją komendą największe okręty. Gdy już w taki sposób rozmieszczono okręty, obie strony zgodnie ze zwyczajem przystąpiły do składania bogom ofiar wotywnych, w których, za pośrednictwem bosmanów wznosząc okrzyki, wzięło udział całe wojsko.

51. Sami władcy, którzy mieli przecież walczyć na śmierć i życie o wszystko, byli bardzo poruszeni²⁴². Gdy Demetriusz znalazł się w odległości około trzech stadiów²⁴³ od wrogów, wzniósł do góry umówiony sygnał do walki, którym była pozłacana tarcza, widoczna dla wszystkich okrętów stojących obok siebie w szyku. (2) Gdy to samo zrobił również Ptolemeusz, dystans dzielący obie floty szybko się zmniejszył. Wtedy trąby dały znak do walki, a wojska po obu stronach wzniosły okrzyk wojenny. Wszystkie okręty szły do starcia, budząc prawdziwą grozę. Najpierw użyto łuków i miotaczy kamieni, potem posypał się grad oszczepów, raniąc najbardziej wystawionych na atak. Potem gdy okręty były już całkiem blisko i już miały zderzyć się z całą siłą rozpędu, jedni przykucnęli na pokładach, inni na wezwania bosmanów naparli na wiosła z jeszcze większym zapałem. (3) Ponieważ okręty zostały rozpędzone do maksymalnej prędkości z użyciem wszystkich sił, łamały jedne drugim całe rzędy wiosła, w wyniku czego nie były w stanie ani uciekać, ani ścigać, a żołnierze gotowi do ataku i pełni zapału do walki nie byli w stanie włączyć się do bitwy. Część okrętów, które ścierały się w walce zaopatrzonymi w tarany dziobami, cofało się, przygotowując się do następnego uderzenia, a wówczas stojący na pokładach żołnierze ranił się nawzajem, ponieważ cel dla jednych i drugich znajdował się w zasięgu ręki. Niektórzy z trierarchów uderzali z boku i gdy zdarzyło się, że taran utkwiał w burcie tak, że nie dał się już wyrwać, przeskakowali na okręty wrogów, ale choć wielu zabijali, sami też ponosili dotkliwe straty. (4) Jeszcze inni chwyтали się przepływających okrętów, ale nie znalazłszy oparcia dla stóp, spadali do morza i zaraz ginęli od ciosów włóczni zadawanych przez tych, którzy stali ponad nimi. Inni, utworowawszy sobie drogę na pokład, jednych zabijali, innych zamknawszy na małej przestrzeni, spychali następnie do morza. Ogólnie rzecz ujmując, można by powiedzieć, że bitwy mają bardzo różny i zaskakujący przebieg. Bardzo często słabsi odnoszą zwycięstwo, ponieważ ich okręty mają wyższe burty, a dzielniejsi ulegają pod naporem wroga ze względu na niekorzystną pozycję i zupełnie nieoczekiwany spłot przypadkowych wydarzeń, co zdarza się właśnie w takich bitwach. (5) Ponieważ w bitwach lądowych odwagę żołnierską widać z daleka, to jeśli nie przeszkodzą jej żadne zewnętrzne okoliczności, może ona zadecydować o zwycięstwie. W bitwach morskich jednak liczne i różnorodne przyczyny

52. Λαμπρότατα δὲ πάντων Δημήτριος ἡγωνίσαστο τῆς ἐπτήρους ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ τῇ πρύμνῃ. ἀθρόων γὰρ αὐτῷ περιχυθέντων οὓς μὲν ταῖς λόγχαις ἀκοντίζων, οὓς δὲ ἐκ χειρὸς τῷ δόρατι τύπτων ἀνήρει· πολλῶν δὲ καὶ παντοίων βελῶν ἐπ' αὐτὸν φερομένων ἃ μὲν προορώμενος ἐξέκλινεν, ἃ δὲ τοῖς σκεπαστηρίοις ὄπλοις ἐδέχετο. (2) τριῶν δ' ὑπερασπιζόντων αὐτὸν εἷς μὲν λόγχῃ πληγὴς ἔπεσεν, οἱ δὲ δύο κατετραυματίσθησαν. τέλος δὲ τοὺς ἀντιστάντας ὁ Δημήτριος ἐκβιασάμενος καὶ τροπὴν τοῦ δεξιοῦ κέρατος ποιήσας εὐθὺ καὶ τὰς συνεχεῖς φυγεῖν ἠνάγκασεν. (3) Πτολεμαῖος δὲ τὰ μέγιστα τῶν σκαφῶν καὶ τοὺς κρατίστους ἄνδρας ἔχων μεθ' αὐτοῦ ῥαδίως ἐτρέψατο τοὺς καθ' αὐτὸν τεταγμένους καὶ τῶν νεῶν ἃς μὲν κατέδυσεν, ἃς δὲ αὐτάνδρους εἵλεν. ὑποστρέφων δ' ἀπὸ τοῦ νικήματος ἤλπιζε καὶ τὰς ἄλλας ῥαδίως χειρώσασθαι· θεωρήσας δὲ τό τε δεξιὸν κέρας τῶν ἰδίων συντετριμμένον καὶ τὰς συνεχεῖς ἀπάσας πρὸς φυγὴν ὥρμημένας, ἔτι δὲ τοὺς περὶ τὸν Δημήτριον μετὰ βάρους ἐπιφερομένους ἀπέπλευσεν εἰς Κίτιον.

(4) Δημήτριος δὲ νικήσας τῇ ναυμαχίᾳ τῷ μὲν Νέωνι καὶ Βουρίχῳ παρέδωκε τὰ στρατιωτικὰ τῶν πλοίων, προστάξας διώκειν καὶ τοὺς ἐν τῇ θαλάττῃ διανηχομένους ἀναλαμβάνειν· αὐτὸς δὲ τὰς ἰδίας ναῦς κοσμήσας τοῖς ἀκροστολοῖσι καὶ τὰς ἀλούσας ἐφέλκόμενος τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο πρὸς τὸ στρατόπεδον καὶ τὸν οἰκεῖον λιμένα. (5) κατὰ δὲ τὸν τῆς ναυμαχίας καιρὸν Μενέλαος ὁ ἐν τῇ Σαλαμῖνι στρατηγὸς πληρώσας τὰς ἐξήκοντα ναῦς ἐξαπέστειλε πρὸς βοήθειαν τῷ Πτολεμαίῳ, ναύαρχον ἐπιστήσας Μενοίτιον. γενομένου δ' ἁγῶνος περὶ τὸ στόμα τοῦ λιμένος πρὸς τὰς ἐφορμούσας ναῦς καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως βιασαμένων αἱ μὲν τοῦ Δημητρίου δέκα ναῦς ἔφυγον πρὸς τὸ πεζὸν στρατόπεδον, οἱ δὲ περὶ τὸν Μενοίτιον ἀναπλεύσαντες καὶ τῶν καιρῶν μικρὸν ὑστερήσαντες ἀνέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

(6) Τῆς δὲ ναυμαχίας τοιοῦτον τέλος λαβούσης τῶν μὲν πορίων ἤλω πλείων τῶν ἑκατόν, ἐν οἷς ἦσαν σχεδὸν στρατιῶται ὀκτακισχίλιοι· τῶν δὲ μακρῶν αὐτανδρῶν μὲν ἐλήφθησαν τεσσαράκοντα, διεφθάρησαν δὲ περὶ ὀγδοήκοντα, ἃς πλήρεις οὖσας θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς τὴν πρὸς τῇ πόλει στρατοπεδείαν. διεφθάρη δὲ καὶ τῶν Δημητρίου σκαφῶν εἴκοσι· πάντα δὲ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας τυχόντα παρείχετο τὰς ἀρμοζούσας χρεῖας.

53. Μετὰ δὲ ταῦτα Πτολεμαῖος ἀπογνοὺς τὰ κατὰ τὴν Κύπρον ἀπῆρεν εἰς Αἴγυπτον. Δημήτριος δὲ πάσας τὰς ἐν τῇ νήσῳ πόλεις παραλαβὼν καὶ τοὺς φρουροῦντας στρατιώτας, τούτους μὲν εἰς τάξεις κατεχώρισεν, ὄντας πεζοὺς μὲν μυρίους ἐξακισχιλίους συντεταγμένους, ἵππεῖς δὲ περὶ ἑξακοσίους, πρὸς δὲ τὸν πατέρα

sprawiają, że wbrew wszelkim zasadom przegrywają ci, którym ze względu na dzielność w boju słusznie należałoby się zwycięstwo.

52. Sam Demetriusz, zajmwszy miejsce na rufie heptery, walczył wśród innych z najwyższą chwałą. I gdy otoczył go ze wszystkich stron gęsty tłum wrogów, jednych zabijał, miotając w nich oszczepami, innych, zadając ciosy trzymaną w rękę włócznią. Spośród wielu wymierzonych w niego pocisków części uniknął, uchylając się na czas przed ciosem, część przyjął na zabezpieczający go pancerz. (2) Z trzech osłaniających go tarczą żołnierzy jeden padł ugodzony włócznią, dwaj inni zostali ranni. Ostatecznie Demetriusz odepchnął przeciwników na prawym skrzydle, tak że w pewnej chwili rzucili się do ucieczki i zmusił tym samym do odwrotu inne okręty walczące w pobliżu. (3) Tymczasem Ptolemeusz, który miał pod swoją komendą największe okręty i najlepszych ludzi, z łatwością zmusił do odwrotu okręty ustawione naprzeciw siebie, przy czym część z nich zatopił, część zdobył razem z załogami. Następnie dokonał zwrotu, pozostawiając zwyciężonych, ponieważ miał nadzieję, że pokona z łatwością również innych. Gdy jednak zorientował się, że jego lewe skrzydło zostało zniszczone²⁴⁴, a wszystkie sąsiednie okręty rzuciły się do ucieczki, a ponadto, że Demetriusz naciera z całą potęgą, odpłynął do Kition.

(4) Gdy więc Demetriusz zwyciężył w bitwie morskiej, przekazał okręty wojenne pod komendę Neona²⁴⁵ i Burichosa²⁴⁶, rozkazując im kontynuować pościg, a zarazem ratować ludzi płynących do brzegu wpław. Następnie przystroił rufy i dzioby swoich własnych okrętów i pożeglował do obozu wojskowego, gdzie był również jego port, ciągnąc za sobą zdobyte okręty. (5) W czasie, gdy rozgrywała się bitwa morska, znajdujący się w Salaminie strateg Menelaos²⁴⁷ obsadził załogami sześćdziesiąt okrętów i wysłał je na pomoc Ptolemeuszowi, powierzając dowództwo Menojtiosowi. Skoro więc doszło do bitwy z okrętami blokującymi wyjście z portu, a atakujący natarli z całą siłą, dziesięć okrętów Demetriusza uciekło do obozu piechoty. Tak więc okręty Menojtiosa mogły już wypłynąć na pełne morze. Przybyły jednak dosłownie o parę chwil za późno. Zawróciły więc do Salaminy. (6) Taki był koniec bitwy morskiej, która przyniosła Demetriuszowi zdobycz w postaci ponad stu statków transportowych, na których znajdowało się blisko osiem tysięcy żołnierzy, oraz czterdziestu wielkich okrętów z załogami. Zniszczonych zostało około osiemdziesięciu. Wypełnione wodą, zwycięzcy ciągnęli teraz w kierunku rozmieszczonego pod miastem obozu wojskowego. Demetriusz stracił dwadzieścia okrętów. Wszystkie po stosownym remoncie nadal służyły do działań wojennych.

53. W następstwie tych wydarzeń Ptolemeusz stracił nadzieję na utrzymanie Cypru²⁴⁸ i oddalił się do Egiptu. Demetriusz natomiast przejął wszystkie miasta²⁴⁹ na wyspie wraz z ich garnizonami i przydzielił żołnierzy do swoich oddziałów. Było ich razem szesnaście tysięcy piechoty oraz sześciuset kawalerii. Następnie

ταχέως ἐμβιβάσας εἰς τὴν μεγίστην ναῦν τοὺς δηλώσοντας περὶ τῶν κατορθωθέντων ἐξαπέστειλεν. (2) ὁ δ' Ἀντίγονος πυθόμενος τὴν γεγενημένην νίκην καὶ μετεωρισθεὶς ἐπὶ τῷ μεγέθει τοῦ προτερήματος διάδημα περιέθετο καὶ τὸ λοιπὸν ἐχρημάτιζε βασιλεύς, συγχωρήσας καὶ τῷ Δημητρίῳ τῆς αὐτῆς τυγχάνειν προσηγορίας καὶ τιμῆς. (3) ὁ δὲ Πτολεμαῖος οὐδὲν τῇ ψυχῇ ταπεινωθεὶς διὰ τὴν ἦτταν καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἀνέλαβε τὸ διάδημα καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνέγραφεν ἑαυτὸν βασιλέα. (4) παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ οἱ λοιποὶ δυνάσται ζηλοτυπήσαντες ἀνηγόρευον ἑαυτοὺς βασιλεῖς, Σέλευκος μὲν προσφάτως τὰς ἄνω σατραπείας προσκεκτημένος, Λυσίμαχος δὲ καὶ Κάσανδρος τὰς ἐξ ἀρχῆς δοθείσας μερίδας διατηροῦντες.

Ἡμεῖς δὲ περὶ τούτων ἱκανῶς εἰρηκότες ἐν μέρει διέξιμεν περὶ τῶν κατὰ Λιβύην καὶ Σικελίαν πραχθέντων.

54. Ἀγαθοκλῆς γὰρ πυθόμενος τοὺς προειρημένους δυνάστας ἀνηρημένους διάδημα καὶ νομίζων μήτε δυνάμεσι μήτε χώρᾳ μήτε τοῖς πραχθεῖσι λείπεσθαι τούτων ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε βασιλέα. καὶ διάδημα μὲν οὐκ ἔκρινεν ἔχειν· ἐφόρει γὰρ αἰεὶ στέφανον, ὃν κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς τυραννίδος ἕκ τινος ἱερωσύνης περικείμενος οὐκ ἀπέθετο περὶ τῆς δυναστείας ἀγωνιζόμενος· ἔνιοι δὲ φασιν αὐτὸν ἐπιτετηδεῦσθαι τοῦτον ἐξ ἀρχῆς φορεῖν διὰ τὸ μὴ λῖαν αὐτὸν εὐχαίτην εἶναι. (2) οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς προσηγορίας ταύτης ἄξιόν τι σπεύδων πρᾶξαι ἐπὶ μὲν Ἰτυκαίους ἐστράτευσεν ἀφεστηκότας· ἄφνω δ' αὐτῶν τῇ πόλει προσπεσὼν καὶ τῶν ἐπὶ τῆς χώρας ἀπειλημμένων πολιτικῶν ζωγρήσας εἰς τριακοσίους τὸ μὲν πρῶτον διδοὺς ἄφεσιν τῶν ἐγκλημάτων ἡξίου παραδιδόναι τὴν πόλιν· οὐ προσεχόντων δὲ τῶν ἔνδον συνεπήγνυε μηχανὴν καὶ κρεμάσας ἐπ' αὐτῇ τοὺς αἰχμαλώτους προσήγαγε τοῖς τείχεσιν. (3) οἱ δ' Ἰτυκαῖοι τοὺς μὲν ἡτυχηκότας ἠλέουν, πλείονα δὲ λόγον τῆς τῶν ἀπάντων ἐλευθερίας ἢ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ποιοῦμενοι διέλαβον τὰ τείχη τοῖς στρατιώταις καὶ τὴν πολιορκίαν εὐγενῶς ὑπέμενον. (4) εἶθ' ὁ μὲν Ἀγαθοκλῆς ἐπιστήσας τῇ μηχανῇ τοὺς τε ὀξυβελεῖς καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας ἀπὸ ταύτης ἀγωνιζόμενος ἤρχετο τῆς πολιορκίας καὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἔνδον ὥσπερ καυτήριά τινα προσῆγεν· (5) οἱ δ' ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐστῶτες τὸ μὲν πρῶτον ὥκνουν τοῖς βέλεσι χρῆσασθαι, προκειμένων αὐτοῖς σκοπῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὧν ἦσαν τινες καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων· ἐπικειμένων δὲ τῶν πολεμίων βαρύτερον ἠναγκάζοντο τοὺς ἐπὶ τῆς μηχανῆς ὄντας ἀμύνεσθαι. (6) ἔνθα δὴ συνέβαινε γίνεσθαι παράλογα πάθη τοῖς Ἰτυκαίοις καὶ τύχης ἐπηρεασμὸν ἐν ἀνάγκαις κειμένοις ἀνεκφεύκτοις· προβεβλημένων γὰρ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἠλωκότας τῶν ἐξ Ἰτύκης ἀναγκαῖον ἦν ἢ τούτων φειδομένους περιορᾶν ὑποχείριον τοῖς πολεμίοις γινομένην τὴν πατριδα ἢ τῇ πόλει βοηθοῦντας ἀνηλεῶς φονεῦσαι πλῆθος πολιτῶν ἡτυχηκότων. (7) ὅπερ καὶ συνέβη γενέσθαι· ἀμυνόμενοι γὰρ τοὺς πολεμίους καὶ παντοίοις βέλεσι χρώμενοι καὶ τινὰς τῶν ἐφεσθηκότων τῇ μηχανῇ κατηκόντισαν καὶ τὰ μὲν τῶν κρεμαμένων πολιτῶν σώματα κατηκίσαντο, τὰ δὲ τοῖς ὀξυβελέσι πρὸς τῇ μηχανῇ προσκαθήλωσαν καθ' οὓς ποτε τύχοι τοῦ σώματος τόπους, ὥστε

na swoją największą jednostkę szybko zaokrętował zwiastunów zwycięstwa i wysłał ich do ojca. (2) Gdy Antygon dowiedział się o odniesionym triumfie, przepełniony dumą z powodu wielkości powodzenia, nałożył sobie na głowę diadem i odtąd nosił już tytuł króla²⁵⁰. Również Demetriuszowi pozwolił posługiwać się tym samym tytułem i korzystać z tych samych zaszczytów. (3) W tej sytuacji Ptolemeusz, który nie stracił ducha z powodu klęski, również przybrał diadem i wobec wszystkich ogłosił się królem²⁵¹. (4) Pozostali władcy ogarnięci zazdrością, postąpili podobnie i ogłosili się królami. Podobnie postąpił Seleukos²⁵², który niedawno zdobył górne satrapie, a także Lizymach i Kasander²⁵³, którzy zachowywali swoje kraje przydzielone im na początku. My tymczasem, opowiedziawszy już wystarczająco dużo o tych wydarzeniach, przedstawimy teraz szczegółowo bieg wypadków w Libii i na Sycylii.

54. Gdy Agatokles²⁵⁴ dowiedział się, że wspomniani władcy przybrali diademy, ogłosił się również królem²⁵⁵, ponieważ uważał, że nie ustępuje im w niczym, ani pod względem wielkości terytoriów, ani czynów, jakich dokonał. Zdecydował jednak, że nie będzie nosił diademu. Zawsze bowiem nosił wieniec, ten, który nałożył na głowę, gdy pełnił jakąś funkcję kapłańską w czasie, kiedy sięgnął po władzę tyrańską. Później, walcząc o utwierdzenie swojego panowania, już go nie zdejmował. Niektórzy jednak mówią, że miał zwyczaj nosić wieniec od początku, ponieważ nie miał dość obfitych włosów²⁵⁶. (2) Jakkolwiek było, starając się uczynić coś godnego tytułu królewskiego, wyprawił się przeciw zbuntowanym mieszkańcom Utyki²⁵⁷. Ponieważ uderzył na miasto niespodziewanie, wziął żywcem około trzystu obywateli, którzy przebywając na wsi zostali od miasta odcięci. Najpierw zażądał poddania miasta, ofiarując im amnestię. Skoro jednak zamknięci w mieście obywatele nie przystali na jego propozycje, zbudował machinę oblężniczą, na której powiesił jeńców, a następnie zaczął podsuwać ją pod mury. (3) Jakkolwiek jednak serca Utyceńczyków przepełniała wielka litość wobec nieszczęśników, to przecież wyżej sobie ceniąc wolność całej wspólnoty niż ich ocalenie, przydzielili żołnierzom poszczególne odcinki murów i stawili atakującym dzielny opór. (4) Wtedy Agatokles ustawił na machinie wyrzutnie ostrych pocisków, a ponadto proca-ry i łuczników i rozpoczął oblężenie, a prowadząc natarcie przy pomocy tej machiny jednocześnie piętnował, niczym rozpalonym żelazem, dusze znajdujących się wewnątrz murów obrońców. (5) Początkowo stojący na murach ociągali się z użyciem pocisków, widząc własnych obywateli wystawionych na cel, zwłaszcza że niektórzy spośród nich należeli do najznamienitszych. Ponieważ jednak wrogowie nacierali coraz gwałtowniej, zmuszeni zostali do obrony również przed załogą machiny. (6) Utyceńczycy doświadczyli wówczas rzeczywiście niewiarygodnych cierpień, stając się przedmiotem prawdziwego szyderstwa fortuny w sytuacji, z której przecież i tak nie było wyjścia. Gdy bowiem Grecy użyli jeńców jako żywych tarcz, obrońcy Utyki musieli

σταυρῷ παραπλησίαν εἶναι τὴν ὕβριν ἅμα καὶ τὴν τιμωρίαν. καὶ ταῦτ' ἐγίνετό
τισιν ὑπὸ συγγενῶν ἢ φίλων, εἰ τύχοι, τῆς ἀνάγκης οὐ πολυπραγμονούσης τι
τῶν παρ' ἀνθρώποις ὀσίων.

55. Ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς, ὁρῶν αὐτοὺς ἀπαθῶς ὠρμηκότας πρὸς τὸν κίνδυνον, περι-
στήσας πανταχόθεν τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τινα τόπον φαύλως ὠκοδομημένον
βιασάμενος εἰσέπεσεν εἰς τὴν πόλιν. (2) τῶν δ' Ἴτυκαίων τῶν μὲν εἰς τὰς
οἰκίας, τῶν δ' εἰς ἱερὰ καταφυγόντων δι' ὀργῆς αὐτοὺς ἔχων φόνου τὴν πόλιν
ἐπλήρωσε. τοὺς μὲν γὰρ ἐν χειρῶν νόμῳ διέφθειρε, τοὺς δ' ἁλόντας ἐκρέμασε,
τοὺς δ' ἐπὶ θεῶν ἱερὰ καὶ βωμοὺς καταφυγόντας διαψευσθῆναι τῆς ἐλπίδος
ἐποίησεν. (3) διαφορήσας δὲ τὰς κτήσεις καὶ φυλακὴν ἀπολιπὼν ἐπὶ τῆς πόλεως
ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τὴν Ἴππου καλουμένην ἄκραν, ὠχυρωμένην φυσικῶς
τῇ παρακειμένῃ λίμνῃ. πολιορκήσας δὲ αὐτὴν ἐνεργῶς καὶ τῶν ἐγχωρίων
ναυμαχία περιγενόμενος κατὰ κράτος εἴλε. τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ τὰς πόλεις
χειρωσάμενος τῶν τε ἐπὶ θαλάττῃ τόπων τῶν πλείστων ἐκυρίευσεν καὶ τῶν
τὴν μεσόγειον οἰκούντων πλὴν τῶν Νομάδων· ὧν τινὲς μὲν φιλίαν πρὸς αὐτὸν
ἐποιήσαντο, τινὲς δ' ἐκαραδόκουν τὴν τῶν ὅλων κρίσιν. (4) τέτταρα γὰρ τὴν
Λιβύην διείληφε γένη, Φοίνικες μὲν οἱ τὴν Καρχηδόνα τότε κατοικοῦντες,
Λιβυφοίνικες δὲ πολλὰς ἔχοντες πόλεις ἐπιθαλαττίους καὶ κοινωνοῦντες τοῖς
Καρχηδονίοις ἐπιγαμίας, οἷς ἀπὸ τῆς συμπεπλεγμένης συγγενείας συνέβη
τυχεῖν ταύτης τῆς προσηγορίας· ὁ δὲ πολὺς λαὸς τῶν ἐγχωρίων, ἀρχαιότατος
ὢν, Λίβυς ὠνομάζετο, μισῶν διαφερόντως τοὺς Καρχηδονίους διὰ τὸ βάρος τῆς
ἐπιστασίας· οἱ δὲ τελευταῖοι Νομάδες ὑπῆρχον, πολλὴν τῆς Λιβύης νεμόμενοι
μέχρι τῆς ἐρήμου.

(5) Ἀγαθοκλῆς δὲ τοῖς μὲν κατὰ Λιβύην συμμάχοις καὶ ταῖς δυνάμεσιν ὑπερέχων
τῶν Καρχηδονίων, περὶ δὲ τῶν ἐν Σικελίᾳ πραγμάτων ἀγωνιῶν ἄφρακτα καὶ πε-
νηκοντόρους ναυπηγησάμενος ἐνεβίβασε στρατιώτας δισχιλίους, καταλιπὼν
δὲ τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ πραγμάτων στρατηγὸν Ἀγάθαρχον τὸν υἱὸν ἀνήχθη ταῖς
ναυσίν, ἐπὶ Σικελίαν τὸν πλοῦν ποιοῦμενος.

wybierać, czy zwlekać, oszczędzając swoich i w ten sposób wydać ojczyznę w ręce wrogów, czy też broniąc miasta w sposób bezlitosny, pozabijać wielu jego nieszczęśliwych obywateli. (7) Tak się też stało. Broniąc się przed wrogami, wystrzelili różnorodne pociski, przeszywając oszczepami ciała stojących na machinie, jak i niektórych własnych wiszących na machinie obywateli. Innych spośród nich przybili do maszyny pociskami z balist, trafiając na zasadzie przypadku w różne części ich ciała, co przypominało egzekucję na krzyżu z całym właściwym jej okrucieństwem. Los sprawił, że wykonawcami tej egzekucji w niektórych przypadkach stali się przyjaciele i krewni, ponieważ ananke²⁵⁸ nie przywiązuje wagi do tego, co ludzie uważają za święte.

55. Gdy Agatokles zobaczył, że mieszkańcy stawiają opór niewzruszeni widokiem, zaatakował ze wszystkich stron i wykorzystując jakiś niedbale zbudowany odcinek murów, wdarł się do miasta. (2) Rozwścieczony na obrońców, nappełnił całe miasto mordem, zabijając zarówno tych, którzy uciekali do domów, jak i tych, którzy szukali schronienia w świątyniach. Jednych zabił w walce, innych wziętych do niewoli powywieszał, również i tych, którzy szukali schronienia w świątyniach i przy ołtarzach zawiódł w ich nadziejach na ocalenie. (3) Dobytek zrabował, pozostawił w mieście garnizon i wyruszył z wojskiem przeciw miastu zwanemu Hippu Akra²⁵⁹, umocnionemu w sposób naturalny przez oblewające go zewsząd morze. Do oblężenia przystąpił z całą energią i pokonawszy flotę mieszkańców w bitwie na morzu, zdobył miasto szturmem. W ten to sposób, zdobywając miasto po mieście, uchwycił kontrolę nad większością obszarów nadmorskich, a także nad równinami w głębi lądu. Nie zdołał jednak podporządkować sobie Nomadów. Jakkolwiek niektórzy z nich zawarli z nim przymierze, to jednak inni wyczekiwali na ostateczne rozstrzygnięcie. (4) Ludność Libii dzieli się na cztery plemiona – Fenicjan, którzy wtedy mieszkali w Kartaginie, następnie Libiofenicjan²⁶⁰, którzy zamieszkują liczne miasta nadmorskie²⁶¹ i są skolidaceni z Kartagińczykami poprzez związki małżeńskie (ich nazwa pochodzi właśnie od łączących jednych i drugich związków pokrewieństwa), kolejno mnogi lud tubylczy, o starożytnym pochodzeniu, zwany libijskim, odnoszący się z wielką nienawiścią do Kartagińczyków ze względu na ucisk, którego doznawał pod ich panowaniem, i wreszcie Nomadów zamieszkujących rozległe obszary Libii aż po pustynię²⁶². (5) Ponieważ Agatokles miał przewagę nad Kartagińczykami w Libii zarówno gdy chodzi o liczbę sprzymierzeńców, jak i wielkość sił wojskowych, a z drugiej strony był bardzo zaniepokojony sytuacją na Sycylii, zbudował pewną liczbę statków transportowych oraz pentekonter i zaokrętował na ich pokłady dwa tysiące żołnierzy²⁶³. W Libii pozostawił jako stratega swojego syna Agatarchosa²⁶⁴ i wypłynawszy na morze, pożeglował na Sycylię.

56. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Ξενόδοκος ὁ τῶν Ἀκραγαντίνων στρατηγὸς πολλὰς μὲν τῶν πόλεων ἡλευθερωκώς, ἐλπίδας δὲ μεγάλας παρεσχικώς τοῖς Σικελιώταις τῆς καθ' ὅλην τὴν νῆσον αὐτονομίας ἐξήγαγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τοὺς Ἀγαθοκλέους στρατηγούς, οὓσαν πεζῶν μὲν πλείονων ἢ μυρίων, ἱππέων δὲ σχεδὸν χιλίων. (2) οἱ δὲ περὶ Λεπτίνην καὶ Δημόφιλον ἐκ τῶν Συρακουσσῶν καὶ τῶν φρουρίων ἐπιλέξαντες ὅσους ἡδύναντο πλείστους ἀντεστρατοπέδευσαν πεζοῖς μὲν ὀκτακισχιλίοις καὶ διακοσίοις, ἱππεῦσι δὲ χιλίοις καὶ διακοσίοις. γενομένης οὖν παρατάξεως ἰσχυρᾶς ἡττηθεὶς ὁ Ξενόδοκος ἔφυγεν εἰς τὸν Ἀκράγαντα καὶ τῶν στρατιωτῶν ἀπέβαλεν οὐκ ἐλάττους τῶν χιλίων καὶ πεντακοσίων. (3) οἱ μὲν οὖν Ἀκραγαντῖνοι ταύτῃ τῇ συμφορᾷ περιπεσόντες διέλυσαν ἑαυτῶν μὲν τὴν καλλίστην ἐπιβολήν, τῶν δὲ συμμάχων τὰς τῆς ἐλευθερίας ἐλπίδας· Ἀγαθοκλῆς δὲ τῆς μάχης ἄρτι γεγεννημένης καταπλεύσας τῆς Σικελίας εἰς Σελινόυντα Ἡρακλεώτας μὲν ἡλευθερωκότας τὴν πόλιν ἠνάγκασε πάλιν ὑποτάττεσθαι, παρελθὼν δὲ ἐπὶ θάτερον μέρος τῆς νήσου Θερμίτας μὲν προσαγαγόμενος ὑποσπόνδους ἀφῆκε τῶν Καρχηδονίων τοὺς φρουροῦντας ταύτην τὴν πόλιν, Κεφαλοίδιον δὲ ἐκπολιορκήσας Λεπτίνην μὲν ταύτης ἐπιμελητὴν ἀπέλιπεν, αὐτὸς δὲ διὰ τῆς μεσογείου ποιούμενος τὴν πορείαν ἐπεβάλετο μὲν νυκτὸς εἰς τὰ Κεντόριπα παρειαίρειν εἰσδεχομένων αὐτόν τινων πολιτικῶν ἀνδρῶν, καταφανοῦς δὲ τῆς ἐπιβουλῆς γενομένης καὶ τῶν φρουρῶν παραβηθησάντων ἐξέπεσεν ἐκ τῆς πόλεως, ἀποβαλὼν τῶν στρατιωτῶν πλείους πεντακοσίων. (4) μετὰ δὲ ταῦτά τινων ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας μεταπεμπομένων αὐτὸν καὶ τὴν πατρίδα προδῶσιν ἐπαγγελλομένων ἦκε πρὸς τὴν πόλιν· τῶν δὲ προδοτῶν καταφανῶν γενομένων καὶ κολασθέντων κατὰ μὲν πρώτην ἡμέραν πολιορκήσας ἄπρακτος ἐγένετο, τῇ δ' ὕστεραίᾳ πολλὰ κακοπαθήσας καὶ συχνοὺς ἀποβαλὼν μόλις εἴλε τὴν πόλιν καὶ τῶν Ἀπολλωνιατῶν τοὺς πλείστους ἀποσφάζας διήρπασε τὰς κτήσεις.

57. Τούτου δὲ περὶ ταῦτ' ὄντος Δεινοκράτης ὁ τῶν φυγάδων ἡγούμενος ἀναλαβὼν τὴν Ἀκραγαντίνων προαίρεσιν καὶ προστάτην αὐτὸν ἀναδείξας τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἐποίησε πολλοὺς ἀπανταχόθεν συνδραμεῖν πρὸς αὐτόν· (2) οἱ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἔμφυτον πᾶσιν ἐπιθυμίαν τῆς αὐτονομίας, οἱ δὲ διὰ τὸν Ἀγαθοκλέους φόβον προθύμως ὑπήκουον τοῖς παραγγελλομένοις. ἡθροισμένων δ' αὐτῷ πεζῶν μὲν οὐ πολὺ ἐλάττων δισμυρίων, ἱππέων δὲ χιλίων καὶ πεντακοσίων καὶ πάντων τούτων ἐν φυγαῖς καὶ μελέταις τοῦ πονεῖν συνεχῶς γεγονόντων κατεστρατοπέδευσεν ἐν ὑπαίθρῳ, προκαλούμενος τῇ μάχῃ τὸν δυνάστην. (3) τοῦ δ' Ἀγαθοκλέους λειπομένου πολὺ ταῖς δυνάμεσι καὶ φυγομαχοῦντος ἐκ ποδὸς ἡκολούθει συνεχῶς, ἀκονητὶ περιπεποιημένος τὴν νίκην. Ἀπὸ δὲ τούτων τῶν καιρῶν τοῖς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα συνέβαινε πρὸς τὸ χειρὸν μεταβάλλειν οὐ μόνον τὰ κατὰ Σικελίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ Λιβύην πράγματα. (4) Ἀρχάγαθος γὰρ ὁ καταλειφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ στρατηγὸς μετὰ τὴν ἀναγωγήν τοῦ πατρὸς τὸ μὲν πρῶτον ἐπλεονέκτει, πέμψας εἰς τοὺς ἄνω τόπους μέρος τι

56. W tym samym czasie Ksenodokos²⁶⁵, strateg Akragantyńczyków, który wyzwolił już wiele miast, rozniecając wśród Sycylijczyków wielkie nadzieje na wyzwolenie całej wyspy, wyprowadził swoje wojsko przeciw strategom Agatoklesa, a miał ponad dziesięć tysięcy pieszych i blisko tysiąc konnych. (2) W tej sytuacji Leptines²⁶⁶ i Demofilos²⁶⁷, wezwawszy ilu się tylko dało żołnierzy z Syrakuz i innych twierdz, wyruszyli przeciw Ksenodokosowi, prowadząc osiem tysięcy dwieście piechoty oraz tysiąc dwustu kawalerzystów. Doszło do strasznej bitwy, w wyniku której Ksenodokos został pokonany i uciekł do Akragas. W bitwie tej stracił nie mniej niż tysiąc pięćset żołnierzy. (3) W tych okolicznościach Akragantyńczycy, którzy znaleźli się w tak trudnym położeniu, zarzucili myśl o realizacji swoich szlachetnych planów, kładąc tym samym kres nadziejom swoich sprzymierzeńców. Agatokles natychmiast po bitwie popłynął wzdłuż wybrzeży Sycylii do Selinuntu i zmusił do posłuszeństwa Herakleotów, którzy wcześniej wyzwolili swoje miasto. Następnie przeszedł na drugą stronę wyspy, gdzie pozyskał mieszkańców Termy²⁶⁸. Garnizon kartagiński, który strzegł tego miasta puścił wolno na mocy zawartej umowy. Potem zdobył Kafalojdion²⁶⁹, gdzie jako zarządcę pozostawił Leptinesa, sam natomiast pomaszerował drogami w głąbi wyspy, aby nocą wdrzeć się do Kentoripów²⁷⁰, gdzie jacyś obywatele miasta mieli otworzyć mu bramy. Gdy jednak zdrada została ujawniona i z pomocą ruszyła załoga garnizonu, Agatokles został z miasta wyparty. Stracił tam ponad pięciuset żołnierzy. (4) W późniejszym czasie, gdy przybyli do niego jacyś ludzie wysłani z Apollonii²⁷¹, przyrzekając mu wydanie ojczyzny, udał się i pod to miasto. Ponieważ jednak spisek zdrajców został ujawniony, a oni sami ukarani, pierwszego dnia atak na miasto się nie powiódł. Dopiero następnego dnia po serii nieudanych ataków, straciwszy wielu żołnierzy, z dużym trudem zdobył miasto. Bardzo wielu Apolloniatów wymordował, a samo miasto złupił.
57. Podczas gdy Agatokles zajęty był tymi sprawami, Dejnokrates, przywódca wygnańców, podjął program polityczny Akragantyńczyków i ogłosił się przywódcą w walce o powszechną wolność Greków na Sycylii, w wyniku czego zgromadził bardzo wielu ludzi przybywających do niego ze wszystkich stron. (2) Wszyscy oni chętnie podporządkowali się rozkazom Dejnokratesa²⁷², jedni przez wrodzone każdemu pragnienie wolności²⁷³, inni kierowani strachem przed Agatoklesem. Ponieważ zebrało się wokół niego niewiele mniej niż dwadzieścia tysięcy pieszych oraz tysiąc pięciuset jeźdźców, ludzi nawykłych do twardych warunków życia na wygnaniu i doświadczonych w wielu bojach, Dejnokrates wyruszył w pole, prowokując władcę do podjęcia bitwy. (3) Ponieważ jednak siły Agatoklesa znacznie ustępowały przeciwnikom, ten wybrał taktykę walki w odwrocie. Dejnokrates tymczasem szedł za nim krok w krok, nie ustępując, i w ten sposób bez walki osiągnął zwycięstwo.

τῆς δυνάμεως, ἧς ἦν ἡγεμὼν Εὐμαχος. οὗτος γὰρ Τώκας πόλιν εὐμεγέθη χειρωσάμενος πολλοὺς προσηγάγετο τῶν πλησίον κατοικούντων Νομάδων. (5) εἴθ' ἐτέραν ἐκπολιορκήσας, τὴν ὀνομαζομένην Φελλίνην, ἠνάγκασε πειθαρχεῖν τοὺς τὴν ἐξῆς χώραν νεμομένους, τοὺς καλουμένους Ἀσφοδελώδεις, ὄντας τῷ χρώματι παραπλησίους τοῖς Αἰθίοσι. (6) τρίτην δ' εἶλε Μεσχέλαν, μεγίστην οὖσαν, ὥκισμένην δὲ τὸ παλαιὸν ὑπὸ τῶν ἐκ Τροίας ἀνακομιζομένων Ἑλλήνων, περὶ ὧν ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ προειρήκαμεν, ἐξῆς δὲ τὴν ὀνομαζομένην ἄκραν Ἴππου τὴν ὁμώνυμον τῇ χειρωθείσῃ κατὰ κράτος ὑπ' Ἀγαθοκλέους καὶ τελευταίαν τὴν προσαγορευομένην Ἀκρίδα πόλιν αὐτόνομον, ἣν ἐξανδραποδισάμενος ἐξέδωκε τοῖς στρατιώταις διαρπάσαι.

58. Ἐμπλήσας δ' ὠφελείας τὸ στρατόπεδον κατέβη πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀρχάγαθον καὶ δόξας ἀγαθὸς ἀνὴρ γεγενῆσθαι πάλιν ἐστράτευσεν εἰς τοὺς ἄνω τῆς Λιβύης τόπους. ὑπερβαλὼν δὲ τὰς πόλεις ὧν πρότερον ἐγεγόνει κύριος, παρεισέπεσεν εἰς τὴν καλουμένην Μιλτινὴν πόλιν, ἀπροσδοκῆτως ἐπιφανείς· (2) συστραφέντων δ' ἐπ' αὐτὸν τῶν βαρβάρων καὶ κρατησάντων ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐξεβλήθη παραλόγως καὶ πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν ἀπέβαλεν. ἐντεῦθεν δ' ἀναξεύζας προῆγεν δι' ὄρους ὑψηλοῦ παρήκοντος ἐπὶ σταδίους διακοσίους, πλήρους δ' ὄντος αἰλούρων, ἐν ᾧ συνέβαινε μηδὲν ὅλως πτηνὸν νεοττεύειν μήτε ἐπὶ τοῖς δένδρεσι μήτε ἐν ταῖς φάραξι διὰ τὴν ἀλλοτριότητα τῶν προειρημένων ζώων. (3) διελθὼν δὲ τὴν ὀρεινὴν ταύτην ἐνέβαλεν εἰς χώραν ἔχουσαν πληθὸς πιθήκων καὶ πόλεις τρεῖς τὰς ἀπὸ τούτων τῶν ζώων ὀνομαζομένας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον τῆς διαλέκτου μεθερμηνευομένας Πιθηκούσας. (4) ἐν δὲ ταύταις οὐκ ὀλίγα τῶν νομίμων πολὺ παρήλλαττε τῶν παρ' ἡμῖν. τὰς τε γὰρ αὐτὰς οἰκίας οἱ πίθηκοι κατόικουν τοῖς ἀνθρώποις, θεοὶ παρ' αὐτοῖς νομιζόμενοι καθάπερ παρ' Αἰγυπτίοις οἱ κύνες, ἕκ τε τῶν παρεσκευασμένων ἐν τοῖς ταμείοις τὰ ζῶα τὰς τροφὰς ἐλάμβανον ἀκωλύτως ὅποτε βούλονται. καὶ τὰς προσηγορίας δ' ἐτίθεσαν οἱ γονεῖς τοῖς παισὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῶν πιθήκων, ὥσπερ παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν θεῶν. (5) τοῖς δ' ἀποκτείνασι τοῦτο τὸ ζῷον ὥς ἡσεβηκόσι τὰ μέγιστα θάνατος ὥριστο πρόστιμον· διὸ δὴ καὶ παρὰ τισιν ἐνίσχυσεν ἐν παροιμίας μέρος λεγόμενον ἐπὶ τῶν ἀνατεῖ κτεινομένων ὅτι πιθήκου αἶμ' ἀποτίσειαν. (6) ὁ δ' οὖν Εὐμαχος μίαν μὲν τούτων τῶν πόλεων ἐλὼν κατὰ κράτος διήρπασε, τὰς δὲ δύο προσηγάγετο. πυνθανόμενος δὲ τοὺς περιιοκύντας βαρβάρους ἀθροίζειν ἐπ' αὐτὸν μεγάλας δυνάμεις προῆγε συντονώτερον, διεγνωκῶς ἐπανίεναι πρὸς τοὺς ἐπὶ θαλάττῃ τόπους.

Od tego czasu sprawy Agatoklesa obróciły się na gorsze i to nie tylko na Sycylii, ale również i w Libii. (4) Agatarchos, pozostawiony przez niego na stanowisku stratega, początkowo, po odpłynięciu ojca na Sycylię, powiększał zasięg swojego panowania. Część swoich sił wysłał w góry w głąb lądu. Dowodził nimi Eumachos²⁷⁴. Zdobył on bardzo duże miasto Tokas²⁷⁵, w wyniku czego przeciągnął na swoją stronę mieszkających w pobliżu Nomadów. (5) Następnie wziął szturmem kolejne miasto, które nazywają Feline²⁷⁶, zmuszając do uległości ludność zamieszkującą pobliski kraj, mianowicie Asfodelodów, którzy kolorem skóry bardzo przypominają Etiopów²⁷⁷. (6) W trzeciej kolejności zdobył Meschelę²⁷⁸, wielkie miasto, założone bardzo dawno temu przez Hellenów, którzy powracali spod Troi, o czym mówiłem już w trzeciej księdze²⁷⁹. Następne było miasto o nazwie Akra Hippu²⁸⁰. Nosiło więc tę samą nazwę, co miasto zdobyte szturmem przez Agatoklesa. Na końcu zdobył wolne miasto o nazwie Akris²⁸¹. Ludność wziął do niewoli, a samo miasto wydał wojsku na łup.

58. Napelniwszy obóz zdobyczą, zszedł z gór do Agatarchosa, który wysoko ocenił jego dokonania, wobec czego wyprawił się po raz kolejny w głąb Libii. Przeszedł obok miast, które opanował już wcześniej, a następnie wykorzystując efekt zaskoczenia, wdarł się w obręb murów miasta o nazwie Miltine²⁸². (2) Gdy jednak barbarzyńcy wszyscy razem zwrócili się przeciwko niemu i w walce na ulicach wzięli górę nad Grekami, Eumachos został niespodziewanie dla siebie wyrzucony poza mury, tracąc przy tym wielu żołnierzy. Wówczas to wyruszył przez rozciągające się na odległość dwustu stadiów²⁸³ wysokie góry, zamieszkałe przez wielką ilość kotów. Stąd też w górach tych nie było żadnego ptactwa, które gnieździłoby się czy to na drzewach, czy to wśród skał, oczywiście ze względu na wrogość ze strony wspomnianych wyżej zwierząt. (3) Przeszedłszy tę górską krainę, wkroczył na ziemie zamieszkiwane przez ogromną ilość małp. Były tam również trzy miasta noszące od tych właśnie zwierząt nazwę Pithekusaj²⁸⁴, jeśli przetłumaczyć tę nazwę na sposób właściwy językowi greckiemu²⁸⁵. (4) Wiele spośród obyczajów przestrzeganych w tych miastach różni się znacznie od naszych. Małpy mieszkają tam bowiem w domach razem z ludźmi i uważane są za bogów, tak jak w Egipcie psy²⁸⁶. Kiedy tylko chcą i bez żadnych przeszkód zwierzęta te biorą sobie pożywienie, czerpiąc z zapasów zgromadzonych w spichlerzach. Rodzice nadają dzieciom imiona w większości wywodzące się od małp, tak jak my nadajemy je od imion bogów. (5) Tym, którzy zabijają to zwierzę, wymierza się z całą surowością karę śmierci jako świętokradcom. Stąd też niektórzy powtarzają jako przysłowiowe powiedzenie odnoszące się do bezkarnie zamordowanych, że „zapłacili za krew małpy”. (6) Jedno z tych właśnie miast Eumachos wziął szturmem i spłądował. Dwa pozostałe pozyskał w drodze układów. Gdy jednak dowiedział się, że mieszkający w okolicach barbarzyńcy gromadzą przeciw niemu wielkie siły, prędko wyruszył w drogę z zamiarem powrotu w rejony nadmorskie.

59. Μέχρι μὲν δὴ τούτων τῶν καιρῶν ἐν τῇ Λιβύῃ κατὰ νοῦν ἅπαντα τὰ πράγματα τοῖς περὶ τὸν Ἀρχάγαθον ἦν. μετὰ δὲ ταῦτα τῆς γερουσίας ἐν Καρχηδόνι βουλευσαμένης περὶ τοῦ πολέμου καλῶς ἔδοξε τοῖς συνέδροις τρία στρατοπέδα ποιήσαντας ἐκ τῆς πόλεως ἐκπέμψαι, τὸ μὲν ἐπὶ τὰς παραθαλαττίους πόλεις, τὸ δ' εἰς τὴν μεσόγειον, τὸ δ' εἰς τοὺς ἄνω τόπους. (2) ἐνόμιζον γὰρ τοῦτο πράξαντες πρῶτον μὲν τὴν πόλιν ἀπαλλάξιν τῆς πολιορκίας ἅμα δὲ καὶ τῆς σιτοδείας· πολλῶν γὰρ καὶ παντοδαπῶν ὄχλων συμπεφευγόντων εἰς τὴν Καρχηδόνα συνέβαινε πάντων γεγονέναι σπάνιν, ἐξανηλωμένων ἤδη τῶν ἐπιτηδείων· ἀπὸ δὲ τῆς πολιορκίας οὐκ ἦν κίνδυνος, ἀπροσίτου τῆς πόλεως οὔσης διὰ τὴν ἀπὸ τῶν τειχῶν καὶ τῆς θαλάττης ὀχυρότητα· (3) ἔπειθ' ὑπελάμβανον καὶ τοὺς συμμάχους διαμένειν μᾶλλον πλείονων στρατοπέδων ὄντων ἐν ὑπαίθρῳ τῶν παραβοηθούντων· τὸ δὲ μέγιστον, ἡλιπζον καὶ τοὺς πολεμίους ἀναγκασθῆσθαι μερίζειν τὰς δυνάμεις καὶ μακρὰν ἀποσπᾶσθαι τῆς Καρχηδόνας. ἅπερ ἅπαντα κατὰ τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν συνετελέσθη· (4) τρισμυρίων μὲν γὰρ στρατιωτῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐκπεμφθέντων οἱ καταλειπόμενοι ἔμφρουροι οὐχ οἷον ἱκανὰ πρὸς αὐτάρκειαν εἶχον, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐχρῶντο δαψιλέσι πᾶσιν, οἳ τε σύμμαχοι τὸ πρὸ τοῦ διὰ τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβον ἀναγκάζόμενοι προστίθεσθαι τοῖς πολεμίοις τότε ἄλιν θαρρήσαντες ἀνέτρεχον εἰς τὴν προϋπάρχουσαν φιλίαν.

60. Ὁ δ' Ἀρχάγαθος ὅρων διελημμένην ἅπασαν τὴν Λιβύην πολεμίοις στρατοπέδοις καὶ αὐτὸς διεῖλε τὴν δύναμιν καὶ μέρος μὲν ἐξέπεμψεν εἰς τὴν παραθαλάττιον, τῆς δ' ἄλλης στρατιᾶς ἦν μὲν Αἰσχυρίωνι παραδοὺς ἐξέπεμψεν, ἧς δ' αὐτὸς ἡγεῖτο, καταλιπὼν τὴν ἱκανὴν φυλακὴν ἐπὶ τοῦ Τύνητος. (2) τοσοῦτων δὲ στρατοπέδων ἐπὶ τῆς χώρας πανταχῇ πλαζομένων καὶ προσδοκωμένης ἔσεσθαι πραγμάτων ὀλοσχεροῦς μεταβολῆς ἅπαντες ἡγωνίων, караδοκοῦντες τὸ τέλος τῶν ἀποβησομένων. (3) Ἄννων μὲν οὖν ἡγούμενος τοῦ κατὰ τὴν μεσόγειον στρατοπέδου θεῖς ἐνέδραν τοῖς περὶ τὸν Αἰσχυρίωνα καὶ παραδόξως ἐπιθέμενος ἀνείλε πεζοὺς μὲν πλείους τῶν τετρακισχιλίων, ἱππεῖς δὲ περὶ διακοσίους, ἐν οἷς ἦν καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγός· τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν ἦλωσαν, οἱ δὲ διεσώθησαν πρὸς Ἀρχάγαθον, ἀπέχοντα σταδίους πεντακοσίους. (4) Ἰμῖλκων δ' ἐπὶ τοὺς ἄνω τόπους στρατεύειν ἀποδειχθεὶς τὸ μὲν πρῶτον ἐφήδρευε ἐν τινὶ πόλει προσδεχόμενος τὸν Εὐμαχον, ἐφελκόμενον βαρὺ τὸ στρατοπέδον διὰ τὰς ἐκ τῶν ἄλυσσῶν πόλεων ὠφελείας. (5) μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Ἑλλήνων ἐκταξάντων τὴν δύναμιν καὶ προκαλουμένων εἰς μάχην Ἰμῖλκων μέρος μὲν τῆς στρατιᾶς κατέλιπε διεσκευασμένον ἐν τῇ πόλει, διακελευσάμενος, ὅταν αὐτὸς ἀναχωρῇ προσποιοῦμενος φεῦγειν, ἐπεξελθεῖν τοῖς ἐπιδιώκουσιν· αὐτὸς δὲ προαγαγὼν τοὺς ἡμίσεις τῶν στρατιωτῶν καὶ μικρὸν πρὸ τῆς παρεμβολῆς συνάψας μάχην εὐθὺς ἔφευγεν ὥς καταπεπληγμένος.

59. Aż do tego czasu wszystko w Libii układało się po myśli Archagatosa. Później jednak zebrała się w Kartaginie geruzja, której członkowie podjęli szereg trafnych decyzji odnośnie do dalszego prowadzenia wojny. Zdecydowali mianowicie, aby wyprawić z miasta trzy armie²⁸⁷, z których jedną skierować do miast nadmorskich, drugą do wnętrza kraju, trzecią wreszcie na górzyste obszary w głębi lądu. (2) Rozumowali bowiem w ten sposób, że jeśli tak uczynią, to przede wszystkim uwolnią miasto od oblężenia, a jednocześnie od nędzy. Ponieważ w Kartaginie znalazło schronienie bardzo wielu uciekinierów z różnych stron, a zapasy żywności uległy wyczerpaniu, zaczęło brakować wszystkiego. Ze strony samych oblegających miastu nic nie groziło, ponieważ miasto było dla nich niedostępne, raz – ze względu na mury obronne, dwa – z powodu naturalnej osłony od strony morza. (3) Kierowali się również i tym przekonaniem, że sprzymierzeńcy będą bardziej wobec nich lojalni, jeśli w terenie będzie operowało więcej zgrupowań wojskowych gotowych nieść im pomoc, ale przede wszystkim żywili nadzieję, że zmuszą wrogów do podzielenia swoich sił, a także że odciągną ich na dalszą odległość od Kartaginy, co też w całości udało się zrealizować po ich myśli. (4) Gdy więc z miasta wyekspediowano trzydzieści tysięcy żołnierzy, pozostali wewnątrz murów kupcy²⁸⁸ stali się nie tylko samowystarczalni, ale jeszcze lekką ręką zaczęli czerpać z zapasów, nie odmawiając sobie niczego. Tymczasem sprzymierzeńcy, którzy wcześniej ze strachu przed wrogami przyłączyli się do nich, wówczas na powrót odzyskali odwagę i powrócili do dawnych sojuszy.
60. Archagatos, widząc całą Libię podzieloną pomiędzy wrogie armie, sam również rozdzielił swoje wojsko. Część skierował w rejony nadmorskie, drugą część, którą oddał pod dowództwo Ajschriona, zdecydował się poprowadzić sam, pozostawiając w Tunes²⁸⁹ garnizon o odpowiedniej wielkości. (2) W sytuacji, gdy tak znaczne wojska przemierzały kraj wszerz i wzdłuż, wszystko wskazywało na to, że wojna zmierza do ostatecznego rozstrzygnięcia, wszyscy w najwyższym napięciu oczekiwali przewidywanego rozwiązania. (3) Tak więc Hannon²⁹⁰, który dowodził wojskiem skierowanym na obszary wiejskie, zastawił zasadzkę na Ajschriona i uderzywszy niespodziewanie, zabił ponad trzy tysiące pieszych i około dwustu jeźdźców, włączając w to samego stratega. Z pozostałych przy życiu część dostała się do niewoli, część bezpiecznie dotarła do Archagatosa, który znajdował się w odległości pięćdziesięciu stadiów²⁹¹. (4) Natomiast Himilkon²⁹², który został mianowany dowódcą sił wojskowych w głębi lądu libijskiego, najpierw zajął pozycje na przedpolach miasta²⁹³, czatując na Eumachosa, który włókł się, ciągnąc za sobą tabory obładowane zrabowaną w miastach zdobyczą. (5) Gdy Hellenowie ustawili się już w szyku bitewnym i otwarcie wyzywali go do bitwy, Himilkon pozostawił w mieście część swoich wojsk w pełnej gotowości do walki, rozkazując im, aby w momencie, gdy on sam będzie się wycofywał udając ucieczkę, zaatakowali ścigających

(6) οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐμαχὸν ἐπαρθέντες τῇ νίκῃ καὶ τῆς τάξεως οὐδὲν φροντίσαντες ἐδίωκον καὶ τεθορυβημένως τῶν ὑποχωρούντων ἐξήπτοντο· ἄφνω δὲ καθ' ἕτερον μέρος τῆς πόλεως ἐκχυθείσης τῆς δυνάμεως κατεσκευασμένης καὶ πλήθους ἱκανοῦ πρὸς ἓν παρακέλευσμα συναλαλάξαντος κατεπλάγησαν. (7) ἐμβαλόντων οὖν τῶν βαρβάρων εἰς ἀσυντάκτους καὶ πεφοβημένους διὰ τὸ παράδοξον, ταχὺ τροπὴν συνέβη γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων. ὑποτεμομένων δὲ τῶν Καρχηδονίων τὴν εἰς τὴν στρατοπεδεῖαν ἀποχώρησιν τῶν πολεμίων ἠναγκάσθησαν οἱ περὶ τὸν Εὐμαχὸν καταφυγεῖν ἐπὶ τὸν πλησίον λόφον ὕδατος σπανίζοντα. (8) περιστρατοπεδευσάντων δὲ τὸν τόπον τῶν Φοινίκων ἅμα μὲν ὑπὸ τοῦ δίψους καταπονηθέντες, ἅμα δ' ὑπὸ τῶν πολεμίων κρατούμενοι σχεδὸν ἅπαντες ἀνηρέθησαν· ἀπὸ μὲν γὰρ πεζῶν ὀκτακισχιλίων τριάκοντα μόνον διεσώθησαν, ἀπὸ δ' ἱππέων ὀκτακοσίων τεττάρακοντα διέφυγον τὸν κίνδυνον.

61. Ὁ δ' Ἀρχάγαθος τηλικαύτῃ συμφορᾷ περιπεσὼν ἐπανῆλθεν εἰς Τύνητα. καὶ τῶν μὲν ἐκπεμφθέντων στρατιωτῶν τοὺς περιλειπομένους μετεπέμπετο πανταχόθεν, εἰς δὲ τὴν Σικελίαν ἐξέπεμψε τοὺς δηλώσοντας τῷ πατρὶ τὰ συμβεβηκότα καὶ παρακαλέσοντας βοηθεῖν τὴν ταχίστην. (2) τοῖς δὲ προγεγονόσιν ἀτυχήμασιν ἑτέρα τοῖς Ἑλλήσιν ἐλάττωσις ἐπεγένετο· ἀπέστησαν μὲν γὰρ ἀπ' αὐτῶν πλὴν ὀλίγων ἅπαντες οἱ σύμμαχοι, συνεστράφησαν δὲ αἱ τῶν πολεμίων δυνάμεις καὶ πλησίον ποιησάμενοι παρεμβολὰς ἐφήδρευον. (3) Ἱμίκων μὲν γὰρ κατέλαβeto τὰ στενὰ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἐκβολῶν ἀπέκλεισε τοὺς ἐναντίους, ἀπέχοντας σταδίους ἑκατόν· ἐκ δὲ θατέρου μέρους ἐστρατοπέδευsen Ἀτάρβας ἀπὸ τεσσαράκοντα σταδίων τοῦ Τύνητος. (4) διόπερ τῶν πολεμίων οὐ μόνον τῆς θαλάττης ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας κυριευόντων σιτοδεία τε συνέβαινε συνέχεσθαι τοὺς Ἑλληνας καὶ τῷ φόβῳ πάντοθεν κατεΐχοντο. (5) Ἐν ἀθυμίᾳ δὲ δεινῇ πάντων ὄντων Ἀγαθοκλῆς ὥς ἐπύθετο τὰ κατὰ τὴν Λιβύην ἐλαττώματα, παρεσκευάσατο ναὺς μακρὰς ἑπτακαίδεκα, διανοοῦμενος βοηθεῖν τοῖς περὶ τὸν Ἀρχάγαθον. καὶ τῶν κατὰ Σικελίαν δὲ πραγμάτων ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐτῷ μεταβεβληκότων διὰ τὸ τοὺς περὶ Δεινοκράτην φυγάδας ἠυξῆσθαι ἐπὶ πλεῖον, τὸν μὲν ἐν τῇ νήσῳ πόλεμον τοῖς περὶ Λεπτίνην στρατηγοῖς ἐνεχείρισεν, αὐτὸς δὲ πληρώσας τὰς ναὺς ἐπετήρει τὸν τοῦ πλοῦ καιρόν, ἐφορμούντων τῶν Καρχηδονίων τριάκοντα ναυσί. (6) καθ' ὃν δὴ χρόνον ἐκ Τυρρηνίας αὐτῷ κατέπλευσαν ὀκτωκαίδεκα ναὺς ἐπὶ βοήθειαν, αἱ διὰ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα εἰσπεσοῦσαι τοὺς Καρχηδονίους ἔλαθον. ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ταύτης τυχὼν τῆς ἀφορμῆς κατεστρατήγησε τοὺς πολεμίους, τοῖς μὲν συμμαχοῖς μένειν παραγγείλας μέχρι ἂν αὐτὸς ἐκπλεύσας ἐπισπάσῃται τοὺς Φοίνικας πρὸς τὸν διωγμόν, αὐτὸς δέ, καθάπερ ἦν συντεθειμένος, ἐκ τοῦ λιμένος ἀνήχθη κατὰ σπουδὴν τοῖς ἑπτακαίδεκα σκάφεσιν. (7) εἴθ' οἱ μὲν ἐφορμοῦντες ἐδίωκον,

go wrogów. Następnie wyprowadził połowę swoich żołnierzy i ledwie startszy się z nieprzyjacielem na samym przedpolu obozu natychmiast zaczął uciekać, co wyglądało tak, jakby jego wojsko ogarnęła panika. (6) Wtedy żołnierze Eumachosa, w zwyczajnym uniesieniu, nie dbając zupełnie o zachowanie szyków, całą gromadą rozpoczęli pościg, nie odstępując na krok od cofającego się przeciwnika. W pewnej chwili z przeciwległych krańców miasta wyłoniły się uszykowane do walki oddziały i gdy ta zwarta masa wojska na rzucone hasło odpowiedziała okrzykiem wojennym, Greków ogarnęło przerażenie, (7) a kiedy barbarzyńcy uderzyli na zdeorganizowany i zdeprymowany niespodziewanym biegiem wypadków tłum, Hellenowie szybko rzucili się do ucieczki. Tymczasem nieprzyjacielskie wojska kartagińskie odcięły Grekom drogę odwrotu do własnego obozu, zmuszając ludzi Eumachosa do szukania schronienia na leżącym w pobliżu wzniesieniu, które było pozbawione wody. (8) Fenicjanie otoczyli więc miejsce, a następnie znękanych pragnieniem prawie wszystkich wybili w walce wręcz. Z ośmiu tysięcy pieszych ocalało zaledwie trzydziestu, spośród ośmiuset jeźdźców uniknęło śmierci czterdziestu.

61. Poniósłszy tak wielką klęskę, Archagatos powrócił do Tunes. Następnie wezwał do powrotu wszystkich pozostałych mu wysłanych w pole żołnierzy, a na Sycylię wyprawił posłów, aby przedstawili ojcu bieg wydarzeń i wezwali go do udzielenia im jak najszybszej pomocy. (2) Prócz tych wcześniejszych nieszczęść przydarzyła się Hellenom jeszcze jedna strata. Otóż z wyjątkiem nielicznych, opuścili ich prawie wszyscy sprzymierzeńcy i to w sytuacji, gdy siły wrogów połączyły się i stacjonując w rozbitych w niedalekiej odległości obozach, wyczekiwały tylko chwili stosownej do ataku. (3) Przy czym Himilkon uchwycił przełęcz, zamykając znajdującym się w odległości stu stadiów²⁹⁴ przeciwnikom dostęp do terenów rolniczych. Z przeciwległej strony w odległości czterdziestu stadiów²⁹⁵ od Tunes rozbił z kolei obóz Atarbas²⁹⁶. (4) Stąd też, ponieważ wrogowie panowali nie tylko nad akwenami morskimi, ale również nad samym krajem, zaczął nękać Hellenów głód i czający się zewsząd lęk. (5) Gdy już wszyscy pogrążyli się w głębokim przygnębieniu, Agatokles, który dowiedział się o stratach, jakie ponieśli jego ludzie w Libii, przygotował siedemnaście dużych okrętów, zamierzając wyruszyć z pomocą Archagatosowi. Tymczasem na Sycylii sprawy jego przybierały coraz gorszy obrót, ponieważ liczba skupionych wokół Dejnokratesa wygnańców wzrastała z każdym dniem. W tej sytuacji prowadzenie wojny na wyspie powierzył Leptinesowi i jego oficerom, a sam obsadził okręty załogami i wyczekiwał chwili stosownej do wypłynięcia z portu, blokowanego przez trzydzieści okrętów kartagińskich. (6) W tym właśnie czasie nadpłynęło z pomocą dla niego osiemnaście okrętów z Etrurii²⁹⁷, które nocą niezauważone przez Kartagińczyków wpłynęły do portu. Agatokles wykorzystał nadarżającą się mu okazję i wyprowadził wrogów w pole. Rozkazał mianowicie swoim sprzymierzeńcom, aby wyczekiwali

οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα κατανοήσαντες τοὺς Τυρρηνοὺς παραφαινομένους ἐκ τοῦ λιμένος ἄφνω τὰς ναῦς ἐπέστρεψαν καὶ καταστάντες εἰς ἐμβολὴν διενανυμάχουν τοῖς βαρβάροις. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι διὰ τε τὸ παράδοξον καὶ διὰ τὸ τῶν πολεμίων εἰς μέσον ἀπολαμβάνεσθαι τὰς ἰδίας τριήρεις καταπλεγέντες ἔφυγον. (8) εἴθ' οἱ μὲν Ἕλληνες πέντε νεῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν, ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς ἀλίσκομένης ἤδη τῆς ναυαρχίδος ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν, προκρίνας τὸν θάνατον τῆς προσδοκηθείσης αἰχμαλωσίας. οὐ μὴν ἐφάνη γε εὖ βεβουλευμένος· ἡ γὰρ ναῦς φοροῦ πνεύματος ἐπιλαβομένη τοῦ δόλωνος ἀρθέντος ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον.

62. Ἀγαθοκλῆς μὲν οὖν οὐδ' ἐλπίδας ἔχων τοῦ κατὰ θάλατταν περιέσεσθαι ποτε Καρχηδονίων ἐνίκησε ναυμαχία παραδόξως καὶ τὸ λοιπὸν θαλασσοκρατῶν παρείχετο τοῖς ἐμπόροις τὴν ἀσφάλειαν. διόπερ οἱ Συρακόσιοι, πάντοθεν πρὸς αὐτοὺς κομιζομένης ἀγορᾶς, ἀντὶ τῆς τῶν ἐπιτηδείων σπάνεως ταχέως πάντων ἔσχον δαψίλειαν. (2) ὁ δὲ δυνάστης μετεωρισθεὶς τῷ γεγονότι προτερήματι Λεπτίνην ἐξαπέστειλε ληλατήσοντα τὴν πολεμίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἀκραγαντίνην. ὁ γὰρ Ξενόδοκος διὰ τὴν γεγεννημένην ἦτταν βλασφημούμενος ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐστασίαζε πρὸς αὐτοὺς. (3) παρήγγειλε μὲν οὖν τῷ Λεπτίνῃ πειρᾶσθαι προκαλέσασθαι τὸν ἄνδρα πρὸς μάχην· ῥαδίως γὰρ προτερήσειν ὥς στασιαζούσης δυνάμεως καὶ προηττημένης. (4) ὅπερ καὶ συνετελέσθη· ὁ μὲν γὰρ Λεπτίνης ἐμβάλων εἰς τὴν Ἀκραγαντίνην τὴν χώραν ἐδήλου, ὁ δὲ Ξενόδοκος τὸ μὲν πρῶτον ἡσυχίαν εἶχεν, οὐ νομίζων αὐτὸν ἀξιόμαχον εἶναι, ὀνειδιζόμενος δὲ ὑπὸ τῶν πολιτῶν εἰς δειλίαν προήγαγε τὴν στρατιάν, τῷ μὲν ἀριθμῷ βραχὺ λειπομένην τῶν ἐναντίων, τῇ δ' ἀρετῇ πολὺ καταδεεστέραν οὖσαν, ὥς ἂν τῆς μὲν πολιτικῆς ἐν ἀνέσει καὶ σκιατροφίᾳ γεγεννημένης, τῆς δ' ἐν ἀγρραυλίᾳ καὶ συνεχέσι στρατείαις γεγυμνασμένης. (5) διὸ καὶ μάχης γενομένης οἱ περὶ τὸν Λεπτίνην ταχὺ τοὺς Ἀκραγαντίνους τρεψάμενοι συνεδίωξαν εἰς τὴν πόλιν· ἔπεσον δ' ἐπὶ τῆς παρατάξεως τῶν ἡττηθέντων πεζοὶ μὲν περὶ πεντακοσίους, ἵππεῖς δὲ πλείω τῶν πεντήκοντα. εἴθ' οἱ μὲν Ἀκραγαντῖνοι δυσφοροῦντες ἐπὶ τοῖς ἐλαττώμασιν ἐν αἰτίαις εἶχον τὸν Ξενόδοκον, ὥς δι' ἐκεῖνον δις ἡττημένοι· ὁ δὲ φοβηθεὶς τὰς ἐπιφερομένας εὐθύνas καὶ κρίσεις ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Γέλαν.

tak długo, aż on sam wyruszy, pociągając za sobą ścigających go Fenicjan, i zgodnie z obmyślanym przez siebie planem na pełnej szybkości wypłynie wraz z siedemnastoma okrętami na pełne morze. (7) Tak więc stojące na straży okręty ruszyły w pościg. Gdy w pewnej chwili Agatokles spostrzegł wynurzające się z głębi portu okręty etruskie, dokonał nagłego zwrotu i kierując tarany w stronę okrętów barbarzyńskich, ruszył do bitwy. Kartagińczycy przerażeni niespodziewanym biegiem wypadków, znalazłszy się ze swoimi trierami w środku pomiędzy wrogami, rzucili się do ucieczki. (8) Wtedy to Hellenowie opanowali pięć okrętów z załogami, a sam dowódca kartagiński, gdy okręt flagowy był już właściwie w rękach wrogów, popełnił samobójstwo, przedkładając śmierć ponad perspektywę niewoli. Okazało się jednak, że nie była to słuszna decyzja. Otóż w pewnej chwili powiał sprzyjający wiatr i okręt, rozwinąwszy przedni żagiel, uszedł niebezpieczeństwa.

62. W taki oto sposób Agatokles, który przecież nie mógł liczyć na to, aby kiedykolwiek mógł uzyskać nad Kartagińczykami przewagę na morzu, nieoczekiwanie zwyciężył w bitwie i utrzymując od tego czasu panowanie na morzu, zapewnił kupcom bezpieczną żeglugę. Skutkiem tego Syrakuzanie, do których teraz zewsząd napływały towary, w miejsce dotychczasowej biedy doświadczyli obfitości wszelkich dóbr. (2) W wyniku odniesionego zwycięstwa władca, pełen najlepszych nadziei na przyszłość, wyprawił w pole Leptinesa, aby ten łupił ziemie nieprzyjaciół, a szczególnie krainę Akragantyńczyków. Ksenodokos²⁹⁸ bowiem wskutek poniesionej klęski²⁹⁹, obrzucony przez przeciwników politycznych wszelkiego rodzaju obelgami, znalazł się z nimi w otwartym konflikcie. (3) Agatokles więc polecił Leptinesowi, aby spróbował go sprowokować do walki. Uważał bowiem, że w sytuacji, gdy wojsko znajduje się w stanie buntu i to po przegranej bitwie, łatwo będzie osiągnąć zwycięstwo. (4) Co też się i stało. Tak więc Leptines uderzył na ziemię akragantyńską i spustoszył ją. Ksenodokos początkowo nie reagował, uważając, że nie dysponuje równorzędnymi siłami, lecz gdy został zelżony przez obywateli, którzy nazwali go tchórzem, wyprowadził wojsko w pole. Pod względem liczebności tylko nieznacznie ustępowało ono przeciwnikom, gdy jednak chodzi o ducha bojowego, przedstawiało się znacznie gorzej, ponieważ tworzący go przyzwyczajeni do wygod obywatele cechowali się brakiem dyscypliny. Tymczasem po drugiej stronie stanęli żołnierze obcy ze służbą w warunkach polowych i zaprawieni w licznych bojach. (5) Gdy więc doszło do bitwy, Leptines szybko zmusił Akragantyńczyków do ucieczki i ścigał ich aż do miasta. Po stronie pokonanych padło wówczas w boju około pięciuset pieszych i ponad pięćdziesięciu konnych. Wtedy Akragantyńczycy, oburzeni z powodu doznanych niepowodzeń, zaczęli oskarżać Ksenodokosa, twierdząc, że to z jego winy zostali dwukrotnie pokonani. Wówczas to Ksenodokos, bojąc się publicznej oceny swojej działalności³⁰⁰ oraz procesu sądowego, oddalił się do Geli.

63. Ἀγαθοκλῆς δὲ ἐν ἡμέραις ὀλίγαις καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν νενικηκὼς τοὺς πολεμίους ἔθνε τοῖς θεοῖς καὶ λαμπρὰς ὑποδοχὰς τῶν φίλων ἐποιεῖτο. ἀπειτίθετο δ' ἐν τοῖς πότοις τὸ τῆς τυραννίδος ἀξίωμα καὶ τῶν τυχόντων ἰδιωτῶν ταπεινότερον ἑαυτὸν ἀπεδείκνυεν, ἅμα μὲν διὰ τῆς τοιαύτης πολιτείας θηρώμενος τὴν παρὰ τῶν πολλῶν εὐνοίαν ἅμα δὲ διδοὺς ἐν τῇ μέθῃ καθ' αὐτοῦ παρρησίαν, ἀκριβῶς κατενόει τὴν ἐκάστου διάνοιαν, τῆς ἀληθείας ἐκφερομένης ἀπαρακαλύπτως διὰ τὸν οἶνον. (2) ὑπάρχων δὲ καὶ φύσει γελωτοποιὸς καὶ μῆμος οὐδ' ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπείχετο τοῦ σκώπτειν τοὺς καθημένους καὶ τινὰς αὐτῶν εἰκάζειν, ὥστε τὸ πλῆθος πολλάκις εἰς γέλωτα ἐκτρέπεσθαι καθάπερ τινὰ τῶν ἡθολόγων ἢ θαυματοποιῶν θεωροῦντας. (3) δορυφορούμενος δὲ ὑπὸ πλῆθους εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσῆι μόνος, οὐχ ὁμοίως Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ· οὗτος γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἀπίστως διέκειτο πρὸς ἅπαντας ὥστε κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον κομᾶν καὶ πωγωνοτροφεῖν, ὅπως μὴ συναναγκασθῇ τῷ τοῦ κουρέως σιδήρῳ παραβαλεῖν τὰ κυριώτατα μέρη τοῦ σώματος· εἰ δὲ καὶ ποτε χρεία γένοιτο τὴν κεφαλὴν ἀποκείρασθαι, περιέκαε τὰς τρίχας, μίαν ἀσφάλειαν τυραννίδος ἀποφαινόμενος τὴν ἀπιστίαν. (4) ὁ δ' οὖν Ἀγαθοκλῆς παρὰ τὸν πότον λαβὼν ῥυτὸν μέγαν χρυσοῦν εἶπεν ὥς οὐ πρότερον ἀπέστη τῆς κεραμευτικῆς τέχνης ἕως τοιαῦτα ἐκπωμάτων πλάσματα φιλοτεχνῶν ἐκεραμεύσατο. οὐ γὰρ ἀπηνεῖτο τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ἐκαυχᾶτο, διὰ τῆς ἰδίας ἀρετῆς ἀποφαινόμενος ἀντὶ τοῦ ταπεινοτάτου βίου τὸν ἐπιφανέστατον μετεिल्φέναι. (5) καὶ ποτε πολιορκοῦντος αὐτοῦ τινὰ τῶν οὐκ ἀδόξων πόλεων καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ τείχους βοώντων “Κεραμεῦ καὶ καμινεῦ, πότε τοὺς μισθοὺς ἀποδώσεις τοῖς στρατιώταις;” ὑπολαβὼν εἶπεν “Ὅταν ταύτην ἐξέλω.” (6) οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ τὴν ἐν τοῖς πότοις εὐτραπeliάν κατανοήσας τῶν μεθυόντων τοὺς ἄλλοτρίως τὰ πρὸς τὴν δυναστείαν ἔχοντας παρέλαβεν αὐτοὺς ποτε κατ' ἰδίαν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐστίασιν καὶ τῶν ἄλλων Συρακοσίων τοὺς μάλιστα πεφρονηματισμένους, τὸν ἀριθμὸν πεντακοσίους ὄντας· οἷς περιστήσας τῶν μισθοφόρων τοὺς εὐθέτους ἅπαντας ἀπέσφαξεν. (7) σφόδρα γὰρ εὐλαβεῖτο μὴ χωρισθέντος αὐτοῦ εἰς Λιβύην καταλύσωσι τὴν δυναστείαν, ἐπικαλεσάμενοι τοὺς μετὰ Δεινοκράτους φυγάδας. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἀσφαλισάμενος τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐξέπλευσεν ἐκ τῶν Συρακουσσῶν.

64. Καὶ κομισθεὶς εἰς Λιβύην κατέλαβε τὸ στρατόπεδον ἐν ἄθυμιά καὶ σπᾶνει πολλῇ· διόπερ κρίνων συμφέρειν διαγωνίζεσθαι παρεκάλεσε τοὺς στρατιώτας εἰς τὸν κίνδυνον καὶ προαγαγὼν τὴν δύναμιν ἐκτεταγμένην προεκαλεῖτο τοὺς βαρβάρους εἰς μάχην. (2) εἶχε δὲ πεζοὺς μὲν τοὺς ἅπαντας ὑπολειπομένους Ἑλλήνας ἑξακισχιλίους, Κελτοὺς δὲ καὶ Σαυνίτας καὶ Τυρρηνοὺς τούτων οὐκ ἐλάττους, Λίβυας δὲ μικρὸν ἀπολείποντας τῶν μυρίων, οὓς ἐφένδρους εἶναι συνέβαινε,

63. Zwyciężywszy wrogów w polu i na morzu w ciągu zaledwie kilku dni, Agatokles złożył ofiary bogom, a następnie wystawił dla przyjaciół wspaniałą ucztę. Przy winie wyzywał się zwykłej dla jedynowładcy powagi i prezentował się przed obecnymi na uczcie gośćmi jako człowiek pełen pokory. Zachowując się w ten sposób, z jednej strony pozyskiwał sobie sympatię wielu ludzi, z drugiej strony, pozwalając w czasie pijaństwa na swobodne wypowiedzi skierowane przeciw niemu samemu, dokładnie poznawał poglądy każdego z gości, ponieważ przy winie prawda bez żadnych przeszkód wychodzi na jaw. (2) Agatokles był przy tym urodzonym błaznem i aktorem mimicznym, tak że nie powstrzymywał się od kpin nawet wobec zasiadających na zgromadzeniach ludowych i jak prawdziwy aktor, odtwarzający charaktery, czy też jakiś kuglarz, niektórych spośród zgromadzonych naśladował, wywołując często wybuchy śmiechu wśród tłumu. (3) Na zgromadzenia ludowe przybywał sam otoczony przez tłum, zupełnie inaczej niż tyran Dionizjusz, którego nieufność wobec każdego posunięta była tak daleko, że przeważnie nosił długie włosy i brodę, aby nie musiał wystawiać najważniejszych części ciała na brzytwę balwierza. A jeśli już kiedyś zaistniała konieczność ostrzyżenia się, wypalał sobie włosy, stając się ilustracją zasady mówiącej, że bezpieczeństwo władzy tyrana wiąże się nierozdzielnie z nieufnością. (4) Kiedyś przy winie Agatokles wzniosł wielki złoty ryton i powiedział, że nie wcześniej rozstał się ze swoją sztuką garncarską³⁰¹, aż nie wykonał w glinie, z całym zamiłowaniem do tej sztuki, pucharów o takich właśnie kształtach. Nigdy bowiem nie wyrzekł się swojej profesji, przeciwnie, chlubił się nią, chcąc pokazać, że to właśnie dzięki swoim własnym zdolnościom z ostatniej nędzy dźwignął się do najwyższych dostojeństw. (5) Kiedyś, gdy oblegał jakieś większe miasto i obrońcy z murów krzyczeli do niego: „Ty garncarzu, palaczu, kiedy wypłacisz żołd swojemu wojsku?”, rzucił w odpowiedzi: „gdy tylko zburzę to miasto!”. (6) Niemniej dzięki swojemu wesołemu usposobieniu, jakie demonstrował przy winie, rozeznał wśród uczestników pijaństw tych, którzy byli wrogo usposobieni wobec jego panowania. Zaprosił więc ich powtórnie na ucztę, tym razem prywatnie, włączając w to również tych spośród Syrakuzan, którzy nosili najwyższej głowy, a było ich łącznie pięciuset. Następnie obstawił ich ze wszystkich stron najbardziej odpowiednimi do tego celu najemnikami i wszystkich wymordował. (7) Obawiał się bowiem bardzo, aby po jego wyjeździe do Libii nie obalili jego władzy, wezwawszy na pomoc zbiegów Dejnokratesa. Zabezpieczywszy w ten sposób swój system władzy, wypłynął z Syrakuz.
64. Gdy przybył do Libii, zastał wojsko w wielkiej biedzie i upadku ducha. Dlatego też uważając, że walka będzie najlepszym rozwiązaniem, wezwał żołnierzy do bitwy, wyprowadził armię z obozu w szyku bojowym, starając się sprowokować barbarzyńców do bitwy. (2) Miał łącznie sześć tysięcy pozostałej pod jego komendą piechoty greckiej, do tego nie mniej Celtów, Samnitów i Etrusków, i niewiele mniej niż dziesięć tysięcy Libijczyków, którzy jednak nie byli

συμμεταβαλλομένους ἀεὶ τοῖς καιροῖς· (3) χωρὶς δὲ τούτων ἠκολούθουν ἱππεῖς χίλιοι πεντακόσιοι, ζεύγη δὲ Λιβύων πλείω τῶν ἐξακισχιλίων. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι κατεστρατοπεδευκότες ἐπὶ τῶν ὑπερδεξίων καὶ δυσπροσίτων διακινδυνεύειν μὲν πρὸς ἀνθρώπους ἀπογινώσκοντας τὴν σωτηρίαν οὐκ ἔκρινον, μένοντες δ' ἐν τῇ παρεμβολῇ καὶ πάντων εὐποροῦντες τῇ σπάνει καὶ τῷ χρόνῳ καταπολεμήσειν τοὺς ἐναντίους ἤλπίζον. (4) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς οὐ δυνάμενος μὲν αὐτοὺς εἰς τὰ πεδία προάγεσθαι, τῶν δὲ καιρῶν ἀναγκαζόντων τολμᾶν τι καὶ παραβάλλεσθαι τὴν δύναμιν ἤγαγεν ἐπὶ τὴν τῶν βαρβάρων στρατοπεδείαν. ἐπεξελθόντων οὖν τῶν Καρχηδονίων καὶ πολὺ τῷ πλήθει καὶ ταῖς δυσχωραῖς ὑπερεχόντων ἐπὶ μὲν τινα χρόνον οἱ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα διεκαρτέρουν πάντοθεν ἐκθλιβόμενοι, μετὰ δὲ ταῦτ' ἐνδόντων τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ἄλλων ἠναγκάσθησαν ἀναχωρῆσαι πρὸς τὴν στρατοπεδείαν. (5) οἱ δὲ βάρβαροι βαρέως ἐπικείμενοι τοὺς μὲν Λίβυας παρήλλαττον οὐδὲν ἐνοχλοῦντες, ἵνα τὴν εὐνοίαν αὐτῶν ἐκκαλέσωνται, τοὺς δ' Ἕλληνας καὶ μισθοφόρους γνωρίζοντες διὰ τῶν ὅπλων ἐφόνευσαν, μέχρις ὅτου συνεδίωξαν εἰς τὴν παρεμβολήν. Τότε μὲν οὖν ἀνηρέθησαν Ἀγαθοκλέους εἰς τρισχιλίους· κατὰ δὲ τὴν ἐπιούσαν νύκτα τὰς δυνάμεις ἀμφοτέρας συνέβη περιπεσεῖν παραλόγῳ τινὶ συμφορᾷ καὶ πᾶσιν ἀνελλίστῳ.

65. Τῶν γὰρ Καρχηδονίων μετὰ τὴν νίκην τοὺς καλλίστους τῶν αἰχμαλώτων θυόντων χαριστήρια νυκτὸς τοῖς θεοῖς καὶ πολλοῦ πυρὸς τοὺς ἱεροκαυτούμενους ἄνδρας κατέχοντος ἐξαίφνης πνεύματος ἐπιπεσόντος συνέβη τὴν ἱερὰν σκηνὴν ἀναφθῆναι, πλησίον οὖσαν τοῦ βωμοῦ, ἀπὸ δὲ ταύτης τὴν στρατηγικὴν καὶ τὰς κατὰ τὸ συνεχὲς οὖσας τῶν ἡγεμόνων, ὥστε πολλὴν ἐκπληξιν γενέσθαι καὶ φόβον κατὰ πᾶν τὸ στρατόπεδον. τινὲς μὲν γὰρ τὸ πῦρ ἐπιχειροῦντες σβέσαι, τινὲς δὲ τὰς πανοπλίας καὶ τὰ πολυτελέστατα τῶν παρεσκευασμένων ἐκκομίζοντες ὑπὸ τῆς φλογὸς ἀπελαμβάνοντο· τῶν γὰρ σκηνῶν ἐκ καλάμου καὶ χόρτου συγκειμένων καὶ τοῦ πυρὸς ὑπὸ τοῦ πνεύματος βιαιότερον ἐκριπισθέντος ἢ παρὰ τῶν στρατιωτῶν βοήθεια κατεταχεῖτο. (2) διὸ καὶ τῆς παρεμβολῆς ταχὺ πάσης φλεγομένης πολλοὶ μὲν ἐν στεναῖς ταῖς διόδοις ἀποληφθέντες ζῶντες κατεκαύθησαν καὶ τῆς εἰς τοὺς αἰχμαλώτους ὁμότητος παραχρῆμα τὴν κόλασιν ὑπέσχον, αὐτῆς τῆς ἀσεβείας ἴσην τὴν τιμωρίαν πορισαμένης· τοῖς δ' ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐκπίπτουσι μετὰ θορύβου καὶ κραυγῆς ἕτερος μείζων ἐπηκολούθησε κίνδυνος.
66. Τῶν μὲν γὰρ Ἀγαθοκλεῖ συντεταγμένων Λιβύων εἰς πεντακισχιλίους ἀποστάντες τῶν Ἑλλήνων νυκτὸς ἠυτομόλουν πρὸς τοὺς βαρβάρους. τούτους δὲ οἱ πρὸς τὴν κατασκοπὴν ἐκπεμφθέντες ὥς ἴδον ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν τῶν Καρχηδονίων προσάγοντας, νομίσαντες τὴν τῶν Ἑλλήνων δύναμιν ἅπασαν διεσκευασμένην ἐπιέναι, ταχὺ τοῖς στρατιώταις ἐδήλωσαν τὴν προσιούσαν δύναμιν. (2) διαδο-

godni zaufania, zmieniając ciągle swoje nastawienie wobec stron walczących, w zależności od aktualnej sytuacji. (3) Oprócz nich towarzyszyło mu tysiąc pięciuset jeźdźców oraz ponad sześć tysięcy libijskich wozów. Kartagińczycy, którzy rozbili obóz w wyniosłym i niedostępnym terenie, zdecydowali jednak, że nie będą ryzykować podejmowania walki z desperatami i zaopatrzeni we wszystko, pozostawali w obozie, licząc na to, że brak żywności i czas pokonają przeciwników. (4) W tej sytuacji Agatokles, który nie był w stanie sprowokować ich do zejścia na równinę i to w okolicznościach, które wymuszały podjęcie nawet najbardziej ryzykownej decyzji, poprowadził wojsko na obóz barbarzyńców. Kartagińczycy wyszli naprzeciw, dysponując zarówno przewagą liczebną, jak i terenu. Ludzie Agatoklesa jednak, jakkolwiek naciskani ze wszystkich stron, przez pewien czas wytrzymywali napór. Lecz potem, gdy ustąpili pola zarówno zaciężni, jak i pozostali, wszyscy zmuszeni byli cofnąć się w stronę obozu. (5) Tymczasem barbarzyńcy nastawali z całą siłą, unikając starcia z Libijczykami, którzy zresztą im w tym nie przeszkadzali, przez co starali się pozyskać sobie ich życzliwość. Natomiast Hellenów i zaciężnych zabijali, rozpoznając ich po uzbrojeniu. Tak kontynuowali pościg aż do samego obozu. Zginęło wówczas około trzech tysięcy żołnierzy Agatoklesa. Tymczasem w ciągu najbliższej nocy przydarzyły się obydwu armiom zupełnie przez nikogo nieoczekiwane i całkowicie zaskakujące w swoim przebiegu nieszczęścia.

65. Kiedy bowiem Kartagińczycy po swoim zwycięstwie składali bogom nocne ofiary dziękczynne z najszlachetniejszych spośród schwytanych przez siebie jeńców³⁰² i gdy wielki płomień ogarnął już składanych na ofiarę ludzi, nagle powiał gwałtowny wiatr, który przeniósł ogień na stojący obok ołtarza święty namiot. Od niego zapalił się namiot dowódcy, a następnie stojące w rzędzie namioty oficerów, w wyniku czego cały obóz ogarnął wielki lęk i zamieszanie. W tych okolicznościach jedni próbowali gasić pożar, inni wynosili uzbrojenie i to, co posiadali najcenniejszego. Jednym i drugim ogień odciął drogę odwrotu. Ponieważ namioty zbudowane były z trzciny i trawy, wiatr wzmaczał tylko gwałtowność pożaru. W tej sytuacji inni żołnierze biegli z pomocą. (2) Stąd też, gdy pożar szybko ogarnął cały obóz, wielu ludzi, odciętych, spłonęło żywcem w wąskich przejściach pomiędzy namiotami. W taki to sposób szybko ponieśli karę za okrucieństwo wobec jeńców, a ich własna bezbożność sprowadziła na nich zemstę równą ich okrucieństwu. Inne wielkie nieszczęścia dotknęły z kolei tych, którzy wybiegali z obozu wśród krzyków i zamieszania.
66. Otóż około pięciu tysięcy spośród sprzymierzonych z Agatoklesem Libijczyków podniosło bunt i zdezerterowało do barbarzyńców. Gdy wysłani w pole zwiadowcy zobaczyli ich maszerujących w stronę obozu kartagińskiego pomysleli, że oto nadchodzi cała gotowa do walki armia Hellenów i natychmiast wśród swoich żołnierzy rozgłosili wieść o zbliżającym się wojsku. (2) Gdy

θέντος οὖν πρὸς ἅπαντας τοῦ λόγου θόρυβος ἐνέπιπτε καὶ προσδοκία τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου. ἐκάστου δὲ τὴν σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ τιθεμένου, καὶ μήτε παραγγέλματος δοθέντος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν μήτε τάξεως οὔσης μηδεμιᾶς οἱ φεύγοντες ἐνέπιπτον ἀλλήλοις· ὧν οἱ μὲν διὰ τὸ σκότος, οἱ δὲ διὰ τὴν ἐκπληξιν ἀγνοοῦντες τοὺς οἰκείους ὡς πολεμίους ἡμύνοντο. (3) πολλοῦ δὲ φόβου γινομένου καὶ τῆς ἀγνοίας ἐπικρατούσης οἱ μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ διεφθάρησαν, οἱ δ' ἐκπεπηδηκότες ἄνοπλοι καὶ τὴν φυγὴν ποιοῦμενοι διὰ τῶν δυσχωριῶν κατεκρημνίζοντο, τῆς ψυχῆς ἐπτοημένης διὰ τὸν ἀπροσδόκητον φόβον. τὸ δὲ τέλος πλειόνων ἢ πεντακισχιλίων ἀπολομένων τὸ λοιπὸν πλῆθος διεσώθη πρὸς τὴν Καρχηδόνα. (4) οἱ δ' ἐν τῇ πόλει τότε μὲν συνεξαπατηθέντες τῇ φήμῃ τῶν ἰδίων ὑπέλαβον ἡττησθαι μάχῃ καὶ τῆς δυνάμεως τὸ πλεῖστον διεφθάρθαι. διόπερ ἀγωνιῶντες ἀνέφξαν τὰς πύλας καὶ μετὰ θορύβου καὶ πτοήσεως ἐδέχοντο τοὺς στρατιώτας, φοβούμενοι μὴ τοῖς ἐσχάτοις οἱ πολέμοι συνεισπέσωσιν· ἡμέρας δὲ γενομένης μαθόντες τάληθες μόλις ἀπελύθησαν τῆς τῶν δεινῶν προσδοκίας.

67. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δι' ἀπάτην καὶ προσδοκίαν ψευδῇ ταῖς ὁμοίαις περιέπεσον συμφοραῖς. τῶν γὰρ ἀποστατῶν Λιβύων μετὰ τὸν ἐμπυρισμὸν τῆς παρεμβολῆς καὶ τὸν γενόμενον θόρυβον οὐ τολμήσαντων προάγειν, ἀλλ' εἰς τοῦπίσω πάλιν ἐπανιόντων, τῶν Ἑλλήνων τινὲς αἰσθόμενοι προσιόντας αὐτοὺς καὶ δόξαντες τὴν τῶν Καρχηδονίων δύναμιν ἥκειν ἀπήγγειλαν τοῖς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα πλησίον ὑπάρχειν τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον. (2) τοῦ δυνάστου δὲ παραγγείλαντος εἰς ὅπλα χωρεῖν, ἐξέπιπτον ἐκ τῆς στρατοπεδείας οἱ στρατιῶται μετὰ πολλοῦ θορύβου. ἅμα δὲ τῆς τε κατὰ τὴν παρεμβολὴν φλογὸς εἰς ὕψος ἀρθείσης καὶ τῆς τῶν Καρχηδονίων κραυγῆς ἐξακούστου γινομένης ὑπέλαβον πρὸς ἀλήθειαν τοὺς βαρβάρους ἀπάσῃ τῇ δυνάμει προσάγειν ἐπ' αὐτούς. (3) τῆς δ' ἐκπλήξεως τὸ βουλευέσθαι παραιρουμένης ἐνέπεσε φόβος εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ πάντες πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. εἶτα προσμιζάντων αὐτοῖς τῶν Λιβύων καὶ τῆς νυκτὸς μείζονα τὴν ἀγνοίαν φυλαττούσης οἱ περιτυγχάνοντες ἀλλήλους ὡς πολεμίους ἡμύνοντο. (4) ὅλην δὲ τὴν νύκτα πανταχῇ διασπειρομένων αὐτῶν καὶ πανικῶ θορύβῳ συνεχομένων συνέβη πλείους τῶν τετρακισχιλίων ἀναιρεθῆναι. ἐπιγνωσθείσης δὲ μόγις τῆς ἀληθείας οἱ διασωθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν παρεμβολήν. αἱ μὲν οὖν δυνάμεις ἀμφοτέραι τὸν εἰρημένον τρόπον ἡτύχησαν, ἐξαπατηθεῖσαι κατὰ τὴν παροιμίαν τοῖς κενοῖς τοῦ πολέμου.

68. Ἀγαθοκλῆς δέ, μετὰ τὴν γενομένην ἀτυχίαν τῶν μὲν Λιβύων ἀπάντων ἀποστάντων ἀπ' αὐτοῦ, τῆς δὲ ὑπολειπομένης δυνάμεως ἀδυνατούσης

wieść się rozeszła, wszystkich ogarnęło przerażenie, spodziewali się bowiem rychłego ataku wrogów. A ponieważ w tych okolicznościach każdy szukał ratunku w ucieczce, a strategowie nie wydali żadnych rozkazów i nikt też nie stawał w szyku, uciekający wpadali jedni na drugich. Jedni z nich wskutek ciemności, inni ogarnięci przerażeniem, z nieświadomości ścierali się ze swoimi, biorąc ich za wrogów. (3) Ludzie ginęli wszędzie. Powszechna nieświadomość rzeczywistej sytuacji sprawiła, że wielu zginęło w walce wręcz, podczas gdy inni, którzy wypadli z obozu bez jakiegokolwiek uzbrojenia i rzucili się do ucieczki, ginęli, spadając z urwistych skał w przepaść, co dzieje się zawsze wtedy, gdy duszę ludzką niespodziewanie ogarnia paniczna trwoga. Koniec końców zginęło ponad pięć tysięcy ludzi. Pozostali tłumnie dotarli bezpiecznie do Kartaginy. (4) Wówczas to mieszkańcy miasta, wprowadzeni w błąd przez wieści przyniesione im przez swoich, doszli do wniosku, że zostali pokonani w bitwie, w której uległa unicestwieniu większość ich armii. Stąd też targani lękiem, otworzyli bramy i wśród zgielku i ogólnego podniecenia wpuścili żołnierzy do miasta, bojąc się jednocześnie, że wraz z ostatnimi wtargną w obręb murów wrogowie. Gdy jednak z nastaniem dnia poznali prawdę, ciągle jeszcze pełni niedowierzania otrząsnęli się z lęku przed spodziewanym zagrożeniem³⁰³.

67. W tym samym czasie wojsko Agatoklesa doświadczyło podobnych nieszczęść wskutek nieuzasadnionych obaw i powszechnej dezorientacji. Otóż w sytuacji, gdy wybuchł pożar i obóz ogarnął zamęt, zbuntowani Libijczycy najpierw zatrzymali się niezdeterminowani, a następnie ruszyli z powrotem. I gdy już szli w stronę obozu, zobaczyli ich jacyś Hellenowie, a sądząc, że nadchodzi wojsko kartagińskie, zawiadomili Agatoklesa, że oto armia wrogów jest już blisko. (2) Wtedy władca rzucił rozkaz „do broni”. I gdy żołnierze wypadli z obozu w wielkim zamieszaniu, płomienie wystrzeliły wysoko w górę ponad obozem, a jednocześnie dało się słyszeć krzyk Kartagińczyków. Wtedy Grecy nabrali przekonania, że barbarzyńcy z całą swoją potęgą rzeczywiście idą na nich. (3) A ponieważ tak już jest, że zaskakujący bieg wypadków odbiera nam możliwość racjonalnego osądu, żołnierzy ogarnęło przerażenie i wszyscy rzucili się do ucieczki. Gdy następnie pomiędzy uciekających wmieszali się Libijczycy, wśród nocnych ciemności, które tylko wzmogły dezorientację, zdarzający się przypadkowo ludzie walczyli ze sobą jak z wrogami. (4) Ogarnięci panicznym strachem, całą noc błakali się po okolicy to tu, to tam, w wyniku czego ostatecznie zginęło ponad cztery tysiące ludzi. Gdy wreszcie ci, którzy przeżyli, uświadomili sobie prawdę, wrócili do obozu. Tak to zgodnie z powiedzeniem o nieprzewidywalnych kolejach wojny, obydwie armie w opisany powyżej sposób poniosły ciężkie straty, doświadczone zbiorowym omamem.
68. W tych okolicznościach Agatokles, którego porzucili wszyscy Libijczycy, widząc, że z pozostałym mu wojskiem nie będzie w stanie kontynuować walki

διαπολεμεῖν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διέγνω τὴν Λιβύην ἐκλιπεῖν. διακομίσαι δὲ τοὺς στρατιώτας οὐχ ὑπελάμβανεν δυνήσεσθαι διὰ τὸ μήτε πόρια παρεσκευάσθαι μήτε τοὺς Καρχηδονίους ἐπιτρέψαι ποτ' ἂν θαλασσοκρατοῦντας. (2) διαλύσεις δ' οὐκ ἐνόμιζε ποιήσεσθαι τοὺς βαρβάρους, πολὺν προέχοντας ταῖς δυνάμεσι καὶ διαβεβαιουμένους ταῖς τῶν πρῶτον διαβάντων ἀπωλείαις ἀποτρέψαι τοὺς ἄλλους ἐπιτίθεσθαι τῇ Λιβύῃ. (3) ἔκρινεν οὖν μετ' ὀλίγων λάθρα ποιήσασθαι τὴν ἀναγωγὴν καὶ συνενεβίβασε τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν Ἡρακλείδην· τὸν γὰρ Ἀρχάγαθον εὐλαβεῖτο μήποτε συνὼν τῇ μητρὶ καὶ φύσει τολμηρὸς ὢν ἐπιβουλὴν κατ' αὐτοῦ συστήσῃ. ὁ δ' Ἀρχάγαθος ὑποπτεύσας αὐτοῦ τὴν ἐπίνοιαν παρετήρει τὸν ἔκπλουν, διανοούμενος μηνῦσαι τῶν ἡγεμόνων τοῖς διακωλύουσιν τὴν ἐπιβολήν· ἡγεῖτο γὰρ δεινὸν εἶναι τὸ τῶν μὲν κινδύνων ἑαυτὸν προθύμως μετεσχηκέναι, προαγωνιζόμενον τοῦ πατρὸς καὶ τᾶδελεφου, τῆς δὲ σωτηρίας μόνον ἀποστερεῖσθαι, καταλειπόμενον ἑκδοτον τοῖς πολεμίοις. (4) διὸ δὴ τοὺς περὶ τὸν Ἀγαθοκλέα μέλλοντας λάθρα τὸν ἀπόπλουν ποιεῖσθαι νυκτὸς ἐμήνυσέ τις τῶν ἡγεμόνων. οἱ δὲ συνδραμόντες οὐ μόνον διεκώλυσαν, ἀλλὰ καὶ τῷ πλήθει τὴν ῥαδιουργίαν ἐξέθηκαν· ἐφ' οἷς οἱ στρατιῶται περιαλγεῖς γενόμενοι συνελάβοντο τὸν δυνάστην καὶ δήσαντες παρέδωκαν εἰς φυλακὴν.

69. Ἀναρχίας οὖν γενομένης ἐν τῷ στρατοπέδῳ θόρυβος ἦν καὶ ταραχὴ καὶ τῆς νυκτὸς ἐπιλαβούσης διεδόθη λόγος ὡς πλησίον εἰσὶν οἱ πολέμιοι. ἐμπεσοῦσης δὲ πτόης καὶ φόβου πανικοῦ διεσκευασμένος ἕκαστος προῆγεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς οὐδενὸς παραγγέλλοντος. (2) καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ τὸν δυνάστην παραφυλάττοντες οὐχ ἤττον τῶν ἄλλων ἐκπεπληγμένοι καὶ δόξαντες ὑπὸ τινων καλεῖσθαι ταχέως ἐξῆγον τὸν Ἀγαθοκλέα διειλημμένον δεσμοῖς. (3) τὸ δὲ πλῆθος ὡς ἶδεν, εἰς ἔλεον ἐτράπη καὶ πάντες ἐπεβόων ἀφεῖναι. ὁ δὲ λυθεὶς καὶ μετ' ὀλίγων ἐμβὰς εἰς τὸ πορθμεῖον ἔλαθεν ἐκπλεύσας κατὰ τὴν δύσιν τῆς Πλειάδος χειμῶνος ὄντος. οὗτος μὲν οὖν τῆς ἰδίας σωτηρίας φροντίσας ἐγκατέλιπε τοὺς υἱοὺς, οὓς οἱ στρατιῶται τὸν δρασμὸν ἀκούσαντες εὐθὺς ἀπέσφαξαν, καὶ στρατηγούς ἐξ ἑαυτῶν ἐλόμενοι διελύθησαν πρὸς Καρχηδονίους, ὥστε τὰς πόλεις ἃς εἶχον παραδοῦναι καὶ λαβεῖν τάλαντα τριακόσια καὶ τοὺς μὲν αἰρουμένους μετὰ Καρχηδονίων στρατεύειν κομίζεσθαι τοὺς αἰεὶ διδομένους μισθοὺς, τοὺς δ' ἄλλους εἰς Σικελίαν διακομισθέντας λαβεῖν οἰκητήριον Σολοῦντα. (4) τῶν μὲν οὖν στρατιωτῶν οἱ πλείους ἐμμείναντες ταῖς συνθήκαις ἔτυχον τῶν ὁμολογηθέντων· ὅσοι δὲ τὰς πόλεις διακατέχοντες ἀντεῖχον ταῖς παρ' Ἀγαθοκλέους ἐλπίσιν, ἐξεπολιορκήθησαν κατὰ κράτος. (5) ὢν οἱ Καρχηδόνιοι τοὺς μὲν ἡγεμόνας ἀνεσταύρωσαν, τοὺς δ' ἄλλους

z Kartagińczykami, zdecydował się opuścić Libię³⁰⁴. Rozumiał jednocześnie, że nie będzie również w stanie przeprowadzić żołnierzy, ponieważ ani nie dysponuje żadnymi statkami transportowymi, ani też sami Kartagińczycy, którzy panują nad morzem, nigdy mu na to nie pozwolą. (2) Ponadto wiedział, że barbarzyńcy, którzy dysponują znacznie większymi siłami wojskowymi, nie zawrą z nim żadnego porozumienia, dążąc z całym zdecydowaniem do zniszczenia tych, którzy jako pierwsi przeprowadzili się do Libii, aby w ten sposób zniechęcić również innych do podobnego ataku. (3) Postanowił więc, że wypłynie potajemnie w szczupłym gronie osób, wśród których zaokrętował swojego młodszego syna Heraklejdesa³⁰⁵. Miał się przy tym na baczności, aby Archagatos, który utrzymywał intymne związki ze swoją macochą³⁰⁶ i był z natury człowiekiem zuchwałym, nie uknuł przeciw niemu jakiegoś spisku. Archagatos jednakże, który domyślił się jego zamiarów, czuwał, czekając na chwilę, kiedy będą chcieli wypłynąć, nosząc się z zamiarem powiadomienia oficerów, aby nie dopuścili do realizacji tych planów. Uważał za rzecz straszną, że oto on, który bez wahania narażał swoje życie w tylu bitwach, walcząc za sprawę swojego ojca i brata, pozbawiony możliwości ucieczki, został, on jeden, zdradzony i wydany na pastwę wrogów. (4) Gdy więc któregoś nocy zobaczył, że Agatokles w tajemnicy przygotowuje się do wypłynięcia, powiadomił kilku oficerów, którzy przybiegli i nie tylko przeszkodzili w wypłynięciu, ale jeszcze ten podły czyn ujawnili przed zgromadzonym tłumem. Słyszając to żołnierze, ogarnięci uczuciem skrajnej goryczy, aresztowali władcę i związanego przekazali pod straż.

69. Gdy zabrakło dowództwa, obóz ogarnął całkowity chaos i zamęt. I kiedy z nastaniem nocy rozeszła się wieść, że wrogowie są blisko, przerażeni i opadowani panicznym lękiem żołnierze zaczęli z bronią wybiegać z obozu, każdy na własną rękę, choć nikt nie wydał żadnych rozkazów. (2) W tym samym czasie strażnicy, którzy pilnowali władcy, przerażeni nie mniej niż inni, przekonani, że jacyś ludzie się tego rzeczywiście domagają, szybko wyprowadzili związanego Agatoklesa na zewnątrz. (3) Gdy tłum to zobaczył, ulitował się nad nim i zaczął głośno wzywać, aby go uwolniono, a ten, kiedy znalazł się już na wolności, z paroma ludźmi wszedł na pokład statku i odpłynął, choć morze było wzburzone, bo była to pora zachodu Plejad³⁰⁷. Tak więc Agatokles, troszcząc się o swoje własne ocalenie, pozostawił synów samym sobie. Skoro tylko żołnierze dowiedzieli się o ucieczce, natychmiast ich zamordowali. Potem wybrali spośród siebie strategów i zawarli z Kartagińczykami układ na następujących warunkach: miasta znajdujące się pod ich władzą zostaną przekazane Kartagińczykom, za co wezmą trzysta talentów; ci, którzy zdecydowali się służyć w wojsku kartagińskim, otrzymają żołd na dotychczasowych warunkach, pozostali zostaną przewiezieni na Sycylię, gdzie otrzymają do zasiedlenia Solus³⁰⁸. (4) Większość żołnierzy, która dotrzymała warunków układu, dostała wszystko, co zagwarantowano w umowie. Ci natomiast, którzy

δήσαντες πέδαις, ἦν διὰ τὸν πόλεμον ἐξηγρίωσαν χώραν, ἐξηνάγκαζον τοῖς ἰδίοις πόνοις πάλιν ἐξημεροῦν.

Καρχηδόνιοι μὲν οὖν ἔτος τέταρτον πολεμούμενοι τοῦτον τὸν τρόπον ἐκομίσαντο τὴν ἐλευθερίαν.

70. Τῆς δ' Ἀγαθοκλέους στρατείας εἰς Λιβύην ἐπισημῆναι τ' ἂν τις τό τε παράδοξον καὶ τὴν εἰς τὰ τέκνα γενομένην τιμωρίαν οἷον τῇ θείᾳ προνοίᾳ. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Σικελίας ἡττηθεὶς καὶ τὴν πλείστην τῆς δυνάμεως ἀπολέσας ἐπὶ τῆς Λιβύης μικρῷ μέρει τοὺς προνομικηκότας κατεπολέμησεν. (2) καὶ τὰς μὲν ἐν τῇ Σικελίᾳ πόλεις ἀπάσας ἀποβαλὼν πρὸς Συρακούσσαις ἐπολιορκεῖτο, κατὰ δὲ τὴν Λιβύην πασῶν τῶν ἄλλων πόλεων ἐγκρατὴς γενόμενος εἰς πολιορκίαν κατέκλεισε τοὺς Καρχηδονίους, τῆς τύχης ὥσπερ ἐπίτηδες ἐπιδεικνυμένης τὴν ἰδίαν δύναμιν ἐπὶ τῶν ἀπηλπισμένων. (3) εἰς τηλικαύτην δ' ὑπεροχὴν ἐλθόντος αὐτοῦ καὶ τὸν Ὀφέλλαν φονεύσαντος, ὄντα φίλον καὶ ξένον, φανερῶς ἐπεσημῆναι τὸ δαιμόνιον ὡς διὰ τὴν εἰς τοῦτον παρανομίαν τῶν ὕστερον αὐτῷ γεγενημένων τὸ θεῖον ἐπιστήσαι· τοῦ γὰρ αὐτοῦ μηνὸς καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας Ὀφέλλαν ἀνελὼν παρέλαβε τὴν δύναμιν καὶ πάλιν τοὺς υἱοὺς ἀπολέσας ἀπέβαλε τὸ στρατόπεδον. (4) καὶ τὸ πάντων ἰδιώτατον, ὁ θεὸς ὥσπερ ἀγαθὸς νομοθέτης διπλῇν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν κόλασιν· ἓνα γὰρ φίλον ἀδίκως φονεύσας δεῦν υἱὼν ἐστερήθη, τῶν μετ' Ὀφέλλα παραγενομένων προσενεγκάντων τὰς χεῖρας τοῖς νεανίσκοις. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰρήσθω πρὸς τοὺς καταφρονούντας τῶν τοιούτων.

71. Ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς ἐπειδὴ διεκομίσθη ταχέως ἐκ τῆς Λιβύης εἰς τὴν Σικελίαν, μεταπεμψάμενος μέρος τῆς δυνάμεως παρήλθεν εἰς τὴν τῶν Αἰγεσταίων πόλιν οὔσαν σύμμαχον. ἀπορούμενος δὲ χρημάτων εἰσφέρειν ἠνάγκαζε τοὺς εὐπόρους τὸ πλεῖον μέρος τῆς ὑπάρξεως, (2) οὔσης τῆς πόλεως τότε μυριάνδρου. πολλῶν δ' ἐπὶ τοῦτοις ἀγανακτούντων καὶ συντρεχόντων αἰτιασάμενος τοὺς Αἰγεσταίους ἐπιβουλεύειν αὐτῷ δειναῖς περιέβαλε συμφοραῖς τὴν πόλιν· τοὺς μὲν γὰρ ἀπορωτάτους προαγαγὼν ἐκτὸς τῆς πόλεως παρὰ τὸν Σκάμανδρον ποταμὸν ἀπέσφαξεν, τοὺς δὲ δοκοῦντας οὐσίαν κεκτῆσθαι μείζονα βασανίζων ἠνάγκαζε λέγειν ὅποσα ἔχων τις τυγχάνει χρήματα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἐτρόχιζε τοὺς δὲ εἰς τοὺς καταπέλτας ἐνδεσμεύων κατετόξευεν, ἐνίοις δ' ἀστραγάλους προστιθεὶς βιαίτερον δειναῖς ἀλγηδόσι περιέβαλλεν. (3) ἐξέυρε δὲ καὶ ἐτέραν τιμωρίαν ἐμπερὶ τῷ Φαλάριδος αὐρῷ· κατεσκεύασε γὰρ κλίνην χαλκὴν ἀνθρωπίνου σώματος τύπον ἔχουσαν καὶ καθ' ἕκαστον μέρος κλεισὶ διειλημμένην, εἰς ταύτην δ' ἐναρμόζων τοὺς βασανιζομένους ὑπέκαιε ζῶντας, τούτῳ διαφερούσης τῆς κατασκευῆς ταύτης παρὰ τὸν ταῦρον, τῷ καὶ θεωρεῖσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀνάγκαις ἀπολλυμένους. (4) τῶν δὲ γυναικῶν τῶν εὐπόρων τινῶν μὲν καρκίνους σιδηροῖς τὰ σφυρὰ πιέζων συνέτεινε, τινῶν δὲ

licząc na pomoc Agatoklesa, nie oddali znajdujących się pod ich kontrolą miast, oblężeni, ulegli przewadze wrogów. (5) Dowódców Kartagińczycy ukrzyżowali, pozostałych w pętach zmusili, aby swoim własnym trudem odbudowali gospodarkę tych krain, które sami w czasie wojny spustoszyli. W taki oto sposób po czterech latach wojny Kartagińczycy odzyskali wolność.

70. Niezwykłe losy libijskiej wyprawy Agatoklesa oraz kara, która z wyroku bogów dotknęła jego dzieci, są godne refleksji. Pobity na Sycylii, zgubiwszy większość swojej armii, podjął z niewielką częścią swoich sił wojnę w Libii z tymi, którzy wcześniej go pokonali. (2) I gdy z jednej strony, utraciwszy wszystkie miasta na Sycylii, został oblężony w Syrakuzach, to z drugiej w Libii, dostawszy pod swoją władzę wszystkie miasta, zamknął w oblężeniu Kartaginę, tak jakby fortuna chciała pokazać swoją potęgę, przechylając się na stronę tych, którzy stracili już wszelką nadzieję. (3) Lecz gdy zaszedł już tak wysoko i zabił Ofellasa³⁰⁹, swojego przyjaciela i gościa, samo bóstwo w sposób widoczny ukazało swoją wolę i za tę zbrodnię wymierzyło karę³¹⁰ w postaci tego, co się wydarzyło później. Otóż dokładnie w tym samym miesiącu i tego samego dnia, w którym zamordował Ofellasa i przejął jego wojsko, zgubił swoich synów i utracił armię. (4) To, co w całej tej sprawie jest jednak najbardziej charakterystyczne, to fakt, że bóg, który jest dobrym prawodawcą, wymierzył mu karę podwójną. Oto ten, który w sposób nikczemny zamordował przyjaciela, został pozbawiony swoich dwóch synów, przy czym na młodzieńcach położyli ręce właśnie ci, którzy przybyli z Ofellasem. Wypowiedziane powyżej słowa kieruję do tych, którzy sprawy boskie mają w pogardzie.
71. Agatokles tymczasem, skoro tylko, szybko płynąc, przedostał się z Libii na Sycylię³¹¹, wezwał do siebie część swoich sił i pomaszerował do sprzymierzonego z nim miasta Segesty³¹², a ponieważ brakowało mu pieniędzy, zażądał od ludzi bogatych, aby oddali mu większość swoich majątków. Miasto liczyło wówczas około dziesięciu tysięcy obywateli³¹³. (2) Wielu Segestańczyków, oburzonych z powodu tych żądań, zaczęło się gromadzić, na co Agatokles zareagował oskarżeniem o spisek przeciw sobie i zemścił się na mieszkańcach miasta w straszliwy sposób. Tak więc najbogatszych wyprowadził poza miasto i wymordował nad brzegami Skamandra³¹⁴. Tych, których podejrzewał o posiadanie większego majątku, torturował, wymuszając od nich zeznania na temat ilości posiadanych pieniędzy, przy czym jednych łamał kołem, innych, przywiązanych do katapult, przeszywał strzałami z łuku. Niektórych okrutnie wychłostał astragalami³¹⁵, przysparzając im straszliwych cierpień. (3) Wymyślił jeszcze inny rodzaj tortur, przypominających byka Falarisa³¹⁶. Skonstruował łożo z brązu w kształcie ciała ludzkiego zaopatrzone z każdego boku w haki. Do tego łoża wkładał torturowanych i podkładając ogień od spodu, spalał ich żywcem. Konstrukcja ta tym różniła się od byka Falarisa, że umierających

τοὺς τιτθοὺς ἀπέτεμνεν, ταῖς δ' ἐγκύοις πλίνθους ἐπὶ τὴν ὄσφυν ἐπιτιθεῖς τὸ ἔμβρυον ἀπὸ τοῦ βάρους ἐξέθλιβεν. τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ τὰ χρήματα πάντα τοῦ τυράννου ζητούντος καὶ μεγάλου φόβου τὴν πόλιν ἐπέχοντος τινὲς μὲν αὐτοὺς συγκατέκαυσαν ταῖς οἰκίαις, τινὲς δὲ ἀγχόνην τὸ ζῆν ἐξέλιπον. (5) ἡ μὲν οὖν Αἴγεςτα τυχοῦσα μιᾶς ἡμέρας ἀτυχοῦς ἡβηδὸν ἐθανατώθη. ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς παρθένους μὲν καὶ παῖδας εἰς τὴν Ἰταλίαν διακομίσας ἀπέδωκε τοῖς Βρεττίοις, τῆς δὲ πόλεως οὐδὲ τὴν προσηγορίαν ἀπολιπών, ἀλλὰ Δικαιοπόλιν μετονομάσας ἔδωκεν οἰκητήριον τοῖς αὐτομόλοις.

72. Ἀκούσας γὰρ τὴν τῶν υἱῶν ἀναίρεσιν καὶ δι' ὀργῆς ἔχων ἅπαντας τοὺς ἀπολελειμμένους κατὰ Λιβύην ἔπεμψε τῶν φίλων τινὰς εἰς Συρακούσας πρὸς Ἄντανδρον τὸν ἀδελφόν, διακελευσάμενος τοὺς τῶν συστρατευσάντων ἐπὶ Καρχηδόνα συγγενεῖς ἅπαντας ἀποσφάζαι. (2) ταχὺ δὲ τούτου τὸ προσταχθὲν ποιήσαντος ποικιλώτατον γενέσθαι συνέβη φόνον τῶν προγεγονότων· οὐ γὰρ μόνον τοὺς ἀκμάζοντας ταῖς ἡλικίαις ἀδελφοὺς ἢ πατέρας ἢ παῖδας ἐξῆγεν ἐπὶ τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ πάππους καὶ τούτων, εἰ τύχοι, καὶ πατέρας περιόντας ἐσχατογήρους καὶ ταῖς ὅλαις αἰσθήσεσι διὰ τὸν χρόνον ἤδη παραλελυμένους, ἔτι δὲ νηπίους παῖδας ἐν ἀγκάλαις φερομένους καὶ τῆς ἐπιφερομένης αὐτοῖς συμφορᾶς οὐδεμίαν αἰσθῆσιν λαμβάνοντας. ἦγοντο δὲ καὶ γυναῖκες ὅσαι μετεῖχον οἰκειότητος ἢ συγγενείας καὶ καθόλου πᾶς ὁ μέλλων τῇ καθ' αὐτὸν τιμωρίᾳ λύπην ἐμποιῆσαι τοῖς ἐπὶ τῆς Λιβύης ἀπολειφθεῖσι. (3) πολλοὺ δὲ πλήθους καὶ παντοίου πρὸς τὴν θάλατταν ἀχθέντος ἐπὶ τὴν τιμωρίαν καὶ τῶν σφαγῶν ἐφεστῶτων δάκρυα καὶ δεήσεις καὶ θρῆνος ἐγένετο συμφορητός, ὧν μὲν ἀνηλεῶς φονευομένων, ὧν δὲ ἐπὶ ταῖς τῶν πλησίον συμφοραῖς ἐκπληττομένων καὶ διὰ τὸ προσδοκώμενον οὐδὲν διαφερόντων ταῖς ψυχαῖς τῶν προαποθνησκόντων. (4) τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον, πολλῶν ἀναιρεθέντων καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐρριμμένων τῶν σωμάτων οὔτε συγγενῆς οὐδεὶς οὔτε φίλος ἐτόλμα τινὰ κηδεύειν, φοβούμενος μὴ δόξη προσαγγέλλειν ἑαυτὸν μετέχοντα τῆς ἐκείνων οἰκειότητος. (5) διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν φονευθέντων ἐπὶ τοῦ κύματος συνέβη τὴν θάλατταν ἐφ' ἱκανὸν τόπον αἵματι κραθεῖσαν πόρρωθεν διαφαίνειν τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοῦ πάθους ὠμότητος.

73. Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦρχε Κόροιβος, ἐν Ῥώμῃ δὲ τὴν ὑπατον ἀρχὴν παρέλαβον Κόιντος Μάρκιος καὶ Πόπλιος Κορνήλιος. ἐπὶ δὲ τούτων Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς, τελευτήσαντος αὐτῷ τοῦ νεωτέρου τῶν υἱῶν Φοίνικος, τοῦτον μὲν βασιλικῶς ἔθαψε, τὸν δὲ Δημήτριον ἐκ τῆς Κύπρου μεταπεμψάμενος ἤθροιζε τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Ἀντιγονίαν. (2) ἔκρινε δὲ στρατεύειν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. αὐτὸς μὲν οὖν τοῦ πεζοῦ στρατεύματος ἀφηγούμενος προῆγε διὰ τῆς Κοίλης Συρίας, ἔχων πεζοὺς μὲν πλείους τῶν ὀκτακισμυρίων,

w największych cierpieniach ludzi można było oglądać. (4) Niektórym kobietom z bogatych domów żelaznymi kleszczami miażdżył nogi w kostkach, innym obcinał piersi, ciężarnym kładł na biodrach ciężkie cegły i w ten sposób wyciskał płód. Gdy inni zobaczyli, w jaki sposób tyran wyciąga od ludzi wszystkie posiadane pieniądze, ogarnięci wielką trwogą podpalali się, ginąc w płomieniach swoich własnych domów, gdy jeszcze inni odbierali sobie życie przez powieszenie. (5) Tak więc w ten jeden feralny dzień została zamordowana Segesta razem ze swoją młodzieżą. Dziewczęta i chłopców Agatokles przewiózł do Italii, gdzie sprzedał ich Brucjom³¹⁷. Nie oszczędził nawet samej nazwy. Otóż nadał miastu nazwę Dikajopolis³¹⁸, a w jego murach osiedlił dezerterów.

72. Gdy następnie usłyszał o zamordowaniu swoich synów, wpadł w gniew, który zwrócił się przeciw wszystkim pozostawionym w Libii. Wysłał więc paru swoich towarzyszy do Syrakuz z rozkazem dla brata Antandrosa³¹⁹, aby wyróżnął wszystkich krewnych żołnierzy z ekspedycji kartagińskiej. (2) Antandros szybko wykonał rozkaz. Mord ten wyróżnia się na tle wszystkich wcześniejszych zbrodni. Otóż Antandros wyprowadził na śmierć nie tylko ludzi młodych, czy to braci, ojców, czy też dzieci, lecz również i dziadków, a nawet i ich ojców, jeśli takich znaleziono, a więc ludzi bardzo starych, będących u kresu życia, których wiek pozbawił już zdolności odczuwania czegokolwiek, a ponadto małe dzieci, znajdujące się jeszcze w ramionach matek, które do końca nie miały świadomości spotykającego je nieszczęścia. Prowadzono więc kobiety, połączone więzami małżeństwa lub zwykłego pokrewieństwa, a w ogóle każdego, którego śmierć mogła wzbudzić ból u tych, którzy znajdowali się daleko w Libii. (3) Gnano więc na stracenie wielki tłum ludzi w różnym wieku. I gdy przy ofiarach stawali kaci, ludzie płacząc, błagali o litość. Był to wielki zbiorowy lament, bo gdy jednych bezlitośnie mordowano, inni przerażeni tym, co widzieli obok siebie, oczekując nieuchronnej śmierci, zachowywali się tak samo jak ci, którzy ginęli przed nimi. (4) Najgorsze jednak ze wszystkiego było to, że gdy wiele ciał zabitych leżało już porzuconych wzdłuż brzegu morza, to żaden krewny, żaden przyjaciel nie odważył się kogokolwiek pogrzebać, bojąc się, że może przecież zadenuncjować siebie samego jako krewnego któregoś z zabitych. (5) A ponieważ zamordowano wielką ilość ludzi, fale zmieszanego z krwią morza czerwieniły się w tym miejscu, ukazując ogrom cierpienia i okrucieństwa.

73. Gdy minął ten rok, w Atenach rozpoczął urzędowanie Korobjos³²⁰, w Rzymie władzę konsularną przejęli Kwintus Marcjusz i Publiusz Korneliusz³²¹. W tym czasie król Antygon pogrzebał z królewskimi honorami swojego zmarłego młodszego syna Fojnikosa³²², Demetriusza natomiast wezwał do siebie z Cypru³²³ i rozpoczął koncentrację sił pod Antygoneją. (2) Zdecydował bowiem, że wyprawi się na Egipt. I poprowadził swoją armię lądową przez Celesyrię³²⁴, mając pod swoją komendą ponad osiemdziesiąt tysięcy pieszych, osiem tysięcy

ἰππεῖς δὲ περὶ ὀκτακισχιλίους, ἐλέφαντας δὲ τρισὶ πλείους τῶν ὀγδοήκοντα· τῷ δὲ Δημητρίῳ παραδοὺς τὸν στόλον συνέταξε συμπαραπλεῖν ἅμα πορευομένη τῇ δυνάμει, παρεσκευασμένων νεῶν τῶν ἀπασῶν μακρῶν μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, πορίων δὲ στρατιωτικῶν ἑκατόν, ἐν οἷς ἐκομίζετο βελῶν πλῆθος. (3) τῶν δὲ κυβερνητῶν οἰομένων δεῖν ἀπομένειν τὴν τῆς Πλειάδος δύσιν δοκοῦσαν ἔσεσθαι μεθ' ἡμέρας ὀκτώ, τούτοις μὲν ἐπετίμησεν ὥς κατορρωδοῦσι τοὺς κινδύνους, αὐτὸς δὲ στρατοπεδεύων περὶ Γάζαν καὶ σπεύδων φθάσαι τὴν τοῦ Πτολεμαίου παρασκευὴν τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε δέχ' ἡμερῶν ἔχειν ἐπισίτισιν, ἐπὶ δὲ ταῖς καμήλοις ταῖς ἀθροισθείσαις ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐπέθηκε σίτου μυριάδας μεδίμνων τρισκαίδεκα καὶ χόρτου πλῆθος τοῖς τετράποσι· τά τε βέλη κομίζων τοῖς ζεύγεσι προῆγε διὰ τῆς ἐρήμου μετὰ κακοπαθείας διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τῶν τόπων τελματώδεις καὶ μάλιστα περὶ τὰ καλούμενα Βάραθρα.

74. Οἱ δὲ περὶ τὸν Δημήτριον ἐκ τῆς Γάζης ἐκπλεύσαντες περὶ μέσας νύκτας τὸ μὲν πρῶτον εὐδίας οὔσης ἐφ' ἡμέρας τινὰς ταῖς ταχυναυτούσαις ναυσὶν ἐρυμούλκουν τὰ στρατιωτικὰ πόρια· ἔπειτα τῆς Πλειάδος περικαταλαμβανούσης αὐτοὺς καὶ πνεύματος ἐπιγενομένου βορίου συνέβη πολλὰ τῶν τετρηρικῶν σκαφῶν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος κατενεχθῆναι παραβόλως ἐπὶ πόλιν Ῥαφίαν, οὗσαν δυσπροσόρμιστον καὶ τεναγώδη. (2) τῶν δὲ πλοίων τῶν κομίζόντων τὰ βέλη τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος συγκλυσθέντα διεφθάρη, τὰ δ' ἐπαλινδρόμησεν εἰς τὴν Γάζαν· τοῖς δὲ κρατίστοις τῶν σκαφῶν βιασάμενοι διέτειναν μέχρι τοῦ Κασίου. (3) τοῦτο δὲ τοῦ μὲν Νείλου διέστηκεν οὐ μακράν, ἀλίμενον δὲ ἐστὶ καὶ κατὰ τὰς χειμερίους περιστάσεις ἀπροσόρμιστον. διόπερ ἠναγκάζοντο τὰς ἀγκύρας ἀφέντες ὥς ἂν ἐν δυσὶ σταδίοις ἀπὸ τῆς γῆς ἀποσαλεύειν, ἅμα πολλοῖς περιεχόμενοι δεινοῖς· τοῦ μὲν γὰρ κλύδωνος ῥηγνυμένου τραχύτερον ἐκινδύνευον αὐτανδρα τὰ σκάφη συγκλυσθῆναι, τῆς δὲ γῆς οὔσης ἀπροσόρμιστου καὶ πολέμιας οὔτε ναῦς ἀκινδύνως ἦν προσπλεῖν οὔτε τοὺς ἄνδρας προσνήσασθαι, τὸ δὲ μέγιστον, ἐλελοίπει τὸ εἰς πότον αὐτοῖς ὕδωρ, εἰς τοιαύτην τε σπάνιν κατεκλείσθησαν ὥστε εἰ μίαν ἡμέραν ὁ χειμὼν ἐπέμεινεν, πάντες ἂν τῷ δίψει διεφθάρησαν. (4) ἐν ἀθυμίᾳ δ' ὄντων ἀπάντων καὶ προσδοκωμένης ἤδη τῆς ἀπωλείας τὸ μὲν πνεῦμα κατέπαυσεν, ἡ δὲ μετ' Ἀντιγόνου δύναμις καταντήσασα πλησίον τοῦ στόλου κατεστρατοπέδευσεν. (5) ἐκβάντες οὖν ἐκ τῶν σκαφῶν καὶ προσαναλαβόντες ἑαυτοὺς ἐν τῇ στρατοπεδείᾳ προσέμενον τῶν νεῶν τὰς ἀποσπασθείσας. διεφθάρη δ' ἐν τούτῳ τῷ σάλῳ τρία σκάφη τῶν πεντηρικῶν, ἐξ ὧν ἔνιοι τῶν ἀνδρῶν διενήξαντο πρὸς τὴν γῆν. ἔπειτα Ἀντίγονος μὲν προαγαγὼν τὴν δύναμιν πλησίον τοῦ Νείλου κατεστρατοπέδευσεν, ἀπέχων δύο σταδίου τοῦ ποταμοῦ.

jazdy i osiemdziesiąt trzy słonie. Flotę przekazał pod komendę Demetriusza, rozkazując mu, ażeby płynął, trzymając się maszerującej wzdłuż wybrzeża armii. Na wyprawę tę przygotował łącznie sto pięćdziesiąt wielkich okrętów oraz sto statków transportowych, na których wiozł znaczną ilość wyrzutni pocisków. (3) Kiedy sternicy wyrazili opinię, że należy poczekać na zachód Plejad³²⁵, który miał nastąpić w ciągu ośmiu dni, Antygon zarzucił im brak odwagi. Obozował wówczas w okolicach Gazy. Śpieszył się, ponieważ chciał uprzedzić przygotowania Ptolemeusza, rozkazał więc żołnierzom, aby zabrali zaopatrzenie na dziesięć dni, a na zgromadzone przez Arabów³²⁶ wielbłądy załadował sto trzydzieści tysięcy medymnów zboża i znaczne ilości paszy dla zwierząt, i wioząc maszyny wojenne na wozach, maszerował z wielkim trudem poprzez pustynię usianą mokradłami, szczególnie w rejonie nazywanym Barathra³²⁷.

74. Demetriusz tymczasem wypłynął z Gazy³²⁸ w środku nocy i początkowo, mając przez parę dni piękną pogodę, żeglował, holując statki transportowe za okrętami rozwijającymi dużą prędkość. Potem jednak zagarnęły ich Plejady. Powiał północny wiatr, znosząc niebezpiecznie wiele okrętów spośród floty czterzędowców w stronę miasta Rafii³²⁹, które, otoczone płycznami, nie miało własnego portu. (2) Ponieważ z drugiej strony część statków transportujących maszyny wojenne zalewana falami wzburzonego morza uległa zniszczeniu, inne zawróciły w kierunku Gazy. Najpotężniejszym z okrętów udało się jednak po ciężkiej żegludze dotrzeć do Kasion³³⁰. (3) Miejsce to, które leży w niedalekiej odległości od Nilu, pozbawione jest jednak portu, co sprawia, że w warunkach sztormowych lądowanie staje się tam niemożliwe. Dlatego też okręty musiały zarzucić kotwice w odległości około dwóch stadiów³³¹ od brzegu, pozostając na pełnym morzu, co narażało je na liczne niebezpieczeństwa. I gdy fala jeszcze się podniosła, okręty stanęły przed groźbą zatonięcia wraz z załogami. Ponieważ brzeg był niedostępny i pozostawał w ręku wroga, nie mógł tam bez ryzyka podpłynąć żaden okręt, nie byli też w stanie dopłynąć ludzie. Ale największe niebezpieczeństwo kryło się w tym, że zabrakło wody pitnej, co doprowadziło ludzi do tak wielkiego udręczenia, że gdyby sztorm potrwał jeszcze jeden dzień więcej, to zginęliby wszyscy z pragnienia. (4) Gdy wszyscy znajdowali się już w stanie całkowitego upadku ducha, oczekując rychłej zagłady, wiatr nagle ustał, po czym przybyły wojska prowadzone przez Antygona i rozbiły obóz w bliskiej odległości od okrętów. (5) Wtedy ludzie zeszli z pokładów na brzeg i w obozie doprowadzili się do porządku, oczekując na przybycie okrętów, które odłączyły się po drodze od sił głównych. W miejscu zakotwiczenia uległy zniszczeniu trzy okręty pięciorzędowe. Z załóg uratowali się tylko pojedynczy ludzie, płynąc wpław do brzegu. Następnie Antygon poprowadził dalej wojsko i rozbił obóz w pobliżu brzegów Nilu, w odległości dwóch stadiów od rzeki.

75. Πτολεμαῖος δὲ προκατεिल्φῶς τοὺς εὐκαιροτάτους τόπους ἀσφαλῆσι φυλακαῖς ἀπέστειλὲν τινὰς ἐν τοῖς κοντωτοῖς, παρακελευσάμενος προσπλεῖν πλησίον τῆς ἐκβάσεως καὶ κηρύττειν ὅτι δώσει τοῖς μεταβαλομένοις ἀπ' Ἀντιγόνου, τῶν μὲν ιδιωτῶν ἐκάστοις δύο μνᾶς, τοῖς δ' ἐφ' ἡγεμονίας τεταγμένοις τάλαντον. (2) γενομένων οὖν τῶν κηρυγμάτων τοιούτων ἐνέπεσέ τις ὁρμὴ πρὸς μετάθεσιν τοῖς μετ' Ἀντιγόνου μισθοφόροις, ἐν οἷς καὶ τῶν ἡγεμόνων πλείους ῥέπειν συνέβαινε δι' αἰτίας τινὰς εἰς τὸ μεταβολῆς ἐπιθυμεῖν. (3) πολλῶν δὲ πρὸς αὐτὸν αὐτομολούντων ὁ μὲν Ἀντίγονος ἐπιστήσας τῷ χεῖλει τοῦ ποταμοῦ τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ πολλὰ τῶν ὀξυβελικῶν τοὺς προσπλέοντας ἐν τοῖς κοντωτοῖς ἀνέστελλε· τῶν δ' αὐτομολούντων συλλαβὴν τινὰς δεινῶς ἠκίσατο, βουλόμενος καταπλήξασθαι τοὺς τῆς ὁμοίας ὁρμῆς ἀντεχομένους. (4) καὶ προσλαβὼν τὰ καθυστεροῦντα τῶν σκαφῶν προσέπλευσεν ἐπὶ τὸ καλούμενον Ψευδόστομον, νομίζων ἐνταῦθα δυνήσεσθαι τινὰς τῶν στρατιωτῶν ἀποβιβάσαι. εὐρὼν δὲ πρὸς αὐτῷ φυλακὴν ἰσχυρὰν καὶ τοῖς τε ὀξυβελῆσι καὶ τοῖς ἄλλοις παντοίοις βέλεσιν ἀνειργόμενος ἀπέπλευσε περικαταλαμβάνουσης νυκτός. (5) ἔπειτα παραγγείλας τοῖς κυβερνήταις ἀκολουθεῖν τῇ στρατηγίδι νηὶ προσέχοντας τῷ λαμπτήρι προσέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ Νείλου τὸ καλούμενον Φατιτικόν· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἐπειδὴ πολλαὶ τῶν νεῶν ἀπεπλανήθησαν, ἠναγκάσθη ταύτας περιμένειν καὶ τὰς μάλιστα ταχυναντούσας τῶν ἠκολουθηκυῶν ἐξαποστέλλειν ἐπὶ τὴν τούτων ζήτησιν.

76. Διόπερ χρόνου γενομένου πλείονος οἱ μὲν περὶ τὸν Πτολεμαῖον πυθόμενοι τὸν κατάπλου τῶν πολεμίων ἤκον ὀξέως βοηθήσοντες καὶ τὴν δύναμιν διασκευάσαντες ἔστησαν παρὰ τὸν αἰγιαλόν· ὁ δὲ Δημήτριος ἀποτυχὼν καὶ ταύτης τῆς ἐκβάσεως καὶ τὴν συνάπτουσαν παραλίαν ἀκούων ἔλεσι καὶ λίμναις ὠχυρῶσθαι φυσικῶς ἐπαλινδρόμει παντὶ τῷ στόλῳ. (2) εἴτ' ἐμπεσόντος βορέου λαμπροῦ καὶ τοῦ κλύδωνος εἰς ὕψος αἰρομένου τρία μὲν σκάφη τῶν τετρηρικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν πορίων τινὰ κατὰ τὸ αὐτὸ βιαιότερον ὑπὸ τοῦ κύματος ἐπὶ τὴν γῆν ἐξεβράσθη καὶ τοῖς περὶ τὸν Πτολεμαῖον ὑποχείρια κατέστη, αἱ δ' ἄλλαι ἐκβιασάμενων τῶν πληρωμάτων διεσώθησαν πρὸς τὴν Ἀντιγόνου στρατοπεδεῖαν. (3) τῶν δὲ περὶ τὸν Πτολεμαῖον διειληφότων πᾶσαν τὴν περὶ τὸν ποταμὸν ἐκβασιν φυλακαῖς ἰσχυραῖς καὶ πολλῶν μὲν σκαφῶν ποταμίων αὐτῷ παρεσκευασμένων, πάντων δὲ τούτων ἐχόντων βέλη παντοῖα καὶ τοὺς χρησομένους αὐτοῖς ἄνδρας οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον οὐ μετρίως ἠποροῦντο· (4) ἡ γὰρ ναυτικὴ δύναμις ἄχρηστος ἦν αὐτοῖς προκατεिल्μμένου τοῦ Πηλουσιακοῦ στόματος ὑπὸ τῶν πολεμίων, τὸ τε πεζὸν στράτευμα τὴν ὁρμὴν ἄπρακτον εἶχε τῷ μεγέθει τοῦ ποταμοῦ διειργόμενον, τὸ δὲ μέγιστον, ἡμερῶν ἤδη συχῶν διεληλυθυῶν ὑπολείπειν ἤδη συνέβαινε τὸν τε σῖτον καὶ τὰ χορτάσματα τοῖς κτήνεσι. (5) διὰ δὴ ταῦτα τῆς δυνάμεως ἀθυμούσης

75. Tymczasem Ptolemeusz, który już wcześniej obsadził najbardziej dogodnie przeprawy stałymi i mocnymi posterunkami, wysłał kilku swoich ludzi na płaskodennych łodziach, rozkazując im, aby podплыli blisko do ujścia i obwieścili, że tym, którzy odwrócą się od Antygona, da – każdemu ze zwykłych żołnierzy po dwie miny, natomiast oficerom po talencie. (2) Gdy to ogłoszono wśród zaciężnych Antygona, nastąpiło prawdziwe poruszenie, wywołane wolą przejścia na drugą stronę. Dotyczyło to również wielu oficerów z wojsk zaciężnych, którzy z pewnych przyczyn pragnęli zmiany stron. (3) Ponieważ wielu żołnierzy dezertowało, uchodząc do Ptolemeusza, Antygon rozmieścił u ujścia rzeki łuczników, procarzy, a także wiele wyrzutni ostrych pocisków i w ten sposób odpędził ludzi podплывających do obozu na łodziach. Kilku schwytanych dezertów poddał strasznym torturom, chcąc przerazić innych, którzy również myśleli o ucieczce. (4) Następnie podплыł do ujścia zwanego Pseudostomon³³², zabierając ze sobą te okręty, które przybyły z opóźnieniem. Sądził mianowicie, że tam właśnie będzie w stanie wysadzić na brzeg część swoich żołnierzy. (5) Gdy jednak odkrył, że blisko ujścia znajduje się silny oddział obrońców, a próbując lądowania, został odparty ogniem z wyrzutni ostrych pocisków i innych rodzajów machin, z nastaniem nocy odpłynął. Potem pożeglował w stronę ujścia Nilu zwanego Fatnitikon³³³, rozkazawszy sternikom, aby płynęli za okrętem flagowym, kierując się na światło pochodni. Kiedy nastał dzień i okazało się, że wiele okrętów zgubiło drogę, został zmuszony do pozostawienia na miejscu części towarzyszących mu okrętów, jednocześnie wysyłając najszybsze z nich na poszukiwanie zagubionych.
76. Wszystko to zabrało dużo czasu i sprawiło, że Ptolemeusz, który dowiedział się w porę o nadплыnięciu wrogów, szybko wyruszył z odsieczą i zdążył rozlokować swoje wojska wzdłuż wybrzeża. Z kolei Demetriusz, który w ogóle nie odnalazł tego ujścia, dowiedziawszy się ponadto, że okoliczne wybrzeża w sposób naturalny chronione są bagnami i rozlewiskami stojącej wody, zawrócił z całą flotą. (2) Gdy następnie powiał mocny północny wiatr, wywołując wysoką falę, trzy spośród okrętów trójrzędowych oraz podobnie transportowych³³⁴ zostało wyrzuconych na brzeg przez gwałtowne uderzenia fal, a tam dostały się w ręce Ptolemeusza. Pozostałe jednak, dzięki wysiłkom swoich załóg, bezpiecznie dotarły do obozu Antygona³³⁵. (3) W sytuacji, gdy Ptolemeusz obsadził silnymi oddziałami wszystkie nadające się do lądowania miejsca wzdłuż rzeki, a jednocześnie przygotował znaczną ilość statków rzecznych, które wyposażył w różnego rodzaju wyrzutnie pocisków obsługiwanych przez wprawnych artylerzystów, Antygon znalazł się w bardzo trudnym położeniu. (4) Wobec wcześniejszego obsadzenia ujścia peluzyńskiego przez wrogów, potęga jego floty morskiej okazała się bezużyteczna. Z kolei wojska piesze zostały zatrzymane przez szerokie wody rzeki, która stanęła na drodze ich marszu. Jednakże najgorszą przeszkodą okazały się zmniejszające się wraz z upływem dni zapasy żywności

παρακαλῶν τὸ στρατόπεδον καὶ τοὺς ἡγεμόνας Ἀντίγονος προέθηκε βουλὴν πότερον συμφέρει μένειν καὶ διαπολεμεῖν, ἢ νῦν μὲν ἐπανελθεῖν εἰς Συρίαν, ὕστερον δὲ κάλλιον παρασκευασμένους στρατεῦσαι καθ' ὃν ἂν χρόνον ἐλάχιστος ὁ Νεῖλος εἶναι δόξη. (6) πάντων δὲ κατενεχθέντων ἐπὶ τὸ τὴν ταχίστην ἀπιέναι παρήγγειλε τοῖς στρατιώταις ἀναξευγνύειν καὶ ταχὺ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Συρίαν, συμπαραπλέοντος αὐτῷ καὶ τοῦ στόλου παντός. Πτολεμαῖος δὲ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν πολεμίων περιχαρὴς γενόμενος καὶ θύσας τοῖς θεοῖς χαριστήρια τοὺς φίλους εἰστία λαμπρῶς. (7) καὶ πρὸς μὲν τοὺς περὶ Σέλευκον καὶ Λυσίμαχον καὶ Κάσανδρον ἔγραψε περὶ τῶν εὐτυχημάτων καὶ περὶ τοῦ πλήθους τῶν πρὸς αὐτὸν αὐτομολησάντων, αὐτὸς δὲ τὸ δεύτερον ἡγωνισμένος ὑπὲρ τῆς Αἰγύπτου καὶ νομίσας δορίκτητον ἔχειν τὴν χώραν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

77. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Διονύσιος ὁ τῆς Ἡρακλείας τῆς ἐν τῷ Πόντῳ τύραννος ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη τριάκοντα δύο, τὴν δὲ δυναστείαν διαδεξάμενοι οἱ υἱοὶ Ὀξάθρας καὶ Κλέαρχος ἥρξαν ἔτη ἑπτακαίδεκα. Κατὰ δὲ τὴν Σικελίαν Ἀγαθοκλῆς ἐπῆει τὰς ὑπ' αὐτὸν πόλεις ἀσφαλιζόμενος φρουραῖς καὶ χρήματα πραττόμενος· σφόδρα γὰρ εὐλαβεῖτο μήποτε διὰ τὰς γεγενημένας περὶ αὐτὸν ἀτυχίας ὁρμήσωσιν οἱ Σικελιῶται πρὸς τὴν αὐτονομίαν. (2) καθ' ὃν δὴ χρόνον Πασιφίλος ὁ στρατηγός, ἀκούσας τὴν τῶν Ἀγαθοκλέους υἱῶν ἀναίρεσιν καὶ τὰ περὶ τὴν Λιβύην ἐλαττώματα, τοῦ μὲν δυνάστου κατεφρόνησε, πρὸς δὲ Δεινοκράτην ἀποστὰς καὶ φιλίαν αὐτῷ συνθέμενος τὰς τε πόλεις ὥς ἦν πεπιστευμένος διακατέσχεν καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ δύναμιν ἐλπίσι ψυχαγωγήσας ἄλλοτρίαν κατεσκεύασε τοῦ τυράννου. (3) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς πανταχόθεν τῶν ἐλπίδων περικοπτομένων οὕτως ἐταπεινώθη τὴν ψυχὴν ὥστε διαπρεσβεύσασθαι πρὸς Δεινοκράτην καὶ παρακαλεῖν ἐπὶ τοῖσδε συνθήκας ποιήσασθαι, ἐκχωρῆσαι μὲν τῆς δυναστείας Ἀγαθοκλέα, παραδοῦναι δὲ τὰς Συρακούσας τοῖς πολίταις καὶ μηκέτι εἶναι φυγάδα Δεινοκράτην, ἐξαίρετα δὲ δοθῆναι τῶν ἐρυμάτων Ἀγαθοκλεῖ δύο, Θέρμα καὶ Κεφαλοίδιον καὶ τὴν χώραν τὴν τούτων.
78. Θαυμάσαι δ' ἂν τις εἰκότως ἐν τούτοις πῶς Ἀγαθοκλῆς, ὑποστατικὸς ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι γενόμενος καὶ μηδέποθ' ἑαυτὸν ἐν ταῖς ἐσχάταις προσδοκίαις ἀπελίπας, τότε δειλωθεὶς ἀκονιτὶ παρεχώρησε τοῖς πολεμίοις τῆς τυραννίδος, ὑπὲρ ἧς πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους προηγωνίσαστο, καὶ τὸ πάντων παραλογώτατον, Συρακουσσῶν τε κυριεύσας καὶ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ ναῦς καὶ χρήματα κεκτημένος καὶ δύναμιν σύμμετρον, ἐξησθένησε τοῖς λογισμοῖς, οὐδὲν τῶν γενομένων περὶ Διονύσιον τὸν τύραννον μνησθεῖς. (2) τούτου γάρ ποτε συνδιωχθέντος εἰς περίστασιν ὁμολογουμένως ἀπεγνωσμένην καὶ διὰ

i paszy dla zwierząt. (5) Widząc spowodowany tymi trudnościami upadek ducha wśród swoich żołnierzy, Antygon zwołał wojsko³³⁶ oraz oficerów i przedstawił im pod rozagę, czy warto, pozostając w Egipcie, nadal prowadzić wojnę, czy też jeszcze dzisiaj powrócić do Syrii, aby potem, lepiej przygotowawszy się do wyprawy, wyruszyć w czasie, kiedy według wszelkiego prawdopodobieństwa Nil będzie najwęższy. (6) Ponieważ wszyscy skłaniali się do myśli o jak najszybszym powrocie, rozkazał żołnierzom ruszać w drogę i w ten sposób szybko powrócił do Syrii wraz z całą flotą, która płynęła równolegle wzdłuż brzegu. Ptolemeusz tymczasem pod wpływem wielkiej radości, która ogarnęła go po odejściu wrogów, złożył bogom ofiary dziękczynne, a swoich przyjaciół ugościł wspaniałymi ucztami. (7) Do Seleukosa, Lizymacha i Kasandra³³⁷ napisał o swoich sukcesach i znacznej ilości dezertów z wojsk Antygona, którzy zasilili jego szeregi. Zwyciężywszy już po raz drugi w walce o Egipt, uznał ten kraj za swoją zdobycz wojenną i w takich nastrojach powrócił do Aleksandrii.

77. W tym samym czasie zmarł po trzydziestu dwóch latach rządów Dionizjusz, tyran Heraklei Pontyjskiej³³⁸. Panowanie przejęli po nim synowie, Oksatras i Klearch, którzy panowali siedemnaście lat³³⁹. Tymczasem na Sycylii³⁴⁰ Agatokles wizytował jedno po drugim miasta, które podlegały jego władzy, zabezpieczał je załogami wojskowymi i ściągał pieniądze. Obawiał się bardzo, że w wyniku nieszczęść, które go dotknęły, Sycyliejczycy znowu ruszą do walki o wolność. (2) I właśnie wtedy jego strateg Pasifilos³⁴¹, na wieść o zamordowaniu synów Agatoklesa oraz jego niepowodzeniach w Libii, pogardził łaskami władcy i przeszedł na stronę Dejnokratesa³⁴². Zawarł z nim układ sojuszniczy, utrzymując w swoich rękach powierzone mu miasta. Znajdujące się pod jego komendą wojska zwiódł obietnicami, nastawiając je wrogo wobec tyrana. (3) Wobec całkowitej ruiny swoich planów, Agatokles tak bardzo podupadł na duchu, że wysłał do Dejnokratesa posłów, prosząc go o zawarcie układu pokojowego³⁴³ na następujących warunkach: a więc Agatokles zrzeknie się władzy, przekazując Syrakuzy obywatelom, Dejnokrates powróci z wygnania, natomiast Agatokles dostanie pod swoją władzę dwie wybrane twierdze – Termę i Kefalojdion³⁴⁴ – wraz z przyległymi ziemiami.

78. W tym miejscu słusznie mógłby ktoś zapytać zdziwiony, jak to się mogło stać, że człowiek, który wykazywał się zdecydowaniem w każdej sytuacji, który nawet w okolicznościach rokujących najgorzej nigdy nie stracił wiary w siebie, wówczas, ogarnięty lękiem, ustąpił władzy swoim wrogom bez walki, tej władzy, o którą stoczył tyle i tak wielkich bitew. Jednak w całej tej sprawie najbardziej zaskakuje fakt niezwyklego osłabienia władz umysłowych u człowieka, który przecież nadal dzierżył władzę w Syrakuzach oraz innych miastach, posiadał flotę wojenną i pieniądze, a także proporcjonalnie dużą

τὸ μέγεθος τῶν ἐπηρτημένων κινδύνων ἀπελπίσαντος μὲν τὰ κατὰ τὴν δυναστείαν, μέλλοντος δ' ἐκ τῶν Συρακουσσῶν ἐξιππεύειν πρὸς ἐκούσιον φυγὴν, Ἐλωρις ὁ πρεσβύτατος τῶν φίλων ἐπιλαβόμενος τῆς ὀρμῆς “ Διονύσιε,” φησὶν, “ καλὸν ἐντάφιον ἢ τυραννίς.” (3) παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ ὁ κηδεστὴς Μεγακλῆς ἀπεφώνητο πρὸς αὐτόν, εἰπὼν ὅτι δεῖ τὸν ἐκ τυραννίδος ἐκπίπτοντα τοῦ σκέλους ἐλκόμενον ἀπιέναι καὶ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἀπαλλάττεσθαι. ὑπὸ δὲ τούτων τῶν παρακλήσεων ὁ Διονύσιος μετεωρισθεὶς ἐνεκαρτέρησε πᾶσι τοῖς δοκοῦσιν εἶναι δεινοῖς καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν μείζονα κατεσκεύασεν, αὐτὸς δὲ ἐν τοῖς ταύτης καλοῖς ἐγγηράσας ἀπέλιπε τοῖς ἐκγόνοις μεγίστην τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην δυναστείαν.

79. Ἀγαθοκλῆς δ' ἐπ' οὐδενὶ τούτων μετεωρισθεὶς οὐδὲ τὰς ἀνθρωπίνας ἐλπίδας ἐξελέγξας τῇ πείρᾳ τηλικαύτην ἀρχὴν ἐκδοτὸν ἐποίει ταύταις ταῖς ὁμολογίαις. ταύτας δ' ἀσυντελέστους συνέβη γενέσθαι τῇ μὲν Ἀγαθοκλέους προαίρεσει κυρωθείσας, διὰ δὲ τὴν Δεινοκράτους πλεονεξίαν μὴ προσδεχθείσας. (2) οὗτος γὰρ μοναρχίας ὧν ἐπιθυμητὴς τῆς μὲν ἐν ταῖς Συρακούσαις δημοκρατίας ἀλλότριος ἦν, τῇ δὲ ἡγεμονίᾳ τῇ τότε οὔσῃ περὶ αὐτὸν εὐαρεστεῖτο· ἀφηγεῖτο γὰρ πεζῶν μὲν πλειόνων ἢ δισμυρίων, ἱππέων δὲ τρισχιλίων, πόλεων δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων, ὥστε αὐτὸν μὲν καλεῖσθαι τῶν φυγάδων στρατηγόν, τῇ δ' ἀληθείᾳ βασιλικὴν ἔχειν ὑπεροχὴν, τῆς ἐξουσίας οὔσης περὶ αὐτὸν αὐτοκράτορος. (3) εἰ κατέλθοι δ' εἰς τὰς Συρακούσας, πάντως ἀναγκαῖον ἂν ἦν ἰδιώτην ὑπάρχειν καὶ ἓνα τῶν πολλῶν ἀριθμεῖσθαι, τῆς αὐτονομίας ἀγαπῶσης τὴν ἰσότητά, ἐν τε ταῖς χειροτονίαις ὑπὸ τοῦ τυχόντος δημαγωγοῦ παρευημερεῖσθαι, τοῦ πλήθους ἀντικειμένου ταῖς ὑπεροχαῖς τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀγόντων παρρησίαν. διόπερ Ἀγαθοκλῆς μὲν δικαίως ἂν λέγοιτο λελοιπέναι τὴν τῆς τυραννίδος τάξιν, Δεινοκράτης δ' αἴτιος εἶναι νομίζοιτο τῶν ὕστερον τῷ δυνάστῃ κατορθωθέντων. (4) οὗτος γάρ, συνεχῶς Ἀγαθοκλέους διαπρεσβευομένου περὶ τῶν ὁμολογιῶν καὶ δεομένου συγχωρῆσαι τὰ δύο φρούρια πρὸς καταβίωσιν, αἰεὶ προφάσεις εὐλόγους κατεσκεύαζε, δι' ὧν διέκοπτε τὰς ἐλπίδας τῶν ὁμολογιῶν, ποτὲ μὲν ἀποφαινόμενος ἐκ Σικελίας αὐτὸν ἀπαλλάττεσθαι, ποτὲ δὲ τὰ τέκνα πρὸς ὀμηρίαν αἰτῶν. (5) ὁ δ' Ἀγαθοκλῆς γνούς αὐτοῦ τὴν ἐπίνοιαν πρὸς μὲν τοὺς φυγάδας διεπέμπετο κατηγορῶν τοῦ Δεινοκράτους ὡς διακωλύοντος αὐτοῦ τυχεῖν αὐτοῦς τῆς αὐτονομίας, πρὸς δὲ Καρχηδονίους πρεσβευτὰς ἀποστείλας συνέθετο τὴν εἰρήνην ἐφ' οἷς τὰς πόλεις κομίσασθαι τοὺς Φοίνικας πάσας τὰς πρότερον ὑπ' αὐτοὺς γεγενημένας· ἀντὶ δὲ τούτων ἔλαβε παρὰ Καρχηδονίων χρυσίον μὲν εἰς ἀργυρίου λόγον ἀναγόμενον τρια-

armię lądową. Zapomniawszy więc o wszystkim, co przydarzyło się tyranowi Dionizjuszowi. (2) Gdy mianowicie ów Dionizjusz, przygnieciony nieszczęściami znalazł się w sposób oczywisty w sytuacji bez wyjścia i śmiertelnie zagrożony ze wszystkich stron zwątpił w możliwość dalszego sprawowania władzy, w związku z czym zamierzał na koniu wyjechać z Syrakuz, udając się na dobrowolne wygnanie, powstrzymał go najstarszy z jego przyjaciół Heloris, mówiąc do niego: „Dionizjuszu, władza tyrana to piękny całun!”³⁴⁵. (3) Bardzo podobnie wyraził tę myśl również jego szwagier Megakles, zwracając się do niego w następujących słowach: „Tyran traci swoją władzę dopiero w chwili, kiedy wloką go za nogi, nigdy nie porzuca jej z własnej woli”. Podniesiony na duchu tymi zachętami, Dionizjusz mężnie stawiał czoła wyzwaniom, które zdawały się wróżyć mu jak najgorzej i jeszcze bardziej wzmocnił swoją władzę. Zestarzał się wśród bogactw, które przyniosło mu jego panowanie, a swoim potomkom pozostawił najpotężniejsze państwo w Europie.

79. Natomiast Agatokles, który nie znalazł w swoim otoczeniu żadnego pocieszenia i nawet nie spróbował, po ludzku rzecz biorąc, oszacować swoich szans, odwołując się do doświadczenia, które zdobył, oddaje swoją tak przecież znaczną władzę na mocy układów pokojowych. Tak się jednak stało, że do zawarcia układu pokojowego na warunkach zaproponowanych przez Agatoklesa z własnej inicjatywy nie doszło, gdyż przeszkodą okazała się zachłanność Dejнокratesa. (2) Pożądał on bowiem władzy absolutnej, był więc przeciwnikiem syrakuzńskiej demokracji, znajdując upodobanie we władzy, jaką wówczas posiadał, a miał pod swoją komendą ponad dwadzieścia tysięcy pieszych, trzy tysiące konnych i wiele dużych miast. Stąd też, aczkolwiek tytułowano go strategiem wygnańców, to faktycznie miał on władzę królewską, gdyż dysponował potęgą suwerennego władcy. (3) Jeśliby natomiast wrócił do Syrakuz, stałby się nieuchronnie jednym z wielu, po prostu zwykłym obywatelem, ponieważ demokracja ceni sobie równość wobec prawa. W czasie głosowań przegrywałaby z pierwszym lepszym demagogiem, ponieważ tłum przeciwny jest ludziom wybitnym, jeśli zabierają głos w sprawach publicznych. Tak więc śmiało można powiedzieć o Agatoklesie, że złożył swoją władzę tyrana, gdy jednocześnie można twierdzić, że to Dejнокrates winien jest późniejszym sukcesom władcy. (4) Gdy bowiem Agatokles wysłał do niego poselstwo za poselstwem w sprawie układów pokojowych, prosząc, aby zgodził się na przyznanie mu dwóch zamków na resztę życia, Dejнокrates zawsze zasłaniał się jakimiś ładnie brzmiącymi wykrętami, przez co zniszczył nadzieje na zawarcie pokoju. Raz bowiem domagał się, aby Agatokles opuścił Sycylię, innym razem żądał jego dzieci jako zakładników. (5) Gdy więc Agatokles zorientował się w jego rzeczywistych zamiarach, wysłał do emigrantów posłów, oskarżając Dejno-

κοσίων ταλάντων, ὥς δὲ Τίμαιός φησιν, ἑκατὸν πενήκοντα, σίτου δὲ μεδίμων
εἴκοσι μυριάδας.

Καὶ τὰ μὲν περὶ Σικελίαν ἐν τούτοις ἦν.

80. Κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν Σαμνῖται μὲν Σώραν καὶ Καλατίαν πόλεις Ῥωμαίοις
συμμαχοῦσας ἐκπολιορκήσαντες ἐξηνδραποδίσαντο· οἱ δ' ὕπατοι δυνάμεσιν
ἀδραῖς εἰς τὴν Ἰαπυγίαν ἐμβαλόντες πλησίον Σιλβίου πόλεως κατεστρατοπέ-
δευσαν. (2) φρουρουμένης δὲ αὐτῆς ὑπὸ Σαμνιτῶν συνεστήσαντο πολιορκίαν
ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας καὶ κατὰ κράτος ἐλόντες αἰχμάλωτα σώματα πλείω τῶν
πεντακισχιλίων ἔλαβον καὶ τῶν ἄλλων λαφύρων ἱκανόν τι πλῆθος. (3) ἀπὸ
δὲ τούτων γενόμενοι τὴν τῶν Σαμνιτῶν χώραν ἐπῆλθον δενδροτομοῦντες καὶ
πάντα τόπον καταφθείροντες· πολλὰ γὰρ ἔτη τῆς Ῥώμης πρὸς τοῦτο τὸ ἔθνος
διαπολεμούσης ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἠλπίζον τῶν ἐπὶ τῆς χώρας κτήσεων στε-
ρήσαντες τοὺς πολεμίους ἀναγκάσειν εἶξαι τοῖς ὑπερέχουσιν. (4) διὸ καὶ πέντε
μῆνας καταναλώσαντες εἰς τὴν τῆς πολεμίας γῆς καταφθορὰν τάς τε ἐπαύλεις
σχεδὸν ἀπάσας ἐπυρπόλησαν καὶ τὴν χώραν ἐξηγρίωσαν, ἀφανίσαντες πᾶν
τὸ δυνάμενον ἐνεγκεῖν ἡμερον καρπόν. μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς μὲν Ἀναγνίταις
ἀδικήματα ποιοῦσι πόλεμον κατήγγειλαν, Φρουσίνωνα δὲ ἐκπολιορκήσαντες
ἀπέδοντο τὴν χώραν.

81. Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦρχεν Εὐξένιππος, ἐν
Ῥώμῃ δ' ὑπῆρχον ὕπατοι Λεύκιος Ποστούμιος καὶ Τιβέριος Μινούκιος. ἐπὶ
δὲ τούτων Ῥοδίοις ἐνέστη πόλεμος πρὸς Ἀντίγονον διὰ τοιαύτας τινὰς αἰτίας.
(2) ἡ πόλις ἢ τῶν Ῥοδίων ἰσχύουσα ναυτικαῖς δυνάμεσι καὶ πολιτευομένη κάλ-
λιστα τῶν Ἑλλήνων περιμάχητος τοῖς δυνάσταις καὶ βασιλεῦσιν ἦν, ἐκάστου
σπεύδοντος εἰς τὴν αὐτοῦ φιλίαν προσλαμβάνεσθαι. προορωμένη δὲ πόρρωθεν
τὸ συμφέρον καὶ πρὸς ἅπαντας κατ' ἰδίαν συντιθεμένη τὴν φιλίαν τῶν πρὸς
ἀλλήλους τοῖς δυνάσταις πολέμων οὐ μετεῖχεν. (3) διόπερ συνέβαινεν αὐτὴν
τιμᾶσθαι μὲν ὑφ' ἐκάστου βασιλικαῖς δωρεαῖς, ἄγουσαν δὲ πολὺν χρόνον
εἰρήνην μεγάλην ἐπίδοσιν λαβεῖν πρὸς αὔξησιν· ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ προεληλύθει
δυνάμεως ὥσθ' ὑπὲρ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἰδίᾳ τὸν πρὸς τοὺς πειρατὰς πόλεμον
ἐπαναιρεῖσθαι καὶ καθαρὰν παρέχεσθαι τῶν κακούργων τὴν θάλατταν, τὸν δὲ
πλείστον ἰσχύσαντα τῶν μνημονευομένων Ἀλέξανδρον προτιμήσαντ' αὐτὴν
μάλιστα τῶν πόλεων καὶ τὴν ὑπὲρ ὅλης τῆς βασιλείας διαθήκην ἐκεῖ θέσθαι
καὶ ἄλλα θαυμάζειν καὶ προάγειν εἰς ὑπεροχὴν. (4) οἱ δ' οὖν Ῥόδιοι πρὸς
πάντας τοὺς δυνάστας συντεθειμένοι τὴν φιλίαν διετήρουν μὲν ἑαυτοὺς ἐκτὸς
ἐγκλήματος δικαίου, ταῖς δ' εὐνοίαις ἔρεπον μάλιστα πρὸς Πτολεμαῖον· συνέ-
βαινε γὰρ αὐτοῖς τῶν τε προσόδων τὰς πλείστας εἶναι διὰ τοὺς εἰς Αἴγυπτον

kratesa, że to on właśnie stoi na drodze do odzyskania przez nich wolności. Wysłał również poselstwo do Kartagińczyków i zawarł z nimi układ pokojowy, na mocy którego Fenicjanie odzyskiwali wszystkie miasta, które wcześniej znajdowały się pod ich władzą. W zamian za to otrzymał od Kartagińczyków złoto w ilości trzystu talentów według miary srebra lub, jak pisze Timajos³⁴⁶, stu pięćdziesięciu, a ponadto dwieście tysięcy medymnów zboża. Takie oto wydarzenia miały miejsce w tym czasie na Sycylii³⁴⁷.

80. W Italii³⁴⁸ natomiast Samnici zdobyli³⁴⁹ sprzymierzone z Rzymianami miasta Sorę³⁵⁰ i Atię³⁵¹, a ludność uprowadzili do niewoli. Wtedy konsulowie wkroczyli ze znacznymi siłami do Japygii³⁵² i rozbili obóz blisko Silwium³⁵³. (2) Ponieważ miasto było obsadzone przez załogę samnicką, oblężenie trwało długo. Zdobyli je szturmem i wzięli do niewoli ponad pięć tysięcy jeńców i znaczną ilość wszelkiego rodzaju łupów. (3) Następnie weszli do kraju Samnitów, wycinając drzewa i niszcząc wszystko wokół. Mieli bowiem nadzieję, że po długoletnich wojnach o hegemonię, które prowadzili z tym plemieniem, pozbawią wrogów zasobów czerpanych ze swojego kraju i w konsekwencji zmuszą ich do uległości wobec silniejszych. (4) Stąd też przez pięć miesięcy niszczyli nieprzyjacielską ziemię, spalili prawie wszystkie zagrody i wyludnili kraj, unicestwiając wszystko, co mogły przynieść rola lub hodowla. Potem wypowiedzieli wojnę Anagnitom³⁵⁴, którzy postępowali niesprawiedliwie, a po zdobyciu Frusino³⁵⁵ kraj rozdzielili.

81. Gdy upłynął ten rok, w Atenach objął urząd Euksenippos³⁵⁶, w Rzymie konsulami zostali Lucjusz Postumiusz i Tyberiusz Minucjusz³⁵⁷. W okresie ich urzędowania doszło do wojny Rodyjczyków z Antygonem, z przyczyn które teraz przedstawię w zarysie³⁵⁸. (2) Państwo Rodyjczyków było prawdziwą morską potęgą, a że rządziło się najlepiej ze wszystkich państw helleńskich, stało się przedmiotem zabiegów ze strony królów i władców, z których każdy starał się pozyskać Rodos jako swojego sojusznika. Rodyjczycy, którzy od dawna zdawali sobie sprawę z korzyści, jakie niesie ze sobą taka sytuacja, zawarli ze wszystkimi odrębne sojusze o przyjaźni, trzymając się z daleka od wojen, które władcy toczyli między sobą. (3) Skutkiem tego Rodos, obdarowywana królewskimi darami przez każdego z władców, bogaciła się, czerpiąc wielkie korzyści ze stanu długotrwałego pokoju. I doszła do takiej potęgi, że sama jedna w obronie Hellenów podjęła wojnę z piratami i oczyściła morze z tych złoczyńców. Co więcej, najpotężniejszy władca jakiego znamy – Aleksander, który miasto to cenił ponad wszystkie inne, właśnie tam złożył swój testament dotyczący całego królestwa³⁵⁹, zawsze Rodos podziwiał i wyróżniał swoją łaską. (4) Rodyjczycy więc zawarli traktaty o przyjaźni ze wszystkimi i pilnie zważali, aby pozostawać poza wszelkimi podejrzeniami. Jednak największą życzliwością darzyli Ptolemeusza. Otóż naj-

πλέοντας ἐμπόρους καὶ τὸ σύνολον τρέφεσθαι τὴν πόλιν ἀπὸ ταύτης τῆς βασιλείας.

82. Ὁ δὴ συνορῶν ὁ Ἀντίγονος καὶ σπεύδων αὐτοὺς ἀποσπάσαι τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐπιλοκῆς τὸ μὲν πρῶτον πρεσβευτὰς ἀπέστειλε καθ' ὃν καιρὸν ὑπὲρ τῆς Κύπρου διεπολέμει πρὸς Πτολεμαῖον, ἀξιῶν αὐτῷ συμμαχεῖν καὶ ναῦς συναποστεῖλαι τῷ Δημητρίῳ· (2) οὐ προσεχόντων δ' αὐτῶν ἀπέστειλέ τινα τῶν στρατηγῶν μετὰ νεῶν, συντάξας τοὺς πλέοντας εἰς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ῥόδου κατάγειν καὶ περιαιρεῖσθαι τὰ φορτία. τούτου δ' ἐκβληθέντος ὑπὸ τῶν Ῥοδίων φήσας αὐτοὺς ἀδίκου κατῆρχθαι πολέμου διηπειλήσατο πολιορκήσκειν δυνάμεσιν ἄδραϊς τὴν πόλιν. οἱ δὲ Ῥόδιοι τὸ μὲν πρῶτον ἐψηφίσαντο μεγάλας αὐτῷ τιμὰς καὶ πέμψαντες πρέσβεις ἠξίουεν μὴ βιάσασθαι τὴν πόλιν προπεσεῖν παρὰ τὰς συνθήκας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς Πτολεμαῖον. (3) τραχύτερον δὲ τοῦ βασιλέως ἀπαντῶντος καὶ τὸν υἱὸν Δημήτριον ἐκέμψαντος μετὰ δυνάμεως καὶ πολιορκητικῶν ὀργάνων φοβηθέντες τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βασιλέως τὸ μὲν πρῶτον ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Δημήτριον, φήσαντες συμπολεμήσειν Ἀντιγόνῳ πρὸς Πτολεμαῖον· ὥς δ' ἐκεῖνος ὁμήρους ἑκατὸν ἤτει τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ τοῖς λιμέσι δέχεσθαι τὸν στόλον προσέταττεν, ὑπολαβόντες ἐπιβουλεύειν αὐτὸν τῇ πόλει, τὰ πρὸς πόλεμον παρεσκευάζοντο. (4) Δημήτριος δὲ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἀθροίσας εἰς τὸν ἐν Λωρύμοις λιμένα στόλον ἐξήρτυε πρὸς τὸν ἐπίπλουν τὸν ἐπὶ τὴν Ῥόδον. εἶχε δὲ ναῦς μακρὰς μὲν παντοίας μεγέθει διακοσίας, ὑπηρετικά δὲ πλείω τῶν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα· ἐν δὲ τούτοις ἐκομίζοντο στρατιῶται βραχὺ λειπόμενοι τῶν τετρακισμυρίων σὺν ἱππεύσι καὶ τοῖς συμμαχοῦσι πειραταῖς. ὑπῆρχε δὲ καὶ βελῶν παντοίων πλῆθος καὶ πάντων τῶν πρὸς πολιορκίαν χρησίμων μεγάλη παρασκευή. (5) χωρὶς δὲ τούτων ἰδιωτικὰ πόρια συνηκολούθει τῶν ταῖς ἀγοραῖς χρωμένων βραχὺ λειπόμενα τῶν χιλίων· πολλὰ γὰρ ἔτη τῆς χώρας τῆς Ῥοδίων ἀπορθητοῦ γεγεννημένης συνέρρει πανταχόθεν πλῆθος τῶν εἰωθότων ὠφελείας ἰδίας ἡγεῖσθαι τὰ τῶν πολεμουμένων ἀτυχήματα.

83. Ὁ μὲν οὖν Δημήτριος ὥσπερ εἷς τινα ναυμαχίαν ἐκτάξας τὸν στόλον καταπληκτικῶς προηγεῖσθαι μὲν ἐποίησε τὰς μακρὰς ναῦς, ἐχούσας ἐπὶ ταῖς πρῶραις τοὺς τρισπιθᾶμους τῶν ὀξυβελῶν, ἐπακολουθεῖν δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ τὰς ἱππηγούς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν ταῖς εἰρεσίαις χρωμένων, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τὰ τῶν πειρατῶν πόρια καὶ τὰ τῶν ἐμπόρων καὶ ἀγοραίων, ὑπεράγοντα τῷ πλήθει, καθάπερ προεῖρηται, ὥστε πάντα τὸν ἀνὰ μέσον τόπον τῆς τε νήσου καὶ τῆς ἀντικειμένης παραλίας συμπληρωμένον φαίνεσθαι τοῖς πλοίοις καὶ πολὺν φόβον καὶ κατάπληξιν παρέχεσθαι τοῖς ἀπὸ τῆς πόλεως θεωροῦσιν. (2) οἱ μὲν γὰρ στρατιῶται τῶν Ῥοδίων διειληφότες τὰ τεῖχη τὸν ἐπίπλουν ἐκαρᾶδόκουν τῶν πολεμίων, πρεσβῦται δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ τῶν οἰκῶν ἀφεώρων, οὔσης τῆς πόλεως θεατροειδοῦς, πάντες δὲ τό τε μέγεθος

większe dochody czerpali z handlu morskiego z Egiptem i w ogóle utrzymanie miasta opierało się na żywności płynącej z tego właśnie królestwa.

82. Antygon, który dobrze to rozumiał i w związku z tym próbował odciągnąć ich od związku z Ptolemeuszem, najpierw w okresie, kiedy prowadził wojnę z Ptolemeuszem o Cypr, wysłał posłów, domagając się, aby zawarli z nim przymierze sojusznicze i dostarczyli okrętów Demetriuszowi. (2) Gdy ci nie posłuchali, wysłał jednego ze swoich strategów z okrętami, rozkazując mu, aby zatrzymywał statki płynące z Rodos do Egiptu i konfiskował towary. Gdy ten został przez Rodyjczyków przepędzony, Antygon powiedział, że łamiąc układ pokojowy, rozpoczęli wojnę, i zagroził oblężeniem miasta z użyciem dużych sił wojskowych. W odpowiedzi Rodyjczycy początkowo na mocy uchwał obsypali go zaszczytami i wysłali poselstwo, prosząc, aby nie zmuszał miasta do wojny z Ptolemeuszem wbrew traktatowi o przyjaźni³⁶⁰. (3) Gdy jednak król udzielił im szorstkiej odpowiedzi, a następnie wyprawił syna Demetriusza z wojskami i sprzętem oblężniczym, przestraszyli się przeważającej potęgi króla i najpierw wysłali posłów do Demetriusza, którzy oświadczyli, że będą walczyć u boku Antygona z Ptolemeuszem. Kiedy jednak zażądał on stu zakładników spośród najdostojniejszych obywateli miasta i rozkazał otworzyć porty dla swojej floty, doszli do przekonania, że kryje się w tym jakiś podstęp i zaczęli przygotowywać się do wojny. (4) Demetriusz zebrał wszystkie swoje siły w Loryma³⁶¹ i przygotował się do wypłynięcia przeciw Rodos. Miał dwieście dużych okrętów o różnej wielkości, okrętów pomocniczych ponad sto siedemdziesiąt. Okręty te transportowały niewiele mniej niż czterdzieści tysięcy żołnierzy wraz z konnicą i sprzymierzonymi z nim korsarzami. Było tam również wiele różnorodnych wyrzutni pocisków i znaczna ilość wszelkiego sprzętu oblężniczego. (5) Flocie wojennej towarzyszyły prywatne statki handlowe w liczbie niewiele mniejszej niż tysiąc. Ponieważ od wielu lat nikt nie spustoszył ziemi Rodyjczyków, zbiegł się zewsząd tłum tych, którzy nie szczęcia ludzi ogarniętych wojną uważają za źródło zysku.
83. Demetriusz tymczasem uszykował flotę tak, jakby przygotowywał się do bitwy morskiej. Na początku ustawił budzące lęk wielkie okręty z wyrzutniami długich na trzy piędzie ostrych pocisków na dziobach, za nimi kazał płynąć okrętom transportującym wojska piesze i konne. Holowały ich okręty poruszane wiosłami. Koło nich płynęły statki pirackie, a także statki kupców i handlarzy, przewożące liczbą okręty wojenne, o czym była już mowa wcześniej. Wszystko to sprawiło, że cały akwen w środku pomiędzy wyspą a przeciwległym wybrzeżem wydawał się wypełniony okrętami, widok, który budził wielki strach i przerażenie u ludzi patrzących na to z miasta. (2) Rozstawieni na murach miasta żołnierze rodyjscy pilnie obserwowali nadpływającą armadę nieprzyjacielską. Starcy i kobiety patrzyli z domów, ponieważ miasto ma kształt teatru³⁶². Wszyscy,

τοῦ στόλου καὶ τὴν αὐγὴν τῶν ἀποστιλβόντων ὄπλων καταπληττόμενοι περὶ τῶν ὄλων οὐ μετρίως ἡγωνίων. (3) εἴθ' ὁ μὲν Δημήτριος κατέπλευσεν εἰς τὴν νῆσον, ἀποβιβάσας δὲ τὴν δύναμιν κατεστρατοπέδευσεν πλησίον τῆς πόλεως, ἐκτὸς βέλους ποιησάμενος τὴν παρεμβολήν. εὐθὺς δὲ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν ἄλλων τοὺς εὐθέτους ἐξέπεμψε πορθήσοντας τὴν νῆσον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (4) ἐδενδροτόμησε δὲ καὶ τὴν πλησίον χώραν καὶ καθεῖλε τὰς ἐπαύλεις, ἐξ ὧν ὠχύρωσε τὴν στρατοπεδείαν, περιλαβὼν τριπλῶ χάρακι καὶ σταυρώμασι πυκνοῖς καὶ μεγάλοις, ὥστε τὴν τῶν πολέμιων βλάβην γίνεσθαι τῶν ἰδίων ἀσφάλειαν. μετὰ δὲ ταῦτα πάσῃ τῇ δυνάμει καὶ τοῖς πληρώμασιν ἔχωσεν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις τὸ μεταξὺ τῆς πόλεως διαλεῖπον πρὸς τὴν ἔκβασιν καὶ κατεσκεύασε λιμένα ταῖς ναυσὶν ἄρκοῦντα.

84. Οἱ δὲ Ῥόδιοι μέχρι μὲν τινος πρέσβεις ἐκπέμποντες ἤξιουν μηδὲν πρᾶξαι κατὰ τῆς πόλεως ἀνέκεστον· ὥς δ' οὐδεὶς αὐτοῖς προσεῖχεν, ἀπογνόντες τὰς διαλύσεις ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς πρὸς Πτολεμαῖον καὶ Λυσίμαχον καὶ Κάσανδρον, ἀξιοῦντες βοηθεῖν, ὡς τῆς πόλεως προπολεμούσης ὑπὲρ αὐτῶν. (2) τῶν δ' ἐν τῇ πόλει κατοικούντων παροίκων καὶ ξένων δόντες ἐξουσίαν τοῖς βουλομένοις συναγωνίζεσθαι, τοὺς λοιποὺς ἀχρήστους ἐκ τῆς πόλεως ἐξέπεμψαν, ἅμα μὲν τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας προνοηθέντες, ἅμα δὲ καὶ τοῦ μηδένα τῇ καταστάσει δυσχεραίνοντα γίνεσθαι τῆς πόλεως προδότην. ἀριθμὸν δὲ ποιησάμενοι τῶν δυναμένων ἀγωνίζεσθαι πολιτῶν μὲν εὗρον περὶ ἑξακισχιλίους, τῶν δὲ παροίκων καὶ ξένων εἰς χιλίους. (3) ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τῶν δούλων τοὺς ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους ἐν τοῖς κινδύνοις ἀγοράσαντας παρὰ τῶν δεσποτῶν ἐλευθέρους καὶ πολίτας εἶναι· ἔγραψαν δὲ καὶ τῶν τελευτησάντων ἐν τῷ πολέμῳ τὰ μὲν σώματα δημοσίᾳ θάπτεσθαι, τοὺς δὲ γονεῖς καὶ παῖδας τρέφεσθαι λαμβάνοντας τὴν χορηγίαν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ταμείου, καὶ τὰς μὲν παρθένους δημοσίᾳ προικίζεσθαι, τοὺς δ' υἱοὺς ἐν ἡλικίᾳ γενομένους ἐν τῷ θεάτρῳ στεφανῶσαι τοῖς Διονυσίοις πανοπλίᾳ. (4) διὰ δὲ τούτων ἐκκαλεσάμενοι τὰς ἀπάντων προθυμίας εἰς τὸ τοὺς κινδύνους ὑπομένειν εὐψύχως, ἐποιήσαντο καὶ τῶν ἄλλων τὴν ἐνδεχομένην παρασκευήν. ὁμονοοῦντος γὰρ τοῦ πλήθους οἱ μὲν εὐποροὶ χρήματ' εἰσέφερον, οἱ δὲ τεχνῖται τὰς αὐτῶν ἐπιστήμας παρείχοντο πρὸς τὴν τῶν ὄπων κατασκευήν, ἅπας δ' ἦν ἐνεργός, τῇ φιλοτιμίᾳ τοὺς ἄλλους ὑπερθέσθαι σπεύδων. (5) διόπερ οἱ μὲν ἐγίνοντο περὶ τοὺς ὀξυβελεῖς καὶ πετροβόλους, οἱ δὲ περὶ τὴν τῶν ἄλλων κατασκευήν, τινὲς δὲ τὰ πεπονηκότα τῶν τειχῶν ἐπεσκεύαζον, πλεῖστοι δὲ λίθους πρὸς τὰ τεῖχη φέροντες ἐσώρευον. ἐξέπεμψαν δὲ καὶ τῶν ἄριστα πλεουσῶν νεῶν τρεῖς ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς παρακομίζοντας αὐτοῖς ἀγορὰς ἐμπόρους. (6) αὐταὶ δὲ παραδόξως ἐπιφανεῖσαι πολλὰ μὲν πλοῖα τῶν ἐπὶ τὴν προνομήν τῆς χώρας ὠφελείας χάριν πλεόντων ἐμπόρων κατεπόντισαν, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ πρὸς τὸν αἰγιαλὸν κατασπῶσαι συνέκαυσαν, καὶ τῶν αἰχμαλώτων τὰ δυνάμενα δοῦναι λύτρον παρεκόμενον εἰς τὴν πόλιν· συνέθεντο γὰρ οἱ Ῥόδιοι πρὸς τὸν Δημήτριον ὥστε ἀλλήλοις διδόναι λύτρον ἐλευθέρου μὲν χιλίας δραχμὰς, δούλου δὲ πεντακοσίας.

przerażeni ogromem floty i blaskiem mieniącego się w słońcu uzbrojenia, z największym niepokojem myśleli o ostatecznych wynikach tej wojny. (3) Następnie Demetriusz przybił do brzegu wyspy, wyokrętował swoje wojska i rozlokował je w pobliżu miasta, budując obóz poza zasięgiem pocisków. Natychmiast też wyprawił najbardziej sprawnych spośród korsarzy, jak też i innych ludzi, na rabunek wyspy zarówno od strony morza, jak i lądu. (4) W pobliskiej okolicy wyciął drzewa i zniszczył zagrody, a z pomocą pozyskanego materiału ufortyfikował obóz, który otoczył potrójną gęstą i wysoką palisadą. Tak więc to, co przyniosło stratę wrogom, posłużyło mu do zabezpieczenia swoich. Potem z całym wojskiem i załogami okrętów w ciągu paru dni wyrównał ziemię pomiędzy miastem a miejscem lądowania i zbudował port dla okrętów.

84. Przez pewien czas Rodyjczycy wysyłali poselstwa, prosząc go, by nic złego nie czynił miastu, lecz gdy nikt nie zwracał na nich uwagi, porzucili myśl o rozwiązaniu konfliktu na drodze układów i wysłali emisariuszy do Ptolemeusza, Lizymacha i Kasandra z prośbą o pomoc, ponieważ miasto prowadzi walkę za ich sprawę. (2) Jeśli któryś z przebywających w mieście gości lub cudzoziemców chciał walczyć w szeregach obrońców, miał taką możliwość, pozostałym jako bezużytecznym kazali opuścić miasto, z jednej strony bowiem przewidywali brak podstawowych środków żywnościowych, z drugiej strony obawiali się, że ktoś, kto źle będzie znosił panujące w mieście warunki, może wydać miasto wrogowi. Gdy policzyli wszystkich zdolnych do walki obywateli okazało się, że jest ich około sześciu tysięcy, natomiast gości i cudzoziemców około tysiąca. (3) Podjęli również uchwałę, że jeśli jacyś niewolnicy okażą się wśród niebezpieczeństw dzielnymi ludźmi, wykupią ich od właścicieli, uwolnią i nadadzą im obywatelstwo. Zapisali również w innej uchwale, że ciała poległych na wojnie będą grzebać na koszt państwa, również ich rodzice i dzieci dostaną zaopatrzenie z kasy publicznej, panny zostaną wyposażone na koszt państwa, a synów, którzy osiągną wiek męski, uwieńczą w teatrze w czasie Dionizjów pełnym uzbrojeniem. (4) Gdy już wzbudzili we wszystkich zapał do chętnego znoszenia trudów wojny, poczynili również przygotowania do obrony w takim stopniu, w jakim było to możliwe. Ponieważ ludzie mieli poczucie wspólnej sprawy, bogaci przynieśli pieniądze, rzemieślnicy ofiarowali swoje umiejętności, aby przygotować broń, każdy był czynny, starając się w tej ambitnej rywalizacji przewyższyć innych. (5) Tak więc gdy jedni zajmowali się wyrzutniami ostrych pocisków i balistami, inni naprawiali uszkodzone mury, najwięcej ludzi jednak zajętych było noszeniem kamieni i składaniem ich na stosy pod murami. Wysłali również trzy spośród swoich najlepszych okrętów z zadaniem zaatakowania wrogów oraz kupców dostarczających im żywności. (6) Wskutek zaskoczenia okręty te zatopiły wiele statków należących do tych kupców, którzy przybyli dla zysku na rabunek ich kraju. Niemałą liczbę innych zepchnęły na brzeg i spaliły, natomiast jeńców, którzy byli w stanie dać wykup, przewiozły do miasta. Otóż

85. Πρὸς τὰς θέσεις τῶν ὀργάνων δὲ ὁ Δημήτριος ἄφθονον ἔχων ἀπάντων χορηγίαν ἤρξατο κατασκευάζειν δύο χελώνας, τὴν μὲν πρὸς τοὺς πετροβόλους, τὴν δὲ πρὸς τοὺς ὀξυβελεῖς, ἀμφοτέρως δὲ ταύτας ἐπὶ δύο πλοίων φορηγῶν διαβεβηκυίας καὶ κατεζευγμένων, δύο δὲ πύργους τετραστέγους ὑπερέχοντας τοῖς ὕψει τῶν ἐπὶ τοῦ λιμένος πύργων, ἐκάτερον δὲ τούτων ἐπὶ δύο πλοίων ἴσων βεβηκότα καὶ κατειλημμένον ὅπως ἐν τῷ προσάγειν ἢ στάσις ἐκατέρα τῶν πλευρῶν ἰσόρροπον ἔχη τὸ βάρος. (2) κατεσκεύασε δὲ καὶ χάρακα πλωτὸν τετραπέδων ξύλων ἐπικαθηλωμένον, ὅπως προπλέων οὗτος κωλύῃ τοὺς πολέμιους ἐπιπλέοντας ἐμβολὰς διδόναι τοῖς φέρουσι τὰς μηχανὰς πλοίοις. (3) ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα τὴν συντέλειαν ἐλάμβανεν, ἀθροίσας τοὺς ἀδροτάτους τῶν λέμβων καὶ τούτους καταφράξας σανίσι καὶ θυρίδας κλειστάς κατασκευάσας ἐνέθετο μὲν τῶν τρισιπιδίων ὀξυβελῶν τοὺς πορρωτάτω βάλλοντας καὶ τοὺς τούτοις κατὰ τρόπον χρησομένους, ἔτι δὲ τοξότας Κρήτας, τὰς δὲ ναὺς προσαγαγὼν ἐντὸς βέλους κατετίτρωσκε τοὺς κατὰ τὴν πόλιν ὑψηλότερα τὰ παρὰ τὸν λιμένα τεῖχη κατασκευάζοντας.

(4) Οἱ δὲ Ῥόδιοι θεωροῦντες τοῦ Δημητρίου τὴν πᾶσαν ἐπιβολὴν οὖσαν ἐπὶ τὸν λιμένα καὶ αὐτοὶ τὰ πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τούτου παρεσκευάζοντο. δύο μὲν οὖν ἔστησαν μηχανὰς ἐπὶ τοῦ χώματος, τρεῖς δ' ἐπὶ φορηγῶν πλοίων πλησίον τῶν κλείθρων τοῦ μικροῦ λιμένος· ἐν δὲ ταύταις ἔθηκαν πλῆθος ὀξυβελῶν καὶ πετροβόλων παντοίων τοῖς μεγέθεσιν, ὅπως, ἐάν τε ἀποβιβάσωσιν οἱ πολέμοι πρὸς τὸ χῶμα στρατιώτας ἂν τε τὰς μηχανὰς προσάγωσι, διὰ τούτων αὐτοὺς εἴργεσθαι τῆς ἐπιβολῆς. ἐπέστησαν δὲ καὶ τοῖς ὀρμοῦσι τῶν φορηγῶν πλοίων ἐν τῷ λιμένι βελοστάσεις οἰκείας τοῖς ἐπιτίθεσθαι μέλλουσι καταπέλταις.

86. Ἀμφοτέρων δὲ τούτων τὸν τρόπον παρεσκευασμένων ὁ Δημήτριος τὸ μὲν πρῶτον ἐπιβαλόμενος προσάγειν τὰς μηχανὰς τοῖς λιμέσιν ἐκωλύθη κλύδωνος ἐπιγενομένου τραχυτέρου· μετὰ δὲ ταῦτα νυκτὸς εὐδίας λαβόμενος ἔλαθε παραπλεύσας καὶ καταλαβόμενος ἄκρον τὸ χῶμα τοῦ μεγάλου λιμένος εὐθὺς περιεχαράκωσε τὸν τόπον καὶ διέφραξε θυρώμασι καὶ πέτραις, ἐξεβίβασε δ' εἰς αὐτὸν στρατιώτας τετρακοσίους καὶ βελῶν πλῆθος παντοδαπῶν, ἀπέχοντος ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ τόπου τούτου πέντε πλέθρα. (2) ἔπειθ' ἡμέρας γενομένης παρεκόμισε τὰς μηχανὰς εἰς τὸν λιμένα μετὰ σάλπιγγος καὶ κραυγῆς· καὶ τοῖς μὲν ἐλάττωσιν ὀξυβελέσι μακρὰν φερομένοις ἀνείργε τοὺς ἐργαζομένους τὸ παρὰ τὸν λιμένα τεῖχος, τοῖς δὲ πετροβόλοις τὰς τε μηχανὰς τῶν πολέμιων καὶ τὸ διὰ τοῦ χώματος τεῖχος τῇ μὲν διέσεισε, τῇ δὲ κατέβαλεν, ἀσθενὲς ὑπάρχον καὶ ταπεινὸν ἐκείνους τοῖς καιροῖς. (3) ἀμυνομένων δὲ καὶ τῶν ἐκ

Rodyjczycy zawarli z Demetriuszem układ dotyczący wykupu jeńców, na mocy którego tysiąc drachm płacono za wolnego, za niewolnika pięćset.

85. Demetriusz, który miał pod dostatkiem wszelkiego materiału do budowy machin, zaczął od budowy dwóch żółwi. Jeden z nich przeznaczony był dla balist, drugi dla wyrzutni ostrych pocisków. Umieścił je na dwóch statkach transportowych w taki sposób, że stały okrakiem połączone z jednym i drugim. Ponadto ustawił dwie czteropiętrowe wieże, swoją wysokością przewyższające wieże obronne w porcie. Każda z nich stała przymocowana w taki sam sposób do dwóch okrętów, wszystko w tym celu, żeby, jednakowo obciążone, zachowywały z obydwóch stron równowagę, gdy będą w ruchu. (2) Skonstruował również pływającą zaporę, którą przybił do drewnianych czworokątów, tak, aby płynąc przed statkami, uniemożliwiła wrogom staranowanie tych statków, na których znajdowały się maszyny. (3) W czasie, gdy jeszcze pracował nad dokończeniem tych konstrukcji, zgromadził największe łodzie, zabezpieczył je deskami i zaopatrzył w dające się zamykać drzwi, a następnie umieścił na nich miotacze trójłokciowych ostrych pocisków o najdalszym zasięgu, wraz z zaprawionymi w ich obsłudze załogami. Do tego dodał łuczników kreteńskich. Następnie statki na jego rozkaz zbliżyły się na taką odległość, że mogły ranić tych mieszkańców miasta, którzy zajęci byli podwyższaniem biegnących wzdłuż portu murów. (4) Rodyjczycy, widząc, że cały atak Demetriusza kieruje się na port, również zajęli się przede wszystkim jego zabezpieczeniem. Tak więc dwie maszyny ustawili na grobli, zaś trzy inne na statkach transportowych blisko zapory zamykającej drogę do małego portu. Na nich umieścili dużą ilość miotaczy ostrych pocisków i balist wszelkich typów i rozmiarów, ażeby, gdy wrogowie wylądują na grobli, a żołnierze ich zbliżą się wraz z maszynami, z pomocą tych środków mogli powstrzymać atak. Ponadto na zacumowanych w porcie statkach transportowych ustawili rusztowania przystosowane dla katapult, z których zamierzali prowadzić ostrzał.
86. Gdy już obie strony w ten sposób przygotowały się do walki, Demetriusz pierwszy ruszył z maszynami w stronę portów, ale został powstrzymany przez niespodziewanie wysoką falę. Potem jednak, wykorzystując pogodną noc, niezauważony podpłynął wzdłuż brzegu i uchwycił cypel grobli dużego portu, szybko wokół umocnił miejsce palisadą i przeciął groblę zaporą z desek i kamieni, a następnie wysadził tam czterystu żołnierzy ze znaczną ilością różnorodnych wyrzutni pocisków. Cypel znajdował się w odległości pięciu pletrów³⁶³ od murów. (2) Następnie z nastaniem dnia przeprowadził do portu maszyny wśród dźwięków trąb i okrzyków, prowadząc jednocześnie ostrzał z dalekosiężnych miotaczy ostrych pocisków, w wyniku czego przepędził z murów ludzi zajętych budową murów biegnących wzdłuż portu. Przy pomocy balist częściowo uszkodził, a częściowo zniszczył maszyny wrogów

τῆς πόλεως εὐρώστως τότε μὲν ὅλην τὴν ἡμέραν διετέλεσαν ἀμφοτέροι πολλὰ κακὰ καὶ δρῶντες καὶ πάσχοντες· τῆς δὲ νυκτὸς ἤδη καταλαμβανούσης ὁ μὲν Δημήτριος ταῖς ῥυμουλκούσαις ναυσὶν ἀπήγαγε τὰς μηχανὰς πάλιν ἔξω βέλους· οἱ δὲ Ῥόδιοι ξηρὰς ὕλης καὶ δαδὸς ἀκάτια πληρώσαντες καὶ πῦρ ἐνθέμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἐπιδιώξαντες προσέπλεον ταῖς μηχαναῖς ταῖς τῶν πολεμίων καὶ τὴν ὕλην ὑφῆψαν, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ πλωτῷ χάρακι καὶ τοῖς βέλεσιν ἀνειρχθέντες συνηναγκάσθησαν χωρεῖν εἰς τοῦπίσω. (4) τῆς δὲ φλογὸς ἐπισχυούσης ὀλίγοι μὲν κατασβέσαντες ἐπανήλθον σὺν τοῖς σκάφεσιν, οἱ πλεῖστοι δὲ καιομένων τῶν ἀκατίων ἐξεκολύμβησαν. τῇ δ' ὕστεραίᾳ κατὰ μὲν θάλατταν ὁ Δημήτριος παραπλησίαν ἐποιήσατο τὴν ἐπίθεσιν, κατὰ δὲ τὴν γῆν προσέταξεν ἅμα πανταχόθεν προσβάλλειν μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ σάλπιγγος, ὅπως εἰς ἀγωνίαν καὶ φόβον ἀγάγῃ τοὺς Ῥοδίους, πολλῶν τῶν ἀντισπασμάτων ὄντων.

87. Τοιαύτην δὲ τὴν πολιορκίαν ποιησάμενος ἐφ' ἡμέρας ὀκτὼ τὰς μὲν μηχανὰς τὰς ἐπὶ τοῦ χώματος τοῖς ταλαντιαίοις πετροβόλοις συνέτριψε, τοῦ δὲ διατειχίσματος τὸ μεσοπύργιον σὺν αὐτοῖς τοῖς πύργοις διέσεισεν. κατελάβοντο δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν τινες μέρος τοῦ παρὰ τὸν λιμένα διατειχίσματος· ἐφ' οὗς συστραφέντες οἱ Ῥόδιοι μάχην συνῆψαν καὶ πολλαπλάσιοι γενόμενοι τοὺς μὲν ἀνείλυν, τοὺς δ' ἐπανελθεῖν εἰς τοῦπίσω συνηνάγκασαν· συνήργει δὲ τοῖς ἐκ τῆς πόλεως ἢ τοῦ παρὰ τὸ τεῖχος τόπου τραχύτης, πολλῶν καὶ μεγάλων πετρῶν κατὰ τὸ συνεχὲς κειμένων παρὰ τὴν οἰκοδομὴν ἔξω τοῦ τείχους. (2) τῶν δὲ τοὺς στρατιώτας τούτους κομισάντων σκαφῶν οὐκ ὀλίγων διὰ τὴν ἄγνοιαν ἐποκειλάντων οἱ Ῥόδιοι ταχέως τὰ μὲν ἀκροστόλια περιέσπασαν, ὕλην δὲ ξηρὰν καὶ δᾶδας ταῖς ναυσὶν ἐνέντες ἐνέπρησαν. τούτων δὲ περὶ ταῦτ' ὄντων οἱ μὲν τοῦ Δημητρίου στρατιῶται πανταχοῦ περιπλέοντες κλίμακας προσέφερον τοῖς τείχεσι καὶ βιαιότερον ἐνέκειντο, συναγωνιζομένων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς γῆς πανταχόθεν καὶ συναλαλῶντων. (3) ἔνθα δὴ πολλῶν παραβόλως κινδυνευσάντων καὶ συχνῶν ἀναβάντων ἐπὶ τὰ τεῖχη συνίστατο καρτερὰ μάχη, τῶν μὲν ἔξωθεν βιαζομένων, τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως ἀθρόων παραβοηθούντων. τέλος δὲ τῶν Ῥοδίων ἐκθύμως ἀγωνιζομένων οἱ μὲν ἔπεσον τῶν προσαναβάντων, οἱ δὲ κατατραυματισθέντες ἐάλωσαν, ἐν οἷς ἦσαν τινες καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων. (4) τοιούτων δὲ γενομένων τοῖς ἔξωθεν ἐλαττωμάτων ὁ μὲν Δημήτριος ἀπεκόμισε τὰς μηχανὰς εἰς τὸν ἴδιον λιμένα καὶ τὰ πεπονηκότα τῶν πλοίων καὶ μηχανῶν ἐπεσκεύασεν, οἱ δὲ Ῥόδιοι τοὺς μὲν τελευτήσαντας τῶν πολιτῶν ἔθαψαν, τὰ δὲ ὄπλα τῶν πολεμίων καὶ τὰ ἀκροστόλια τοῖς θεοῖς ἀνέθηκαν, τὰ δὲ διὰ τῶν πετροβόλων πεπτωκότα τῶν τευχῶν ἀνωκοδόμουν.

88. Δημήτριος δὲ περὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν μηχανῶν καὶ τῶν πλοίων ἡμέρας ἑπτὰ γενόμενος καὶ πάντα τὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν παρασκευασάμενος πάλιν

oraz biegnący w poprzek grobli mur, który w tym czasie był jeszcze słaby i niski. (3) Ponieważ jednak obrońcy miasta stawiali dzielny opór, walka trwała cały dzień, przynosząc jednej i drugiej stronie duże straty. Z nadejściem nocy Demetriusz odciągnął maszyny na powrót poza zasięg pocisków przy pomocy statków holowniczych. Wtedy to Rodyjczycy, napelniwszy suchym drzewem i łuczywem łodzie rybackie, ruszyli w pościg i gdy podpłynęli do maszyn wrogów, zapalili drzewo, ale wtedy właśnie zostali zatrzymani przez pływającą zaporę i grad pocisków, a następnie zmuszeni do odwrotu. (4) Ponieważ jednak ogień buchnął już z całą siłą, niektórym tylko udało się go ugasić i powrócić na łodziach. Większość ludzi skakała z płonących łodzi do wody i płynęła wpław do brzegu. Następnego dnia Demetriusz w podobny sposób ponowił atak od strony morza, rozkazując jednocześnie uderzać zewsząd od strony lądu z krzykiem i graniem trąb, aby w ten sposób, rozpraszając uwagę Rodyjczyków, wprowadzić ich w stan lęku i dezorientacji.

87. Prowadząc w ten sposób oblężenie przez osiem dni, Demetriusz zniszczył przy pomocy balist miotających kamienie o wadze talentu maszyny ustawione na grobli i uszkodził zarówno wieże, jak i łączącą je ścianę muru przecinającego groblę w poprzek. Tymczasem jakaś grupa żołnierzy opanowała część muru okalającego port. Wtedy Rodyjczycy, skupiwszy swoje siły, ruszyli do bitwy, a ponieważ mieli znaczną przewagę liczebną, jednych zabili, innych zmusili do wycofania się. Obrońcom miasta dopomógł skalisty teren wzdłuż muru. Znajdowało się tam po zewnętrznej stronie muru wiele skał leżących ciasno jedna przy drugiej. (2) Ponadto nie mała liczba statków transportujących żołnierzy osiadła na mieliźnie z powodu nieznamości nabrzeża³⁶⁴. Rodyjczycy natychmiast poodrywali akrostolia³⁶⁵ i wrzuciwszy na statki suche drewno oraz łuczywo, spalili je. Gdy te wypadki rozgrywały się na grobli, żołnierze Demetriusza podpłynęli wszędzie pod mur i przystawiwszy drabiny, natarli z całą zaciekłością, a w tym samym czasie od strony lądu, wznosząc okrzyki bitewne, ruszyli im w sukurs inni. (3) Doszło wtedy do strasznej bitwy, ponieważ wielu z nich, walcząc z wielką odwagą, wdarło się na mury, a za nimi z tyłu parli następni. Tymczasem od strony miasta ruszył z odsieczą cały tłum ludzi. Ostatecznie, ponieważ Rodyjczycy walczyli z wielką odwagą, część z tych, którzy wspięli się na mury, została zepchnięta, a inni, odniósłszy rany, dostali się do niewoli. Było wśród nich kilku wybitnych dowódców. (4) Wobec niepowodzenia ataku od strony lądu, Demetriusz odprowadził maszyny do własnego portu i naprawił uszkodzenia zarówno w maszynach, jak i na statkach. Rodyjczycy natomiast pogrzebali poległych obywateli, zdobyczną broń oraz akrostolia złożyli bogom w ofierze, a uszkodzone przez balisty fragmenty murów odbudowali.

88. Demetriusz tymczasem spędził siedem dni, naprawiając maszyny wojenne i okręty, a gdy przygotował już wszystko do oblężenia, po raz kolejny podpłynął

ἐπέπλευσε τῷ λιμένι· πᾶσα γὰρ ἦν ἡ σπουδὴ περὶ τὸ κρατῆσαι τούτου καὶ τῆς σιτοπομπείας ἀποκλεῖσαι τοὺς κατὰ τὴν πόλιν. (2) γενόμενος δ' ἐντὸς βέλους τοῖς μὲν πυρφόροις πολλοῖς οὖσιν εἰς τὰ διωρμισμένα πλοῖα τῶν Ῥοδίων ἐνέβαλε, τοῖς δὲ πετροβόλοις τὰ τεῖχη διέσεισε, τοῖς δ' ὀξυβελέσι τὰ φαινόμενα τῶν σωμάτων κατετίτρωσκε. (3) συνεχοὺς οὖν καὶ καταπληκτικῆς γενομένης τῆς προσβολῆς οἱ μὲν παρὰ τοῖς Ῥοδίοις ναύκληροι διαγωνιάσαντες περὶ τῶν πλοίων κατέσβεσαν τοὺς πυρφόρους, οἱ δὲ πρυτάνεις κινδυνεύοντος ἁλῶναι τοῦ λιμένος παρεκάλεσαν τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ὑπομεῖναι κίνδυνον. (4) πολλῶν οὖν προθύμως ὑπακουόντων τρεῖς ναὺς τὰς κρατίστας ἐπλήρωσαν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, οἷς παρήγγειλαν πειρᾶσθαι τοῖς ἐμβόλοις βυθίσει τὰ πλοῖα τὰ τὰς μηχανὰς κομίζοντα τῶν πολεμίων. (5) οὗτοι μὲν οὖν, καίπερ πολλῶν ἐπ' αὐτοὺς φερομένων βελῶν, ὡσάμενοι τὸ μὲν πρῶτον τὸν σεσιδηρωμένον χάρακα διέσπασαν, τοῖς δὲ πλοίοις πολλὰς ἐμβολὰς δόντες καὶ θαλάττης αὐτὰ πληρώσαντες δύο μὲν τῶν μηχανῶν κατέβαλον, τῆς δὲ τρίτης ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Δημήτριον εἰς τοῦτίσω τοῖς ρύμασιν ἐλκομένης οἱ μὲν Ῥόδιοι θαρρήσαντες τοῖς κατωρθωμένοις θρασύτερον τοῦ καθήκοντος προέπιπτον εἰς τὸν κίνδυνον. (6) διὸ πολλῶν αὐτοῖς καὶ μεγάλων νεῶν περιχυθεισῶν καὶ τοῖς ἐμβόλοις πολλὰ μέρη τῶν τοίχων ἀναρρηττουσῶν ὁ μὲν ναύαρχος Ἐξήκεστος καὶ ὁ τριήραρχος καὶ τινες ἄλλοι κατατραυματισθέντες ἤλωσαν, τοῦ δ' ἄλλου πλήθους ἐκκολυμβήσαντος καὶ διανηξαμένου πρὸς τοὺς ἰδίους μία μὲν τῶν νεῶν ὑποχείριος ἐγένετο τοῖς περὶ τὸν Δημήτριον, αἱ δ' ἄλλαι διέφυγον τὸν κίνδυνον. (7) τοιαύτης οὖν γενομένης τῆς ναυμαχίας ὁ μὲν Δημήτριος ἄλλην μηχανὴν κατεσκεύασε τριπλασίαν τῇ ὕψει καὶ πλάτει τῆς πρότερον, προσάγοντος δ' αὐτὴν πρὸς τὸν λιμένα νότος ἐκνεφίας ἐπιγενόμενος τὰ μὲν ὁρμοῦντα τῶν πλοίων συνέκλυσε, τὴν δὲ μηχανὴν κατέβαλε. καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ Ῥόδιοι τῷ καιρῷ δεξιῶς χρησάμενοι πύλιν ἀνοίξαντες ἐπέθεντο τοῖς τὸ χῶμα κατειληφόσι. (8) γενομένης δὲ μάχης ἐπὶ πολὺν χρόνον ἰσχυρᾶς καὶ τοῦ μὲν Δημητρίου διὰ τὸν χειμῶνα μὴ δυναμένου βοηθῆσαι, τῶν δὲ Ῥοδίων ἐκ διαδοχῆς ἀγωνιζομένων ἠναγκάσθησαν οἱ τοῦ βασιλέως ἀποθέμενοι τὰ ὄπλα παραδοῦναι σφᾶς αὐτούς, ὄντες σχεδὸν τετρακόσιοι. (9) τούτων δὲ τῶν προτερημάτων γενομένων τοῖς Ῥοδίοις κατέπλευσαν τῇ πόλει σύμμαχοι παρὰ μὲν Κνωσσίων ἑκατὸν πεντήκοντα, παρὰ δὲ Πτολεμαίου πλείους τῶν πεντακοσίων, ὧν ἦσαν τινες Ῥόδιοι μισθοφοροῦντες παρὰ τῷ βασιλεῖ. Καὶ τὰ μὲν περὶ τὴν ἐν Ῥόδῳ πολιορκίαν ἐν τούτοις ἦν.

89. Κατὰ δὲ τὴν Σικελίαν Ἀγαθοκλῆς οὐ δυνάμενος διαλύσασθαι πρὸς τοὺς περὶ Δεινοκράτην φυγάδας ἀνέξευξεν ἐπ' αὐτοὺς μεθ' ἧς εἶχε δυνάμεως, νομίζων ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ διακινδυνεύειν καὶ παραβάλλεσθαι περὶ τῶν ὅλων. συνηκολούθουν δ' αὐτῷ πεζοὶ μὲν οὐ πλείους τῶν πεντακισχλίων, ἵππεῖς

do portu. Robił wszystko, co mógł, aby zawładnąć portem i w ten sposób odciąć obrońców miasta od zaopatrzenia w zboże. (2) Gdy znalazł się już w odpowiedniej odległości, ostrzelał rozlokowane w porcie okręty Rodyjczyków gradem pocisków zapalających, podczas gdy przy pomocy balist naruszył spoistość murów, jednocześnie zadając rany znajdującym się na murach ludziom. (3) Ponieważ szturm trwał nieprzerwanie i sytuacja stawała się krytyczna, najpierw kapitanowie rodyjscy, stoczywszy prawdziwą walkę o swoje okręty³⁶⁶, zdołali ugasić ogień wzniecony przez pociski zapalające, następnie prytanowie, widząc, że port może zostać zdobyty, zwrócili się z apelem do najznakomitszych obywateli, aby podjęli ryzyko walki za wspólną sprawę. (4) Ponieważ wielu z nich odpowiedziało na wezwanie, z zapalem obsadzili swoje trzy najlepsze okręty załogami złożonymi z dobranych ludzi i rozkazali im, aby uderzeniami taranów próbowali zatopić te okręty wrogów, na których znajdowały się maszyny wojenne. (5) I jakkolwiek zasypani zostali gradem pocisków, to przecież prac naprzód, rozerwali żelazną zaporę, a następnie wielokrotnie uderzając taranami, sprawili, że okręty nabrały wody, w wyniku czego dwie z maszyn runęły. Rozochoceni powodzeniem, uderzyli również na trzecią, którą ludzie Demetriusza próbowali odciągnąć przy pomocy lin holowniczych, ale przeliczyli się z możliwościami i sami znaleźli się w niebezpieczeństwie. (6) Gdy bowiem otoczyło ich zewsząd wiele dużych okrętów i uderzeniami taranów strzaskało znaczne partie burt doszło do tego, że nauarcha Eksekestos³⁶⁷, a wraz z nim trierarcha oraz pewna liczba marynarzy, odniósłszy rany, została schwytana, podczas gdy wielu innych uratowało się, skacząc do wody i płynąc wpływ do swoich. Ostatecznie jeden z okrętów wpadł w ręce Demetriusza, dwa inne zdołały uciec. (7) Po tej bitwie Demetriusz skonstruował inną maszynę, która była trzykrotnie wyższa i szersza w stosunku do poprzedniej. Gdy jednak transportował ją w stronę portu, nagle powiał huraganowy wiatr południowy, zatopił zakotwiczone statki, a maszynę obalił. Rodyjczycy natychmiast wykorzystali nadarżającą się okazję, otworzyli bramę i uderzyli na oddział strzegący grobli. (8) Doszło do długotrwałej, zaciętej bitwy, w wyniku której Rodyjczycy, walcząc na zmianę, zmusili żołnierzy królewskich do złożenia broni i oddania się w niewolę, a było ich prawie trzystu. Demetriusz ze swojej strony nie był w stanie udzielić im pomocy z powodu sztormu. (9) Po tych zwycięstwach odniesionych przez Rodyjczyków wylądowali pod miastem sprzymierzeńcy z Knossos w liczbie stu pięćdziesięciu oraz ponad pięciuset przysłanych przez Ptolemeusza. Wśród tych ostatnich znalazła się pewna liczba Rodyjczyków służących w królewskich wojskach zaciężnych. Takie oto wydarzenia rozgrywały się wokół oblężonego miasta na Rodos.

89. Tymczasem na Sycylii Agatokles, nie mogąc dojść do porozumienia z Dejnokratesem i wygnańcami, wyruszył przeciw nim w pole z takimi siłami, jakimi dysponował, uważał bowiem, że trzeba zaryzykować i wszystko postawić na jedną kartę. Pociągnęło za nim nie więcej niż pięć tysięcy pieszych i około

δὲ εἰς ὀκτακοσίους. (2) οἱ δὲ περὶ Δεινοκράτην φυγάδες ὄρωντες τὴν τῶν πολεμίων ὁρμὴν ἄσμενοι κατήντησαν εἰς τὴν μάχην, ὄντες πολλαπλάσιοι· πεζοὶ μὲν γὰρ ὑπῆρχον πλείους τῶν δισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων, ἵππεῖς δ' οὐκ ἐλάττους τρισχιλίων. ἀντιστρατοπεδευσάντων δ' αὐτῶν περὶ τὸ καλούμενον Τόργιον καὶ μετὰ ταῦτα παραταξαμένων ἐπ' ὀλίγον μὲν χρόνον συνέστη καρτερὰ μάχη διὰ τὰς ἀμφοτέρων προθυμίας· μετὰ δὲ ταῦτα τῶν πρὸς τὸν Δεινοκράτην διαφερομένων τινές, ὄντες πλείους τῶν δισχιλίων, μετεβάλλοντο πρὸς τὸν τύραννον καὶ τοῖς φυγάσιν αἵτιοι κατέστησαν τῆς ἥττης. (3) οἱ μὲν γὰρ μετ' Ἀγαθοκλέους ὄντες πολὺ μᾶλλον ἐθάρρησαν, οἱ δὲ Δεινοκράτει συναγωνιζόμενοι κατεπλάγησαν καὶ νομίσαντες πλείους εἶναι τοὺς ἀφισταμένους πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. εἴθ' ὁ μὲν Ἀγαθοκλῆς διώξας αὐτοὺς μέχρι τινὸς καὶ τοῦ φονεύειν ἀποσχόμενος διεπέμψατο πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἀξιῶν παύσασθαι μὲν τῆς διαφορᾶς, καταπορευθῆναι δ' εἰς τὰς πατρίδας· εἰληφέναι γὰρ αὐτοὺς πείραν τοῦ μηδέποτε ἂν δύνασθαι περιγενέσθαι τοὺς φυγάδας ἀγωνιζομένους πρὸς αὐτόν, ὅτε καὶ νῦν πολλαπλασίους ὄντας αὐτοὺς ἡττῆσθαι. (4) τῶν δὲ φυγάδων οἱ μὲν ἵππεῖς ἅπαντες ἀπὸ τῆς φυγῆς διεσώθησαν εἰς Ἄμβικας χωρίον, τῶν δὲ πεζῶν ἔνιοι μὲν νυκτὸς ἐπιγενομένης διέδρασαν, οἱ δὲ πλείους καταλαβόμενοι λόφον καὶ τὴν μὲν ἐκ τοῦ διαγωνίζεσθαι νίκην ἀπελπίσαντες, ἐπιθυμοῦντες δὲ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ πατρίδος καὶ τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν διελύσαντο πρὸς Ἀγαθοκλέα. (5) λαβόντων οὖν αὐτῶν πίστεις καὶ καταβάντων ἀπὸ τινος ἐρυμνοῦ λόφου τὰ μὲν ὅπλα παρείλετο, τὴν δὲ δύναμιν περιστήσας ἅπαντας κατηκόντισεν, ὄντας περὶ ἑπτακισχιλίου, ὡς Τίμαιός φησιν, ὡς δ' ἔνιοι γράφουσιν, εἰς τετρακισχιλίου· (6) αἰεὶ γὰρ ὁ τύραννος οὗτος πίστεως μὲν καὶ τῶν ὄρκων κατεφρόνει, τὴν δ' ἰδίαν ἰσχὺν οὐκ ἐκ τῆς περὶ αὐτὸν δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν ὑποτεταγμένων ἀσθενείας περιποιεῖτο, πλεῖον δεδοικὼς τοὺς συμμάχους ἢ τοὺς πολεμίους.

90. Τὴν δὲ ἀντιτεταγμένην δύναμιν οὕτω διαφθείρας προσεδέξατο τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν φυγάδων καὶ πρὸς Δεινοκράτην διαλυθεὶς στρατηγὸν αὐτὸν μέρους τῆς δυνάμεως ἀπέδειξε καὶ διετέλεσε πιστεύων τὰ μέγιστα. θαυμάσειε δ' ἂν τις ἐν τούτοις τὸν Ἀγαθοκλέα, πῶς πρὸς ἅπαντας ὑπόπτως ἔχων καὶ μηδέποτε μηδενὶ βεβαίως πιστεύσας πρὸς μόνον Δεινοκράτην διετήρησε τὴν φιλίαν μέχρι τελευτῆς. (2) ὁ δὲ Δεινοκράτης προδοὺς τοὺς συμμάχους τὸν μὲν Πασίφιλον ἐν τῇ Γέλα συναρπάσας ἀπέκτεινεν, τὰ δὲ φρούρια καὶ τὰς πόλεις ἐνεχείρισεν Ἀγαθοκλεῖ, διετῇ χρόνον ἀναλώσας εἰς τὴν τῶν πολεμίων παράθεσιν.

(3) Κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν Ῥωμαῖοι μὲν Παλιγνοὺς καταπολεμήσαντες τὴν χώραν ἀφείλοντο καὶ τισι τῶν δοξάντων τὰ Ῥωμαίων πεφρονηκέναι μετέδωκαν τῆς πολιτείας. μετὰ δὲ ταῦτα Σαμνιτῶν τὴν Φαλερνίτιν πορθούντων

ośmiuset konnych. (2) Widząc, że wrogowie wyruszyli na wojnę, dowódca emigrantów Dejnokrates, nie kryjąc zadowolenia, wyruszył im naprzeciw, ponieważ dysponował wielokrotnie większą liczbą ludzi. A było ich razem ponad dwadzieścia pięć tysięcy pieszych i nie mniej niż trzy tysiące konnych. Najpierw rozbili obóz naprzeciw nieprzyjaciela w pobliżu Gorgion³⁶⁸, następnie szybko stanęli w szyku bitewnym, po czym z powodu zapału bojowego panującego po obu stronach, doszło do strasznej bitwy. W pewnej chwili około dwa tysiące skłóconych z dowódcą ludzi Dejnokratesa przeszło na stronę tyrana, co stało się przyczyną klęski emigrantów. (3) W tej sytuacji bowiem ludzie Agatoklesa nabrali odwagi, podczas gdy żołnierze Dejnokratesa popadli w przerażenie i sądząc, że zbuntowanych jest więcej niż ich było naprawdę, rzucili się do ucieczki. Agatokles ścigał ich przez pewien czas, ale wkrótce zaprzestał rzezi i wysłał do pokonanych emisariuszy, domagając się od nich wyrzeczenia się wrogości i powrotu z wygnania do ojczyzny, każdego do swojej, bowiem, jak mówił, podjąwszy próbę, zorientowali się, że wygnańcy nigdy nie będą w stanie pokonać go orężnie, gdy nawet dzisiaj dysponując wielokrotnie większymi siłami, zostali przecież pokonani. (4) Cała konnica emigrantów ocalała z pogromu, chroniąc się w miejscowości Ambykaj³⁶⁹. Spośród piechurów z nastaniem nocy udało się umknąć tylko pojedynczym. Pozostali w znacznej liczbie skupili się na jakimś wzgórzu, a ponieważ zwątpili w możliwość zwycięstwa w otwartej walce, ogarnięci wielką tęsknotą za krewnymi, przyjaciółmi i ojczyzną z jej wszystkimi urokami zawarli układ z Agatoklesem. (5) Gdy już otrzymali gwarancje bezpieczeństwa i zeszli ze szczytu z natury obronnego wzgórza, wtedy Agatokles odebrał im broń i otoczywszy ich wojskiem ze wszystkich stron, wykłął ich włóczniami, a było ich razem, jak mówi Timajos, około sześciu tysięcy, albo, jak piszą niektórzy, około czterech. (6) Tyran ten zawsze pogardzał wszelkimi gwarancjami i przysięgami budując swoją własną potęgę nie tyle w oparciu o walczącą u jego boku armię, ile raczej o słabość ujarzmionych. Więcej bowiem lękał się sprzymierzeńców niż wrogów.

90. Tak więc najpierw zniszczywszy armię, która stanęła z nim do walki, pozostałych emigrantów przyjął w swoje szeregi, a z samym Dejnokratesem zawarł porozumienie, mianował go dowódcą części swoich sił wojskowych i odtąd zawsze darzył go najwyższym zaufaniem. Jest rzeczą naprawdę intrygującą, że Agatokles, który zawsze wszystkich podejrzewał i nigdy nikogo nie obdarzył trwałym zaufaniem, zachował dozoną przyjaźń dla jednego jedyne go Dejnokratesa. (2) Dejnokrates ze swojej strony, zdradziwszy sprzymierzeńców, pojmał w Geli Pasifilosa³⁷⁰, po czym go zabił, a twierdze i miasta przekazał Agatoklesowi³⁷¹. Usunięcie³⁷² wrogów zajęło mu dwa lata.

(3) Tymczasem w Italii³⁷³ Rzymianie pobili Palignów³⁷⁴, zajęli ich kraj, a tym którzy wydawali się sprzyjać rzymskiej polityce, przyznali obywatelstwo. Gdy z kolei Samnici zaczęli pustoszyć Falernitis³⁷⁵, konsulowie wyruszyli przeciw

ἀνέξευζαν ἐπ' αὐτοὺς οἱ ὕπατοι καὶ γενομένης παρατάξεως προετέρησαν οἱ Ῥωμαῖοι. (4) σημείας μὲν οὖν εἶλον εἴκοσι, στρατιώτας δ' ἐζώγησαν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους. τῶν δ' ὑπάτων εὐθὺς ἐλόντων πόλιν Βῶλαν, Γέλλιος Γάιος ὁ τῶν Σαμνιτῶν ἡγεμὼν ἐφάνη μετὰ στρατιωτῶν ἐξακισχιλίων. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρᾶς αὐτός τε ὁ Γέλλιος ἐάλω καὶ τῶν ἄλλων Σαμνιτῶν οἱ πλεῖστοι μὲν κατεκόπησαν, τινὲς δὲ καὶ ζῶντες συνελήφθησαν. οἱ δ' ὕπατοι τοιοῦτοις προτερήμασι χρησάμενοι τῶν συμμαχίδων πόλεων τὰς ἀλούσας ἀνεκτήσαντο Σώραν, Ἀρπίναν καὶ Σερεννίαν.

91. Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦρχε Φερεκλῆς, ἐν Ῥώμῃ δὲ τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν διεδέξαντο Πόπλιος Σεμπρώνιος καὶ Πόπλιος Σολπίκιος, Ὀλυμπιάς δ' ἦχθη παρὰ τοῖς Ἡλείοις ἐνάτη πρὸς ταῖς ἑκατὸν δέκα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Ἀνδρομένης Κορίνθιος. ἐπὶ δὲ τούτων Δημήτριος μὲν Ῥόδον πολιορκῶν, ἐπὶ ταῖς κατὰ θάλατταν προσβολαῖς ἀποτυγχάνων, ἀπὸ τῆς γῆς διέγνω τὰς ἐπιθέσεις ποιεῖσθαι. (2) παρασκευασάμενος οὖν ὕλης παντοίας πλήθος κατεσκεύασε μηχανὴν τὴν καλουμένην ἐλέπολιν, ὑπεραίρουσαν πολὺ τῷ μεγέθει τῶν πρὸ αὐτῆς γενομένων. ἐσχαρίου γὰρ ὄντος τετραγώνου τὴν μὲν πλευρὰν ἐκάστην ὑπεστήσατο πηχῶν σχεδὸν πεντήκοντα, συμπεπηγυῖαν ἐκ τετραγώνων ξύλων σιδήρῳ δεδεμένων· τὴν δὲ ἀνὰ μέσον χώραν διέλαβε δοκοῖς ἀλλήλων ἀπεχούσαις ὥσανει πῆχυν, ὅπως παράστασις ἢ τοῖς προωθεῖν τὴν μηχανὴν μέλλουσιν. (3) τὸ δὲ πᾶν βάρος ἦν ὑπὸ τροχόν, στερεοῖς καὶ μεγάλαις ὀκτὼ τροχοῖς ὑπειλημμένον· τὰ γὰρ πάχη τῶν ἀψίδων ὑπῆρχε πηχῶν δυεῖν, σεσιδηρωμένα λεπίσιν ἰσχυραῖς. πρὸς δὲ τὴν ἐκ πλαγίας μετάθεσιν ἦσαν ἀντίστρεπτα πεπραγματευμένα, δι' ὧν ἡ πᾶσα μηχανὴ ῥαδίως παντοίαν ὑπελάμβανε κίνησιν. (4) ἐκ δὲ τῶν γωνιῶν ὑπῆρχον κίονες ἴσοι τῷ μῆκει, βραχὺ λείποντες τῶν ἑκατὸν πηχῶν, οὕτως συννενευκότες εἰς ἀλλήλους ὥς τοῦ παντὸς κατασκευάσματος ὄντος ἐννεαστέγου τὴν μὲν πρώτην στέγην ὑπάρχειν ἀκαινῶν τεσσαράκοντα τριῶν, τὴν δ' ἀνωτάτω ἐννέα. (5) τὰς δὲ τρεῖς ἐπιφανεῖς πλευρὰς τῆς μηχανῆς ἔξωθεν συνεκάλυψε λεπίσι σιδηραῖς καθηλωμέναις, ἵνα μηδὲν ὑπὸ τῶν πυρφόρων βλάβηται. θυρίδας δ' εἶχον αἱ στέγαι κατὰ πρόσωπον, τοῖς μεγέθεσι καὶ τοῖς σχήμασι πρὸς τὰς ιδιότητας τῶν μελλόντων ἀφίεσθαι βελῶν ἀρμοζούσας. (6) αὗται δὲ εἶχον καλύμματα διὰ μηχανῆς ἀνασπώμενα, δι' ὧν ἀσφάλειαν ἐλάμβανον οἱ κατὰ τὰς στέγας περὶ τὴν ἄφεςιν τῶν βελῶν ἀναστρεφόμενοι· ἦσαν μὲν γὰρ ἐκ βυρσῶν περιερραμμένα, πλήρη δὲ ἐρίων, εἰς τὸ τῇ πληγῇ ἐνδιδόναι τῶν λιθοβόλων. (7) ἐκάστη δὲ τῶν στεγῶν εἶχε δύο κλίμακας πλατείας, ὧν τῇ μὲν πρὸς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν χρησίμων, τῇ δὲ πρὸς τὴν κατάβασιν ἐχρῶντο πρὸς τὸ χωρὶς θορύβου πᾶν ὑπηρετεῖσθαι. οἱ δὲ μέλλοντες κινήσειν τὴν μηχανὴν ἐξελέχθησαν ἐξ ἀπάσης τῆς δυνάμεως οἱ ταῖς ῥώμαις διαφέροντες ἄνδρες τρισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι· (8) τούτων δ' οἱ μὲν ἐντὸς ἀποληφθέντες, οἱ δ' ἐκ τῶν ὀπισθεν μερῶν παριστάμενοι προεώθουν, πολλὰ τῆς τέχνης συνεργούσης εἰς τὴν κίνησιν. κατεσκεύασε δὲ καὶ χελώνας τὰς μὲν χωστρίδας, τὰς δὲ κριοφοροὺς καὶ στοὰς

nim w pole i gdy doszło do bitwy, zwycięstwo odnieśli Rzymianie. (4) Zdobyli dwadzieścia sztandarów i wzięli żywcem ponad dwa tysiące żołnierzy. Gdy konsulowie z marszu zajęli miasto Bolę³⁷⁶, nadciągnął wódz Samnitów Gelliusz Gajusz³⁷⁷, prowadząc dwadzieścia tysięcy żołnierzy. W wyniku zaciętej bitwy, jaka się wywiązała, sam Gelliusz został pojmany, a większość Samnitów wycięta. Niektórzy zostali wzięci żywcem. Odniósłszy te zwycięstwa, konsulowie odzyskali zajęte wcześniej miasta sprzymierzone, Sorę³⁷⁸, Harpinę³⁷⁹ i Serennie³⁸⁰.

91. Po upływie tego roku w Atenach urząd przejął Ferekles³⁸¹, w Rzymie kolejną kadencję rozpoczęli Publiusz Semproniusz i Publiusz Sulpicjusz³⁸², w Elidzie odbyła się sto dziewiętnasta Olimpiada³⁸³, w której zwyciężył w wyścigach Andromenes z Koryntu. W czasie ich kadencji Demetriusz, który kontynuował oblężenie Rodos³⁸⁴, po nieudanych atakach od strony morza zdecydował się zaatakować od strony lądu. (2) Gdy już zgromadził wszelki potrzebny materiał skonstruował maszynę wojenną zwaną helepolis³⁸⁵, która swoją wielkością przewyższała wszystkie maszyny, jakie zostały przed nią zbudowane³⁸⁶. Osadził ją na czworokątnej podstawie, której każdy z boków mierzył blisko pięćdziesiąt łokci³⁸⁷. Całość zbudowana była z ociosanych drewnianych pni o czworokątnym przekroju spojonych żelazem. Przestrzeń wewnątrz maszyny porozdzielał belkami znajdującymi się w odstępach mniej więcej jednego łokcia jedna od drugiej, wszystko po to, aby zapewnić miejsce tym, którzy mieli popychać maszynę do przodu. (3) Cały ciężar spoczywał na ośmiu wielkich, masywnych kołach. Grubość każdego z tych obitych solidnymi żelaznymi blachami kół wynosiła dwa łokcie. Specjalnie skonstruowane zawiasy sprawiały, że mogła również skręcać. Powodowały one również i to, że maszyna poruszała się z łatwością we wszystkie strony. (4) Na rogach były słupy jednakowej długości sięgającej nieomal stu łokci, przy czym nachylały się ku sobie w ten sposób, że przy dziewięciu piętach, jakie posiadała cała konstrukcja, pierwsze piętro miało czterdzieści trzy akainaj³⁸⁸ powierzchni, a najwyższe dziewięć. (5) Zewnętrzną powierzchnię maszyny z trzech stron osłonił żelaznymi blachami, które zostały przybite do jej ścian po to, aby nie mogły jej uszkodzić pociski zapalające. (6) Z przodu każde piętro miało otwory strzelnicze zaprojektowane co do wielkości i kształtu w taki sposób, aby odpowiadały różnym typom wyrzutni pocisków, które miały przez nie prowadzić ostrzał. Każdy z otworów strzelniczych miał również osłony podciągane do góry wzdłuż ścian maszyny. Były to wypełnione wełną worki skórzane, które służyły do parowania uderzeń pocisków wystrzeliwanych z miotaczy kamieni. (7) Każde z pięter posiadało dwie szerokie drabiny, z których jedną wnoszono do góry to, co było potrzebne, drugą schodzono na dół, przez co wszystko odbywało się w pełnym porządku. Ludzie, którzy mieli wprawiać maszynę w ruch w liczbie trzech tysięcy czterystu, wybrani zostali z całej armii. Byli to mężczyźni wyróżniający się

δι' ὧν ἔμελλον οἱ τοῖς ἔργοις προσιόντες ἐλεύσεσθαι καὶ πάλιν ἐπιστρέψειν ἀσφαλῶς. τοῖς δ' ἐκ τῶν νεῶν πληρώμασιν ἀνεκάθαρε τὸν τόπον ἐπὶ σταδίους τέτταρας, δι' ὧν ἔμελλεν προσάξειν τὰς κατασκευασθείσας μηχανάς, ὥστε γίνεσθαι τὸ ἔργον ἐπὶ μῆκος μεσοπυργίων ἕξ καὶ πύργων ἑπτὰ. τὸ δ' ἠθροισμένον πλῆθος τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν τοῖς ἔργοις προσιόντων οὐ πολὺ ἐλείπετο τῶν τρισμυρίων.

92. Διόπερ τῇ πολυχειρίᾳ τάχιον τῆς προσδοκίας ἀπάντων ἐπιτελουμένων φοβερὸς ἦν ὁ Δημήτριος τοῖς Ῥοδίοις. οὐ μόνον γὰρ τὰ μεγέθη τῶν μηχανῶν καὶ τὸ πλῆθος τῆς ἠθροισμένης δυνάμεως ἐξέπληττεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ βασιλέως βίαιον καὶ φιλότεχνον ἐν ταῖς πολιορκίαις. (2) εὐμήχανος γὰρ ὢν καθ' ὑπερβολὴν ἐν ταῖς ἐπινοίαις καὶ πολλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀρχιτεκτόνων τέχνην παρευρίσκων ὠνομάσθη μὲν πολιορκητῆς, τὴν δ' ἐν ταῖς προσβολαῖς ὑπεροχὴν καὶ βίαν τοιαύτην εἶχεν ὥστε δόξαι μηδὲν οὕτως ὀχυρὸν εἶναι τεῖχος ὃ δύναται ἂν τὴν ἀπ' ἐκείνου τοῖς πολιορκουμένοις ἀσφάλειαν παρέχεσθαι. (3) ἦν δὲ καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὸ κάλλος ἡρωικὸν ἀποφαίνων ἀξίωμα, ὥστε καὶ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων θεωροῦντας εὐπρέπειαν κεκοσμημένην ὑπεροχῇ βασιλικῇ θαυμάζειν καὶ παρακολουθεῖν ἐν ταῖς ἐξόδοις ἔνεκεν τῆς θεᾶς. (4) ἐπὶ δὲ τούτοις ὑπῆρχε καὶ τῇ ψυχῇ μετέωρος καὶ μεγαλοπρεπῆς καὶ καταφρονῶν οὐ τῶν πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς δυναστεῖαις ὄντων, καὶ τὸ πάντων ἰδιώτατον, κατὰ μὲν τὴν εἰρήνην ἐν μέθαις διέτριβε καὶ συμποσίαις ἔχουσιν ὀρχήσεις καὶ κώμους καὶ τὸ σύνολον ἐξήλου τὴν μυθολογουμένην ποτὲ γενέσθαι κατ' ἀνθρώπους τοῦ Διονύσου διάθεσιν, κατὰ δὲ τοὺς πολέμους ἐνεργὸς ἦν καὶ νήφων, ὥστε παρὰ πάντας τοὺς ἐργατευομένους ἐναγώνιον παρέχεσθαι τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. (5) ἐπὶ γὰρ τούτου βέλη τὰ μέγιστα συνετελέσθη καὶ μηχαναὶ παντοῖαι πολὺ τὰς παρὰ τοῖς ἄλλοις γενομένας ὑπεραίρουσαι· καὶ σκάφη δὲ μέγιστα καθεῖλκυσε νῆος μετὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν.

93. Οἱ δὲ Ῥόδιοι θεωροῦντες τὴν προκοπὴν τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ἔργων κατεσκεύασαν ἐντὸς ἑτέρου τεῖχος παράλληλον τῷ μέλλοντι πονεῖν κατὰ τὰς προσβολάς. ἐχρῶντο δὲ λίθοις καθαιροῦντες τοῦ θεάτρου τὸν περίβολον καὶ τὰς πλησίον οἰκίας, ἔτι δὲ τῶν ἱερῶν ἔνια, τοῖς θεοῖς εὐξάμενοι καλλίονα κατασκευάσειν σωθείσης τῆς πόλεως. (2) ἐξέπεμψαν δὲ καὶ τῶν νεῶν

siłą fizyczną. (8) Jedni z nich znajdowali się wewnątrz, inni rozstawieni z tyłu pchali machinę do przodu, przy czym ruch odbywał się nie bez pomocy różnych rozwiązań technicznych. Skonstruował również żółwie, z których jedne miały osłaniać ludzi, inne tarany, a także „portyki”, pod osłoną których żołnierze mieli udawać się do wykonywania swoich zadań i bezpiecznie wracać. Przy pomocy załóg okrętowych oczyścił teren na przestrzeni czterech stadiów, ponieważ na takiej szerokości zamierzał podsuwać pod mury skonstruowane przez siebie maszyny. Tak więc przygotowywał się do prowadzenia prac oblężniczych na dystansie obejmującym siedem wież i sześć odcinków muru pomiędzy nimi. Zebrany w tym celu tłum rzemieślników i innych oddelegowanych do działań oblężniczych liczył nieomal trzydzieści tysięcy ludzi.

92. Ponieważ dzięki wielkiej ilości ludzi wszystko ukończono szybciej niż można się było spodziewać, Demetriusz zaczął budzić wśród Rodyjczyków lęk. Przerażenie wśród nich wywoływała nie tylko wielkość maszyn oblężniczych czy mnogość zgromadzonych wojsk królewskich, lecz również jego energia i talent do prowadzenia prac oblężniczych. (2) Był on bowiem człowiekiem wyjątkowo pomysłowym³⁸⁹. Wiele z zaprojektowanych przez niego osobiście konstrukcji wykraczało poza zwykłą wiedzę inżynierską, skutkiem czego otrzymał przydomek poliorketes, czyli zdobywca miast. Dysponował tak znaczną przewagą techniczną oraz potęgą wojskową w czasie oblężenia, że panowało przekonanie, iż nie ma tak mocnego muru, który byłby w stanie zapewnić bezpieczeństwo miastom przez niego obleganym. (3) Charakteryzował się ponadto potężną budową ciała i urodą tak wielką, że przypominał jakiegoś mitycznego bohatera, co widząc przybywający ze świata cudzoziemcy, podziwiali jego szlachetną postać przyozdobioną w królewską godność i pełni zachwyty szli za nim w ślad, biorąc udział w jego wyprawach wojennych. (4) Ponadto był człowiekiem pysznym, nosił się jak prawdziwy władca i pogardzał nie tylko zwykłym tłumem, lecz również ludźmi dysponującymi władzą. A co ze wszystkiego najbardziej niezwykle, czas pokoju spędzał na pijatykach i ucztach połączonych z tańcami i śpiewami. Czyniąc to wszystko, ubiegał się o mityczną sławę, jaką cieszył się niegdyś pośród ludzi Dionizos. Ale na wojnie był energiczny i trzeźwy, tak że w swoim zaangażowaniu w walkę przewyższał nawet najgorliwszych. (5) Pod jego dowództwem wykonano największe wyrzuty pocisków oraz wszelkiego rodzaju maszyny, które znacznie przewyższały sprzęt wojenny używany w innych armiach. Po tym oblężeniu³⁹⁰ i po śmierci ojca to on właśnie zwodował największe okręty.

93. Tymczasem Rodyjczycy, widząc postęp prac w obozie wrogów, zbudowali wewnątrz drugi mur biegnący równolegle do tego, który mógł zostać uszkodzony w wyniku ataków. Kamień uzyskali, burząc mur otaczający teatr, okoliczne domy, a ponadto także niektóre świątynie, ślubując przy tym bogom, że wystawią wspanialsze, jeśli miasto ocaleje. (2) Wysłali także dziewięć

έννεα, διακελευσάμενοι τοὺς ἀφηγουμένους πανταχῇ πλεῖν καὶ παραδόξως ἐπιφαινομένους ἃ μὲν βυθίζειν τῶν ἀλισκομένων πλοίων, ἃ δὲ κατάγειν εἰς τὴν πόλιν. ἐκπλευσάντων δὲ τούτων καὶ τριχῇ διαιρεθέντων Δαμόφιλος μὲν ἔχων ναὺς τὰς καλουμένας παρὰ Ῥοδίοις φυλακίδας ἔπλευσεν εἰς Κάρπαθον καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα τῶν Δημητρίου καταλαβόν, ἃ μὲν τοῖς ἐμβόλοις θραύων κατεπόντιζεν, ἃ δ' ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν κομίζων ἐνεπύριζεν, ἐκλεγόμενος τῶν σωμάτων τὰ χρησιμώτατα, οὐκ ὀλίγα δὲ τῶν κομιζόντων τοὺς ἐκ τῆς νήσου καρπούς κατήγαγεν εἰς τὴν πατρίδα. (3) Μενέδημος δὲ τριῶν ἀφηγούμενος τριημιολιῶν πλεύσας τῆς Λυκίας ἐπὶ τὰ Πάταρα καὶ καταλαβόν ὁρμούσαν ναὺν τοῦ πληρώματος ἐπὶ γῆς ὄντος ἐνεπύρισε τὸ σκάφος, πολλὰ δὲ πλοῖα τῶν κομιζόντων τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὑποχείρια λαβὼν ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Ῥόδον. (4) εἶλε δὲ καὶ τετρήρη πλέουσας μὲν ἐκ Κιλικίας, ἔχουσας δ' ἐσθῆτα βασιλικὴν καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν ἣν ἡ γυνὴ Δημητρίου Φίλα παρασκευασαμένη φιλοτιμότερον ἀπεστάλκει τάνδρῃ. τὸν μὲν οὖν ἱματισμὸν ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, οὐσῶν τῶν στολῶν ἀλουργῶν καὶ βασιλεῖ φορεῖν πρεπουσῶν, τὴν δὲ ναὺν ἐνεώλκησεν καὶ τοὺς ναύτας ἀπέδοτο τοὺς τ' ἐκ τῆς τετρήρους καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων πλοίων τῶν ἀλόντων. (5) τῶν δ' ὑπολοίπων νεῶν τριῶν Ἀμύντας ἡγούμενος ἔπλευσεν ἐπὶ νήσων καὶ πολλοῖς πλοίοις περιτυχῶν κομίζουσι τὰ πρὸς τὰς μηχανὰς ἀρμόζοντα τοῖς πολέμοις ἃ μὲν αὐτῶν κατέδυσεν, ἃ δὲ κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ἐν οἷς ἐάλωσαν καὶ τεχνῖται τῶν ἀξιολόγων καὶ πρὸς βέλη καὶ καταπέλτας ἐμπειρία διαφέροντες ἔνδεκα. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκλησίας συναχθείσης συνεβούλευόν τινες τὰς εἰκόνας τὰς Ἀντιγόνου καὶ Δημητρίου κατασπάσαι, δεινὸν εἶναι λέγοντες ἐν ἴσῳ τιμᾶσθαι τοὺς πολιορκοῦντας τοῖς εὐεργέταις· ἐφ' οἷς ὁ δῆμος ἀγανακτήσας τούτοις μὲν ὥς ἀμαρτάνουσιν ἐπετίμησεν, τῶν δὲ περὶ Ἀντίγονον τιμῶν οὐδεμίαν μετεκίνησεν, καλῶς πρὸς τε δόξαν καὶ τὸ συμφέρον βουλευσάμενος. (7) ἥ τε γὰρ μεγαλοψυχία καὶ τὸ βέβαιον τῆς ἐν δημοκρατίᾳ κρίσεως παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπαίνων ἐτύγχανε, παρὰ δὲ τοῖς πολιορκουσί μεταμελείας· τὰς γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεις οὐδεμίαν ἐνδεδειγμένας εὖνοιαν εἰς τοὺς εὐεργέτας ἐλευθεροῦντες τὴν διὰ τῆς πείρας φανεῖσαν βεβαιότητα εἰς ἀμοιβὴν χάριτος ἐφαίνοντο καταδουλούμενοι· πρὸς τε τὸ παράδοξον τῆς τύχης, εἰ συμβαίῃ τὴν πόλιν ἀλῶναι, κατελείπετ' αὐτοῖς πρὸς παραίτησιν τῆς τηρηθείσης ὑπ' αὐτῶν φιλίας ἀνάμνησις. ταῦτα μὲν οὖν τοῖς Ῥοδίοις ἐπράχθη συνετῶς.

94. Δημητρίου δὲ διὰ τῶν μεταλλέων ὑπορύξαντος τὸ τεῖχος τῶν αὐτομόλων τις ἐμήνυσε τοῖς πολιορκουμένοις ὥς οἱ ταῖς ὑπονομαῖς χρώμενοι σχεδὸν ἐντὸς εἰσι τοῦ τείχους. (2) διόπερ οἱ Ῥόδιοι τάφρον ὀρύξαντες βαθεῖαν, παράλλη-

okrętów z rozkazem, aby kapitanowie płynęli we wszystkie strony i atakując zaskoczenia, zdobywali statki, z których jedne mieli zatapiać, inne odholować do miasta. Gdy już wypłynęli na morze podzieleni na trzy eskadry, najpierw Damofilos, mający pod swoją komendą okręty zwane przez Rodyczyków strażniczymi, pożeglował na Karpatos³⁹¹ i tam zdobył wiele statków Demetriusza. Jedne zdruzgotał uderzeniami tarana i zatopił, inne wyciągnął na brzeg i spalił, przy czym wybrał spośród ich załóg najlepszych ludzi. Niemalą też liczbę statków transportujących żywność z wyspy odprowadził do ojczyzny.

(3) Menedemos z kolei, dowódca trzech lekkich okrętów wojennych, pożeglował do licyjskiej Patary³⁹² i zaskoczywszy tam stojący na kotwicy okręt, którego załoga właśnie znajdowała się na lądzie, spalił go. Zdobył ponadto wiele statków transportujących zaopatrzenie dla wojska i odesłał je na Rodos.

(4) Zdobył również płynącą z Cylicji tetrę, która wiozła szatę królewską oraz inne rzeczy, które Fila³⁹³, żona Demetriusza, z wielkim staraniem przygotowała i wysłała mężowi. Szaty odesłał Menedemos do Egiptu, wychodząc z założenia, że purpurę przystoi nosić tylko królowi. Następnie okręt odholował do brzegu, a marynarzy z tetrery, jak i z innych zdobytych statków, sprzedał w niewolę.

(5) Amyntas natomiast, prowadząc pozostałe trzy okręty, popłynął na wyspy i tam napotkawszy przypadkiem liczną grupę statków wiozących wrogom materiały do budowy machin wojennych, część z nich zatopił, a część odprowadził do miasta. Wśród wziętych do niewoli znalazło się dwunastu wybitnych inżynierów, specjalistów od produkcji pocisków i konstrukcji katapult.

(6) Wówczas to zebrało się zgromadzenie ludowe, w czasie którego kilku mówców radziło obalić posągi Antygona i Demetriusza, mówiąc, że oddawanie tych samych honorów dobroczyńcom, co oblegającym miasto, jest rzeczą straszną. Wywołali oni wielkie wzburzenie wśród ludu. Wniosek ich został skrytykowany jako szkodliwy, a żadnego z uchwalonych wcześniej dla Antygona zaszczytów nie cofnięto. Było to dobre i korzystne postanowienie ze względu na możliwy przyszły bieg wypadków.

(7) Ta wielkoduszna uchwała podjęta w sposób demokratyczny zdecydowaną większością głosów, spotkała się z pochwąłą wielu ludzi, a wśród oblegających wywołała uczucie żalu. Oto bowiem gdy wyzwalał miasto Hellady, nie okazywano im żadnych dowodów wdzięczności jako swoim dobroczyńcom, podczas gdy tu z kolei ludzie, których zamierzali zniewolić, okazywali im niewzruszoną wdzięczność mimo wszystkich złych doświadczeń. Wskutek zaskakujących wyroków losu mogło się również zdarzyć, że miasto zostałoby zdobyte. A w takim wypadku pozostawało im na usprawiedliwienie swojego wcześniejszego postępowania przypomnienie o dochowanej przez nich przyjaźni. Rodyczycy podjęli więc rzeczywiście rozsądną decyzję.

94. Gdy Demetriuszowi udało się już z pomocą górników podkopać pod mur, wówczas jakiś dezter doniósł obleżonym, że podkopy sięgają już właściwie wewnętrznej części muru. (2) Dlatego też Rodyczycy wykopali głęboki rów

λον τῷ δοκοῦντι πεσεῖσθαι τείχει, ταχὺ καὶ αὐτοὶ ταῖς μεταλλείαις χρώμενοι συνήψαν ὑπὸ γῆν τοῖς ἐναντίοις καὶ διεκώλυσαν τῆς εἰς τοῦμπροσθεν πορείας. (3) τῶν δὲ διορυγμάτων παρ' ἀμφοτέροις τηρουμένων ἐπεχείρησάν τινες τῶν παρὰ τοῦ Δημητρίου διαφθεῖρειν χρήμασι τὸν τεταγμένον ἐπὶ τῆς φυλακῆς ὑπὸ τῶν Ῥοδίων Ἀθηναγόραν· οὗτος δ' ἦν Μιλήσιος μὲν τὸ γένος, ὑπὸ Πτολεμαίου δ' ἐξαπεσταλμένος ἡγεμὼν τῶν μισθοφόρων. (4) ἐπαγγειλάμενος δὲ προδώσειν συνετάξαθ' ἡμέραν καθ' ἣν ἔδει παρὰ Δημητρίου πεμφθῆναι τινα τῶν ἀξιολόγων ἡγεμόνων τὸν νυκτὸς ἀναβησόμενον διὰ τοῦ ὀρύγματος εἰς τὴν πόλιν, ὅπως κατασκέπηται τὸν τόπον τὸν μέλλοντα δέξασθαι τοὺς στρατιώτας. (5) εἰς ἐλπίδας δὲ μεγάλας ἀγαγὼν τοὺς περὶ Δημήτριον ἐμήνυσε τῇ βουλῇ· καὶ πέμψαντος τοῦ βασιλέως τῶν περὶ αὐτὸν φίλων Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα τοῦτον μὲν ἀναβάντα διὰ τῆς διώρυχος συνέλαβον οἱ Ῥόδιοι, τὸν δ' Ἀθηναγόραν ἐστεφάνωσαν χρυσῷ στεφάνῳ καὶ δωρεὰν ἔδωκαν ἀργυρίου τάλαντα πέντε, σπεύδοντες καὶ τῶν ἄλλων μισθοφόρων καὶ ξένων ἐκκαλεῖσθαι τὴν πρὸς τὸν δῆμον εὐνοίαν.

95. Δημήτριος δὲ τῶν τε μηχανῶν αὐτῷ τέλος ἔχουσῶν καὶ τοῦ πρὸς τὸ τεῖχος τόπου παντὸς ἀνακαθαρθέντος τὴν μὲν ἐλέπολιν μέσσην ἔστησε, τὰς δὲ χωστρίδας χελώνας ἐπιδιεῖλεν, οὓσας ὀκτώ· κατέστησεν δ' εἰς ἑκάτερον μέρος τῆς μηχανῆς τέτταρας καὶ τούτων ἑκάστη συνήψεν στοὰν μίαν εἰς τὸ δύνασθαι μετ' ἀσφαλείας ἐπιτελεῖν τὸ προσταττόμενον τοὺς εἰσιόντας τε καὶ πάλιν ἐξιόντας, κριοφόρους δὲ δύο πολλαπλασίας τοῖς μεγέθεσιν· εἶχε γὰρ ἑκάτερα δοκὸν πηχῶν ἑκατὸν εἴκοσι, σεσιδηρωμένην καὶ τὴν ἐμβολὴν ἔχουσαν παραπλησίαν νεῶς ἐμβόλῳ, καὶ προωθουμένην μὲν εὐκινήτως, ὑπότροχον δὲ καὶ τὴν ἐναγώνιον ἐνέργειαν λαμβάνουσας δι' ἀνδρῶν οὐκ ἐλαττόνων ἢ χιλίων. (2) μέλλων δὲ προσάγειν τὰς μηχανὰς τοῖς τείχεσι τοὺς μὲν πετροβόλους καὶ τοὺς ὀξυβελεῖς παρήνεγκε τῆς ἐλεπόλεως εἰς ἑκάστην στέγην τοὺς ἀρμόζοντας, (3) ἐπὶ δὲ τοὺς λιμένας καὶ τοὺς πλησίον τόπους ἀπέστειλε τὴν ναυτικὴν δύναμιν, πρὸς δὲ τὸ λοιπὸν τεῖχος τὸ δυνάμενον προσβολὰς δέξασθαι τὸ πεζὸν στρατόπεδον ἐπιδιεῖλεν. (4) ἔπειτα δὲ πρὸς ἐν παρακέλυσμα καὶ σημεῖον πάντων συναλαζάντων πανταχόθεν τῇ πόλει προσβολὰς ἐποιεῖτο. διασειόντος δ' αὐτοῦ τοῖς κριοῖς καὶ τοῖς πετροβόλοις τὰ τεῖχη παρεγενήθησαν Κνιδίων πρέσβεις, ἀξιοῦντες ἐπισχεῖν καὶ πείσειν ἐπαγγελλόμενοι τοὺς Ῥοδίους δέχεσθαι τὰ δυνατώτατα τῶν προσταγμάτων. (5) ἀνέντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πρέσβεων δεῦρο κάκεισε πολλὰ διαλεχθέντων πέρας οὐ δυναμένων συμφωνῆσαι πάλιν ἐνηργεῖτο τὰ τῆς πολιορκίας. καὶ Δημήτριος μὲν κατέβαλε τὸν στερεώτατον τῶν πύργων, ὠκοδομημένον ἐκ λίθων τετραπέδων, καὶ μεσοπύργιον ὅλον διέσεισεν, ὥστε μὴ δύνασθαι τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀράροdon ἔχειν ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις κατὰ τοῦτον τὸν τόπον.

biegnący równolegle do muru, który mógł wkrótce runąć. Jednocześnie sami wykonali podkop i zetknęli się pod ziemią z wrogami, przez co uniemożliwili im posuwanie się naprzód. (3) Ponieważ podkopy były strzeżone po obu stronach, jacyś ludzie Demetriusza podjęli próbę przekupienia dowódcy straży rodyjskiej Atenagorasa. Był to Milezyjczyk, którego Ptolemeusz mianował zwierzchnikiem wysłanego na Rodos oddziału wojsk zaciężnych³⁹⁴. (4) Obiecał, że zdradzi, i nawet ustalił termin, kiedy to jeden z wysokich oficerów oddelegowany przez Demetriusza miał nocą przejść przez przekop do miasta, aby dokładnie zbadać miejsce, do którego mieli dostać się żołnierze. (5) Rozbudziwszy w Demetriuszu wielkie nadzieje, poinformował następnie o całej sprawie radę. Gdy więc król wysłał jednego ze swoich najbliższych przyjaciół, Aleksandra Macedończyka³⁹⁵, a ten wyszedł z wykopu, został pochwycony przez Rodyjczyków, którzy następnie przyznali Atenagorasowi złoty wieniec i dali mu pięć talentów w srebrze, starając się zarazem rozniecić życzliwość dla ludu również wśród innych żołnierzy zaciężnych i cudzoziemców.

95. Gdy Demetriusz dokończył już budowy machin i uprzątnął rozciągający się przed murem teren, ustawił w środku helepolę, a po jej bokach rozmieścił osiem zadaszonych żółwi. Ustawił mianowicie po cztery z każdego boku maszyny, do każdego z nich dołączając po jednym „portyku”, tak ażeby ludzie, którzy mieli do wykonania swoje zadania, mogli bezpiecznie podchodzić pod mur, a po ich wykonaniu powracać. Ustawił również znacznych rozmiarów tarany. Każdy z nich miał sto dwadzieścia łokci długości, był okuty żelazem i posiadał głowicę bardzo przypominającą taran okrętu. Taran ten łatwo można było wprowadzić w ruch. Poruszał się na kołach, a konieczną siłę uderzenia nadawało mu blisko tysiąc mężów. (2) Zamierzając podsunąć maszyny ku murom, na każde piętro helepoli wstawił dostosowane do wymiarów pomieszczenia miotacze kamieni oraz wyrzutnie ostrych pocisków. (3) Jednocześnie skierował swoją flotę wojenną do portów oraz na sąsiadujące z nimi akweny, a wojska piesze porozdzielał wzdłuż reszty obwarowań, nakazując im prowadzić atak na swoich odcinkach, gdzie to było możliwe. (4) Następnie na jeden rozkaz i umówiony znak, wszyscy razem wzniesli okrzyk bojowy i ze wszystkich stron ruszyli do ataku na miasto. Gdy mury już drżały od uderzeń taranów i pocisków z balist, przybyli posłowie z Knidos³⁹⁶ i obiecując, że przekonają Rodyjczyków do przyjęcia jego najważniejszych żądań, prosili, aby powstrzymał atakujących. (5) Gdy król się zgodził, posłowie przeprowadzili długotrwałe negocjacje, krążąc pomiędzy zainteresowanymi stronami, lecz ostatecznie nie doprowadzili do porozumienia i prace oblężnicze ruszyły na nowo. Wtedy to Demetriusz zburzył najpotężniejszą z baszt, zbudowaną z bloków kamiennych o długości ponad jednego metra, a także naruszył mury pomiędzy basztami na całym atakowanym odcinku. W wyniku tego obrońcy nie byli w stanie dojść w tym miejscu na swoje stanowiska.

96. Ἐν δὲ ταῖς αὐταῖς ἡμέραις Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε τοῖς Ῥοδίοις πλοίων πλῆθος τῶν τὴν ἀγορὰν κομιζόντων, ἐν οἷς ἦσαν σίτου τριάκοντα μυριάδες ἀρταβῶν σὺν τοῖς ὀσπρίοις. (2) προσφερομένων δ' αὐτῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐπεχείρησε Δημήτριος ἀποστέλλειν σκάφη τὰ κατὰξοντα πρὸς τὴν αὐτοῦ στρατοπεδείαν. φοροῦ δὲ πνεύματος αὐτοῖς ἐπιγενομένου ταῦτα μὲν πλήρεσι τοῖς ιστίοις φερόμενα κατηνέχθη πρὸς τοὺς οἰκείους λιμένας, οἱ δ' ὑπὸ Δημητρίου πεμφθέντες ἐπανήλθον ἄπρακτοι. (3) ἔπεμψε δὲ τοῖς Ῥοδίοις καὶ Κάσανδρος κριθῶν μεδίμνους μυρίους καὶ Λυσίμαχος πυρῶν μεδίμνους τετρακισμυρίους καὶ κριθῶν τοὺς ἴσους. τηλικαύτης οὖν χορηγίας τοῖς κατὰ τὴν πόλιν γενομένης ἤδη κάμνοντες ταῖς ψυχαῖς οἱ πολιορκούμενοι πάλιν ἀνεθάρρυσαν καὶ κρίναντες συμφέρειν ἐπιθέσθαι ταῖς μηχαναῖς τῶν πολέμιων πυρφόρων τε πλῆθος παρεσκευάσαντο καὶ τοὺς πετροβόλους καὶ τοὺς ὀξυβελεῖς ἔστησαν ἅπαντας ἐπὶ τοῦ τείχους. (4) νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης περὶ δευτέραν φυλακὴν ἄφνω τοῖς μὲν πυρφόροις συνεχῶς τὴν ἐλέπολιν ἔβαλλον, τοῖς δ' ἄλλοις βέλεσι παντοίοις χρώμενοι τοὺς ἐκεῖ συντρέχοντας κατετίτρωσκον. (5) οἱ δὲ περὶ τὸν Δημήτριον, ἀνελπίστου τῆς ἐπιθέσεως γενομένης, ἀγωνιάσαντες περὶ τῶν κατασκευασθέντων ἔργων συνέτρεχον ἐπὶ τὴν βοήθειαν. (6) ἀσελήνου δὲ τῆς νυκτὸς οὔσης οἱ μὲν πυρφόροι διέλαμπον φερόμενοι βιαίως, οἱ δ' ὀξυβελεῖς καὶ πετροβόλοι τὴν φορὰν ἀπροόρατον ἔχοντες πολλοὺς διέφθειρον τῶν μὴ δυναμένων συνιδεῖν τὴν ἐπιφερομένην πληγὴν. (7) ἔτυχον δὲ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς μηχανῆς λεπίδων τινὲς ἀποπεσοῦσαι, καταψιλωθέντος δὲ τοῦ τόπου προσέπιπτον οἱ πυρφόροι τῷ ξυλοφανεῖ τοῦ κατασκευάσματος. διόπερ ἀγωνιάσας ὁ Δημήτριος μήποτε τοῦ πυρὸς ἐπινεμηθέντος ἅπασαν συμβῇ τὴν μηχανὴν λυμανθῆναι, κατὰ τάχος ἐβοήθει καὶ τῷ παρασκευασθέντι ὕδατι ἐν ταῖς στεγαῖς ἐπειρᾶτο σβεννύναι τὴν ἐπιφερομένην φλόγα. τὸ δὲ τελευταῖον ἀθροίσας τῇ σάλπιγγι τοὺς τεταγμένους ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν ἔργων διὰ τούτων ἀπήγαγε τὰς μηχανὰς ἐκτὸς βέλους.

97. Ἐπειτα γενομένης ἡμέρας προσέταξε τοῖς ὑπηρέταις ἀθροῖσαι τὰ βέλη τὰ πεσόντα παρὰ τῶν Ῥοδίων, ἐκ τούτων βουλόμενος συλλογίσασθαι τῶν ἐν τῇ πόλει τὴν παρασκευὴν. (2) ὧν ταχὺ τὸ προσταχθὲν ποιησάντων ἡριθμήθησαν πυρφόροι μὲν τοῖς μεγέθεσι παντοῖοι πλείους τῶν ὀκτακοσίων, ὀξυβελεῖς δὲ οὐκ ἐλάττους τῶν χιλίων πεντακοσίων. τοσοῦτων δὲ βελῶν ἐνεχθέντων ἐν βραχεῖ χρόνῳ νυκτὸς ἐθαύμαζε τὴν χορηγίαν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐν τούτοις δαψύλειαν.

(3) Τότε μὲν οὖν ὁ Δημήτριος κατεσκεύασε τὰ πεπονηκότα τῶν ἔργων καὶ περὶ τε τὴν ταφὴν τῶν τελευτησάντων καὶ τὴν θεραπείαν τῶν τραυματιῶν ἐγίνετο. (4) καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ κατὰ τὴν πόλιν ἄνεσιν λαβόντες τῆς ἀπὸ τῶν μηχανῶν βίας ὥκοδόμησαν τρίτον τεῖχος μηχανοειδές, περιλαμβάνοντες τῇ μὲν περιφερείᾳ πάντα τὸν κινδυνεύοντα τόπον τοῦ τείχους· οὐδὲν δ' ἦττον καὶ τάφρῳ βαθεῖα περιέλαβον τὸ πεπτωκὸς τοῦ τείχους, ὅπως μὴ δύνηται ῥαδίως ὁ βασιλεὺς

96. W tych samych dniach król Ptolemeusz wyekspediował dużą ilość statków z żywnością dla Rodyjczyków, które wiozły trzysta tysięcy artab³⁹⁷ zboża i grochu. (2) Kiedy statki zbliżały się już do miasta Demetriusz, podjął próbę odholowania ich do własnego obozu przy pomocy swoich okrętów wysłanych im naprzeciw. Jednakże dzięki podmuchom sprzyjającego wiatru, statki z żywnością, płynąc pod pełnymi żaglami, zdołały wylądować w przyjaznym porcie. Tak więc ludzie wysłani przez Demetriusza wrócili, niczego nie działawszy. (3) Również Kasander wysłał Rodyjczykom dziesięć tysięcy medymnów jęczmienia, a Lizymach czterdzieści tysięcy medymnów pszenicy i taką samą ilość medymnów jęczmienia³⁹⁸. Gdy oblężeni upadający już na duchu otrzymali tak znaczną ilość zaopatrzenia, na powrót wstąpiła w nich otucha i postanowili uderzyć na maszyny oblężnicze wrogów. W tym celu przygotowali znaczną ilość pocisków zapalających, a na murach ustawili wszystkie swoje balisty i wyrzutnie ostrych pocisków. (4) Gdy nastała już noc, około drugiej straży zaatakowali helepolę huraganowym ogniem pocisków zapalających, a ponieważ jednocześnie prowadzili ostrzał z użyciem różnorodnych typów pocisków, poranili zbiegających się do helepoli ludzi. (5) Gdy bowiem nastąpił ten niespodziewany atak, ludzie Demetriusza, pełni obaw o sprzęt oblężniczy, ruszyli z pomocą. (6) A ponieważ noc była bezksiężycowa, pociski zapalające przecinały ciemności budząc grozę, gdy jednocześnie wyrzutnie ostrych pocisków i balisty, których tor pocisków był niewidoczny, zabijały ludzi nie będących w stanie dostrzec nadlatującej śmierci. (7) Ponieważ niektóre blachy odpadły od ścian maszyny, pozostawiając odsłonięte miejsca, pociski zapalające uderzały w wystawioną na ciosy drewnianą konstrukcję. Dlatego też Demetriusz, obawiając się, aby ogień nie rozszerzył się i nie zniszczył maszyny, szybko ruszył z pomocą, starając się przy pomocy zgromadzonej na jej pokładach wody ugasić groźny pożar. Na koniec wezwał sygnałem trąby ludzi obsługujących sprzęt oblężniczy na swoje stanowiska i przy ich pomocy odciągnął maszyny poza zasięg pocisków.
97. Potem gdy już nastał dzień rozkazał służbie, aby zebrała wystrzelone przez Rodyjczyków pociski. Na tej bowiem podstawie chciał oszacować siłę artylerii oblężonego miasta. (2) Rozkaz został wykonany szybko. Doliczono się ponad ośmiuset pocisków zapalających różnych typów, i nie mniej niż tysiąc pięćset ostrych pocisków. Gdy zorientował się, że w niedługim czasie nocą spadła tak wielka ilość pocisków, ogarnął go prawdziwy podziw dla sprzętu wojennego i obfitości amunicji, jaką dysponowało miasto. (3) Wtedy Demetriusz zabrał się do naprawy uszkodzonego sprzętu oblężniczego, pogrzebał poległych i zatroszczył się o rannych. (4) W tym samym czasie obrońcy miasta, wykorzystując przerwę od ostrzału ze strony maszyn oblężniczych, zbudowali trzeci mur o kształcie półksiężyca, którego obwód zamknął obwarowania na całym zagrożonym odcinku. Mimo to otoczyli również głębokim rowem i tę część muru, która runęła, aby król nie był w stanie

ἐξ ἐφόδου μετὰ βάρους εἰσπεσεῖν εἰς τὴν πόλιν. (5) ἐξέπεμψαν δὲ καὶ ναῦς τῶν ἄριστα πλεουσῶν, Ἀμύνταν ἐπιστήσαντες ἡγεμόνα, ὃς ἐκπλεύσας πρὸς τὴν Περαιάν τῆς Ἀσίας ἐπεφάνη παραδόξως πειραταῖς τισιν ἀπεσταλμένοις ὑπὸ Δημητρίου. οὗτοι δ' εἶχον ἄφρακτα τρία, κράτιστοι δοκοῦντες εἶναι τῶν τῷ βασιλεῖ συστρατευόντων. γενομένης δ' ἐπ' ὀλίγον χρόνον ναυμαχίας οἱ Ῥόδιοι βιασάμενοι τῶν νεῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν, ἐν οἷς ἦν καὶ Τιμοκλῆς ὁ ἀρχιπειρατής. (6) ἐπέπλευσαν δὲ καὶ τῶν ἐμπόρων τισὶ καὶ παρελόμενοι κέλητας οὐκ ὀλίγους γέμοντας σίτου τούτους τε καὶ τὰ τῶν πειρατῶν ἄφρακτα κατήγαγον εἰς τὴν Ῥόδον νυκτός, λαθόντες τοὺς πολεμίους. (7) ὁ δὲ Δημήτριος ἐπισκευάσας τὰ πεπονηκότα τῶν ἔργων προσέβαλλε τῷ τείχει τὰς μηχανὰς καὶ πᾶσι τοῖς βέλεσιν ἀφειδῶς χρώμενος τοὺς μὲν ἐπὶ ταῖς ἐπάλξεσιν ἐφεστῶτας ἀνείρξε, τοῖς δὲ κριοῖς τύπτων τὸ συνεχὲς τοῦ τόπου δύο μὲν μεσοπύργια κατέβαλε, περὶ δὲ τὸν πύργον τὸν ἀνὰ μέσον τούτων φιλοτιμουμένοις τοῖς ἐκ τῆς πόλεως ἰσχυροὶ καὶ συνεχεῖς ἐκ διαδοχῆς ἀγῶνες ἐγίνοντο, ὥστε καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἀνανίαν ἐκθύμως ἀγωνισάμενον ἀναιρεθῆναι καὶ συχνοὺς τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἀποθανεῖν.

98. Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Πτολεμαῖος μὲν ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε τοῖς Ῥοδίοις σίτον καὶ τὴν ἄλλην ἀγορὰν οὐκ ἐλάττονα τῆς πρότερον ἐκπεμφθείσης καὶ στρατιώτας χιλίους καὶ πεντακοσίους, ὧν ἦν ἡγεμὼν Ἀντίγονος ὁ Μακεδών. (2) καθ' ὃν δὴ χρόνον ἦκον πρὸς τὸν Δημήτριον πρέσβεις παρὰ τε Ἀθηναίων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων, τὸν ἀριθμὸν μὲν ὄντες ὑπὲρ τοὺς πενήκοντα, πάντες δὲ ἀξιοῦντες διαλύσασθαι τὸν βασιλέα πρὸς τοὺς Ῥοδίους. (3) γενομένων οὖν ἀνοχῶν καὶ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ῥηθέντων λόγων πρὸς τε τὸν δῆμον καὶ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Δημήτριον οὐδαμῶς ἐδυνήθησαν συμφωνῆσαι· διόπερ οἱ πρέσβεις ἀπῆλθον ἄπρακτοι. (4) Δημήτριος δὲ διανοηθεὶς νυκτὸς ἐπιθέσθαι τῇ πόλει κατὰ τὸ πεπτωκὸς τοῦ τείχους ἐπέλεξε τῶν τε μαχίμων τοὺς κρατίστους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς εὐθέτους εἰς χιλίους καὶ πεντακοσίους. (5) τούτους μὲν οὖν προσέταξεν ἡσυχῇ προσελθεῖν τῷ τείχει περὶ δευτέραν φυλακὴν, αὐτὸς δὲ διασκευάσας παρήγγειλε τοῖς ἐφ' ἐκάστῳ μέρει τεταγμένοις, ὅταν σημήνῃ, συναλαλάξαι καὶ προσβολὰς ποιεῖσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. (6) πάντων δὲ τὸ παραγγελθὲν ποιούντων οἱ μὲν ἐπὶ τὰ πεπτωκότα τῶν τειχῶν ὀρμήσαντες τοὺς προφυλάττοντας ἐπὶ τῆς τάφρου κατασφάζαντες παρεισέπεσον εἰς τὴν πόλιν καὶ τοὺς περὶ τὸ θέατρον τόπους κατελαμβάνοντο· (7) οἱ δὲ τῶν Ῥοδίων πρυτάνεις πυθόμενοι τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὴν πόλιν ὀρῶντες ἅπασαν θεορῦβημένην τοῖς μὲν ἐπὶ τοῦ λιμένος καὶ τῶν τειχῶν παρήγγειλαν μένειν ἐπὶ τῆς ἰδίας τάξεως καὶ τοὺς ἔξωθεν, ἂν προσβάλωσιν, ἀμύνασθαι, αὐτοὶ δ' ἔχοντες τὸ τῶν ἐπιλέκτων σύστημα καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας προσφάτως καταπεπλευκότας στρατιώτας ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς ἐντὸς τοῦ τείχους παρεισπεπτωκότας. (8) περικαταλαβούσης δ' ἡμέρας καὶ τοῦ Δημητρίου τὸ σύσσημον

jednym zdecydowanym atakiem wedrzeć się do miasta. (5) Wysłali również swoje najlepsze okręty, mianując ich dowódcą Amyntasa³⁹⁹, który pożeglował do Perai na wybrzeżach Azji⁴⁰⁰, gdzie zaskoczył niespodziewających się niczego korsarzy, których wysłał tam Demetriusz. Korsarze mieli trzy bezpokładowce, uważane za najlepsze okręty we flocie sojuszników króla. Natychmiast doszło do bitwy morskiej, w wyniku której Rodyjczycy zdobyli szturmem okręty wraz z załogami. Wśród wziętych do niewoli znalazł się również szef korsarzy Timokles⁴⁰¹. (6) Zaatakowali również pewną liczbę statków kupieckich i opanowali niemało jednorzędowców wypełnionych zbożem, które odholowali wraz z okrętami pirackimi na Rodos, gdzie wpłynęli do portu nocą, niezauważeni przez wrogów. (7) Gdy Demetriusz naprawił już uszkodzony sprzęt oblężniczy, podsunął maszyny do muru i prowadząc ostrzał całą siłą swojej artylerii, oczyścił zwieńczenia murów ze stojących tam obrońców, a uderzając taranami w mur na całej długości zburzył dwa jego odcinki pomiędzy wieżami. Wtedy doszło do długotrwałych i zaciętych walk o stojącą w środku wieżę, której ludzie z miasta bronili z całym oddaniem. W ich wyniku został zabity ich strateg Ananias⁴⁰², walczący z wielką odwagą. Zginęło również wielu innych żołnierzy.

98. W tym samym czasie król Ptolemeusz przysłał Rodyjczykom zboże wraz z innym zaopatrzeniem w ilości nie mniejszej niż wcześniej, a ponadto tysiąc pięciuset żołnierzy pod dowództwem Antygona Macedończyka⁴⁰³. (2) Jednocześnie przybyli do Demetriusza posłowie z Aten i innych miast helleńskich, razem ponad pięćdziesięciu ludzi, i prosili króla wszyscy razem, aby pogodził się z Rodyjczykami⁴⁰⁴. (3) Ogłoszono zawieszenie broni i przystąpiono do długotrwałych i skomplikowanych negocjacji z udziałem ludu i Demetriusza, którzy jednak w żaden sposób nie byli w stanie dojść do porozumienia. Stąd też posłowie powrócili, nie zdziaławszy niczego. (4) Demetriusz tymczasem powziawszy myśl o uderzeniu na miasto nocą przez wyłom w murze wybrał najdzielniejszych żołnierzy ze swojej gwardii oraz najlepszych ludzi z innych jednostek, łącznie około tysiąca pięciuset (5) i rozkazał im, aby w czasie drugiej straży nocnej niepostrzeżenie podeszli do muru, gdy tymczasem sam postawiwszy w stan pogotowia swoich ludzi zajmujących pozycje wzdłuż poszczególnych odcinków muru, rozkazał im, aby na dany znak wszyscy razem wzniesli okrzyk bojowy i ruszyli do ataku zarówno od strony lądu, jak i morza. (6) W czasie gdy wszyscy zajęci byli realizowaniem otrzymanych rozkazów, oddział atakujący przez wyłom w murze wybił ludzi czuwających na przedpolu rowu i wdarł się do miasta, opanowując rejon w okolicach teatru. (7) Gdy strategowie⁴⁰⁵ rodyjscy dowiedzieli się, co zaszło i zobaczyli, że całe miasto opanował zamęt, rozkazali, aby obrońcy portu i murów pozostali na swoich miejscach i stawiali opór, jeśli będą atakowani, podczas gdy oni sami wraz z doborowym oddziałem wojska oraz żołnierzami, którzy niedawno przyплыли z Aleksandrii, ruszyli przeciw tym, którzy wdarli się w obręb murów.

ἄραντος οἱ μὲν τῷ λιμένι προσβαλόντες καὶ τὸ τεῖχος πάντοθεν περιστρατοπεδευκότες συνηγάλαξαν, εὐθαρσεῖς ποιῶντες τοὺς κατειληφότας μέρος τοῦ περὶ τὸ θέατρον τόπου, ὁ δὲ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλος παίδων καὶ γυναικῶν ἐν φόβοις ἦν καὶ δάκρυσιν, ὡς τῆς πατρίδος κατὰ κράτος ἀλικομένης. (9) οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς παρεισπεσοῦσιν ἐντὸς τοῦ τείχους γενομένης μάχης πρὸς τοὺς Ῥοδίους καὶ πολλῶν παρ' ἀμφοτέροις πεσόντων τὸ μὲν πρῶτον οὐδέτεροι τῆς ἰδίας τάξεως ἐξεχώρουν, μετὰ δὲ ταῦτα τῶν μὲν Ῥοδίων ἀεὶ πλειόνων γινομένων καὶ τὸν κίνδυνον ἐτοίμως ὑπομενόντων, ὡς ἂν ὑπὲρ πατρίδος καὶ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένων, τῶν δὲ τοῦ βασιλέως θλιβομένων, Ἀλκιμος μὲν καὶ Μαντίας οἱ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντες πολλοῖς περιπεσόντες τραύμασιν ἐτελεύτησαν, τῶν δ' ἄλλων οἱ πλεῖστοι οἱ μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ διεφθάρησαν, οἱ δ' ἤλωσαν, ὀλίγοι δὲ πρὸς τὸν βασιλέα φυγόντες διεσώθησαν. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν Ῥοδίων ἀνηρέθησαν, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ πρύτανις Δαμοτέλης ἐπ' ἀρετῇ γενόμενος περιβλεπτός.

99. Δημήτριος δὲ τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν ὑπολαβὼν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν τύχην ἀφηρῆσθαι πάλιν παρεσκευάζετο πρὸς τὴν πολιορκίαν. εἴτα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γράψαντος διαλύσασθαι πρὸς Ῥοδίους ὡς ἂν ποτε δύνηται, τὸν κάλλιστον ἐπετῆρει καιρὸν, δώσοντα προφάσεις εὐλόγους τῆς συνθέσεως. (2) Πτολεμαίου δὲ γράψαντος τοῖς Ῥοδίοις τὸ μὲν πρῶτον ὅτι ἐμπυσι σίτου πλῆθος αὐτοῖς καὶ στρατιώτας τρισχιλίους, μετὰ δὲ ταῦτα συμβουλευόντος, ἐὰν ἦ δυνατόν, μετρίως διαλύσασθαι πρὸς Ἀντίγονον, ἅπαντες ἔρεπον πρὸς τὴν εἰρήνην. (3) καθ' ὃν δὴ χρόνον τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν ἀποστειλαντος πρεσβευτὰς περὶ διαλύσεων οἱ Ῥόδιοι συνέθεντο πρὸς Δημήτριον ἐπὶ τοῖσδε, αὐτόνομον καὶ ἀφρούρητον εἶναι τὴν πόλιν καὶ ἔχειν τὰς ἰδίας προσόδους, συμμαχεῖν δὲ Ῥοδίους Ἀντιγόνῳ πλὴν ἐὰν ἐπὶ Πτολεμαῖον στρατεύηται, καὶ δοῦναι τῶν πολιτῶν ὁμήρους ἑκατὸν οὓς ἂν ἀπογράφηται Δημήτριος πλὴν τῶν ἀρχὰς ἐχόντων.

100. Οἱ μὲν οὖν Ῥόδιοι πολιορκηθέντες ἐνιαύσιον χρόνον τούτῳ τῷ τρόπῳ κατελύσαντο τὸν πόλεμον. τοὺς δ' ἐν τοῖς κινδύνοις ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους ἐτίμησαν ταῖς ἀξίαις δωρεαῖς καὶ τῶν δούλων τοὺς ἀνδραγαθήσαντας ἐλευθερίας καὶ πολιτείας ἡξίωσαν. (2) ἔστησαν δὲ καὶ τῶν βασιλέων εἰκόνας Κασάνδρου καὶ Λυσιμάχου καὶ τῶν δευτερευόντων μὲν ταῖς δόξαις, συμβεβλημένων δὲ μεγάλα πρὸς τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν. (3) τὸν δὲ Πτολεμαῖον ἐν ἀνταποδόσει μείζονος χάριτος ὑπερβάλλεσθαι βουλόμενοι θεωροὺς ἀπέστειλαν εἰς Λιβύην τοὺς ἐπερωτήσοντας τὸ παρ' Ἀμμωνι μαντεῖον εἰ συμβουλεύει Ῥοδίοις Πτολεμαῖον ὡς θεὸν τιμῆσαι. (4) συγκατατιθεμένου δὲ

(8) Gdy nastał dzień i Demetriusz dał sygnał do walki, zarówno atakujący od strony portu, jak i ci, którzy rozstawieni byli ze wszystkich stron wzdłuż murów, wzniesli razem okrzyk bojowy, dodając odwagi tym, którzy uchwycili rejon teatru. Tymczasem w mieście tłum przerażonych kobiet i dzieci zaniósł się płaczem, sądząc, że miasto jest już w rękach wroga. (9) W istocie doszło do walki pomiędzy tymi, którzy wdarli się w obręb muru a Rodyjczykami, i choć wielu padło po obu stronach, początkowo żadna nie ustępowała. Następnie jednak w miarę jak wzrastała liczba atakujących Rodyjczyków, którzy szli gotowi na śmierć, bo przecież walczyli o być albo nie być swojej ojczyzny, ludzie króla zaczęli ustępować. Wtedy to, odniósłszy liczne rany, padli dowódcy – Alkimos⁴⁰⁶ i Mantias⁴⁰⁷. Większość pozostałych przy życiu zginęła w walce wręcz, niektórzy dostali się do niewoli. Ocaleli tylko nieliczni, którym udało się wymknąć i przedostać do króla. Zginęło również wielu Rodyjczyków, a wśród nich prytan Damoteles⁴⁰⁸, który wyróżnił się nadzwyczajną odwagą.

99. Demetriusz, któremu, jak mniemał, szansę zdobycia miasta los wyrwał dosłownie z rąk, od nowa przystąpił do prac oblężniczych. Ponieważ właśnie wtedy przyszedł od ojca list, w którym pisał, aby Demetriusz pogodził się z Rodyjczykami, kiedy tylko nadarzy się stosowna ku temu okazja, ten tylko czekał stosownej chwili, która dostarczyłaby przekonujących powodów do zawarcia porozumienia. (2) Tymczasem również i Ptolemeusz napisał do Rodyjczyków, informując, że po pierwsze wyśle im sporą ilość zboża oraz trzy tysiące żołnierzy, po drugie jednak, doradził, aby, jeśli to będzie możliwe, zawarli pokój z Antygonem na godnych warunkach. W tej sytuacji wszyscy skłaniali się ku pokojowi. (3) I gdy w tym właśnie czasie etolskie koinon wyprawiło posłów w sprawie pojednania, Rodyjczycy zawarli⁴⁰⁹ z Demetriuszem układ pokojowy na następujących warunkach: miasto zachowa autonomię i pozostanie nieobsadzone przez wojska Antygona, będzie samo zarządzało swoimi finansami i będzie pozostawało w sojuszu z Antygonem, z wyjątkiem takiej sytuacji, gdyby ten wyprawił się przeciw Ptolemeuszowi. Ponadto mieli wydać swoich stu obywateli jako zakładników z listy zestawionej przez Demetriusza, która jednak nie obejmowała urzędników⁴¹⁰.

100. W taki to sposób po trwającym rok oblężeniu Rodyjczycy zakończyli wojnę. Ludzi, którzy wykazali się odwagą w walce, uhonorowali godnymi nagrodami, jednocześnie zaś tych niewolników, którzy walczyli jak szlachetni mężowie, uznali za godnych wolności i rodyjskiego obywatelstwa⁴¹¹. (2) Królom Kasandrowi i Lizymachowi, którzy przyczynili się znacznie do ocalenia miasta, ustępując jednak, gdy chodzi o zasługi, Ptolemeuszowi, wystawili posągi. (3) Ponieważ dług wdzięczności wobec Ptolemeusza chcieli spłacić w dwójnasób, wyprawili do Libii posłów z zapytaniem do wyroczni Amona⁴¹², czy radzi Rodyjczykom oddać Ptolemeuszowi cześć boską. (4) Ponieważ

τοῦ χρηστηρίου τέμενος ἀνήκαν ἐν τῇ πόλει τετράγωνον, οἰκοδομήσαντες παρ' ἐκάστην πλευρὰν στοὰν σταδιαίαν, ὃ προσηγόρευσαν Πτολεμαῖον. ἀνωκοδόμησαν δὲ καὶ τὸ θέατρον καὶ τὰ πεπτωκότα τῶν τειχῶν καὶ τῶν ἄλλων τόπων τοὺς καθηρημένους πολλῶ κάλλιον ἢ προϋπῆρχον.

(5) Δημήτριος δὲ κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρὸς διαλυσάμενος πρὸς Ῥοδίους ἐξέπλευσε μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως καὶ κομισθεὶς διὰ νήσων κατέπλευσε τῆς Βοιωτίας εἰς Αὔλιν. (6) σπεύδων δ' ἐλευθερῶσαι τοὺς Ἕλληνας (οἱ γὰρ περὶ Κάσανδρον καὶ Πολυπέρχοντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἄδειαν ἐσχηκότες ἐπόρθουν τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος) πρῶτον μὲν τὴν Χαλκιδέων πόλιν ἡλευθέρωσε, φρουρουμένην ὑπὸ Βοιωτῶν, καὶ τοὺς κατὰ τὴν Βοιωτίαν καταπληξάμενος ἠνάγκασεν ἀποστῆναι τῆς Κασάνδρου φιλίας, μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς μὲν Αἰτωλοὺς συμμαχίαν ἐποίησατο, πρὸς δὲ τοὺς περὶ Πολυπέρχοντα καὶ Κάσανδρον διαπολεμεῖν παρεσκευάζετο.

(7) Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Εὐμηλος μὲν ὁ Βοσπόρου βασιλεὺς βασιλεῶν ἕκτον ἔτος ἐτελεύτησε, τὴν δὲ βασιλείαν διαδεξάμενος Σπάρτακος ὁ υἱὸς ἤρξεν ἔτη εἴκοσιν.

101. Ἡμεῖς δὲ τὰ περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν διευκρινηκότες μεταβιβάσομεν τὸν λόγον ἐπὶ θάτερα μέρη τῆς οἰκουμένης.

Κατὰ μὲν γὰρ τὴν Σικελίαν Ἀγαθοκλῆς, εἰρήνην ἀγόντων τῶν Λιπαραιῶν, ἐπιπλεύσας αὐτοῖς ἀπροσδοκῆτως εἰσεπράξατο τοὺς μηδ' ὅτιοὺν προαδικήσαντας ἀργυρίου τάλαντα πεντήκοντα. (2) ὅτε δὴ πολλοῖς ἔδοξε θεῖον εἶναι τὸ ῥηθισόμενον, τῆς παρανομίας τυχύουσης ἐπισημασίας παρὰ τοῦ δαιμονίου. ἀξιούντων γὰρ τῶν Λιπαραιῶν εἰς τὰ προσελλείποντα τῶν χρημάτων δοῦναι χρόνον καὶ λεγόντων μηδέποτε τοῖς ἱεροῖς ἀναθήμασι κατακεχρηῆσθαι, ὁ Ἀγαθοκλῆς βιασάμενος αὐτοὺς δοῦναι τὰ κατὰ τὸ πρυτανεῖον, ὧν εἶχον ἐπιγραφὴν τὰ μὲν Αἰόλου, τὰ δ' Ἥφαιστου, λαβὼν παραχρῆμα ἐξέπλευσεν. πνεύματος δ' ἐπιγενομένου τῶν νεῶν ἑνδεκα συνετρίβησαν αἱ τὰ χρήματα κομίζουσαι. (3) διόπερ ἔδοξε πολλοῖς ὁ μὲν λεγόμενος περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους εἶναι κύριος τῶν ἀνέμων εὐθὺς κατὰ τὸν πρῶτον πλοῦν λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τιμωρίαν, ὁ δὲ Ἥφαιστος ἐπὶ τῆς τελευτῆς, οἰκείως τῆς ἀσεβείας κολάσαι τὸν τύραννον ἐν τῇ πατρίδι, συνωνύμως ἐπὶ θερμοῖς τοῖς ἄνθραξι κατακαύσας ζῶντα· τῆς γὰρ αὐτῆς προαιρέσεως ἦν καὶ δικαιοσύνης τὸ τῶν περὶ τὴν Αἴτην σωζόντων τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς ἀποσχέσθαι καὶ τὸ τοὺς ἀσεβοῦντας εἰς τὸ θεῖον διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως μετελθεῖν.

(4) Οὐ μὴν ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῆς καταστροφῆς Ἀγαθοκλέους, ὅταν πρὸς τοὺς οἰκείους χρόνους ἔλθωμεν αὐτὸ τὸ γινόμενον βεβαιώσῃ τὸ νῦν εἰρημένον· ἐφεξῆς δὲ ῥητέον ἡμῖν τὰ πραχθέντα κατὰ τοὺς συνεχεῖς τῆς Ἰταλίας τόπους. (5) Ῥωμαῖοι μὲν καὶ Σαμνῖται διαπρεσβευσάμενοι πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην συνέθεντο, πολεμήσαντες ἔτη εἴκοσι δύο καὶ μῆνας ἑξ· τῶν δ' ὑπάτων Πόπλιος Σεμπρόνιος μετὰ δυνάμεως ἐμβαλὼν εἰς τὴν τῶν Αἰκλῶν χώραν ἐχειρώσατο τετταράκοντα πόλεις ἐν ἡμέραις ταῖς πάσαις πεντήκοντα, ἀναγκάσας δὲ

wyrocznia odpowiedziała twierdząco, poświęcili mu temenos⁴¹³, wydzielając w mieście obszar na planie kwadratu. Zamknęli go wzniesionymi z każdego boku portykami o długości jednego stadionu każdy i nazwali go Ptolemajon. Odbudowali również teatr, zburzone odcinki murów obronnych oraz inne zniszczone obiekty, tak że stały się one jeszcze piękniejsze niż przedtem⁴¹⁴. (5) Tymczasem Demetriusz, gdy wedle rozkazów ojca doszedł już do zgody z Rodyjczykami, wypłynął z całą swoją potęgą na morze i żeglując pomiędzy wyspami, wylądował w beockiej Aulis⁴¹⁵. (6) Ponieważ chciał wyzwolenia Hellenów, a wiedział, że Kasander i Polyperchon w poczuciu bezkarności od dawna łupią znaczną część Hellady, najpierw wyzwolił obsadzone przez Beotów miasto Chalkidyjczyków⁴¹⁶, a następnie przestraszonych Beotów zmusił do odstąpienia od sojuszu z Kasandrem. Potem zawarł przymierze z Etolami i rozpoczął przygotowania do wojny z Polyperchonem i Kasandrem. (7) W tym samym czasie po sześciu latach panowania zmarł król Bosforu Eumelos⁴¹⁷. Tron po nim objął jego syn Spartakos⁴¹⁸, który rządził dwadzieścia lat.

- 101.** Po dokładnym przedstawieniu wydarzeń, jakie rozgrywały się w Helladzie i Azji, przeniesiemy się teraz do innej części świata. Otóż na Sycylii⁴¹⁹ Agatokles wypłynął na morze i niespodziewanie zaatakował przestrzegających warunków pokoju Liparyjczyków, i jakkolwiek nie dali oni żadnego powodu do konfliktu, zmusił ich do zapłacenia pięćdziesięciu talentów w srebrze. (2) Wielu ludzi uważało wówczas, że to, o czym teraz mam zamiar opowiedzieć, nosi znamiona boskiej interwencji, ponieważ występki spotkał się z objawami bożego gniewu. Gdy bowiem Liparyjczycy prosili, aby dał im więcej czasu na zgromadzenie brakujących im pieniędzy i tłumaczyli, że nigdy nie tknęli darów wotywnych, Agatokles zmusił ich, aby wydali mu znajdujące się w prytanejonie⁴²⁰ wota, na których znajdowały się inskrypcje dedykacyjne już to dla Eola⁴²¹, już to dla Hefajstosa, zabrał je i natychmiast odpłynął. Tymczasem w czasie żeglugi zerwał się wiatr i roztrzaskał jedenaście okrętów, właśnie te które wiozły pieniądze. (3) Stąd też wielu ludzi uważało, że czczony w tych okolicach pan wiatrów natychmiast pomścił zniewagę i to już w czasie pierwszej żeglugi, podczas gdy Hefajstos zrobił to na końcu, karząc tyrana za bezbożność w sobie właściwy sposób w jego ojczyźnie. Bowiem, jakby w nawiązaniu do swego imienia, spalił go żywcem na rozżarzonych węglach⁴²². Tak jak na mocy swojej woli i boskiego sądu nie tknął tych, którzy na stokach Etny ratowali swoich rodziców⁴²³, tak samo swoją boską mocą ukarał tych, którzy dopuścili się świętokradztwa. (4) Na razie niech to wystarczy. O ostatecznym upadku Agatoklesa opowiemy w stosownym czasie. Wtedy będzie można zobaczyć, że wydarzenia z całą mocą potwierdziły to, co właśnie opowiedziałem, a teraz pozostaje nam opowiedzieć o wypadkach, jakie rozgrywały się na sąsiadujących ziemiach italskich.

πάν τὸ ἔθνος ὑποτάττεσθαι Ῥωμαίοις ἐπανήλθε καὶ θρίαμβον κατήγαγεν ἐπαινούμενον. ὁ δὲ δῆμος ὁ Ῥωμαίων πρὸς τε Μαρσούς καὶ Παλιγνούς, ἔτι δὲ Μαρρουκίους, συμμαχίαν ἐποιήσατο.

102. Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦρχε Λεώστρατος, ἐν Ῥώμῃ δ' ὑπῆρχον ὕπατοι Σερούιος Κορνήλιος καὶ Λεύκιος Γενούκιος. ἐπὶ δὲ τούτων Δημήτριος εἶχε πρόθεσιν πρὸς μὲν τοὺς περὶ Κάσανδρον διαπολεμεῖν, τοὺς δ' Ἑλλήνας ἐλευθεροῦν· καὶ πρῶτον τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα διοικεῖν, ἅμα μὲν νομίζων δόξαν οἴσειν αὐτῷ μεγάλην τὴν τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίαν, ἅμα δὲ καὶ τοὺς περὶ Πρεπέλαον ἡγεμόνας τοῦ Κασάνδρου πρότερον συντρίψαι καὶ τότε προσάγειν δεῖν ἐπ' αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν, εἰ μὴ ἐπ' αὐτὸν πορεύοιτο ὁ Κάσανδρος. (2) τῆς δὲ τῶν Σικυωνίων πόλεως φρουρουμένης ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων τοῦ βασιλέως στρατιωτῶν, ὧν ἦν ἐπιφανέστατος στρατηγὸς Φίλιππος, νυκτὸς ἐπιθέμενος ἀπροσδοκῆτως παρεισέπεσεν ἐντὸς τοῦ τείχους. εἶτα οἱ μὲν φρουροὶ συνέφυγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὁ δὲ Δημήτριος τῆς πόλεως κυριεύσας τὸν μεταξὺ τόπον τῶν οἰκιῶν καὶ τῆς ἄκρας κατεῖχε. μέλλοντος δ' αὐτοῦ μηχανὰς προσάγειν καταπλαγέντες τὴν μὲν ἀκρόπολιν δι' ὁμολογίας παρέδωκαν, αὐτοὶ δ' ἀπέπλευσαν εἰς Αἴγυπτον. ὁ δὲ Δημήτριος τοὺς Σικυωνίους εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετοικίσας τὸ μὲν τῷ λιμένι συνάπτων μέρος τῆς πόλεως κατέσκαψεν, ἀνοχύρου παντελῶς ὄντος τοῦ τόπου, τῷ δὲ πολιτικῷ πλήθει συνεπιλαβόμενος τῆς οἰκοδομίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀποκαταστήσας τιμῶν ἰσοθέων ἔτυχε παρὰ τοῖς εὖ παθοῦσι· (3) Δημητριάδα μὲν γὰρ τὴν πόλιν ὠνόμασαν, θυσίας δὲ καὶ πανηγύρεις, ἔτι δ' ἀγῶνας ἐψηφίσαντο συντελεῖν αὐτῷ κατ' ἐνιαυτὸν καὶ τὰς ἄλλας ἀπονέμειν τιμὰς ὡς κτίστη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ χρόνος διαληφθεὶς πραγμάτων μεταβολαῖς ἠκύρωσεν, οἱ δὲ Σικυώνιοι πολλῶ κρείττονα μεταλαβόντες τόπον διετέλεσαν ἐν αὐτῷ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐνοικοῦντες. (4) ὁ γὰρ τῆς ἀκροπόλεως περίβολος ἐπίπεδος ὦν καὶ μέγας κρημνοῖς δυσπροσίτοις περιέχεται πανταχόθεν, ὥστε μηδαμῇ δύνασθαι μηχανὰς προσάγειν· ἔχει δὲ καὶ πλῆθος ὑδάτων, ἐξ οὗ κηπεΐας δαψιλεῖς κατεσκεύασαν, ὥστε τὴν ἐπίνοιαν τοῦ βασιλέως καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν εἰρηνικὴν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν πολέμου δόξαι καλῶς προεωρᾶσθαι.

103. Ὁ δὲ Δημήτριος διοικήσας τὰ περὶ τοὺς Σικυωνίους ἀνέξεν μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν Κόρινθον, ἣν ἐφρούρει Πρεπέλαος Κασάνδρου στρατηγός. τὸ μὲν οὖν πρῶτον νυκτὸς ὑπὸ τινων πολιτῶν εἰσαχθεὶς διὰ τινος

(5) Tam bowiem Rzymianie i Samnici, po wojnie trwającej dwadzieścia dwa lata i sześć miesięcy⁴²⁴, po wymianie poselstw zawarli układ pokojowy. Jeden z konsulów Publiusz Semproniusz uderzył z wojskiem na kraj Ajklów⁴²⁵, gdzie zaledwie w ciągu pięćdziesięciu dni zdobył czterdzieści miast i gdy już zmusił cały lud do podporządkowania się Rzymianom, powrócił i odbył triumf, pamiętny z powodu swojej wystawności. Potem lud rzymski zawarł przymierze z Marsami⁴²⁶ i Palignami⁴²⁷, a także z Marrukinami.

102. Po upływie roku w Atenach rozpoczął urzędowanie Leostratos⁴²⁸, w Rzymie objęli urząd konsulów⁴²⁹ Serwiusz Korneliusz⁴³⁰ oraz Lucjusz Genucjusz⁴³¹. W okresie ich urzędowania⁴³² Demetriusz powziął zamiar wojny z Kasandrem, wyzwolenia Hellenów, a przede wszystkim uporządkowania spraw Hellady. Uważał, że z jednej strony wyzwolenie Hellenów przyniesie wielką sławę jemu samemu, z drugiej zaś (...) [chciał]⁴³³ najpierw zniszczyć Prepelaosa⁴³⁴ i podległych mu dowódców, a następnie pójść dalej i sięgnąć po władzę, czy też pomaszerować przeciw samemu Kasandrowi. (2) Ponieważ miasto Sykiończyków⁴³⁵ obsadzone było przez żołnierzy króla Ptolemeusza, którymi dowodził sławny strateg Filip⁴³⁶, uderzył niespodziewanie nocą i wdarł się w obręb murów. W tej sytuacji żołnierze garnizonu uciekli na akropol, a Demetriusz, panując już nad miastem, zajął teren znajdujący się pomiędzy zabudowaniami a warownią. Gdy zamierzał już podsunąć pod mury maszyny oblężnicze, przerażeni obrońcy poddali akropol na mocy umowy i odpłynęli do Egiptu. Wówczas to Demetriusz przesiedlił Sykiończyków na akropol i zburzył część miasta przylegającą do portu. Miejsce było rzeczywiście bezpieczne. Pomagał przy tym tłumowi obywateli przy budowie domów, a jako ten, który przywrócił im wolność, spotkał się ze strony obdarowanych z wyrazami czci godnymi bogów. (3) Otóż nazwali oni miasto Demetriadą, powzięli także uchwałę o ustanowieniu ofiar i świąt, a także corocznych igrzysk sportowych na jego cześć. Postanowili także oddawać mu cześć taką, jaką oddaje się założycielowi miasta⁴³⁷. Wszystko to unieważnił czas i zmienne koleje historii, ale sami Sykiończycy, którzy otrzymali znacznie lepsze miejsce zamieszkania, przetrwali tam aż po nasze czasy, (4) bowiem powierzchnia akropolu była płaska i rozległa, otoczona przy tym ze wszystkich stron niedostępnymi zboczami skalnymi, tak że w żaden sposób nie można było podsunąć pod mury maszyn oblężniczych. Jest tam również wiele źródeł, które pozwoliły na uprawę rozległych ogrodów. Tak więc zarówno gdy chodzi o rozkosze czasów pokoju, jak i bezpieczeństwo w okresie wojny, pomysł króla okazał się naprawdę dalekosiężny.

103. Gdy Demetriusz uporządkował już sprawy Sykionu wyruszył z całą swoją potęgą na Korynt⁴³⁸, którego strzegł strateg Kasandra, Prepelaos. Najpierw wprowadzony nocą przez grupę obywateli jakąś furtką do miasta, opano-

πυλίδος ἐκράτησε τῆς πόλεως καὶ τῶν λιμένων. (2) τῶν δὲ φρουρῶν καταφυ-
 γόντων τῶν μὲν εἰς τὸ καλούμενον Σισύφιον, τῶν δ' εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον,
 προσαγαγὼν μηχανὰς τοῖς ὀχυρώμασι καὶ πολλὰ κακοπαθήσας εἴλε τὸ Σισύ-
 φιον κατὰ κράτος. εἶτα τῶν ἐνταῦθα συμφυγόντων πρὸς τοὺς κατειληφότας
 τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τούτους καταπληξάμενος ἠνάγκασε παραδοῦναι τὴν
 ἄκραν· (3) σφόδρα γὰρ ἦν ἀνυπόστατος οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς προσβολαῖς,
 εὐμήχανος ὑπάρχων περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν πολιορκητικῶν ἔργων. οὐ
 μὴν ἀλλὰ τοὺς Κορινθίους ἐλευθερώσας παρεισήγαγε φυλακὴν εἰς τὸν
 Ἀκροκόρινθον, βουλομένων τῶν πολιτῶν διὰ τοῦ βασιλέως τηρεῖσθαι τὴν
 πόλιν μέχρι ἂν ὁ πρὸς Κάσανδρον καταλυθῇ πόλεμος. (4) καὶ Πρεπέλαος μὲν
 αἰσchrῶς ἐκπεσὼν ἐκ τῆς Κορίνθου πρὸς Κάσανδρον ἀπεχώρησεν, Δημήτριος
 δὲ παρελθὼν εἰς τὴν Ἀχαΐαν Βοῦραν μὲν κατὰ κράτος εἴλε καὶ τοῖς πολίταις
 ἀπέδωκε τὴν αὐτονομίαν, Σκύρον δ' ἐν ὀλίγαις ἡμέραις παραλαβὼν ἐξέβαλε
 τὴν φρουράν. (5) μετὰ δὲ ταῦτ' ἐπ' Ὀρχομενὸν τῆς Ἀρκαδίας στρατεύσας
 ἐκέλευσε τῷ τῆς φρουρᾶς ἀφηγουμένῳ Στρομβίχῳ παραδοῦναι τὴν πόλιν.
 οὐ προσέχοντος δ' αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀλλὰ καὶ πολλὰ λοιδοροῦντος ἀπὸ
 τοῦ τείχους βλασφήμως προσαγαγὼν μηχανὰς ὁ βασιλεὺς καὶ καταβαλὼν
 τὰ τεῖχη κατὰ κράτος εἴλε τὴν πόλιν. (6) τὸν μὲν οὖν Στρόμβιχον τὸν ὑπὸ
 Πολυπέρχοντος καθεσταμένον φρούραρχον καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀλλοτρίως
 διατεθέντων πρὸς αὐτὸν εἰς ὀγδοήκοντα πρὸ τῆς πόλεως ἀνεσταύρωσε, τῶν
 δ' ἄλλων μισθοφόρων ἐλὼν εἰς δισχιλίους κατέμιξε τοῖς ἰδίῳις στρατιώταις.
 (7) μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ταύτης τῆς πόλεως οἱ σύνεγγυς τὰ φρούρια κατέχοντες,
 ὑπολαμβάνοντες ἀδύνατον ὑπάρχειν τὸ διαφυγεῖν τὴν βίαν τοῦ βασιλέως,
 παρέδωκαν αὐτῷ τὰ χωρία. ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ οἱ τὰς πόλεις φρουροῦντες,
 τῶν μὲν περὶ Κάσανδρον καὶ Πρεπέλαον καὶ Πολυπέρχοντα μὴ βοηθούντων,
 τοῦ δὲ Δημητρίου μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ μηχανῶν ὑπεραγουσῶν προ-
 σιόντος, ἐκουσίως ἐξεχώρουν.
 Καὶ τὰ μὲν περὶ Δημήτριον ἐν τούτοις ἦν.

- 104.** Κατὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν Ταραντῖνοι πόλεμον ἔχοντες πρὸς Δευκανοὺς καὶ
 Ῥωμαίους ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς εἰς τὴν Σπάρτην, αἰτοῦμενοι βοήθει-
 αν καὶ στρατηγὸν Κλεώνυμον. (2) τῶν δὲ Δακεδαίμονιων προθύμως
 ἡγεμόνα δόντων τὸν αἰτούμενον καὶ τῶν Ταραντίνων χρήματα καὶ ναῦς
 ἀποστείλάντων ὁ μὲν Κλεώνυμος ἐπὶ Ταινάρῳ τῆς Λακωνικῆς ξενολογήσας
 στρατιώτας πεντακισχιλίους συντόμως κατέπλευσεν εἰς Τάραντα. ἐνταῦθα
 δὲ μισθοφόρους ἀθροίσας ἄλλους οὐκ ἐλάττους τῶν προτέρων κατέγραφε
 καὶ τοὺς πολιτικούς πεζοὺς μὲν πλείους τῶν δισμυρίων, ἱππεῖς δὲ δισχιλί-
 ους. προσελάβετο δὲ τῶν τε κατ' Ἰταλίαν Ἑλλήνων τοὺς πλείστους καὶ τὸ
 τῶν Μεσσαπίων ἔθνος. (3) ἀδράς οὖν δυνάμεως περὶ αὐτὸν οὔσης οἱ μὲν
 Λευκανοὶ καταπλαγέντες φιλίαν ἐποιήσαντο πρὸς τοὺς Ταραντίνους, τῶν δὲ
 Μεταποντίνων οὐ προσεχόντων αὐτῷ τοὺς Λευκανοὺς ἔπεισεν ἐμβαλεῖν εἰς
 τὴν χώραν καὶ τῷ καιρῷ συνεπιθέμενος κατεπλήξατο τοὺς Μεταποντίνους.

wał samo miasto i porty. (2) Gdy część załogi schroniła się w tak zwanym Sisyfejonie⁴³⁹, a pozostali na Akrokoryncie⁴⁴⁰, podsunął do obydwu twierdz maszyny oblężnicze i za cenę dużych strat wziął szturmem Sisyfejon. Gdy obrońcy uciekli i połączyli się z załogą Akrokoryntu, także i ich wprowadził w przerażenie i zmusił do poddania zamku. Król ten, gdy chodzi o zdobywanie miast, nie miał sobie równych. (3) Górował również nad wszystkimi pomysłowością techniki prowadzenia prac oblężniczych. Wszelako gdy już wyzwolił Koryntyjczków, wprowadził na Akrokorynt garnizon, ponieważ obywatele chcieli, aby król strzegł ich miasta tak długo, aż nie zakończy wojny z Kasandrem. (4) Tymczasem Prepelaos, który tak niesławnie pozwolił się wypędzić z Koryntu, odszedł do Kasandra. Wtedy Demetriusz pomaszcerował do Achai, gdzie zdobył szturmem Burę⁴⁴¹, a obywatelom przywrócił autonomię. Skyros⁴⁴² dostał w ciągu paru dni i usunął stamtąd garnizon. (5) Po dokonaniu tego wyprowadził się przeciwko arkadyjskiemu Orchomenos⁴⁴³, gdzie rozkazał dowódcy załogi Strombichosowi⁴⁴⁴, aby poddał miasto. Gdy ten nie tylko nie posłuchał, ale jeszcze nie przebierając w słowach, zelżył z murów Demetriusza, król podciągnął maszyny, zdobył mury szturmem i opanował miasto. (6) Samego Strombichosa mianowanego dowódcą garnizonu przez Polyperchona, a także innych wrogo nastawionych wobec niego w liczbie około osiemdziesięciu, ukrzyżował na granicach miasta. Wziętych do niewoli żołnierzy zaciężnych w liczbie około dwóch tysięcy porozmieszczał po własnych oddziałach. (7) Po zdobyciu tego miasta dowódcy okolicznych twierdz poddali mu swoje placówki, ponieważ doszli do wniosku, że nie są w stanie przeciwstawić się potędze króla. Podobnie postąpili również dowódcy garnizonów miejskich. Gdy z jednej strony nie otrzymywali żadnej pomocy od Kasandra, Prepelaosa i Polyperchona, a z drugiej zagrażał im Demetriusz, naddając z wielką potęgą i machinami o niespotykanej sprawności, chętnie ustępowali mu z drogi. Tak przedstawiały się sprawy Demetriusza.

- 104.** Tymczasem w Italii⁴⁴⁵ Tarentczycy, którzy prowadzili wojnę z Lukanami i Rzymianami, wyprowadzili posłów do Sparty⁴⁴⁶, prosząc o przysłanie im na pomoc stratega Kleonymosa⁴⁴⁷. (2) Lacedemończycy chętnie dali im dowódcę, o którego prosili, i gdy od Tarentczyków nadeszły już pieniądze i okręty, Kleonymos dokonał na Iakońskim Tajnaron⁴⁴⁸ zaciągu wojska w liczbie pięciu tysięcy i szybko popłynął do Tarentu. Tam zgromadził nowe wojska zaciężne w liczbie nie mniejszej od tych, które zaciągnął w Grecji, a następnie dokonał ich werbunku. Powołał również wojsko obywatelskie w liczbie ponad dwudziestu tysięcy pieszych i dwóch tysięcy konnych. Do tego dołączył wielu Greków z Italii oraz plemię Messapiów⁴⁴⁹. (3) Przerażeni wielkością zgromadzonych wokół niego sił, Lukanowie zawarli z Tarentczykami układ o przyjaźni. Gdy jednak Matapontczycy⁴⁵⁰ nie przyłączyli się do niego, nakłonił Lukanów, aby uderzyli na ich kraj, a następnie sam, wykorzystując

παρελθὼν δ' εἰς τὴν πόλιν ὡς φίλος ἐπράξατο μὲν ἀργυρίου τάλαντα πλείω τῶν ἑξακοσίων, διακοσίας δὲ παρθένους τὰς ἐπιφανεστάτας ἔλαβεν εἰς ὁμηρίαν, οὐχ οὕτω τῆς περὶ τὴν πίστιν ἀσφαλείας χάριν, ὡς τῆς ἰδίας ἔνεκεν λαγνείας. (4) ἀποθέμενος γὰρ τὴν Λακωνικὴν ἐσθῆτα διετέλει τρυφῶν καὶ τοὺς πιστεύσαντας αὐτῷ καταδουλούμενος· τηλικαύτας γὰρ ἔχων δυνάμεις καὶ χορηγίας οὐδὲν τῆς Σπάρτης ἄξιον ἔπραξεν. ἐπεβάλετο μὲν γὰρ ἐπὶ τὴν Σικελίαν στρατεύειν, ὡς τὴν τυραννίδα μὲν καταλύσων τὴν Ἀγαθοκλέους, τὴν δ' αὐτονομίαν τοῖς Σικελιώταις ἀποκαταστήσων, ὑπερθέμενος δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ταύτην τὴν στρατείαν ἔπλευσεν εἰς Κόρκυραν καὶ κρατήσας τῆς πόλεως χρημάτων τε πλῆθος εἰσεπράξατο καὶ φρουρὰν ἐγκατέστησε, διανοούμενος ὁρμητηρίῳ τούτῳ τῷ τόπῳ χρήσασθαι καὶ τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα πράγμασιν ἐφεδρεῖν.

- 105.** Εὐθὺς δὲ καὶ πρεσβειῶν πρὸς αὐτὸν παραγενομένων παρὰ τε Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ καὶ Κασάνδρου περὶ συμμαχίας τούτων μὲν οὐδετέρῳ προσέθετο, τοὺς δὲ Ταραντίνους καὶ τῶν ἄλλων τινὰς πυθόμενος ἀφεστηκέναι τῆς μὲν Κορκύρας τὴν ἱκανὴν φυλακὴν ἀπέλιπεν, μετὰ δὲ τῆς ἄλλης δυνάμεως ἔπλει κατὰ σπουδὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, ὡς κολάσων τοὺς ἀπειθοῦντας. προσσχὼν δὲ τῇ χώρᾳ καθ' ὃν τόπον ἐφύλασσαν οἱ βάρβαροι, τὴν μὲν πόλιν ἐλὼν ἐξηνδραποδίσατο, τὴν δὲ χώραν ἐλεηλάτησεν. (2) ὁμοίως δὲ τὸ καλούμενον Τριόπιον ἐκπολιορκήσας εἰς τρισχιλίους ἔλαβεν αἰχμαλώτους. καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ μὲν ἀπὸ τῆς χώρας βάρβαροι συνδραμόντες ἐπέθεντο νυκτὸς τῇ στρατοπεδείᾳ καὶ μάχης γενομένης ἀνείλον τῶν μετὰ Κλεωνύμου πλείους τῶν διακοσίων, ἐξώγησαν δὲ περὶ χιλίους. (3) ἅμα δὲ τῷ κινδύνῳ τούτῳ χειμῶν ἐπιγενόμενος εἴκοσι τῶν νεῶν διέφθειρε πλησίον ὁρμουσῶν τῆς παρεμβολῆς. ὁ δὲ Κλεώνυμος δυσὶν ἐλαττώμασι τηλικούτοις περιπεσὼν ἀπέπλευσε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν Κόρκυραν.

- 106.** Τοῦ δ' ἐνιαυσίου χρόνου διεληλυθότος Ἀθήνησι μὲν ἦν ἄρχων Νικοκλῆς, ἐν Ῥώμῃ δὲ τὴν ὑπατον ἀρχὴν διεδέξαντο Μάρκος Λίβιος καὶ Μάρκος Αἰμίλιος. ἐπὶ δὲ τούτων Κάσανδρος ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς ὁρῶν τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων αὐξομένην καὶ πάντα τὸν πόλεμον ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν συνιστάμενον περίφοβος ἦν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. (2) διόπερ ἐξέπεμψε πρεσβευτὰς πρὸς Ἀντίγονον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀξιῶν διαλύσασθαι πρὸς αὐτόν. ἀποκριναμένου δ' ἐκείνου διότι μίαν γινώσκει διάλυσιν, ἐὰν ὁ Κάσανδρος ἐπιτρέπῃ τὰ καθ' αὐτόν, καταπλαγεὶς Λυσίμαχον ἐκ τῆς Θράκης μετεπέμψατο πρὸς τὴν τῶν ὅλων κοινοπραγίαν· (3) αἰεὶ γὰρ εἰώθει τοῦτον κατὰ τοὺς μεγίστους φόβους εἰς τὴν βοήθειαν προσλαμβάνεσθαι διὰ τε τὴν τάνδρὸς ἀρετὴν καὶ διὰ τὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὁμορον εἶναι τῇ Μακεδονίᾳ. συνεδρεύσαντες οὖν οἱ βασιλεῖς οὗτοι περὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἐξέπεμψαν πρεσβευτὰς πρὸς τε Πτολεμαῖον τὸν Αἰγύπτου βασιλέα καὶ πρὸς Σέλευκον

sytuację, wkroczył do ich kraju, wzbudzając przerażenie. Jakkolwiek wkroczył do miasta jako przyjaciel, obłożył obywateli grzywną w wysokości sześciuset talentów w srebrze i wziął jako zakładników dwieście dziewcząt z najznacniejszych rodzin, przy czym wziął je nie jako gwarancję lojalności, lecz dla rozpusty⁴⁵¹. (4) Zrzuciwszy z siebie lakońską szatę, żył wśród luksusu, niosąc niewolę tym, którzy mu zaufali. I choć posiadał tak wielkie siły i zasoby, to przecież nie dokonał niczego godnego Spartanina. Zaplanował również wyprawę na Sycylię, aby obalić tyranię Agatoklesa i przywrócić Sycylińczykom autonomię. Na razie jednak odłożył tę wyprawę na przyszłość i pożegłował na Korkyrę. Tam opanował miasto i zmusił obywateli do zapłacenia znacznych sum pieniędzy. Samo miasto obsadził załogą, ponieważ zamierzał wykorzystać je jako bazę operacyjną oraz miejsce, z którego mógł bezpiecznie przyglądać się rozwojowi wypadków w Helladzie.

- 105.** Gdy wkrótce przybyli do niego posłowie od Demetriusza Poliorketesa i Kassandra, proponując mu przymierze, nie przyłączył się do żadnego z nich. Gdy następnie dowiedział się, że Tarentczycy i inni sprzymierzeńcy podnieśli bunt, pozostawił na Korkyrze odpowiednio dużą załogę, a z pozostałymi siłami szybko popłynął do Italii, aby ukarać nieposłusznych. Wylądował w kraju, który znajdował się w rękach barbarzyńców, miasto zdobył, ludność sprzedał w niewolę⁴⁵², a kraj spustoszył. (2) Podobnie zdobył szturmem Triopion⁴⁵³, gdzie wziął do niewoli trzy tysiące jeńców. Wtedy mieszkający w głębi lądu barbarzyńcy zebrali się razem i nocą uderzyli na jego obóz. Doszło do bitwy, w której zabili ponad dwustu ludzi Kleonymosa, a do niewoli wzięli około tysiąca. (3) W czasie gdy trwała bitwa, przyszła gwałtowna burza, która zniszczyła dwadzieścia spośród okrętów stojących na kotwicy w pobliżu obozu. Doznawszy dwóch tak znacznych niepowodzeń, Kleonymos odpłynął z wojskiem na Korkyrę.
- 106.** Gdy minął już ten rok w Atenach urząd archonta objął Nikokles⁴⁵⁴, w Rzymie natomiast urząd konsulów przejęli Marek Liwiusz i Marek Emiliusz⁴⁵⁵. W okresie ich urzędowania król Macedończyków⁴⁵⁶, Kasander, widząc wzrastające siły Hellenów przygotowujących się do wspólnej wojny przeciw Macedończykom, zaczął poważnie lękać się o przyszłość. (2) Stąd też wyprawił posłów do Azji do Antygona, proponując mu pojednanie. Gdy jednak ten odpowiedział, że jest gotów pogodzić się z nim tylko wtedy, gdy Kasander przekaże mu całość swojej władzy, ogarnięty strachem wyprawił posłów do Lizymacha z Tracji, proponując mu współdziałanie w obronie wspólnego stanu posiadania. (3) Zawsze bowiem w chwilach największego niebezpieczeństwa wzywał Lizymacha na pomoc, wiedząc, że jest to człowiek szlachetny, a jego królestwo sąsiaduje z Macedonią⁴⁵⁷. Po naradzie obydwaj królowie wyprawili posłów do króla Egiptu, Ptolemeusza oraz Seleukosa,

τὸν τῶν ἄνω σατραπειῶν κυριεύοντα, περί τε τῆς ὑπερηφανίας τῆς ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν ἐμφανίζοντες καὶ τὸν ἐκ τοῦ πολέμου κίνδυνον κοινὸν εἶναι πάντων διδάσκοντες. (4) τῆς γὰρ Μακεδονίας κρατήσαντα τὸν Ἀντίγονον εὐθύς ἀφελεῖσθαι καὶ τῶν ἄλλων τὰς βασιλείας· δεδοκέναι γὰρ αὐτὸν πείραν πλεονάκις ὅτι πλεονέκτης ἐστὶ καὶ πᾶσαν ἀρχὴν ἀκοινώνητον ποιεῖ. συμφέρειν οὖν ἅπαντας συμφρονῆσαι καὶ κοινῇ πρὸς Ἀντίγονον ἐπανελέσθαι πόλεμον. (5) οἱ μὲν οὖν περὶ Πτολεμαῖον καὶ Σέλευκον δόξαντες ἀληθῆ λέγειν προθύμως ὑπήκουσαν καὶ συνετάξαντο πρὸς ἀλλήλους βοηθεῖν ἀδραῖς δυνάμεσι.

- 107.** Τοῖς δὲ περὶ Κάσανδρον ἔδοξε μὴ περιμένειν τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς φθάσαντας ἐπιστρατεύειν καὶ προλαμβάνειν τὸ χρήσιμον. διόπερ ὁ Κάσανδρος Λυσιμάχῳ μὲν παρέδωκε μέρος τοῦ στρατοπέδου καὶ στρατηγὸν Πρεπέλαον συνεξέπεμψεν, αὐτὸς δὲ ἀνέξευξε μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως εἰς Θετταλίαν, διαπολεμήσων Δημητρίῳ καὶ τοῖς Ἑλλήσι. (2) Λυσιμάχος δὲ μετὰ στρατοπέδου διαβὰς ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν Λαμψακηνοὺς μὲν καὶ Παριανοὺς ἐκουσίως προσθεμένους ἀφῆκεν ἐλευθέρους, Σίγειον δὲ ἐκπολιορκήσας φρουρὰν παρεισῆγαγε. μετὰ δὲ ταῦτα Πρεπελάῳ μὲν τῷ στρατηγῷ δούς πεζοὺς ἐξακισχιλίους, ἵππεις δὲ χιλίους ἐξέπεμψε προσαζόμενον τὰς πόλεις τὰς τε κατὰ τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν, αὐτὸς δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεχείρησε πολιορκεῖν τὴν Ἀβυδὸν καὶ βέλη καὶ μηχανὰς καὶ ἄλλα παρεσκευάζετο· (3) ἐπεὶ δὲ κατὰ θάλατταν ἦλθε τοῖς πολιορκουμένοις στρατιωτῶν πλῆθος παρὰ Δημητρίου τὸ δυνάμενον τὴν ἀσφάλειαν παρέχεσθαι τῇ πόλει, ταύτης μὲν τῆς ἐπιβολῆς ἀπέστη, τὴν δ' ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίαν προσαγαγόμενος καὶ Σύνναδα πόλιν ἔχουσαν ἀποσκευὰς μεγάλας βασιλικὰς ἐπολιόρκησεν. (4) ὅτε δὴ καὶ Δόκιμον τὸν Ἀντιγόνου στρατηγὸν πείσας κοινοπραγεῖν τὰ τε Σύνναδα παρέλαβε διὰ τούτου καὶ τῶν ὀχυρωμάτων ἔνια τῶν ἐχόντων τὰ βασιλικά χρήματα. ὁ δ' ἐπὶ τῆς Αἰολίδος καὶ τῆς Ἰωνίας πεμφθεὶς ὑπὸ Λυσιμάχου στρατηγὸς Πρεπέλαος Ἀδραμυττίου μὲν ἐκυρίευσεν ἐν παρόδῳ, τὴν δ' Ἐφεσον πολιορκήσας καὶ καταπληξάμενος τοὺς ἔνδον παρέλαβε τὴν πόλιν. καὶ τοὺς μὲν ἐγκαταληφθέντας τῶν Ῥοδίων ἑκατὸν ὁμήρους ἀπέστειλεν εἰς τὴν πατρίδα, τοὺς δ' Ἐφεσίους ἀφῆκε, τὰς δὲ ναῦς τὰς ἐν τῷ λιμένι πάσας ἐνέπρησε διὰ τὸ θαλασσοκρατεῖν τοὺς πολεμίους καὶ τὴν ὅλην κρίσιν τοῦ πολέμου ἄδηλον ὑπάρχειν. (5) μετὰ δὲ ταῦτα Τηίους μὲν καὶ Κολοφωνίους προσηγάγετο, Ἐρυθραίοις δὲ καὶ Κλαζομενίοις ἐλθούσης κατὰ θάλατταν βοηθείας τὰς μὲν πόλεις ἐλεῖν οὐκ ἠδυνήθη, τὴν δὲ χώραν αὐτῶν πορθήσας ἀνέξευξεν ἐπὶ Σάρδεις. ἐνταῦθα δὴ τὸν Ἀντιγόνου στρατηγὸν Φοίνικα πείσας ἀποστῆναι τοῦ βασιλέως παρέλαβε τὴν πόλιν πλὴν τῆς ἄκρας· ταύτην γὰρ φυλάττων

który dzierżył władzę nad górnymi satrapiami, z propozycją korzystnego dla wszystkich przymierza, wskazując im na pełną buty odpowiedź Antygona. Przekonywali również, że obecna wojna stanowi zagrożenie dla nich wszystkich razem. (4) Jeśli bowiem Antygon opanuje Macedonię, tłumaczyli, to wkrótce zniszczy także inne królestwa. Niejednokrotnie bowiem dowiódł, że jest człowiekiem zachłannym i nie zamierza z nikim dzielić się władzą. Proponowali więc, aby wszyscy zawarli korzystny dla siebie sojusz i rozpoczęli wspólne przygotowania do wojny przeciw Antygonowi. (5) Zarówno Ptolemeusz, jak i Seleukos uznali, że racje przedstawione przez posłów są przekonujące i chętnie wyrazili swoją zgodę. Zawarli więc układ o wzajemnej pomocy z użyciem znacznych sił wojskowych⁴⁵⁸.

107. Wtedy to Kasander doszedł do wniosku, że nie należy czekać na atak wrogów, lecz samemu go uprzedzić, wyruszając w pole, aby mieć jak najkorzystniejszą pozycję wyjściową. Dlatego też przekazał Lizymachowi część swoich wojsk wraz z dowódcą, sam natomiast z pozostałymi siłami wyruszył do Tesalii, aby prowadzić wojnę z Demetriuszem i Hellenami. (2) Lizymach natomiast ze swoją armią przeprawił się z Europy do Azji, gdzie wyzwolił mieszkańców Lampsakos⁴⁵⁹ i Parion⁴⁶⁰, którzy zresztą chętnie się do niego przyłączyli. Następnie zdobył szturmem Sigejon⁴⁶¹ i umieścił tam swój garnizon. Potem dał Prepelaosowi sześć tysięcy pieszych oraz tysiąc konnych i wysłał go do Eolidy i Jonii, aby zdobywał tamtejsze miasta. On sam natomiast przystąpił do oblegania Abydos⁴⁶² i w związku z tym zaczął przygotowywać miotacze pocisków i inne maszyny oblężnicze. (3) Gdy jednak z pomocą oblężonym przybyła od strony morza znaczna ilość wojska przysłanego przez Demetriusza, w ilości wystarczającej do zapewnienia miastu bezpieczeństwa, odstąpił od oblężenia i opanował Frygię nad Hellespontem⁴⁶³, a następnie obległ Synnadę⁴⁶⁴, gdzie znajdowały się wielkie magazyny królewskie. (4) W czasie oblężenia przekonał do współdziałania stratega Antygona, Dokimosa⁴⁶⁵, i w ten sposób przejął Synnadę oraz kilka twierdz, w których znajdowały się królewskie pieniądze. Z kolei wysłany przez Lizymacha do Eolidy i Jonii strateg Prepelaos⁴⁶⁶ opanował po drodze Adramyttion⁴⁶⁷, a następnie obległ Efez, złamał w obrońcach wolę walki i przejął miasto⁴⁶⁸. Pozostawionych tam stu rodyjskich zakładników⁴⁶⁹ odesłał do ojczyzny, Efezjan uwolnił, natomiast wszystkie znajdujące się w porcie okręty spalił, ponieważ tak długo, jak długo wrogowie mieli przewagę na morzu, ostateczny wynik wojny pozostawał niepewny. (5) Potem pozyskał mieszkańców Teos⁴⁷⁰ i Kolofonu⁴⁷¹, nie był jednak w stanie zdobyć Erytraj⁴⁷² i Kladzomenów⁴⁷³, ponieważ miasta te otrzymały pomoc od strony morza. Spustoszył więc ich ziemie i wyruszył pod Sardes⁴⁷⁴. Tam przekonał stratega Antygona, Fojniksa [i Dokimosa]⁴⁷⁵, aby odstąpił od króla, i w ten sposób przejął miasto, jednak bez akropolu.

Φίλιππος εἷς τῶν Ἀντιγόνου φίλων βεβαίαν ἐτήρει τὴν εὐνοίαν τὴν πρὸς τὸν πεπιστευκότα.

Τὰ μὲν οὖν περὶ Λυσίμαχον ἐν τούτοις ἦν.

108. Ἀντίγονος δὲ προκεχειρισμένος ἀγῶνα μέγαν καὶ πανήγυριν ἐν Ἀντιγονίᾳ συντελεῖν πάντοθεν ἀθλητάς τε καὶ τεχνίτας τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐπὶ μεγάλοις ἄθλοις καὶ μισθοῖς ἡθοίκει. ὥς δ' ἤκουσε τὴν Λυσιμάχου διάβασιν καὶ τῶν στρατηγῶν τὴν ἀπόστασιν, τὸν μὲν ἀγῶνα διέλυσε, τοῖς δ' ἀθληταῖς καὶ τοῖς τεχνίταις ἀπέδωκε μισθοὺς οὐκ ἐλάττους διακοσίων ταλάντων. (2) αὐτὸς δὲ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν ὥρμησεν ἐκ τῆς Συρίας σύντομον τὴν πορείαν ποιούμενος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. εἰς δὲ Ταρσὸν τῆς Κιλικίας ἀφικόμενος ἐξ ὧν κατεκόμισε χρημάτων ἐκ τῶν Κυῖνδων τὸ στρατόπεδον εἰς τρεῖς μῆνας ἐμισθοδότησεν. (3) χωρὶς δὲ τούτων τρισχίλια τάλαντα μετὰ τῆς δυνάμεως ἐκόμιζεν, ὅπως τοιαύτην ἔχη τὴν χορηγίαν, ὅταν αὐτῷ χρεία γένηται χρημάτων. ἔπειτα τὸν Ταῦρον ὑπερβαλὼν προῆγεν ἐπὶ Καππαδοκίας καὶ τοὺς ἀφεστηκότας περὶ τὴν ἄνω Φρυγίαν καὶ Λυκαονίαν ἐπιπορευόμενος πάλιν εἰς τὴν προϋπάρχουσαν συμμαχίαν ἀποκατέστησεν. (4) καθ' ὃν δὴ χρόνον οἱ περὶ τὸν Λυσίμαχον πυθόμενοι τὴν τῶν πολεμίων παρουσίαν συνήδρευον, βουλευόμενοι πῶς χρηστέον εἴη τοῖς ἐπιφερομένοις κινδύνους. (5) ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς εἰς μὲν μάχην μὴ συγκαταβαίνειν, ἕως ἂν οἱ περὶ Σέλευκον ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν καταβῶσι, τόπους δ' ὀχυροὺς καταλαβέσθαι καὶ χάρακι καὶ τάφρῳ τὴν στρατοπεδεῖαν ἀσφαλισμένους ὑπομένειν τῶν πολεμίων τὴν ἔφοδον. οὗτοι μὲν οὖν τὸ δοχθὲν αὐτοῖς ἐπετέλουν κατὰ σπουδήν· ὁ δ' Ἀντίγονος ἐπεὶ πλησίον ἐγένετο τῶν πολεμίων, ἐκτάξας τὴν δύναμιν προεκαλεῖτο εἰς μάχην. (6) οὐδενὸς δ' ἐπεξιέναι τολμῶντος αὐτὸς μὲν κατελάβετο τόπους τινάς, δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τὰς τροφάς τοῖς ἐναντίοις παρακομίζεσθαι· οἱ δὲ περὶ τὸν Λυσίμαχον φοβηθέντες μήποτε τῆς ἀγορᾶς ἀποκοπείσης ὑποχείριοι γένωνται τοῖς πολεμίοις, νυκτὸς ἀνέζευξαν καὶ διατείναντες σταδίους τετρακοσίους κατεστρατοπέδευσαν περὶ Δορύλαιον· (7) εἶχε γὰρ τὸ χωρίον σίτου τε καὶ τῆς ἄλλης χορηγίας πλῆθος καὶ ποταμὸν παραρρέοντα δυνάμενον ἀσφάλειαν παρέχεσθαι τοῖς παρ' αὐτὸν στρατοπεδεύουσι. βαλόμενοι δὲ στρατοπεδεῖαν ὠχύρωσαν τὴν παρεμβολὴν βαθεῖα τάφρῳ καὶ τριπλῷ χάρακι.

109. Ἀντίγονος δὲ πυθόμενος τὴν τῶν πολεμίων ἀποχώρησιν εὐθὺς ἐπεδίωκεν αὐτοὺς καὶ πλησίον γενόμενος τῆς παρεμβολῆς, ἐπεὶ πρὸς παράταξιν οὐ συγκατέβαινον, ἥρξατο περιταφρεῦειν τὴν στρατοπεδεῖαν καὶ καταπέλτας καὶ βέλη μετεπέμψατο, βυλόμενος αὐτὴν πολιορκῆσαι. συντελουμένων δ' ἀκροβολισμῶν περὶ τὴν ταφρείαν καὶ τῶν περὶ τὸν Λυσίμαχον πειρωμένων ἀνείργειν τοῖς βέλεσι τοὺς ἐργαζομένους ἐν πᾶσιν προετέρουν οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον. (2) ἔπειτα χρόνου γενομένου καὶ τῶν ἔργων ἤδη συντέλειαν λαμβανόντων, τῆς δὲ τροφῆς ὑπολιπούσης τοὺς πολιορκουμένους οἱ περὶ Λυσίμαχον, τηρήσαντες νύκτα χειμέριον, ἀναζεύξαντες ἐκ τῆς παρεμβολῆς

Na straży akropolu stał bowiem Filip, jeden z najwierniejszych przyjaciół Antygona, który nie sprzeniewierzył się pokładanemu w nim zaufaniu. Tak przedstawiały się w owym czasie sprawy Lizymacha.

- 108.** Tymczasem Antygon, który postanowił zorganizować w Antygonei⁴⁷⁶ wielkie igrzyska i święta, ściągnął zewsząd najślawniejszych sportowców i artystów, przygotowując dla nich wielkie nagrody i wysokie honoraria. Gdy jednak dowiedział się o przeprawie Lizymacha⁴⁷⁷ i zdradzie strategów, przerwał igrzyska i wypłacił sportowcom i artystom wynagrodzenie w wysokości dwustu talentów, (2) a sam na czele swoich wojsk szybkim marszem wyruszył z Syrii przeciw wrogom. Gdy przybył do Tarsu w Cylicji sprowadził z Kyindów⁴⁷⁸ skarbiec, z którego zasobów wypłacił wojsku trzymiesięczny żołd. (3) Oprócz tych pieniędzy wiozł ze sobą trzy tysiące talentów, aby w każdej sytuacji, jeśli zajdzie potrzeba, miał przy sobie dość pieniędzy. Potem przekroczył Taurus i pociągnął do Kapadocji, kierując się przeciw zbuntowanym w górnej Frygii i Lykaonii⁴⁷⁹, którzy wskutek tego na powrót zasilili szeregi jego sojuszników. (4) W tym samym czasie Lizymach i jego oficerowie na wieść o zbliżaniu się wrogów zebrali się razem, aby zdecydować, co należy czynić wobec nadciągającego kryzysu. (5) Postanowili wówczas, że nie podejmą walki w otwartym polu, aż z górnych satrapii nie przybędzie Seleukos, że zajmą jakieś naturalnie obronne miejsce, zabezpieczając obóz palisadą i rowem i będą czekać na atak wrogów. To co postanowili, szybko wykonali. Tymczasem Antygon, gdy znalazł się już blisko wrogów, uszykował wojsko i wezwał przeciwników do bitwy. (6) Ponieważ jednak nikt nie miał odwagi podjąć walki, zajął takie miejsca, których kontrolowanie decydowało o zaopatrzeniu przeciwników w żywność. W tej sytuacji Lizymach, obawiając się, aby pozbawiony zaopatrzenia, nie został pokonany przez wrogów, wyruszył nocą i po przebyciu czterystu stadiów⁴⁸⁰ rozbił obóz pod Doryleum⁴⁸¹. (7) W miejscu tym znajdowała się znaczna ilość zboża oraz wszelkiego innego zaopatrzenia. Przeplýwała tam również rzeka, która stanowiła zabezpieczenie dla obozującego nad jej brzegami wojska. Tam rozbili obóz i zabezpieczyli go głębokim rowem i potrójną palisadą.
- 109.** Gdy Antygon dowiedział się o odejściu wrogów, natychmiast ruszył w pościg. Kiedy znalazł się już blisko obozu i gdy powtórnie nie doszło do bitwy, zaczął kopać wokół obozowiska wrogów rów, posławszy jednocześnie po kaptuły i pociski, aby zdobyć obóz w wyniku oblężenia. Ponieważ Lizymach przy pomocy pocisków miotanych z machin usiłował powstrzymać prace związane z wykonywaniem rowu, doszło do wzajemnego ostrzeliwania się, przy czym zawsze górą byli ludzie Antygona. (2) Gdy więc wraz z upływem czasu prace oblężnicze zbliżały się już do końca, a jednocześnie oblężonym zaczynało brakować żywności, Lizymach odczekał do jakiejś burzliwej

διὰ τῶν ὑπερδεξίων τόπων ἀπεχώρησαν εἰς παραχειμασίαν. ὁ δ' Ἀντίγονος ἡμέρας γενομένης ὥς εἶδε τὴν τῶν πολεμίων ἀπαλλαγὴν, ἀντιπαρήγεν αὐτὸς διὰ τῶν πεδίων. (3) ἐπιγενομένων δὲ ὄμβρων μεγάλων καὶ τῆς χώρας οὐσης βαθυγείου καὶ πηλώδους τῶν τε ὑποζυγίων οὐκ ὀλίγα συνέβη καὶ τῶν σωμάτων τινὰ διαφθαρῆναι καὶ τὸ σύνολον ἐπιπόνως ἅπασαν τὴν δύναμιν διατεθῆναι. (4) διόπερ ὁ βασιλεὺς ἅμα μὲν ἀναλαβεῖν βουλόμενος ἐκ τῆς κακοπαθίας τοὺς στρατιώτας, ἅμα δὲ τὴν χειμερινὴν ὥραν ὀρῶν περιλαμβάνουσιν τοῦ μὲν καταδιώκειν ἀπέστη, πρὸς δὲ τὴν χειμασίαν ἐπιλεξάμενος τοὺς εὐθετωτάτους τόπους διεῖλε κατὰ μέρη τὴν δύναμιν. (5) πυνθανόμενος δὲ Σέλευκον καταβαίνειν ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν μετὰ μεγάλης δυνάμεως, ἔπεμψε τινὰς τῶν φίλων εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς Δημήτριον, παρακελευόμενος ἦκειν πρὸς αὐτὸν μετὰ τῆς δυνάμεως τὴν ταχίστην· σφόδρα γὰρ εὐλαβεῖτο μὴ πάντων τῶν βασιλέων ἐπ' αὐτὸν συνδραμόντων ἀναγκασθῇ παρατάξει κρῖναι τὸν ὅλον πόλεμον πρὶν ἢ συνελθεῖν εἰς ταὐτὸν τὴν ἐκ τῆς Εὐρώπης δύναμιν. (6) παραπλησίως δὲ καὶ Λυσίμαχος διεῖλε τὴν δύναμιν εἰς χειμασίαν ἐν τῷ καλουμένῳ Σαλωνίας πεδίῳ. ἀγορὰν δὲ πολλὴν ἐξ Ἡρακλείας μετεπέμπετο, ποιησάμενος ἐπιγαμίαν πρὸς τοὺς Ἡρακλεώτας· (7) ἔγημε γὰρ Ἀμυστριν τὴν Ὀξυάρτου μὲν θυγατέρα, Δαρείου δὲ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδῆν, Κρατεροῦ δὲ γυναῖκα γενομένην ὑπ' Ἀλεξάνδρου δοθεῖσαν, τότε δυναστεύουσιν τῆς πόλεως.

Καὶ τὰ μὲν περὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τούτοις ἦν.

- 110.** Κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα Δημήτριος διατρίβων ἐν ταῖς Ἀθήναις ἔσπευδε μνηθῆναι καὶ καταλαβεῖν τὴν ἐν Ἐλευσίνι τελετὴν. ἀπεχούσης δὲ χρόνον ἱκανὸν τῆς κατὰ νόμους ἡμέρας, καθ' ἣν εἰώθεισαν Ἀθηναῖοι συντελεῖν τὴν τελετὴν, ἔπεισε τὸν δῆμον διὰ τὰς εὐεργεσίας κινήσαι τὸ πάτριον ἔθος. παραδοὺς οὖν αὐτὸν ἄνοπλον τοῖς ἱερεῦσι καὶ πρὸ τῆς ὀρισμένης ἡμέρας μνηθεὶς ἀνέζευξεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν. (2) καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας ἤθροισε τὸν στόλον καὶ τὴν πεζὴν δύναμιν· μετὰ δὲ ταῦτα πυθόμενος τοὺς περὶ Κάσανδρον προκατελιῆφθαι τὰς παρόδους, πεζῇ μὲν ἀπέγνω τὴν εἰς Θετταλίαν ποιεῖσθαι πορείαν, παραπλεύσας δὲ μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς τὸν ἐν Λαρίση λιμένα καὶ τὴν δύναμιν ἐκβιβάσας τὴν μὲν πόλιν ἐξ ἐφόδου παρέλαβε, τὴν δ' ἄκραν ἐκπολιορκήσας τοὺς μὲν φρουροὺς δῆσας παρέδωκεν εἰς φυλακὴν, τοῖς δὲ Λαρισαίοις τὴν αὐτονομίαν ἀποκατέστησεν. (3) μετὰ δὲ ταῦτα Ἀντρώνας μὲν καὶ Πτελεδὸν προσηγάγετο, Δίον δὲ καὶ Ὀρχομενὸν μετοικίζοντος εἰς Θήβας Κασάνδρου διεκώλυσε μετοικισθῆναι τὰς πόλεις. Κάσανδρος δὲ θεωρῶν τὰ πράγματα τῷ Δημητρίῳ κατὰ νοῦν χωροῦντα Φεράς μὲν καὶ Θήβας ἀδροτέρας φρουραῖς παρεφύλαττε, τὴν δὲ δύναμιν πᾶσαν εἰς ἓνα τόπον ἀθροίσας ἀντεστρατοπέδευσε τοῖς περὶ τὸν Δημήτριον. (4) εἶχε δὲ τοὺς σύμπαντας πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους ἐννακισχιλίους, ἵππεῖς δὲ δισχιλίους. τῷ δὲ Δημητρίῳ συνηκολούθουν ἵππεῖς μὲν χίλιοι καὶ πεντακόσιοι, πεζοὶ δὲ Μακεδόνες οὐκ ἐλάττους τῶν ὀκτακισχιλίων, μισθοφόροι δ' εἰς μυρίους καὶ πεντα-

nocy, zwinął obóz i wykorzystując górzysty teren, odszedł na zimowe leża⁴⁸². Gdy z nastaniem dnia Antygon zobaczył, że wrogowie odeszli, ruszył za nimi poprzez równinę, (3) ale nastały ulewne deszcze, ziemia była bagna- sta i zapadała się pod nogami, wskutek czego wiele zwierząt jucznych, ale także i pewna ilość ludzi, padła w czasie marszu, a cała armia znalazła się w stanie wyczerpania. (4) Dlatego też król, który z jednej strony chciał dać żołnierzom wypoczynek po trudach marszu, z drugiej widział, że zaczyna się już pora zimowa, przerwał pościg i wybrałszy jak najlepsze tereny na przezimowanie, rozdzielił swoje wojska, rozmieszczając je na kwaterach. (5) Gdy dowiedział się, że Seleukos maszeruje z górnych satrapii z wielką armią, posłał kilku swoich przyjaciół do Grecji do Demetriusza, wzywając go, aby jak najszybciej przybywał do niego ze swoim wojskiem. Bał się bowiem, aby nie został zmuszony do stoczenia decydującej bitwy z połą- czonymi siłami wszystkich królów, zanim nie zjednoczy się z wojskami z Europy. (6) Podobnie Lizymach rozlokował swoje wojsko na zimowych kwaterach na równinie zwanej równiną Salonii⁴⁸³. Z Heraklei sprowadził zaopatrzenie w całej obfitości, ponieważ był spowinowacony z Herakleotami. (7) Poślubił bowiem niegdyś⁴⁸⁴ Amestris⁴⁸⁵, córkę Oksyartesa⁴⁸⁶, bratanicę króla Dariusza, która została dana przez Aleksandra za żonę Kraterosowi, a obecnie panowała nad miastem. Tak oto przedstawiała się w owym czasie sytuacja w Azji.

- 110.** Demetriusz tymczasem przebywał w Atenach, gdzie gorliwie zabiegał o uzy- skanie wtajemniczenia w święte misteria eleuzyńskie i poznanie ich sekretów. Ponieważ jednak do uświęconego zwyczajem dnia, w którym Ateńczycy dopełniali wtajemniczeń, było jeszcze daleko, przekonał lud, aby mając na uwadze wyświadczone przez niego dobrodziejstwa, tym razem zmienić ojczysty obyczaj. Następnie oddał się bez broni w ręce kapłanów i przed oznaczonym dniem został wtajemniczony w misteria, po czym opuścił Ateny. (2) Najpierw skoncentrował swoją flotę i wojska piesze w Chalkis na Eubei, lecz gdy dowiedział się, że przełęcz została już wcześniej obsadzona przez Kasandra, zarzucił myśl o przejściu do Tesalii drogą lądową i popłynął wzdłuż wybrzeży z całą armią do portu w Larysie⁴⁸⁷. Tam wysadził wojsko i zdobył miasto z marszu. Akropol zdobył w wyniku oblężenia, spętanych żołnierzy garnizonu przekazał pod straż, a mieszkańcom Larysy przywrócił autonomię. (3) Potem pozyskał Antrones⁴⁸⁸ i Pteleon⁴⁸⁹ oraz przeszkodził w przesiedleniu mieszkańców Dion i Orchomenos⁴⁹⁰ do Teb. Kasander zaś, widząc że wszyst- ko układa się po myśli Demetriusza, obsadził Feraj⁴⁹¹ i Teby silnymi załogami, a sam skoncentrował całość swoich wojsk w jednym miejscu i rozbił obóz naprzeciw Demetriusza. (4) Miał ze sobą łącznie dwadzieścia dziewięć ty- sięcy pieszych i dwa tysiące konnych. Za Demetriuszem z kolei szło tysiąc pięciuset konnych, nie mniej niż osiem tysięcy piechoty macedońskiej, około

κισχιλίους, ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεων δισμύριοι καὶ πεντακισχιλίοι, ψιλικά δὲ τάγματα καὶ πειρατῶν παντοδαπῶν τῶν συντρεχόντων ἐπὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἀρπαγὰς οὐκ ἐλάττους τῶν ὀκτακισχιλίων, ὥστ' εἶναι τοὺς ἅπαντας πεζοὺς περὶ τοὺς πεντακισμυρίους ἑξακισχιλίους. (5) ἀντικαθημένων δὲ τῶν στρατοπέδων ἀλλήλοις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκτάξεις μὲν ἐγίνοντο παρ' ἀμφοτέροις, εἰς μάχην δὲ οὐδέτερος συγκατέβαινε, караδοκῶν τὴν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐσομένην τῶν ὅλων κρίσιν. (6) Δημήτριος δέ, τῶν Φεραίων ἐπικαλεσαμένων αὐτόν, παρεισπεσὼν εἰς τὴν πόλιν μετὰ μέρους τῆς δυνάμεως τὴν μὲν ἄκραν ἐκπολιορκήσας ὑποσπόνδους ἀφῆκε τοὺς παρὰ Κασάνδρου στρατιώτας, τοῖς δὲ Φεραίοις τὴν ἐλευθερίαν ἀποκατέστησεν.

111. Ἐν τούτοις δ' ὄντων τῶν περὶ Θεσσαλίαν ἦκον πρὸς τὸν Δημήτριον οἱ πεμφθέντες ὑπ' Ἀντιγόνου, διασαφοῦντες τὰς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐντολὰς καὶ παρακελευόμενοι τὴν ταχίστην διαβιβάζειν τὰς δυνάμεις εἰς τὴν Ἀσίαν. (2) διόπερ ἀναγκαῖον ἡγήσάμενος ὑπάρχειν ὁ βασιλεὺς τὸ πείθεσθαι τῷ πατρί, πρὸς μὲν Κασάνδρον διαλύσεις ἐποίησατο, συνθέμενος εἶναι κυρίας τὰς συνθήκας, ἐὰν ὧσιν εὐάρεστοι τῷ πατρί, ἀκριβῶς μὲν εἰδὼς οὐ προσδεξόμενον αὐτὸν διὰ τὸ κεκρικέναι πάντως διὰ τῶν ὅπλων ἐπιθεῖναι τέλος τῷ συμβάντι πολέμῳ, βουλόμενος δὲ τὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀποχώρησιν εὐσχήμονα ποιήσασθαι καὶ μὴ φυγῇ παραπλησίαν· ἐγγέγραπτο γὰρ ἐν ταῖς συνθήκαις πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἐλευθέρως ὑπάρχειν, οὐ τὰς κατὰ τὴν Ἑλλάδα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν. (3) μετὰ δὲ ταῦθ' ὁ Δημήτριος παρασκευασάμενος πόρια πρὸς τὴν παρακομιδὴν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἀνήχθη παντὶ τῷ στόλῳ καὶ κομισθεῖς διὰ νήσων κατέπλευσεν εἰς Ἐφεσον. ἐκβιβάσας δὲ τὴν δύναμιν καὶ στρατοπεδεύσας πλησίον τῶν τειχῶν ἠνάγκασε τὴν πόλιν εἰς τὴν προϋπάρχουσαν ἀποκαταστῆναι τάξιν καὶ τὴν μὲν ὑπὸ Πρεπελάου τοῦ Λυσιμάχου στρατηγοῦ παρεισαχθεῖσαν φρουρὰν ἀφῆκεν ὑπόσπονδον, ἰδίαν δὲ φυλακὴν εἰς τὴν ἄκραν καταστήσας παρῆλθεν εἰς Ἑλλήσποντον. καὶ Λαμψακηνούς μὲν καὶ Παριανούς, ἔτι δὲ τῶν ἄλλων τῶν μεταβελημένων πόλεων τινὰς ἀνεκτήσατο, ἐπὶ δὲ τὸ στόμα τοῦ Πόντου παραγενόμενος πρὸς τῷ Χαλκηδονίων ἱερῷ στρατοπεδεῖαν περιβάλετο καὶ τοὺς φυλάζοντας τὸν τόπον ἀπέλιπε στρατιώτας πεζοὺς μὲν τρισχιλίους, ναῦς δὲ μακρὰς τριάκοντα· τὴν δ' ἄλλην δύναμιν διελόμενος κατὰ πόλεις διέδωκεν εἰς χειμασίαν. (4) Περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Μιθριδάτης, ὑπήκοος ὢν Ἀντιγόνῳ καὶ δόξας ἀφίστασθαι πρὸς τοὺς περὶ Κασάνδρον, ἀνηρέθη περὶ Κίον τῆς Μυσίας, ἄρξας αὐτῆς καὶ Μυρλείας ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε· τὴν δὲ δυναστείαν διαδεξάμενος Μιθριδάτης πολλοὺς προσεκτήσατο, τῆς δὲ Καππαδοκίας καὶ Παφλαγονίας ἥρξεν ἔτη τριάκοντα ἕξ.
112. Ἐν δὲ ταῖς αὐταῖς ἡμέραις Κασάνδρος μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τὴν Δημητρίου τὰς μὲν κατὰ τὴν Θετταλίαν πόλεις ἀνεκτήσατο, Πλείσταρχον δὲ μετὰ δυνάμεως ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Ἀσίαν βοηθήσοντα τοῖς περὶ Λυσιμάχον. οἱ

piętnastu tysięcy żołnierzy zaciężnych, poza tym oddziały lekkobrojne i zwykli zbóje, którzy ściągają z całego świata zawsze tam, gdzie jest wojna i rabunek, w łącznej liczbie nie mniejszej niż osiem tysięcy. Tak więc było ich razem około pięćdziesięciu sześciu tysięcy. (5) Wojska stanęły naprzeciw siebie i przez wiele dni z rzędu ustawiały się w szyku bojowym, ale żadna ze stron nie rozpoczynała bitwy, ponieważ wszyscy w napięciu spoglądali w stronę Azji, gdzie miały się rozstrzygnąć losy całej wojny. (6) Gdy jednak mieszkańcy Feraj wezwali Demetriusza na pomoc, ten z częścią swoich sił wdarł się do miasta, zamek zdobył szturmem, żołnierzy Kasandra zwolnił na mocy układu, a Feraj przywrócił wolność.

111. W tym właśnie czasie i wśród takich to wydarzeń przybyli do Demetriusza ludzie wysłani przez Antygona, przedstawili mu szczegółowo rozkazy ojca i wezwali do jak najszybszego przeprowadzenia wojsk do Azji. (2) Ponieważ król uznał, że musi być posłuszny woli ojca, zawarł z Kasandrem porozumienie, zastrzegając jednak, że układ nabierze ważności dopiero wtedy, gdy zostanie zaakceptowany przez ojca. Wiedział dobrze, że Antygon go nie uzna, ponieważ losy wojny miały się rozstrzygnąć w decydującej bitwie. Chciał jednak opuścić Helladę z twarzą, w taki sposób, aby jego ewakuacja nie wyglądała na ucieczkę. W związku z tym zapisano w porozumieniu, obok innych punktów, że miasta greckie będą wolne, i to nie tylko w Helladzie, ale również i w Azji. (3) Potem Demetriusz przygotował środki transportu do przeprawy wojsk i sprzętu, wypłynął z całą flotą na morze i żeglując pomiędzy wyspami przybił do brzegu pod Efezem. Wtedy wysadził wojsko i rozbił obóz pod murami, przez co zmusił miasto, aby powróciło do poprzedniego układu. Wprowadzoną przez Prepelaosa⁴⁹², stratega Lizymacha, załogę zwolnił na mocy układu, na akropolu pozostawił własną i pomaszzerował nad Hellespont. Tam odzyskał Lampsakos i Parion⁴⁹³ oraz kilka innych miast, które przeszły na stronę przeciwnika, a potem, gdy już stanął nad ujściem Pontu⁴⁹⁴, założył obóz pod sanktuarium Chalcedończyków⁴⁹⁵, w którym pozostawił załogę w liczbie trzech tysięcy żołnierzy pieszych na straży trzydziestu wielkich okrętów, a pozostałe wojska rozśrodkował po miastach na okres zimy⁴⁹⁶. (4) Mniej więcej w tym samym czasie został zabity pod Kius⁴⁹⁷ w Myzji Mitrydates⁴⁹⁸, podwładny Antygona, który, jak twierdzono, przeszedł na stronę Kasanadra. Panował on nad Myzją⁴⁹⁹ i Arriną⁵⁰⁰ przez trzydzieści pięć lat. Władzę przejął po nim Mitrydates⁵⁰¹, który znacznie rozszerzył swoje panowanie i przez trzydzieści sześć lat rządził Kapadocją i Paflagonią⁵⁰².
112. W tych samych dniach Kasander po odejściu Demetriusza odzyskał miasta tesalskie, a następnie wyprawił Plesjtarcha⁵⁰³ z wojskiem do Azji z pomocą Lizymachowi. Łącznie w drogę wyruszyło dwanaście tysięcy pieszych

δὲ συναποσταλέντες ἦσαν πεζοὶ μὲν μύριοι δισχίλιοι, ἵππεῖς δὲ πεντακόσιοι. (2) ὁ δὲ Πλείσταρχος ἐπειδὴ παραγενόμενος ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ Πόντου κατέλαβε τοὺς τόπους προκατεχομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀπογνοὺς τὴν διάβασιν παρήλθεν εἰς Ὀδησσόν, ἥ κεῖται μεταξὺ μὲν τῆς τε Ἀπολλωνίας καὶ Καλλαντίας, κατ' ἀντικρὺ δὲ τῆς ἐν τῷ πέραν Ἡρακλείας, ἐχούσης τι μέρος τῆς Λυσιμάχου δυνάμεως. (3) οὐκ ἔχων δ' ἱκανὰ πόρια πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν τριχῇ διεμέρισε τὴν δύναμιν. τὴν μὲν οὖν πρώτην ἀποστολὴν συνέβη διασωθῆναι πρὸς τὴν Ἡράκλειαν, τὴν δὲ δευτέραν ὑπὸ τῶν περὶ τὸ στόμα τοῦ Πόντου φυλακίδων νεῶν ἁλῶναι. κατὰ τὴν τρίτην δὲ αὐτοῦ συνδιαβαίνοντος τοῦ Πλειστάρχου χειμῶν ἐπεγενήθη τηλικούτος ὥστε τὰ πλείστα τῶν σκαφῶν καὶ τῶν σωμάτων διαφθαρῆναι· (4) καὶ γὰρ ἡ κομίζουσα ναὺς ἐξήρης τὸν στρατηγὸν συνεκλύσθη καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πλεόντων οὐκ ἐλαττόνων ἢ πεντακοσίων τρεῖς πρὸς τοῖς τριάκοντα μόνον διεσώθησαν. ἐν δὲ τούτοις ἦν καὶ ὁ Πλείσταρχος, ναυαγίου μὲν ἐπιλημμένος, εἰς δὲ τὴν γῆν ἡμιθανὲς ἐκβεβρασμένος. οὗτος μὲν οὖν ἀποκομισθεὶς εἰς Ἡράκλειαν καὶ προσαναλαβὼν ἐκ τῆς ἀτυχίας τὸ σῶμα πρὸς Λυσιμάχον εἰς τὴν χειμασίαν ἀνέξευξε, ἀποβεβληκῶς τὸ πλεῖον τῆς δυνάμεως.

- 113.** Ἐν δὲ ταῖς αὐταῖς ἡμέραις καὶ Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς ἀναζεύξας ἐξ Αἰγύπτου μετὰ δυνάμεως ἀξιολόγου τὰς μὲν ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ πόλεις ἀπάσας ὑποχειρίους ἐποίησατο· Σιδῶνα δὲ πολιορκούντος αὐτοῦ τινες παρήσαν ἀπαγγέλλοντες ψευδῶς ὅτι παρατάξεως γενομένης τοῖς βασιλεῦσιν οἱ μὲν περὶ Λυσιμάχον καὶ Σέλευκον ἡττηθέντες ἀποκεχωρήκασιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν, Ἀντίγονος δὲ νενικηκῶς προσάγει μετὰ δυνάμεως ἐπὶ Συρίας. (2) παραλογισθεὶς οὖν ὑπὸ τούτων καὶ πεισθεὶς ἀληθῆ τὴν προσαγγελίαν εἶναι, πρὸς μὲν τοὺς Σιδωνίους εἰς τέτταρας μῆνας ἀνοχὰς ἐποίησατο, τὰς δὲ χειρωθείσας πόλεις φρουραῖς ἀσφαλισάμενος ἐπανῆλθε μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Αἴγυπτον. (3) ἅμα δὲ τούτοις πραττομένοις ἔνιοι τῶν παρὰ Λυσιμάχῳ στρατιωτῶν αὐτομολήσαντες ἦλθον ἐκ τῆς χειμασίας παρ' Ἀντίγονον Αὐταριάται μὲν δισχίλιοι, Λύκιοι δὲ καὶ Παμφύλιοι περὶ ὀκτακοσίους. τούτοις μὲν οὖν Ἀντίγονος φιλανθρώπως προσενεχθεὶς τοὺς τε μισθοὺς ἔδωκεν, οὓς ἔφασαν ὀφείλεσθαι παρὰ Λυσιμάχου, καὶ δωρεαῖς ἐτίμησε. (4) καθ' ὃν δὴ χρόνον ἦλθε καὶ Σέλευκος ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν διαβεβηκῶς εἰς Καππαδοκίαν μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ κατασκευάσας στεγνὰ τοῖς στρατιώταις παρεχέιμαζεν. εἶχε δὲ πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους, ἵππεῖς δὲ σὺν τοῖς ἵπποτοξόταις περὶ μυρίους δισχίλιους, ἐλέφαντας δὲ ὀγδοήκοντα πρὸς τοῖς τετρακοσίοις, ἄρματα δὲ δρεπανηφόρα πλείω τῶν ἑκατόν. (5) Αἱ μὲν οὖν τῶν βασιλέων δυνάμεις τοῦτον τὸν τρόπον ἠθροίζοντο, κεκρικότεων ἀπάντων κατὰ τὴν ἐπιούσαν θερίαν διὰ τῶν ὅπλων κρῖναι τὸν πόλεμον. ἡμεῖς δέ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ προεθέμεθα, τὸν γενόμενον τούτοις τοῖς βασιλεῦσι πρὸς ἀλλήλους πόλεμον περὶ τῶν ὅλων πράξεων ἀρχὴν ποιησόμεθα τῆς ἐπομένης βίβλου.

i pięciuset konnych. (2) Gdy Plejstarch przybył do ujścia Hellespontu, zastał teren już obsadzony przez wrogów. Zrezygnował więc z przeprawy i pomaszerował do Odessos⁵⁰⁴, które leży pomiędzy Apollonią⁵⁰⁵ i Kallantią⁵⁰⁶, naprzeciw znajdującej się po drugiej stronie Heraklei⁵⁰⁷, gdzie stacjonowała część wojsk Lizymacha. (3) Ponieważ jednak nie miał wystarczających środków do przeprawy, podzielił swoje wojsko na trzy części. Pierwsza z nich dotarła szczęśliwie do Heraklei, druga wpadła w ręce okrętów strażniczych patrolujących ujście Pontu. Trzecia, z którą przeprowadzał się sam Plejstarch, dostała się w tak straszną burzę, że większość statków i ludzi uległa zagładzie. (4) Nawet heksera⁵⁰⁸, na której płynął strateg, zatонуła. Z liczby nie mniejszej niż pięciuset zaokrętowanych ocalało jedynie trzydziestu trzech. Znalazł się wśród nich sam Plejstarch, który, uczepiwszy się jakiegoś kawałka rozbitego okrętu, został wyrzucony na brzeg półwyw. Potem powrócił do Heraklei i gdy już przyszedł do siebie po doznanych nieszczęściach, odszedł na kwatery zimowe Lizymacha, utraciwszy większą część swoich wojsk.

113. W tych samych dniach z Egiptu wyruszył również ze znacznymi wojskami król Ptolemeusz i podporządkował sobie wszystkie miasta Celesyrii⁵⁰⁹. Gdy oblegał Sydon⁵¹⁰, przybyli do niego jacyś ludzie z fałszywą wiadomością, że w wyniku bitwy, do jakiej doszło pomiędzy królami, Lizymach i Seleukos zostali pokonani i wycofali się do Heraklei, a zwycięski Antygon ciągnie już ze swoją armią na Syrię. (2) Ptolemeusz, który dał się oszukać, biorąc wiadomość za prawdziwą, zawarł z Sydończykami czteromiesięczny rozejm i obsadziwszy załogami zdobyte miasta, powrócił z wojskiem do Egiptu. (3) W tym samym czasie {przybyli}⁵¹¹ do obozu Antygona żołnierze Lizymacha, którzy zdezerterowali z kwater zimowych. Byli to Autariaci⁵¹² w liczbie dwóch tysięcy, a z nimi około ośmiuset Licyjczyków⁵¹³ i Pamfilów⁵¹⁴. Antygon przyjął ich życzliwie, wypłacił im żołd, z którego wypłatą, jak mówili, zalegał Lizymach, a nawet uczcił ich darami. (4) W tym też czasie przeszedł z górnych satrapii do Kapadocji Seleukos, prowadząc ze sobą wielką armię i tam zbudował dla żołnierzy kwatery na zimę⁵¹⁵. Miał dwadzieścia tysięcy pieszych, do tego dwanaście tysięcy jeźdźców wraz z oddziałami konnych łuczników, dalej czterysta osiemdziesiąt słoń⁵¹⁶, oraz ponad sto wozów bojowych wyposażonych w sierpy. (5) W taki to sposób doszło do koncentracji wojsk królewskich, gdyż wszyscy zdecydowali, że następnego lata rozstrzygną losy wojny w bitwie. My natomiast, tak jak to zaplanowaliśmy na początku, rozpoczniemy następną księgę od opowieści o decydującej walce, jaką stoczyli ze sobą królowie⁵¹⁷.

KOMENTARZ (do tekstu polskiego)

Tekst w przypisach poprzedzony (*) pochodzi o tłumacza.

- 1 Czyli w drugiej połowie I w. przed Chr., bo prawdopodobnie wówczas Diodor redagował swą Bibliotekę Historyczną; Meister, *Griechische Geschichtsschreibung*, s. 171-172; Rathmann, s. 449.
- 2 Błąd Diodora, powinno być 873; księgę XIX Diodor zakończył na roku 311/310; Geer II, s. 148; Rathmann, s. 449.
- 3 Antygon Jednooki (Monoftalmos), ok. 382-301 przed Chr.; jeden z wodzów Aleksandra Wielkiego, diadoch; w latach 333-323 był satrapą Wielkiej Frygii, później także Licji i Pamfilii; przeciwnik Perdikkasa, po jego śmierci kierował działaniami, na mocy decyzji diadochów w Triparadejsos (321), przeciwko Eumenesowi (Diodor XVIII 39); po jego pokonaniu (bitwa pod Gabiene) i zabiciu (316) oraz jednoczesnym wygnaniu z Babilonii Selukosa I Nikatora, stał się władcą azjatyckiej części państwa Aleksandra Wielkiego; dążył do utrzymania niepodzielności państwa Aleksandra, pod swoją władzą. Doprowadziło to do zawiązania (311) koalicji pozostałych diadochów (Ptolemeusz I, Kasander, Lizymach, później także Seleukos I Nikator), którzy ostatecznie pokonali Antygona w bitwie pod Ipsos (na terenie Frygii) w roku 301, on sam stracił życie; jako pierwszy z diadochów ogłosił się królem (306); Antygon dał początek macedońskiej dynastii Antygonidów: jego synem był Demetriusz Poliorketes, wnukiem zaś Antygon Gonatas; DNP 1 (1996 / 1999), s. 752-753 s.v. Antigonos nr [1]; LexHell, s. 66-69; Billows, s. 74-75; Bravo, *Wipszycka III*, s. 24-29.
- 4 Czyli do roku 301 przed Chr., tj. klęski Antygona Jednookiego pod Ipsos.
- 5 Rok 310/309 przed Chr.; Geer II, s. 149; Rathmann, s. 449.
- 6 C. Iunius [jedynie u Diodora Caius Iulius, Γάιος Ἰούλιος] C.f. C.n. Bubulcus Brutus, Q. Aemilius Q.f. L.n. Barbula, konsulowie roku 311; Broughton I, s. 161; Geer II, s. 149; Rathmann, s. 449.
- 7 W roku 311 przed Chr.; jej przebieg podaje Diodor w ks. XIX 108-109; KIPauly 1, s. 118.
- 8 Agatokles, tyran Syrkuz w latach 316-289 przed Chr., w roku 304 ogłosił się królem; o nim Diodor, ks. XIX; KIPauly 1, s. 118-119; DNP 1 (1996/1999),

- s. 237-239; LexHell, s. 21-23; SKA, s. 22; Bravo, Wipszycka III, s. 135-137 („Tyrania Agathoklesa”).
- 9 Syrakuzy (Syrakusai, Syracusae; dzis. Siracusa); miasto w południowej części wschodniego wybrzeża Sycylii, założone zostało w roku 734 przez kolonistów z Koryntu, których przyprowadził Archiasz z rodu Bakchiadów. Początkowo zasiedlono tylko niewielką (1600×600 m) wyspę Ortygię, oddzieloną od lądu wąską cieśniną, skąd przepędzono Sykulów. Szybko jednak miasto rozrosło się na samą Sycylię, gdzie powstały cztery dzielnice: Achradina, Neapolis, Tyche i Temenites. Syrakuzyńczycy podjęli ekspansję w głąb Sycylii, gdzie założyli kolonie Akrai i Kasmenai (VII w.) oraz Kamarinę i Morgantinę (VI w.). Powierzchnia miasta w okresie jego największego rozwoju wynosiła 325 ha. Syrakuzy były najludniejszym i najbogatszym miastem Sycylii, należały zresztą do najważniejszych greckich miast w ogóle; H.-P. Drögemüller, *Syrakusai*, RE Suppl. XIII (1973), s. 815-836; PECS, s. 871-874; ASM, s. 191-194; DNP 12/2 (2002), s. 1159-1172; IACP, s. 225-231 nr 47; Wroński, s. 92-101.
- 10 *Libia to tradycyjna, grecka nazwa Afryki.
- 11 O bogactwie Afryki (= posiadłości Kartagińczyków) zob. niżej, rozdz. 8.3-5.
- 12 Zob. Justynus XXII 5.2: „Tak więc Agatokles w siódmym roku swego panowania wziął kurs na Afrykę (...). Żaden spośród żołnierzy nie wiedział, dokąd płynie. Wszyscy zaś byli przekonani, że płyną na rabunek albo do Italii, albo na Sycylię. Dopiero wtedy wyjawiał wszystkim swój plan, gdy wysadził wojsko na brzegu afrykańskim” (przekł. Ignacy Lewandowski); Rathmann, s. 450; Bravo, Wipszycka III, s. 135-136.
- 13 Prawdopodobnie był starszy od Agatoklesa; w roku 317 pojawia się jako strateg w wojnie przeciwko Brucjom (Diodor XIX 3.3), podczas gdy Agatokles dowodził wówczas oddziałem żołnierzy (Diodor XIX 3.4); w późniejszym czasie napisał biografię swego brata; zob. rozdz. 16.1, 72.1-2 oraz ks. XIX 3.3, XXI 16.5; Geer II, s. 150-152; Rathmann, s. 450, 453; RE I (1894), s. 2347 s.v. Antandros 6 (B. Niese); LexHell, s. 23 s.v. Agathokles 4.
- 14 Nad rzeką Himery w roku 311; Agatokles stracił wówczas ok. siedmiu tysięcy pieszych żołnierzy; por. Diodor XIX 109.5; Rathmann, s. 450.
- 15 Chodzi oczywiście o niewolników; Rathmann, s. 450.
- 16 Rok 310.
- 17 15 sierpnia 310 r.; Geer II, s. 156-157; Rathmann, s. 450.
- 18 Zaćmienia słońca i księżyca uchodziły w starożytności za zły omen; Agatokles zinterpretował to po swojemu, jako dobry znak; Justynus XII 6.2; DNP 4 (1998), s. 521-523 s.v. Finsternis.
- 19 Północna Afryka w obrębie dzisiejszej Tunezji; Rathmann, s. 450.
- 20 Latomiaj, Latomiae (dzis. Rhar-el-Kebir), to znaczy Kamieniołomy; prawdopodobnie na przylądku Bon, starożytne Promontorium Mercurii; Geer II, s. 158; Rathmann, s. 451; Huss, s. 186.

- 21 Obie boginie cieszyły się na Sycylii, ze względu na jej urodzajność, szczególną czcią; sycylijscy Grecy uważali nawet, że to tutaj, a nie w Eleuzis, boginie ofiarowały ludzkości zboże; zob. Diodor V 2.3: „Zamieszkujący ją Sykelioci [= sycylijscy Grecy] przejęli od przodków wyrocznię, od wieków zawsze przekazywaną potomnym, że wyspa jest poświęcona Demetrze i Korze; niektórzy z poetów powiadają, że wyspę tę ofiarował w darze pannie [młodej] Zeus na weselu Plutona i Persefony” (przekł. Ines Musialska); Rathmann, s. 451; Grimal, s. 71.
- 22 Zob. Justynus XX 5-6.
- 23 Megale Polis, lokalizacja nieznana; kontrowersje w tej kwestii zob. Huss, s. 186 przypis 71, który opowiada się za dzis. miejscowością Soliman; Rathmann, s. 451.
- 24 To jest Megale Polis.
- 25 *To jest Biały Tunis.
- 26 Być może Tunes Leukos (Biały Tunis) to Tynes / Tunes (dzis. Tunis); podany dystans (ok. 380 km) jest jednak z całą pewnością błędny, Tynes / Tunes leżało w odległości ok. 18 km od Kartaginy; niemniej lokalizować je trzeba gdzieś między Przylądkiem Bon a Kartaginą; Huss, s. 186 przypis 72, uważa, że jest to dzis. Maxula; Geer II, s. 162-163; Rathmann, s. 451.
- 27 Trzystuosobowa rada, którą Arystoteles (Polityka II 11, p. 1272b) przyrównuje do spartańskiej geruzji, odgrywała najważniejszą rolę w polityce państwa; geronci mieli zasadniczy głos w podejmowaniu decyzji dotyczących wojny i pokoju, przysługiwały im też, w czasie wojny, specjalne uprawnienia; Diodor XIII 43.4; Huss, s. 462-466.
- 28 Pierwszy znany przypadek przekazania w Kartaginie władzy nad wojskiem dwóm równorzędnym strategom; Huss, s. 186 przypis 75.
- 29 Zob. niżej, rozdz. 12.3; nie należy go mylić z innym Hannonem, wymienionym w rozdz. 60.3; zob. RE VII 2 (1912), s. 2354 s.v. Hanno 4 (T. Lenschau); Rathmann, s. 451.
- 30 Bormilkas / Bomilkar, bratanek Hamilkara, z którym Agatokles zawarł wcześniej układ pokojowy, zob. XIX 71.6-7); RE III 1 (1897), s. 679-680 (B. Niese); Geer II, s. 166-167; Rathmann, s. 451; Huss, s. 186.
- 31 Rozdz. 12.5, 43-44.
- 32 Wielkość zapewne przesadzona; według Justynusa XXII 6.5 armia kartagińska liczyła 30 tysięcy żołnierzy; Geer II, s. 169.
- 33 Miejsce bitwy jest nieznane, zapewne jednak niezbyt daleko od Kartaginy; Huss, s. 187.
- 34 Liczył 2,5 tysiąca żołnierzy pieszych, „których otaczała sława dzielności i odwagi”; dobierani byli z najznacniejszych rodzin kartagińskich, zob. ks. XVI 80.4; Rathmann, s. 452.
- 35 Był to najstarszy syn Agatoklesa; w rozdz. 55. 5 występuje jako Agatarchos, podobnie w ks. XXI 3.2; tak też nazywa go Polibiusz VII 2.4; Geer II, s. 171; Rathmann, s. 452; Berve, s. 451; Huss, s. 187.

- 36 Zob. Huss, s. 186-187.
- 37 Sowa zwiastowała zwycięstwo; Geer II, s. 171; Rathmann, s. 452.
- 38 Skądinąd bogini-wojowniczk, patronki sztuki wojennej; Grimal, s. 47-48.
- 39 Narracja Diodora jest mało przekonująca, bo to raczej zwycięzcy wodzowie sięgali po pełnię władzy, mając z reguły wówczas dużo większe poparcie ludu; przyjąć należy raczej wersję, że Bormilkas, na wieść o śmierci Hannona, nie był w stanie przejąć samodzielnego dowództwa i zarządził odwrót; Rathmann, s. 452, zob. Huss, s. 187.
- 40 Zob. Huss, s. 187.
- 41 Co oznacza, że Kartagińczycy znacznie przeszacowali wielkość sił Agatoklesa; Huss, s. 187; Rathmann, s. 452.
- 42 Bogini losu, Fortuna; Grimal, s. 354.
- 43 Huss, s. 523; Rathmann, s. 453. *To jest czczony w Tyrze Melkart, którego Grecy nazywali Heraklesem.
- 44 Kartagina założona została przez kolonistów z Tyru w roku 814/813 przed Chr.; w sprawie daty zob. Huss, s. 42-43.
- 45 Huss, s. 521; Rathmann, s. 453. *To jest Moloch (melech, malchu w językach północno-zachodnio-semickich znaczy 'król'), któremu rzeczywiście niegdyś Fenicjanie składali ofiary z dzieci, z czasem zastąpione przez symboliczne ofiary w postaci stel kamiennych, znajdujących w północnej Afryce. Stele takie posiada w swoich zbiorach Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie.
- 46 Tradycję składania ofiar z ludzi przejęli Kartagińczycy od swych wschodnich przodków; por. ks. XIII 86.3; Rathmann, s. 453.
- 47 *Eurypides, *Ifigenia w Taurydzie*, 613-614.
- 48 Ze swoich sześciorga dzieci, urodzonych mu przez Reę, Kronos połknął zaraz po porodzie pięciorgo; jedynie Zeus zdołał uniknąć tego losu; Rathmann, s. 453; Grimal, s. 193;
- 49 Zob. Huss, s. 188-189.
- 50 Chodzi głównie o Antandrosa, zob. wyżej, rozdz. 4.1; Rathmann, s. 453.
- 51 Huss, s. 189.
- 52 Dublet relacji z rozdz. 15.1-3.
- 53 Geer II, s. 185; Rathmann, s. 453-454. *Zdanie oparte jest na grze słów: Antandros – anandros (niemęski).
- 54 Skądinąd nieznan; Rathmann, s. 454.
- 55 Dublet relacji z rozdz. 29.3-11; zdaniem Hussa, s. 91 opis ataku na mury Syrakuz w chwili, gdy Hamilkar toczył rozmowy z Antandrosem, jest niehistoryczny; Rathmann, s. 454.
- 56 Zob. Huss, s. 190, słusznie zauważa, że dosyć skuteczne działania przeciwko Agatoklesowi wskazują, iż nienawiść miast północnoafrykańskich w stosunku do Kartaginy wcale nie była taka głęboka, jakby to wynikało z relacji Diodora; zob. Rathmann, s. 454.
- 57 Tunes, Tynes (dzis. Tunis), zob. wyżej, rozdz. 8.7.

- 58 Neapolis, kartagińskie emporium, położone szczególnie blisko Sycylii; Huss, s. 189; Rathmann, s. 454.
- 59 Hadrumetum (dzis. Sousse), miasto fenickie nad zatoką Hammamet, na obrzeżach urodzajnego Sahelu; założone prawdopodobnie IX w. przed Chr.; PECS, s. 372; ASM, s. 827-828.
- 60 Elymas, Ailymas, dynasta libijski, wymienia go tylko Diodor; Rathmann, s. 454.
- 61 Tapsus, Thapsos (dzis. Ras-Dimas), miasto nad zatoką Hammamet, na południe od Hadrumetum; Rathmann, s. 454.
- 62 Prawdopodobnie dublet pierwszego zdobycia miasta, rozdz. 17.3-5; Huss, s. 189.
- 63 Kontynuacja historii Agatoklesa niżej, rozdz. 29.2.
- 64 Powrót do opisu wydarzeń w Macedonii i Grecji, ks. XIX 105.4.
- 65 Plemię iliryjskie, zamieszkiwało górzyste regiony Dalmacji, w górnym biegu rzeki Narony; DNP 2 (1997 / 1999), s. 345 s.v. Autariatae; W. Pająkowski, *Die Illyrier. Illyrii proprie dicti. Geschichte und Siedlungsgebiete. Versuch einer Rekonstruktion*, Poznań 2000, s. 73-76, 187-189.
- 66 Na granicy Tracji i Macedonii; Rathmann, s. 455.
- 67 Bratanek Antygona Jednookiego, zob. ks. XIX 57.4 oraz niżej, rozdz. 27.3; był synem Ptolemeusza syna Filipa, brata Antygona; RE I 2 (893), s. 2411; XXIII 2 (1959), s. 159-1496 nr 11; Geer II, s. 192; Rathmann, s. 455; LexHell, s. 67-69, z drzewem genealogicznym Antygonidów; zwł. Billows, s. 70, 139-140, 425-430 nr 99, 100.
- 68 Z tego samego powodu, zarzucając dodatkowo faworyzowanie Ptolemeusza, odstąpił od Antygona inny jego bratanek / siostrzeniec Telesforos, zob. ks. XIX 87.1: „Tymczasem w Europie stacjonujący w okolicach Koryntu nauarcha Antygona Telesforos, gdy zorientował się, że Ptolemeusz cieszy się większym uznaniem Antygona niż on sam, i że to jemu powierzono zwierzchnictwo nad wszystkimi sprawami w Helladzie, użył tego jako oskarżenia przeciw Antygonowi, okręty znajdujące się pod swoim dowództwem sprzedał, wziął żołnierzy, którzy byli skłonni pójść za nim i zaczął działać na własną rękę” (przekł. Tomasz Polański); Rathmann, s. 430, 438; o nim Billows, s. 139-140, 435-436 nr 111 („Telesphoros must thus have been the son of an unknown third sibling of Antigonos”).
- 69 Jego zdrada była dla Antygona poważnym ciosem; szczegóły zob. Billows, s. 430; Rathmann, s. 435.
- 70 Chodzi o Frygię; satrapię tę Antygon odebrał wcześniej Arridajosowi (zob. Diodor XVIII 51-52) i utrzymał w swym posiadaniu do roku 310; Rathmann, s. 455.
- 71 Prawdopodobnie tożsamy z byłym strategiem Eumenesa, wymienionym przez Diodora w ks. XVIII 40.2; Rathmann, s. 455.

- 72 Oznaczało to zerwanie traktatu pokojowego, zawartego między Ptolemeuszem, Kasandrem i Lizymachem a Antygonem w roku 311 (tzw. pokój diadochów); Diodor XIX 105.1; LexHell, s. 241; Rathmann, s. 455.
- 73 Leonides, Leonidas; RE XII 2 (1925), s. 2019 nr 6.
- 74 Cylicja Trachejska (surowa, Kilikia tracheia, Cilicia aspera), zachodnia część Cylicji, naprzeciw Cypru.
- 75 Niżej, w rozdz. 73.1, pojawia się błędnie pod imieniem Fojniksa; DNP 9 (2000), s. 806-807 (E. Badian); RE XIX 2 (1938), s. 2333-2334 s.v. Philippos nr 14 (P. Ternes); Rathmann, s. 455.
- 76 Demetriusz Poliorketes, starszy syn Antygona, późniejszy król Macedonii (294-287), ojciec Antygona Gonatasa, króla Macedonii w latach 276-239; DNP 3 (1997 / 1999), s. 428-429; LexHell, s. 69-72.
- 77 Która po śmierci Eumenesa (316) dostała się w ręce Antygona; Cylicja obejmuje obszar południowej Anatolii od Syrii po Pamfilię; Rathmann, s. 455.
- 78 Polyperchon (ok. 385 – ok. 300) z Tymfai (Grecja Północna); w 324 prowadził weteranów Aleksandra do Macedonii, do Antypatra; ów wyznaczył Polyperchona, krótko przed śmiercią, na swego następcę, pomijając swego syna Kasandra; Polyperchon stał się w ten sposób strategiem Europy i opiekunem małoletnich królów (epimeletés tōn basiléon); stało się to zarzewiem tzw. drugiej wojny diadochów (319-316), zainicjowanej przez Kasandra w koalicji z Antygonem Jednookim i Ptolemeuszem, władającym Egiptem; Polyperchon zyskał jednak poparcie Olimpias, Eumenesa mianował strategiem Azji i zaczął prowadzić zręczną politykę wobec polis greckich, ogłaszając dekret o przyznaniu im wolności (przytacza go Diodor w ks. XVIII 56); nie był jednak w stanie dotrzymać koalicjantom kroku na polu militarnym; w 317 Kasander zajął Ateny i szereg znaczących miast greckich; król Filip III mianował, co należy rozumieć, że Eurydyka, Antygona strategiem Azji, a Kasandra strategiem Europy i epimeletą (opiekunem królów). Jednak starcie pod Euhoi (317) rozstrzygnięte zostało na korzyść Polyperchona, a to za sprawą pojawienia się Olimpias na polu bitwy. W jej ręce wpadła też królewska para (Filip i Eurydyka), których kazała uśmiercić. Był to jednak sukces krótkotrwały, wkrótce ten sam los spotkał również Olimpias. Polyperchon jednak nie odszedł na bocznicę; po pokoju 311 roku i śmierci Aleksandra IV (syna Aleksandra Wielkiego), wprowadził do gry Heraklesa, jako pretendenta do tronu, kolejnego syna wielkiego króla, rzekomo ze związku z Barsiną; aby płynące z tej strony niebezpieczeństwo zneutralizować, Kasander zaoferował Polyperchonowi rodzaj współregencji (309/308) i strategię (dowództwo wojskowe) na Peloponezie, co ten przyjął, wydając jednocześnie rozkaz zabicia Heraklesa; KIPauly 4, s. 1008-1009; DNP 10 (2001), s. 74-75; LexHell, s. 240-241 (Diadochenzeit 3), 845 (Polyperchon); zob. Diodor XIX 11; 35; 63-64; 74.2.

- 79 Barsine, córka perskiego satrapy Artabazosa, spokrewnionego z królewską dynastią Achemenidów, do niewoli dostała się po bitwie pod Issos (333); była kochanką Aleksandra Wielkiego; DNP 2 (1997), s. 456 (E. Badian); Rathmann, s. 456; W.W. Tarn, *Heracles Son of Barsine*, *The Journal of Hellenistic Studies* 41, 1921, s. 18-28, zwł. 23-28.
- 80 Urodził się prawdopodobnie w roku 327; przy podziale władzy po śmierci Aleksandra w 323 nie wzięto go pod uwagę; za życia Aleksandra mieszkał ze swą matką, Barsiną, w Pergamonie; oboje zabici zostali, z rozkazu Polyperchona, w roku 309 (niżej, rozdz. 28); ojcostwo Aleksandra nie do końca jest jednak pewne, zob. Tarn, *Heracles Son of Barsine*, s. 28: „Alexander had one son only, Roxane’s; his intrigue with «Barsine» is as mythical as that with the Amazon queen. Heracles of Pergamum was an ordinary pretender, chosen by Antigonos doubtless for some facial resemblance to Alexander, but five years too young for his alleged parentage. Who is his mother is unknown”; niewykluczone, że intryga związana z Heraklesem synem Barsiny była dziełem Antygona Jednookiego; Billows, s. 140; Rathmann, s. 456.
- 81 Antygona, ponieważ Pergamon znajdował się w jego strefie wpływów; wszystko wskazuje na to, że była to wielka intryga Antygona Jednookiego, który postanowił wykorzystać Heraklesa jako atut w walce z Kasandrem o tron macedoński; przekazał młodzieńca w ręce Polyperchona, wspierając go jednocześnie finansowo i (po cichu) dyplomatycznie; zob. Billows, s. 140: „Polyperchon obtained from Pergamon a youth named Herakles, reputedly an illegitimate son of Alexander the Great, whom he proposed to raise to the Macedonian throne, and he could hardly have got him from Asia Minor without the cooperation of Antigonos. It seems very likely that the whole operation set up by Polyperchon was originally planned by Antigonos. Whoever Herakles really was, it must have been Antigonos who installed him at Pergamon and had him brought up there as a son of Alexander, presumably with a view to eventual use against Kassandros”.
- 82 Pafos, Paphos; na południowo-zachodnim wybrzeżu Cypru znajdowały się dwa miasta o nazwie Paphos / Nea Paphos (dzis. Kato Pafos) oraz Pafos / Palaipafos (dzis. Kuklia), oddalone od siebie ok. 16 km; tutaj chodzi o to pierwsze; PECS, s. 673-676; ASM, s. 425-428; DNP 9 (2000), s. 284-286; Rathmann, s. 456.
- 83 We wcześniejszych badaniach przyjmowano, że chodzi o Nikokreona z Salamin / Salamis (na Cyprze); wszystko wskazuje jednak na to, że przekaz Diodora jest poprawny; zob. H. Gesche, *Nikokles von Paphos und Nikokreon von Salamis*, *Chiron* 4, 1974, s. 103-125; Rathmann, s. 456.
- 84 Poza przekazem Diodora nigdzie indziej nie są wzmiankowani; Rathmann, s. 456.
- 85 Brat Ptolemeusza; Diodor XIX 62.4; zob. niżej, rozdz. 47.3; RE XV 1 (1931), s. 830-831 nr 6 (F. Geyer); Rathmann, s. 456.

- 86 Błąd Diodora, Aksjotea była żoną Nikokreona; Rathmann, s. 456.
- 87 Ten wątek podejmuje Diodor w rozdz. 27.
- 88 Parysades / Pairisades I z dynastii Spartokidów; panował w latach 349/38-311/310 przed Chr. (349/348-344/343 wspólnie z bratem Spartakosem II); zob. Diodor XVI 52.10; RE XVIII (1942), s. 2417-2424 s.v. Pairisades nr 1 (E. Diehl); Berve, s. 328-331, 686-687; V. Gajdukievič, *Das Bosporanische Reich*, Berlin-Amsterdam 1971, s. 77, 82-83, 573; Rathmann, s. 457.
- 89 Chodzi o Państwo / Królestwo Bosporańskie; Bosfor (Bospor) Kimeryjski albo Scytyjski, cieśnina Kercz, łącząca Morze Czarne z Azowskim. Po jej obu stronach powstały greckie polis, które w latach osiemdziesiątych VI w. przed Chr. zjednoczone zostały przez dziedzicznych archontów miasta Panti-kapajon (dzis. Kercz) z rodu Archajanaktydów. Utworzone w ten sposób (ok. 480) Państwo Bosporańskie objęło swym zasięgiem także kilka miejscowych plemion. Obejmowało wschodnią część Krymu i wschodnie wybrzeża Morza Azowskiego aż po ujście Donu. Archajanaktydzi mieli korzenie milezyjskie; w roku 438 przed Chr. zostali obaleni przez Spartokidów, ród prawdopodobnie pochodzenia trackiego, ale silnie zhellenizowany; KIPauly 1, s. 931-933 (s.v. Bosporanum regnum); Gajdukievič, s. 50-110; A.V. Podossinov, *Am Rande der griechischen Oikumene*, [w:] *Das Bosporanische Reich. Der Nordosten des Schwarzen Meeres in der Antike*, red. Jochen Foransier, Burkhard Böttger, Mainz 2002, s. 21-38.
- 90 Zob. Gajdukievič, s. 73-96.
- 91 Satyros II, panował w latach 311/310 – 310/309 (wspólnie z Prytanisem?); zob. Gajdukievič, s. 573; A.V. Podossinov, *Chronologie der Regenten des Bosporus*, [w:] *Das Bosporanische Reich. Der Nordosten des Schwarzen Meeres in der Antike*, s. 121.
- 92 Najmłodszy z braci, panował w latach 310/309-304/303; RE VI 1 (1907), s. 1079-1080 nr 11 (Willrich); DNP 4 (1998), s. 249 nr [4]; Gajdukievič, s. 57; Podossinov, *Chronologie*, s. 121.
- 93 Thates, znana także pod nazwą Tapsis (Thapsis) i Psatis (Psathis); być może odnoga Kubania, uchodząca do Morza Azowskiego; RE IX (1914), s. 215-216 s.v. Hypanis (E. Kießling); RE VA 2 (1934), s. 1328 (A. Herrmann); Rathmann, s. 457; Gajdukievič, s. 86.
- 94 Sirakowie, Sirakoi, łac. Siraci, plemię sarmackie, zamieszkiwało stepowe tereny na zachód od Morza Kaspijskiego; w zachowanych rękopisach Arifarnes określany jest jednak mianem „król Traków” (ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεύς), co uznawane jest w nauce za błąd kopisty; już August Boeckh (CIG II 102) zaproponował emendację na Θατέων, tj. król Tateów; Tateowie byli plemieniem podlegającym Królestwu Bosporańskiemu, zamieszkującym tereny po azjatyckiej stronie Bosporu, pomiędzy Meotami a Sirakami; koniektura A. Boeckha zyskała uznanie większości badaczy, niektórzy jednak, poczynając od M. Rostowcewa, lokalizując miejsce opisanych przez Diodora

walk na terenie sarmackich Siraków, proponują lekcję „król Siraków” (ὁ τῶν Σιρακῶν βασιλεύς), przyjętą także w edycji będącej podstawą niniejszego przekładu; w niemieckim wydaniu Diodora tłumacz (Gerhard Wirth) pozostał przy wersji rękopiśmiennej „król Traków”; RE III A (1927), s. 283-285 s.v. Σίρακες (K. Kretschmer); Berve, s. 687; DNP 11 (2001), s. 592; Rathmann, s. 457; Gajdukievič, s. 85-86 przypis 67 zdecydowanie opowiada się za lekcją Θαθέων; tak też jednoznacznie M.J. Olbrycht, Die Aorser, die Oberen Aorser und die Siraker bei Strabon. Zur Geschichte und Eigenart der Völker im nordostpontischen und nordkaukasischen Raum im 2.-1. Jh. v. Chr., Klio 83, 2001, s. 425-450, zwł. 443-444: „Ferner ist vom Belang, daß die Kämpfe am Fluß Thates stattfanden, dessen Name höchstwahrscheinlich von dem dort siedelnden Stamm abzuleiten ist. So erweist sich die Konjekture in Θαθέων als am plausibelsten. Es ist demzufolge wenig wahrscheinlich, daß die Siraker schon im 4. Jh. v. Chr. im Kubangebiet Fuß faßten”.

95 Zob. Gajdukievič, s. 85-86; Rathmann, s. 457.

96 *To jest stolicy króla Arifarnesa.

97 *Diodor używa tu słowa „akropolis”, które w odniesieniu do drewnianej architektury scytyjskiej można tłumaczyć również jako „gród”.

98 Gargadza, Gargaza, lokalizacja nieznana, być może chodzi o wymienioną przez Ptolemeusza (V 8.2) miejscowość o nazwie Gerousa; w literaturze wskazuje się też na dzisiejsze miasto Temriuk (Tiemriuk) nad Kubaniem, przy ujściu rzeki do Morza Azowskiego, na Półwyspie Tamańskim; RE VII 1 (1910), s. 759-760 s.v. Gargaza (E. Kießling); Geer II, s. 203.

99 Pantikapajon (dzis. Kercz), stolica Królestwa Bosporańskiego, położone we wschodniej części Krymu; miasto założyli, u schyłku VII / na początku VI w., greccy koloniści z Miletu, na miejscu wcześniejszego osiedla nazwie Pantikapajon; w V-IV stolica Spartokidów; RE XVIII 3 (1949), s. 780-825; PECS, s. 672-673; IAC, s. 949-950 nr 705; Rathmann, 457-458; V.P. Tolstikov, Pantikapaion. Ein archäologisches Porträt der Hauptstadt des Kimmerischen Bosporus, [w:] Das Bosporanische Reich. Der Nordosten des Schwarzen Meeres in der Antike, red. Jochen Foransier, Burkhard Böttger, Mainz 2002, s. 39-58.

100 Prytanis I, panował w roku 310/309 (razem z Satyrosem?); drugi w kolejności syn Parysadesa; w konflikcie między Satyrosem a Eumelosem stał najwyraźniej po stronie tego pierwszego; odrzucił propozycję Eumelosa podziału królestwa, ale pokonany przez niego, zrezygnował z tronu; stracił życie przy próbie powrotu do władzy; zwycięski Eumelos skazał także na śmierć żonę i dzieci Prytanisa, podobnie zresztą jak i Satyrosa; RE VI 1 (1907), s. 1079-1080 s.v. Eumelos 11 (Willrich); RE XXIII 1 (114), s. 1158 nr 4 (K. Ziegler)

101 Chodzi prawdopodobnie o przesmyk we wschodniej części Bosforu Kime-ryjskiego, między Morzem Azowskim a Morzem Czarnym; Geer II, s. 205.

- 102 Kepoi, miasto greckie założone przez kolonistów z Miletu w połowie VI w., położone po wschodniej stronie Bosporu Kimmeryjskiego, na północ od Fanagorii; PECS, s. 447-448; Gajdukievič, s. 215; Rathmann, s. 458.
- 103 Wymienia go tylko Diodor; Geer II, s. 205; Rathmann, s. 458.
- 104 To jest Kallatis na zachodnim wybrzeżu Morza Czarnego (dzis. Mangalia w Rumunii); oblężenie rozpoczęło się w roku 313, miasto padło prawdopodobnie w 310; RE VI 1 (1907), s. 1079-1080 nr 11 (Willrich); PECS, s. 431-432; IACP, s. 933-934 nr 686; Rathmann, s. 458; LGRC, s. 2209-2239 s.v. Callatis (A. Avram).
- 105 Psoa, miejscowość znana tylko z przekazu Diodora; lokalizacja nieznana, być może gdzieś w okolicy Kubania; RE XXIII 2 (1959), s. 1417-1420 (H. Treidler); Gajdukievič, s. 163 przypis 124; Rathmann, s. 458.
- 106 *Tekst przypuszczalnie zniekształcony. Być może w oryginalnej wersji brzmiał „ponadto przydzielił im krainę Psoankaentike (ewentualnie Psoantike)” (Madvig).
- 107 Heniochowie, Heniochoi, jedno z głównych plemion zamieszkujących kaukaskie wybrzeże Morza Czarnego; RE VIII 1 (1912), s. 259-280 nr 2 (E. Kießling); Rathmann, s. 458.
- 108 Tauroi, zwani też Tauroscytami, Tauroskythai; uważani byli za najstarszych mieszkańców Chersonesu Taurydzkiego (Krymu); słynni z piractwa; RE VA1 (1934), s. 22-24.
- 109 Achajowie, zachodniokaukaski lud pochodzenia miejscowego, graniczyli z Heniochami; znani byli z piractwa; RE I (1894), s. 204-205 (W. Tomaschek); Rathmann, s. 458.
- 110 Zob. Gajdukievič, s. 254.
- 111 *Fischer czyta Sindike. Chyba raczej Skythike, a więc „gdy wracał ze Scytii”. Taką wersję podaje *Florentinus*.
- 112 *„Mys” (dosłownie tłumacząc „mysz”) to jedno z imion greckich.
- 113 *„Mys” oznacza również w grece mięsień, łac. musculus, to jest „myszka”.
- 114 *Tak podaje tradycja rękopiśmienna. Być może powinniśmy poprawić na Apulię, jak proponował Kaerst, lub Kampanię, co sugerował Binnebössel.
- 115 Talium, Talion, nazwę tej miejscowości wymienia tylko Diodor; Rathmann, s. 458.
- 116 Katarakta, Karaunilia, nieznane miasta w Apulii; Rathmann, s. 458.
- 117 Rok 309/308 przed Chr.; Demetriusz (Demetrios) z Faleronu (ok. 350-283), syn Fanastraosa, ateński polityk, mówca, filozof i pisarz, uczeń Arystotelesa i Teofrasta; jeden z przywódców oligarchii ateńskiej w latach 322-318; po śmierci Antypatra Kasander uczynił go, w roku 317, swym przedstawicielem w Atenach, od mieszkańców natomiast otrzymał pełnię władzy prawodawczej; rządził w Atenach do roku 307, tj. do momentu zajęcia miasta przez Demetriusza Poliorketesą; lata jego władzy (317-307) oceniane są jako czas

- dobrobytu, niemniej polis ateńska pozostawała pod kontrolą macedońską; RE IV 2 (1901), s. 2818-2841 nr 85 (E. Martini); DNP 3 (1997 1999), s. 429-430 nr [4]; Geer II, s. 212; Rathmann, s. 386, 458; LexHell, s. 234-235; H.J. Gehrke, *Das Verhältnis von Politik und Polis im Wirken des Demetrios von Phaleron*, Chiron 8, 1978, s. 149-159.
- 118 Q. Fabius M. f. M. n. Maximus Rullianus, C. Marcius C. f. L. n. Rutilus (Censorinus), konsulowie roku 310; Geer II, s. 212-213; Rathmann, s. 459; Broughton I, s. 161-162.
- 119 Fazelis, Faselis (dzis. Tekirova), miasto na wschodnim wybrzeżu Licji w Azji Mniejszej, ok. 50 km na południowy wschód od Antalyi; PECS, s. 700-701; Rathmann, s. 459.
- 120 Ksantos, Xanthos (dzis. Kinik) miasto w zachodniej Licji; Rathmann, s. 459.
- 121 Kaunos (dzis. Dalyan) w Karii; w okresie wojen diadochów miasto przechodziło z rąk do rąk; ostatecznie przejął nad nim kontrolę Ptolemeusz Soter, w posiadaniu Egiptu pozostało do początków II w.; PECS, s. 443-444; Rathmann, s. 459.
- 122 Zob. wyżej, rozdz. 19.2.
- 123 A wcześniej z Kasandrem, zob. wyżej, rozdz. 19.2.
- 124 Prawdopodobnie cykuty; Rathmann, s. 459.
- 125 Billows, s. 144.
- 126 Zob. wyżej, rozdz. 20.1.
- 127 Stymfaje, Stymfaj, Tymfaje, Tymfaj, Tymfe, Tymfaja, kraina w Epirze, na granicy z Macedonią i Tesalią; RE VII A 2 (1948), s. 1754-1756 (E. Oberhummer); F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris 1988 (BCH Suppl. XVI), s. 229-230; Rathmann, s. 459.
- 128 Zima 309/308, prawdopodobnie w Opos; Rathmann, s. 460.
- 129 Chersones Tracki (Gallipoli, Gelibolu); Rathmann, s. 460.
- 130 Lysimacheia (dzis. Baklaburnu); założenie miasta wynikało z przesłanek strategicznych: zagrożenie ze strony Traków oraz przejście kontroli nad wejściem do Cieśniny Dardaneelskiej; miejsce pochówku Lizymacha; Rathmann, s. 460.
- 131 Kleomenes II, król Sparty w latach 370-309/308; w ks. XV 60.4 Diodor błędnie określa czas panowania na 34 lata; RE XI (1921), s. 702 (T. Lenschau); Rathmann, s. 460.
- 132 *Prawdopodobnie tekst uległ w tym miejscu zniekształceniu. Wiemy bowiem od samego Diodora (XIX 70-71), że tron objął wnuk Kleomenesa Areus, syn Akrotatosa. Taką informację przekazuje również Pausaniasz *Descriptio Graeciae* I 13.4; III 6.2.
- 133 Chodzi oczywiście (zob. przypis wyżej) o Areusa, który panował w Sparcie w latach 309-265 przed Chr.; DNP 1 (1996 / 1999), s. 1055.
- 134 Diodor podejmuje wątek przerwany w rozdz. 18.3.
- 135 Opisany w tym rozdziale atak na Syrakuzy to dublet relacji z rozdz. 16.2-8; Rathmann, s. 460.

- 136 Wyżynne wzniesienie na zachód od miasta.
- 137 Stał na czele syrakuzkańskich wygnańców, zob. ks. XIX 8.6; także niżej, rozdz. 31.2; RE IV 2 (1901), s. 2391-2392 (B. Niese); Rathmann, s. 390, 460.
- 138 Bitwa rozegrała się w dolinie rzeki Anapos, między Euryelos a Epipolaj; Rathmann, s. 460.
- 139 Diodor XIX 108-109.
- 140 Rozdz. 29.3.
- 141 Czyli mieszkańcy Akragas, Agrigentum (dzis. Agrigento), miasta na południowo-zachodnim wybrzeżu Sycylii, położonego w głębi lądu mniej więcej w odległości 4 km od brzegu morskiego. Założone zostało w roku 582 przez kolonistów z innego miasta sycylijskiego – Geli, na stromym skalistym wzgórzu, sięgającym wysokość 351 m n.p.m. Opływają je dwie rzeki: Hypsas (dzis. Drago) od strony zachodniej i Akragas (dzis. S. Biagio) od strony wschodniej. Na południe od miasta rzeki łączą się ze sobą. Powierzchnia miasta obejmowała 625 ha, opasywał ją mur o łącznej długości 10 km. Apogeum swej politycznej, militarnej i gospodarczej prosperity osiągnęła Akragas w latach 488-471 pod rządami tyrana Terona. Wojska Akragas wzięły udział w bitwie pod Himera w 480 r., co przyniosło miastu chwałę i bogate łupy. Bogactwo mieszkańców Akragas było w okresie klasycznym wręcz przysłowiowe. W roku 405 jednak Akragas została zdobyta przez Kartagińczyków i mimo późniejszej odbudowy nigdy już nie odzyskała swojej dawnej świetności; według Diodora (XIII 84.3; 90.3) Akragas zamieszkiwało 200 tysięcy osób, z czego 20 tysięcy to obywatele; współczesne kalkulacje są dużo niższe, oscylują wokół 18 tysięcy (P. Danner); KIPauly 1, s. 220-221; PECS, s. 23-26; DNP 1 (1996), s. 406-408; IACP, s. 186-189 nr 9; Wroński, s. 132-138; LGRC, s. 409-426 s.v. Akragas (P. Danner).
- 142 Był jednym ze znaczących obywateli miasta; w rozdz. 56.1-2, 62.2-5 imię to pojawia się w wersji Ksenodokos; RE IX A 2 (1967), s.1486-1487 s.v. Xenodikos (D.Kienast); Rathmann, s. 461.
- 143 Gela, greckie miasto na południowo-zachodnim wybrzeżu Sycylii, założone w roku 690 przed Chr. Tutaj ostatnie lata życia spędził i zmarł (456/455) Aj-schylos, najstarszy z trzech wielkich tragików greckich; „grób poety w Geli był otaczany czią i stał się miejscem pielgrzymek ludzi związanych z teatrem, którzy składali ofiary zmarłemu i deklamowali jego teksty”; o nim zob. R.R. Chodkowski, Aj-schylos, LGS I, s. 672-724 zwł. 672-675; SPA, s. 47-51. W roku 405 miasto zniszczyli Kartagińczycy; dopiero w 338 na nowo zasiedlił je Timoleon; w 311/310 Gela stanowiła bazę operacyjną Agatoklesa w jego walce z Kartagińczykami; PECS, s. 346-47; DNP 4 (1998), s. 870-872; ASM, s. 169; IACP, s. 192-194 nr 17; SKA, s. 198.
- 144 Także Henna. Miasto położone w centralnej części Sycylii, na skalistym płaskowyżu, na zboczu stromej góry o wys. 1000 m n.p.m., w pobliżu jeziora Pergusa (nazwa dzisiejsza). Miasto należało początkowo do Sykulów, w po-

- czątkach IV w. przed Chr. dostało się pod panowanie syrakuzzańskich Greków (Dionizjusz I) i uległo pełnej hellenizacji. W Ennie znajdowała się słynna świątynia ku czci Demeter i Kory, z bardzo czczonymi posągami obu bogiń i Triptolemosa, która rozsławiała imię miasta. W okresie hellenistycznym utrwała się legenda, którą powtarza Diodor (V 3.1-5), że to właśnie na Sycylii, w pobliżu Enny nad jeziorem Pergusa, doszło do porwania Kory/Persefony przez Hadesa/Plutona; RE VIII 1 (1912), s. 284-287 s.v Henna (K. Ziegler); PECS, s. 304-05; DNP 5 1998, s. 347; IACP, s. 195-196 s.v. Henna.
- 145 Erbessos, być może identyczne z dzis. Montagna di Marzo, nieco na południe od Enny; Rathmann, s. 461.
- 146 Echetla, miejscowość niezidentyfikowana; Rathmann, s. 461.
- 147 Kamarina, Kamarinaia, miasto doryckie, położone w odległości ok. 60 km na zachód od południowego cypla Sycylii (przylądek Pachynum), nad ujściem rzeki Hipparis, a ok. 25 km na wschód od Geli; założone zostało jakoby w roku 599/598 przed Chr., jako subkolonia Syrakuz, co dawało tym ostatnim kontrolę nad południowo-wschodnią Sycylią; wkrótce jednak Kamarina ogłosiła się w pełni niezależną polis; zniszczona po roku 485 przez tyrana Gelona z Syrakuz, odbudowana została ćwierć wieku później; PECS, s. 434-435; KIPauly 3, s. 96-97; IPAC, s. 202-204 nr 28; LGRC, s. 2771-2279 (M. Zahariade); Wroński, s. 114-122.
- 148 Łac. Leontini (dzis. Lentini); greckie miasto we wschodniej Sycylii, w bezpośrednim sąsiedztwie Syrakuz; założone zostało w roku 729 przez chalkidyjskich kolonistów z Naksos; w IV-III w. przed Chr. uzależnione od Syrakuz. Znana z opisów antycznych topografia Leontinoj w zasadniczych punktach znalazła potwierdzenie w badaniach archeologicznych: mury z VI/V w. przed Chr., resztki dwóch świątyń, agora, nekropola. Teren wokół Leontinoj nosił nazwę Równiny Leontyńskiej; wierzone, że w czasach mitycznych zamieszkiwali ją Lajstrygonowie; PECS, s. 497-498; DNP 7 (1999), s. 62-63; IACP, s. 209-211 nr 33; IACP, s. 186-189 nr 9.
- 149 Kontynuacja narracji przerwanej w rozdz. 18.3.
- 150 Skądinąd nieznany; nie należy go mylić ze strategiem Kasandra o tym samym imieniu, zob. ks. XIX 67.3-5; Rathmann, s. 461.
- 151 Zob. wyżej, rozdz.11.1.
- 152 Alkia, była to druga żona Agatoklesa; miał z nią syna Agatoklesa; Berve, s. 455.
- 153 W wojsku Agatoklesa dominowali najemnicy.
- 154 Sutrium (dzis. Sutri), kolonia rzymska w południowej Etrurii; RE IV A 1 (1931), s. 995.
- 155 Q. Fabius M. f. M. n. Maximus Rullianus, C. Marcius C. f. L. n. Rutilus (Censorinus), konsulowie roku 310 przed Chr.; Broughton I, s. 161-162; Rathmann, s. 462.
- 156 Samnici byli ludem wieloplemiennym (Kaudynowie, Hirpinowie, Pentrowie, Karacenowie), zjednoczonym w ramach Związku Samnickiego; ok. roku

- 350 Samniti i Rzymianie zawarli porozumienie, które rozgraniczało strefy ich politycznych wpływów; mimo to kilka lat potem doszło do wybuchu tzw. pierwszej wojny samnickiej (343-341), której zarzewiem był konflikt o Kampanię; stała się ona przyczyną do długoletnich zmagania, bo aż do roku 290; KIPauly 4, s. 1533-1534; DNP 11 (2001), s. 13-16; Rathmann, s. 391; zob. M. Cary, H.H. Scullard, *Dzieje Rzymu. Od czasów najdawniejszych do Konstantyna*, przekł. Jerzy Schwakopf, Warszawa 1992, tom I, s. 185-188; A. Ziółkowski, *Historia Rzymu*, Poznań 2004, s. 142-144; 148-149.
- 157 Japygowie, Iapyges, Iapygoi, plemię na południowo-wschodnim skrawku Półwyspu Apenińskiego (dzis. Puglia); RE IX 1 (1914), s. 727-745 (H. Philipp); DNP 5 (1998), s. 862-863.
- 158 Allify, Allifae, Allifaj, miasto Samnitów, zdobyte przez Rzymian w roku 310; RE (1894), s. 1585-186 (C. Hülsen).
- 159 Perusia (dzis. Perugia), miasto w Umbrii, 64 km na południowy wschód od Arretium (dzis. Arezzo); PECS, s. 693.
- 160 Arretium (dzis. Arezzo) w Toskanii; PECS, s. 95-96.
- 161 Chodzi o etruskie miasto Cortona, położone na północ od Jeziora Trazymeńskiego; Geer II, s. 235; Rathmann, s. 462.
- 162 Lokalizacja nieznana; w nauce sugerowano, że może chodzić o Fezule (Faesulae), Karsulę (Carsula) lub Kluzjum (Clusium); Geer II, s. 287; Rathmann, s. 462.
- 163 Ap. Claudius C. f. Ap. n. Caecus; C. Plautius C. f. C. n. Venox, cenzorowie roku 312; Broughton I, s. 160; Rathmann, s. 462-463.
- 164 Najwybitniejszy przedstawiciel gens Claudia na przełomie IV/III w. przed Chr; opis jego kariery zachował się, poza przekazami literackimi, w słynnym elogium z Arretium (Arezzo), będącym kopią napisu z Forum Augusta w Rzymie: *Inscriptiones Italiae* XIII 3 nr 79 = ILS 54; RE III 2 (1899), s. 2681-2685 nr 91 (F. Münzer); DNP 3 (1997 / 1999), s. 8.
- 165 Około 15 km.
- 166 Chodzi o słynną *via Appia*, „królową dróg” (*regina viarum*), która zapoczątkowała historię rzymskiego budownictwa drogowego; Rathmann, s. 463; G. Radke, *Viae publicae Romanae. Via Appia*, RE Suppl. XIII (1973), s. 1494-1359; zob. Th. Pekáry, *Untersuchungen zu den römischen Reichsstrassen*, Bonn 1968, s. 37-45, który kwestionuje przypisywanie Appiuszowi Klaudiuszowi Ślepcowi roli jej budowniczego: „die Notiz des Diodor ist mit höchster Vorsicht zu benutzen” (s. 41); jego zdaniem systematyczną rozbudowę sieci dróg rozpoczęli Rzymianie dopiero w początkach II w. przed Chr. (tamże, s. 86-88); w nauce teza ta nie spotkała się jednak z akceptacją; por. T.P. Wiseman, *Roman republican road-building*, *Papers of the British School at Rome* 38, 1970, s. 122-152; H.E. Herzig, *Probleme des römischen Straßenwesens: Untersuchungen zu Geschichte und Recht*, ANRW II 1 (1974), s. 598, 619.
- 167 To jest ponad 190 km, ale jeszcze w III w. przed Chr. rozbudowana została do Brundyzjum nad Adriatykiem; Rathmann, s. 463.

- 168 Stąd przydomek Caecus – Ślepiec.
- 169 Rok 308/307 przed Chr.; w Marmor Parium (FGr Hist 239 B 20) jako Karimos; Geer II, s. 241-242; Rathmann, s. 463.
- 170 P. Decius P. f. Q. n. Mus, Q. Fius M. f. N. n. Maximus Rullianus, konsulowie roku 308; wcześniej, na rok 309, Rzymianie nie wybrali konsulów; władzę objął dyktator Lucius Papirius Cursor oraz jego magister equitum Caius Iunius Bubulcus Brutus; Broughton I, s. 163-164; Geer II, s. 240-241; Rathmann, s. 463-464.
- 171 308 przed Chr.
- 172 Oczywiście na dystansie krótkim, czyli w biegu na długości 1 stadionu (w Olimpi = ok. 192 m).
- 173 Myndos (dzis. Gümüşlük), miasto w Karii na wybrzeżu małaazjatyckim, 18 km na północ od Bodrum; niewykluczone, że Myndos był w rękach Ptolemeusza już od roku 315 / 313; PECS, s. 602; Rathmann, s. 464.
- 174 Andros, druga co do wielkości (374 km²), najbardziej na północ wysunięta wyspa Cyklad, położona między Eubeją a Tenos; Ptolemeusz „wyswobodził” ją w roku 308; PECS, s. 57; Rathmann, s. 464.
- 175 Kratesipolis (= władczyni miasta), wdowa po Aleksandrze synu Polyperchona (zginął w roku 314); prawdopodobnie jest to imię, które przyłgnęło do niej po spektakularnym zdobyciu Sykionu w roku 314 (zob. Diodor XIX 67.1-2) i całkowicie zatarło to właściwe; RE XI 2 (1922), s. 1643 (F. Stähelin); Rathmann, s. 464.
- 176 XIX 67-1-2.
- 177 Gdzie rezydowała co najmniej od roku 321, tutaj w 320 spotkała się z Eumenesem; później w praktyce internowana przez Antygona; DNP 6 (1999), s. 586-587 nr [II 3] (E. Badian); Rathmann, s. 465.
- 178 Diodor XVI 91.4; Rathmann, s. 464-465.
- 179 Gdzie poległ; DNP 1 (1996 / 1999), s. 475 nr [6] (E. Badian).
- 180 Sardes w okresie diadochów stało się ważnym centrum politycznym, zarówno ze względu na położenie, jak i właśnie fakt rezydowania w nim Kleopatry; o historii miasta zob. DNP 11 (2001), s. 54-65; Rathmann, s. 465.
- 181 Do Ptolemeusza I Sotera; DNP 6 (1999), s. 587.
- 182 W roku 309/308; Rathmann, s. 465.
- 183 Kontynuacja narracji przerywanej w rozdz. 34.7.
- 184 Tereny Zufonów nie są zlokalizowane; Huss, s. 193; Rathmann, s. 465.
- 185 Bitwa rozegrała się prawdopodobnie w okolicy dzis. miejscowości Medjez el-Bab; Rathmann, s. 465.
- 186 Skądinąd nieznany.
- 187 Ophellas syn Silenosa, Macedończyk, pochodził z Pelli, należał do grona przyjaciół (hetajrów) Aleksandra; w Cyrenie (Kyrene), którą swego czasu zdobył dla Ptolemeusza, działał jako jego namiestnik (Diodor XVIII 21.7-9); zawierając porozumienie z Agatoklesem niewątpliwie dążył do uniezależnienia się od Ptolemeusza; RE XVIII 1 (1939), s. 632-635 (H. Berve); DNP 8

- (2000), s. 1252-1253 nr [2]; V. Ehrenberg, *Ophellias und Kyrene*, [w:] tenże, *Polis und Imperium*, Zürich 1965, s. 539-547; Rathmann, s. 465; J. Seibert, *Das Zeitalter der Diadochen*, Darmstadt 1983, s. 133-135.
- 188 Kyrene, Cyrena, Kyrenaika, Cyrenajka, kraina północnoafrykańska ze stolicą o tej samej nazwie; początki kolonizacji greckiej sięgają drugiej połowy VII w. przed Chr.; KIPauly 3, s. 410-411; ASM, s. 798-803.
- 189 Bravo, Wipszycka III, s. 136-137.
- 190 Eutydike / Eurydike ze znanego rodu Filajdów; po śmierci Ofellasa powróciła do Aten i poślubiła (w roku 307/306) Demetriusza Poliorketes; Geer II, s. 251; Rathmann, s. 466.
- 191 Automalax (dzis. Bu Sceefa), na wschód od Arae Philenorum nad brzegiem Wielkiej Syrty; Rathmann, s. 466.
- 192 Lamia, córka Posejdona / Belosa; była kochanką Zeusa, wszystkie dzieci pochodzące z tego związku pozabijała zazdrosna Hera; strącała się też zgładzić Lamię, która ukryła się w niedostępnej jaskini; prześladowana ciągle przez Herę, Lamia stała się potworem, zazdrosnym o szczęśliwe matki, którym porывała i pożerała dzieci; RE XII 1 (1924), s. 544-545 nr 3 (F. Schwenn); Rathmann, s. 466; Grimal, s. 201 nr 2.
- 193 *Sens podanej tu interpretacji metaforycznej jest jasny, ale niektóre elementy leksykalne wypowiedzi budzą wątpliwości. Kodeksy zgodnie podają w tym miejscu μέτρον: miara, wiersz. Problem polega jednak na tym, że w takim przypadku sens całej wypowiedzi staje się nieczytelny. Wydawcy i komentatorzy proponują różne rozwiązania: μάρσιπον (worek, torba) Reiske; πηρόν (kalectwo, inwalidztwo) Döhner; μέρος lub μέρος (część lub część ciała) Hertlein; ἄμετρον (nieumiarkowanie, brak proporcji) Dindorf. Przyjmuje poprawkę Rhodomanna: μέθυ (pijaństwo).
- 194 *Nie znamy tragedii Eurypidesa, z której pochodzi ten cytat.
- 195 Ofellas maszerował na zachód trasą nadmorską wzdłuż wybrzeża Wielkiej Syrty; Diodor XVIII 4.4, podaje, że w planach Aleksandra Wielkiego leżało „zbudowanie drogi wzdłuż wybrzeża Libii aż po Słupy Heraklesa” (przekł. Anna Pawlaczyk), co należy jednak uznać za informację niehistoryczną; Rathmann, s. 466.
- 196 Według Justyna (XX 7.5) gesty przyjaźni były tak daleko posunięte, że Ofellas adoptował syna Agatoklesa, Heraklejdesa; RE XVIII 1 (1939), s. 634; Geer II, s. 255; Rathmann, s. 466.
- 197 Zob. RE XVIII 1 (1939), s. 634.
- 198 Bormilkas / Bomilkar, zob. wyżej, rozdz. 10.1.
- 199 Wyżej rozdz. 10-12.
- 200 Huss, s. 195; **Florentinus Laurentianus* podaje liczbę czterech tysięcy.
- 201 W rozumieniu Greków tyranem; Huss, s. 195.
- 202 Postawiono mu zarzut, że zamierza uciec do Agatoklesa; zob. Justynus XX 7.7-10; RE III 1 (1897), s. 680; Rathmann, s. 467.

- 203 Chodzi w Ischię w Zatoce Neapolitańskiej.
- 204 Kontynuacja rozdz. 36.6.
- 205 Marsowie (Marsi), lud środkowoitalski (sabelski) zamieszkujący tereny nad Jeziorem Fucyńskim (Lacus Fucinus), z głównym miastem Marruwium; w roku 308/307 Marsowie nawiązali przyjacielskie relacje z Rzymem, w 304/303 doszło do zawarcia formalnego sojuszu (niżej, rozdz. 101.5; por. Liwiusz IX 45.18); DNP 7 (1999), s. 953; Rathmann, s. 467; K.J. Beloch, *Römische Geschichte*, Berlin–Leipzig 1926, s. 368, 403.
- 206 Ombrikowie (Ombrikoi), chodzi o Umbriów (Umbri), mieszkańców Umbrii, obszaru między górnym i środkowym Tybrem a Morzem Adriatyckim, rzekami Rubikon na północy oraz Aesis i Nar na południu; najważniejsze miasta to Ariminum, Fanum Fortunae, Mevania, Tuder, Narnia i Spoleum; DNP 12/1 (2002), s. 989-991.
- 207*Diodor jak zawsze i tutaj posługuje się zdomowioną w grece nazwą Tyrrenów.
- 208 Kairion, Caerium, w zawartości treści mowa jest o Kaprion, Caprium. *Taką nazwę podaje *Parisinus* i *Venetus Sancti Marci Florentinus* ma Caprium. Miejscowość skądinąd niezidentyfikowana.
- 209 Rok 307/306 przed Chr.; Geer II, s. 265; Rathmann, s. 467.
- 210 Ap. Claudius C. f. Ap. n. Caecus; L. Volumnius C. f. C. n. Flamma Volens, konsulowie roku 307; Geer II, s. 265; Broughton I, s. 164-165.
- 211 Kontynuacja rozdz. 37.6.
- 212 Demetriusz przywołał tutaj ogłoszoną wcześniej proklamację wolności miast greckich Antygona Jednookiego, zob. Diodor XIX 61.3, 75.1; XX 100.6; Rathmann, s. 467.
- 213 Obsadzenie Munichii załogą macedońską było następstwem wojny lamijskiej (323-321), przegranej przez Greków; Rathmann, s. 468.
- 214 Rathmann, s. 468; zob. wyżej, rozdz. 27.1.
- 215 Prawdopodobnie 10 czerwca 307; Rathmann, s. 468.
- 216 W latach 317-307; Rathmann, s. 468.
- 217 Chodzi o słynnych tyranobójców z roku 514 przed Chr.; po upadku tyranii Hippiasza (511/510) czczeni byli w Atenach jako szermierze wolności i twórcy demokracji; uhonorowano ich posągami dłuta Antenora, które wystawione były na agorze; Hammond, *Dzieje Grecji*, s. 236, 347, 717; Bravo, *Wipszycka I*, s. 249; Rathmann, s. 468.
- 218 Lata 323-321 przed Chr.; zob. Diodor XVIII 8.1 – 15.9, 16.4 – 18.1.
- 219 Medimnos, grecka (attycka) miara objętości – ok. 5,8 l.; DNP 7 (1999), s. 1097
- 220 Imbros, wyspa w północnej części Morza Egejskiego, w pobliżu Chersonesu.
- 221 Karpasia (dzis. Aspronisi) na północno-wschodnim wybrzeżu Cypru, ok. 3 km od wioski Rizokarpasso; PECS, s. 436; Geer II, s. 271; Rathmann, s. 469.
- 222 Urania, Ourania, miasto na północno-wschodnim krańcu Cypru, na półwyspie o nazwie Karpazja (Karpasia, Karpass); jego ruiny znajdują się w odległości ok. 8 km od wioski Rizokarpasso; PECS, s. 662; Rathmann, s. 469.

- 223 Salamina, Salamis, na wschodnim wybrzeżu Cypru, ok. 6,5 km od Famagusty, najważniejsze miasto na wyspie; jego ruiny zajmują ok. 150 ha; PECS, s. 794-796; ASM, s. 430-432.
- 224 Brat Ptolemeusza, zob. Diodor XIX 62.4; RE XV 1 (1931), s. 830-831 (F. Ge-
yer); Rathmann, s. 469.
- 225 Około 7,5 km.
- 226 Antygoneja nad Orontesem, Antigoneia ad Orontem (rzeka na pograniczu
turecko-syryjskim, dzis. Nahr el-Aṣi), założona została w roku 307/306; w za-
mierzeniu Antygona Jednookiego miała być stolicą jego królestwa; rdzeń
mieszkańców stanowili osadnicy z Macedonii i Aten; po klęsce Antygona
w roku 301 (bitwa pod Ipsos) Seleukos Nikator większość (ale nie wszyst-
kich, wbrew twierdzeniu Diodora) z nich przesiedlił do utworzonej przez
siebie Antiochii, w dolnym biegu Orontesu (12 km od ujścia), w niewielkiej
odległości od Antygonei; miasto przetrwało, ale nie odgrywało większej roli,
pozostając w cieniu Antiochii; RE I (1894), s. 2404; LGRC, s. 560 s.v. Anti-
goneia ad Orontem; s. 570 s.v. Antiocheia ad Orontem (M. Zahariade); Geer
II, s. 273; Rathmann, s. 469.
- 227 Około 13,5 km.
- 228 Po zwycięstwie pod Ipsos Seleukos założył dwa miasta: przy ujściu Oron-
tesu do morza powstała Seleucja (Seleukeia), a 12 km w górę rzeki Antio-
chia (Antiocheia), nazwana tak od imienia jego ojca, Antiocha; PECS, s. 61;
Rathmann, s. 47; *Wesseling i Dindorf poprawiają: „i nazwał je od imienia
swojego ojca Antiochią”.
- 229*Ta część Biblioteki Historycznej niestety zaginęła.
- 230 Helepolis (ἑλέπολις), dosł. niszczący miasta, ruchoma machina oblężnicza,
udoskonalona przez Demetriusza Poliorketes (opis niżej, rozdz. 91.2-8);
podobne stosował także Dionizjusz I, tyran Syrakuz, w trakcie oblężenia Mo-
tye, zob. Diodor XIV 51.1: „Podciągnął również pod mury wieże na kołach,
z których każda – wysoka na sześć pięter – dostosowana była swą wielkością
do wysokości domów” (przekł. Ireneusz Ptaszek); używał ich również Alek-
sander Wielki; nieobce były także Kartagińczykom, zob. Diodor XIII 55.2,
5-7; być może ich koncepcja jest proveniencji wschodniej; machinę użytą
przy oblężeniu miasta Rodos zbudował Epimachos z Aten; DNP 5 (1998),
s. 283; 10 (2001), s. 20; Rathmann, s. 484.
- 231 Opis machiny zob. niżej, rozdz. 91.2-8.
- 232 Kition to dzis. Larnaka na południo-wschodnim wybrzeżu Cypru; od 479 przed
Chr. panowała tu (z krótką przerwą w latach 388-387) dynastia pochodzenia
fenickiego, zdetronizowana przez Ptolemeusza w roku 312, co było następ-
stwem zawarcia przez Kition, w roku 315, przymierza z Antygonem (Diodor
XIX 59.1); PECS, s. 456-457; ASM, s. 418-420; DNP 6 (1999), s. 491-492;
Rathmann, s. 419, 470.
- 233 To jest ok. 38 km.

- 234*To jest pięciorzędowiec. Fischer proponuje poprawić na „heptere”, siedmiorzędowiec, opierając się na samym opisie bitwy (patrz wyżej XIX 50.2).
- 235*Czterorzędowiec.
- 236 Antystenes, Antistenes, Antisthenes, o nim zob. Billows, s. 369 nr 11.
- 237*Plutarch, Demetriusz 16, podaje liczbę 180 okrętów, Polyajnos IV 7.7 – 170 okrętów.
- 238 Medios, Medeios, należał do grona hetajrów Aleksandra Wielkiego, wziął udział w wyprawie do Indii, służył we flocie jako trierarcha; pochodził z Tesalii, z arystokratycznej rodziny z Larysy, prawdopodobnie gałęzi Aleaudów; Billows, s. 400-401 nr 68.
- 239 Temison, Themison, prawdopodobnie identyczny z wymienionym w ks. XIX 62.7 nauarchą Antygona Jednookiego, który w roku 315 przyprowadził mu do Syrii 40 okrętów; RE V A 2 (1934), s. 1632; Rathmann, s. 471.
- 240 Marsjasz, Marsjas, Marsyas z Pelli, FGrHist 135 T 3; ur. ok. 360; brat przyrodni (?), przez matkę) Antygona Jednookiego, młodszy od niego o ponad 20 lat; wychowywał się razem z Aleksandrem; napisał historię Macedonii w dziesięciu księgach, od czasów najdawniejszych po rok 331, przy czym większość z nich (prawdopodobnie III-VII) poświęcił panowaniu Filipa II; był także autorem odrębnego opracowania dziejów Aten w dwunastu księgach oraz dzieła poświęconego wychowaniu Aleksandra; RE XV 2 (1930), s. 1995-1998 nr 8 (R. Laqueur); Billows, s. 399-400 nr 67; Meister, s. 113; Rathmann, s. 471.
- 241 Co wskazywałoby, że w latach 309-301 Halikarnas stał po stronie Antygona; Billows, s. 388 nr 46; Rathmann, s. 371.
- 242 Następuje opis bitwy przy Salaminie cypryjskiej, „najważniejszej bitwy morskiej okresu diadochów” (O. Müller); lato (niewykluczone, że czerwiec) roku 306; O. Müller, Antigonos Monophtalmos und „Das Jahr der Könige”, Bonn 1973, s. 78-79, 83; Rathmann, s. 471.
- 243 Niespełna 600 m.
- 244*Z opisu bitwy wyraźnie wynika, że zarówno Ptolemeusz, jak i Demetriusz zajęli pozycję każdy na swoim lewym skrzydle z najlepszymi jednostkami. Ptolemeusz musiał więc zorientować się, że to jego prawe skrzydło zostało już zniszczone, o czym Diodor pisze wcześniej. Taką poprawkę wprowadza również Geer.
- 245 Billows, s. 409 nr 78.
- 246 Bourichos; Billows, s. 378 nr 26.
- 247 Wspomniany wcześniej (rozdz. 21.1, 47.3) brat Ptolemeusza.
- 248 Ptolemeusz ponownie zapanował nad Cyprem dopiero w roku 295.
- 249 Kition, Lapitia, Marion, Keryneja, Kurion, Salamina, Amatus, Pafos, Soloj; Rathmann, s. 471.
- 250 Słynny rok królów – 306/305; niewątpliwie ze strony Antygona była to manifestacja jego aspiracji do przejęcia w całości dziedzictwa Aleksandra; o prze-

- ślankach i okolicznościach proklamacji królewskiej Antygona (i w efekcie Demetriusza) oraz przebiegu uroczystości zob. Müller, *Antigonos Monophthalmos*, s. 83-93; LexHell, s. 66; Rathmann, s. 472; por. J. Seibert, *Das Zeitalter der Diadochen*, Darmstadt 1983, s. 136-140.
- 251 Ptolemeusz tytuł królewski przyjął prawdopodobnie jesienią 305 r.; LexHell, s. 881; Rathmann, s. 472; Müller, *Antigonos Monophthalmos*, s. 93-107, zwł. 106; Seibert, s. 139-140.
- 252 Oficjalnie przyjął tytuł królewski w roku 305/304, chociaż w relacjach z państwami wschodnimi używał go już od roku 309/308; LexHell, s. 964; Rathmann, s. 472.
- 253 Obaj ogłosili się królami w roku 305/304; LexHell, s. 647 (Lizymach), 530 (Kasander); Rathmann, s. 472.
- 254 Kontynuacja rozdz. 44.7.
- 255 W roku 305/304; LexHell, s. 22; Rathmann, s. 472; H. Berve, *Die Tyrannis bei den Griechen*, München 1967, s. 453.
- 256 Być może dla współczesnego Diodorowi czytelnika była to wyraźna (żartobliwa) aluzja do Juliusza Cezara, który, ukrywając łysinę, pokazywał się z wieńcem laurowym na głowie, zob. Swetoniusz, *Boski Juliusz* 45.2; Rathmann, s. 473.
- 257 Utica (dzis. Henchir Bou Chateur), 25 km na południowy zachód od Tunisu, przy ujściu rzeki Bagradas; PECS, s. 949; AMS, s. 838-839.
- 258**Ananke* to greckie pojęcie o znaczeniu religijno-filozoficznym, które można tłumaczyć jako przeznaczenie, najwyższa konieczność, wola bogów.
- 259 Rathmann, s. 473. *Przypuszczalnie chodzi o Hippos Diarrhytus, współczesną Bizertę.
- 260**Λιθοφοίνικει* – taką formę podają rękopisy.
- 261 Chodzi o miasta Trypolitanii: Sabrata, Oea, Leptis Magna; Rathmann, s. 473.
- 262*W dwóch ostatnich przypadkach Diodor pisze o Berberach, starożytnej, przedgreckiej i przedarabskiej ludności północnej Afryki.
- 263 Prawdopodobnie chodzi o najemników; Rathmann, s. 473.
- 264*Wcześniej nazywany przez Diodora Archagatosem (XIX 11).
- 265 Zob. wyżej, rozdz. 31.4, gdzie imię to pojawia się w wersji Ksenodikos (Xenodikos).
- 266 Jeden z czołowych obywateli Syrakuz, wybitny strateg w otoczeniu Agatoklesa, jego córka Filistis poślubiła późniejszego króla Syrakuz, Hierona II; RE XII 2 (1925), s. 2073-2074 nr 4 (Th. Lenschau).
- 267 Diodor wymienia go w ks. XIX 104.2.
- 268 Thermai Himerai, Thermae Himerae (dzis. Termini Imerse) miasto na północnym wybrzeżu Sycylii, dzisiaj w odległości 37 km na wschód od Palermo; założone zostało przez Kartagińczyków w roku 407 przed Chr. jako kolonia fenicko-libijska (por. Diodor XIII 79. 8); wielu jednak nowych mieszkańców było pochodzenia greckiego i wywodziło się ze zniszczonej dwa lata wcześniej

- przez Kartagińczyków Himery; PECS, s. 909; KIPauly 5, s. 739-740; DNP 12/1 (2002), s. 412-413; Rathmann, s. 388, 374.
- 269 Kephallion (dzis. Cefalù), miasto na północnym wybrzeżu Sycylii; PECS s. 447; Rathmann, s. 474.
- 270 Kentoripe, Kentoripa (dzis. Centuripe), miasto w sycylijskim interiorze, na południowy zachód od Etny i północny zachód od Katanii; Wroński, s. 190-191; Geer II, s. 113; Rathmann, s. 445, 474.
- 271 Miast na północnym wybrzeżu Sycylii (w pobliżu dzis. S. Fratello); PECS, s. 72.
- 272 Zob. wyżej, rozdz. 29.5.
- 273*αὐτονομία.
- 274 Zob. Huss, s. 197.
- 275 Tokai, Toca, prawdopodobnie chodzi o miasto Dugga (Dougga, Thugga), położone ok. 100 km na zachód od Tunisu, w pobliżu dzis. Terboursouk; PECS, s. 917-919; Rath, s. 474; Huss, s. 197. *Być może Diodor wspomina to samo miasto, które Ptolemeusz z Aleksandrii nazywa Tukka.
- 276 Phelline, być może Sufetula (Sbeitla); PECS, s. 865-866; Rathmann, s. 474; Huss, s. 197.
- 277*To jest mieszkańców Czarnej Afryki, Zachodnich Afrykańczyków, a więc ludność o wyraźnych cechach negroidalnych.
- 278 Być może Masclinae lub Maxula; Rathmann, s. 474; Huss, s. 197.
- 279 Gdzie jednak nie ma żadnej wzmianki na ten temat; Rathmann, s. 474.
- 280 Zob. wyżej, rozdz. 55.3; być może chodzi o Aquae Regiae lub Hippo Regius; zob. Huss, s. 197.
- 281 Możliwe, że chodzi o Aggar (dzis. Henchir Sidi Amara w Tunezji); PECS, s. 17; Huss, s. 197; Rathmann, s. 474.
- 282 Lokalizacja nieznana; Rathmann, s. 474. *Taką nazwę podaje *Venetis Sancti Marci. Florentinus Laurentianus* ma Μιλτιάνη.
- 283 Około 38 km.
- 284 Lokalizacja miast nieznana, zob. jednak Huss, s. 197-198; Rathmann, s. 474.
- 285**pithekos* to po grecku „małpa”.
- 286 Diodor I 83.1.
- 287 Huss, s. 198.
- 288*Madvig poprawił ἔμποροι „kupcy” na ἑμπόρουτοι to jest „żołnierze garnizonu”.
- 289 Zob. wyżej, rozdz. 8.7.
- 290 Nie należy go mylić z osobą o tym samym imieniu, wymienioną w rozdz. 10.1, 12.3.
- 291 To jest ok. 9,5 km.
- 292 Znany tylko z tego epizodu; Rathmann, s. 475. **Florentinus Laurentianus* podaje Ἀμίλων.
- 293*Rhodomann uzupełnił: „jakiegoś miasta”; Reiske sugerował poprawkę: na przedpolach „obozu”; Wesseling oraz Fischer podejrzewali, że nazwa miasta, gdzie stacjonowały wojska Himilkona, po prostu wypadła z tekstu.

- 294 Około 19 km.
- 295 Około 7,5 km.
- 296 Artabas = Adherbal; znany tylko z tego przekazu Diodora; RE I (1893), s. 359; Huss, s. 198.
- 297*Diodor używa tu zwykłej w języku greckim nazwy „Tyrrenia”.
- 298 Zob. wyżej, rozdz. 31.4.
- 299 Wyżej, rozdz. 56.2
- 300*Diodor posługuje się tu terminem εὔθυναί związany z praktyką ustrojową demokracji greckich odnoszącą się do publicznej oceny działalności urzędników po zakończeniu sprawowanej przez nich kadencji.
- 301 Agatokles był z zawodu garncarzem, zob. ks. XIX 2.7.
- 302 O ofiarach z ludzi składanych przez Kartagińczyków zob. Huss, s. 531-535; por. Diodor XIII 86.3.
- 303 Opisana w tym rozdziale sytuacja sprawia wrażenie nierzeczywistej, zob. K. Meister, Die sizilische Geschichte bei Diodor von den Anfängen bis zum Tod des Agatokles, München 1967, s. 158; Rathmann, s. 476.
- 304 Zob. Justynus XXII 8.8-13 w wersji odbiegającej od przekazu Diodora; Huss, s. 200; Rathmann, s. 476.
- 305 Według Justynusa XXII 8.8 był to jednak starszy syn, Archagatos; Rathmann, s. 47; por. Huss, s. 200; o Heraklejdesie zob. RE VIII 1 (1912), s. 462.
- 306 Była to Alkia, druga żona Agatoklesa, zob. wyżej, rozdz. 33.5.
- 307*Około 1 listopada 307 r. przed Chr.
- 308 Solus, Solous, Soloeis, Soluntum, miasto na północnym wybrzeżu Sycylii, na wschód od Panormos, założone przez Fenicjan w VII w. przed Chr.; zniszczone zostało w roku 397/396 przez Dionizjusza I, w połowie IV w. odbudowane przez Timoleona; ASM, s. 189.
- 309 Zob. wyżej, rozdz. 42.3-4.
- 310*τὸ θεῖον ma znaczenie „bóstwo”, „boskość”. W tym kontekście powinno być interpretowane jako „boska kara” (*divina vindicta*). Próbuąc rozwiązać tę trudność semantyczną, Kallenberg i Wesseling zaproponowali poprawkę wprowadzając τὴν θωήν, „kara”. Przyjmuję tę lekcję.
- 311 Rok 307 przed Chr.
- 312 Egesta, Hajgesta, Segesta (Ἐγεστα, Αἴγεστα, Σέγεστα); główne miasto Elymów (Elymroi), trzeciego przedgreckiego ludu na Sycylii, położone w północno-zachodniej części wyspy, między Drepanum a Panormus. Ze względu na fakt, że znajdowało się w strefie wpływów punickich, mieszkańcy Segesty utrzymywali z Kartaginą jak najlepsze stosunki. Prawdopodobnie była to także forma zabezpieczenia się przed ekspansjonizmem Greków. Tradycyjnym wrogiem Segesty był Selinunt, położony w zachodniej części południowego wybrzeża wyspy. Segestańczycy sprzymierzyli się z Agatoklesem, co jednak nie okazało się najlepszym wyborem; PECS, s. 817-818; KIPauly 5, s. 71-72; DNP 11 (2001), s. 337-338; ASM, s. 165-166; Wroński, s. 183-187.

- 313 Chodzi o dorosłych mężczyzn, nie wliczając w to niewolników; Rathmann, s. 477.
- 314 Lokalizacja nieznana; Rathmann, s. 477.
- 315**astragalos* pl. tłumaczę jako „bicz wzmocniony astragalami, to jest kośćmi kręgów szyjnych”, najwyraźniej uważany przez autora za wyjątkowo okrutne narzędzie tortur.
- 316 Chodzi o tyrana Akragas, Falarisa (Phalaris), który rządził miastem w latach 570-554 przed Chr.; był symbolem szczególnego okrucieństwa: z jego polecenia skonstruowano metalowego (spізowego) byka, do którego wnętrza wsadzano ofiary tyrana, po czym od spodu rozpalano ogień; krzyk skazańców interpretowano jako ryk zwierzęcia; po obaleniu tyrana figurę byka wrzucono do morza; Diodor XIII 90.4-5 sugeruje jednak, że widział brązowego byka na własne oczy: „Himilkar wysłał do Kartaginy najcenniejsze dzieła, wśród których miał się również znajdować byk Falarisa, pozostała zaś część łupu sprzedał. Timajos co prawda w swojej Historii stwierdza, że taki byk nigdy nie istniał, jednak przeczą temu same fakty. Otóż jakieś dwieście sześćdziesiąt lat po zdobyciu Akragas, kiedy Scypion zburzył Kartaginę, zwrócił Akragantynczykom – wraz z innymi przedmiotami znajdującymi się w rękach Kartagińczyków – także owego byka, który nadal pozostaje w Akragas w czasie, gdy piszę to dzieło” (przekł. Romuald Turasiewicz); por. Diodor XIX 108.2; KIPauly 4, s. 698-699; Rathmann, s. 477; Berve, s. 129-132; MEKA, s. 251.
- 317 Brucjowie, Brutti, mieszkańcy Brucji, Bruttium, w południowo-zachodniej części Półwyspu Italskiego, dzis. Kalabria; por. Diodor XVI 16.15.
- 318 Krótko po tych wydarzeniach Segestańczycy odnowili przymierze z Kartaginą i powrócili do wcześniejszej nazwy miasta; PECS, s. 817; Rathmann, s. 477;
- *Diodor pisze o tym ze szczególną ironią. Dikajopolis znaczy „miasto prawa”.
- 319 O nim wyżej, rozdz. 4.1.
- 320 Rok 306/305 przed Chr.; Geer II, s. 336; Rathmann, s. 477.
- 321 Q. Marcius Q. f. Q. n. Tremulus, P. Cornelius A. f. P. n. Arvina, konsulowie roku 306; Geer II, s. 336-337; Rathmann, s. 477; Broughton I, s. 165.
- 322 Młodszy syn Antygona nosił imię Filip (Philippos), zob. wyżej, rozdz. 19.5; przyjmuje się w tym miejscu błąd kopisty; Rathmann, s. 478.
- 323 Kontynuacja narracji z rozdz. 53.4.
- 324 Koile Syria = Syria Coele, Celesyria, „pusta (pustynna) Syria”; terminem tym określano początkowo obszar na wschód od Eufratu i na północ od Orontesu, na południe zaś do Laodycei, ściślej pustynną nieckę między Libanem a Antylibanem, ale już w okresie ptolemeuszowsko-seleukidzkim odnosił się on do Syrii jako takiej, obejmując także tereny Fenicji i Palestyny, aż do granicy z Egiptem; w takim też znaczeniu używa go Diodor (także I 31.2; XVIII 6.3, XIX 80); RE XI (1921), s. 1050-1051 s.v. Koile Syria (G. Beer); DNP 6 (1999), s. 630-631; Rathmann, s. 331, 493.
- 325 Przełom października i listopada 306 r.

- 326 Ekskurs Diodora o Arabach.
- 327 Barathra, dosłownie „przepaść”, „otchłań” „czeluść”; chodzi tu o bagnisty teren wokół Peluzjum i Jeziora Serbonickiego (dzis. Bardawil), który znajdował się przy głównym trakcie wojskowym łączącym Egipt z Palestyną; zob. Diodor I 30.4-9; XVI 46.4-5; bagna serbonickie przyczyniły się do klęski króla perskiego Artakserksesa III Ochosa w roku 342 przed Chr., w trakcie jego wyprawy na Egipt; dokładna lokalizacja jest jednak niemożliwa; RE II (1896), s. 2853 s.v. Barathra; RE IIIA (1927), s. 286-287 s.v. Sirbonis limne (H. Kees); Rathmann, s. 478; Jezioro Serbonickie to egipskie Km wr, wzmiankowane m.in. przez Herodota (II 6; III 5), Strabona (I 50; XVI 760, 763; XVII 809), Ptolemeusza (IV 5.6; 11) i Pliniusza Starszego (NH V 68).
- 328 Miejsce klęski Demetriusza jesienią 312 r., doznanej z rąk Ptolemeusza; zob. ks. XIX 80-85; miasto zostało wówczas kompletnie zniszczone: ks. XIX 84.6, 93.7); Rathmann, s. 478.
- 329 Rafia, Raphia (dzis. Rafah), najbardziej na południe wysunięta miejscowość na wybrzeżu Palestyny; PECS, s. 749.
- 330 Kasion, Kasios, być może identyczne z Casius mons (dzis. Ras Qasrun); Rathmann, s. 478.
- 331 To jest niespełna 400 m.
- 332 Jedno z licznych mniejszych ujść Nilu o nieznanym lokalizacji; RE XXIII (1959), s. 1390-1392 s.v. Pseudostomon (H. Treidler); Rathmann, s. 479.
**Pseudostomon* znaczy „fałszywe”, a więc pozorne, ślepe „ujście”.
- 333 Jedno z większych ujść Nilu w pobliżu Tamiatis; RE XIX (1938), s. 1900-1901 s.v. Phatnitikon (H. Kees). *Diodor I 33.7 nazywa to ujście *Fatmitikon*, tj. fatmickie. *Florentinus* ma formę „Fannetikon”, *Parisinus* – „Fannitikon”.
- 334 *Ponieważ znaczenie nie jest całkowicie jasne, Dindorf uzupełnia: „wiele”, Madvig dodaje „niektóre” scil. statki transportowe.
- 335 Prawdopodobnie w Tamiatis; Rathmann, s. 479.
- 336 *τὸ στρατόπεδον, „wojsko” Madvig zaproponował zmienić na τὸ στρατηγικόν, „sztab”.
- 337 Prawdopodobnie to wówczas, wbrew temu, co Diodor pisze w rozdz. 53.3-4, ogłosili się królami; Rathmann, s. 479.
- 338 Berve, s. 320-322; Rathmann, s. 479.
- 339 Początkowo władzę sprawowała, wobec małoletności synów, wdowa po Dionizjuszu, Amastris/Amestris; niżej, rozdz. 109.6-7; Berve, s. 32-323; Rathmann, s. 479.
- 340 Kontynuacja narracji z rozdz. 72.5
- 341 O nim ks. XIX 102.1-2, 104.2; został zamordowany w Geli w roku 305/304, niżej, rozdz. 90.2.
- 342 O nim wyżej, rozdz. 29.5, 31.2, 57.1-2.
- 343 Prawdopodobnie tylko po to, aby zyskać na czasie; Rathmann, s. 480.
- 344 Zob. wyżej, rozdz. 56.3.

- 345 Diodor XIV 8.5: „Heloris, jeden z jego [Dionizjusza] przyjaciół lub – jak twierdzą niektórzy – przybrany ojciec, powiedział mu, że tyrania jest odpowiednim całunem pogrzebowym” (przekł. Ireneusz Ptaszek).
- 346 Historyk grecki, pochodził z Tauromenion (dzis. Taormina) na Sycylii. Oceniany jest jako najwybitniejszy dziejopis po Eforze (400-330) a przed Polibiuszem (ok. 199-120). Urodził się ok. roku 350. Ojcem jego był Andromachos, (nowy) założyciel Tauromenion i zarazem jego dynasta, entuzjasta Timoleona, któremu pomógł w czasie jego lądowania na Sycylii w r. 345 (zob. Diodor, ks. XVI 65-90). Około roku 315 Timajos, po zajęciu Tauromenion przez Agatoklesa, tyrana Syrakuz, skazany został na wygnanie. Następne 50 lat swego życia spędził w Atenach, gdzie pogłębił wykształcenie (był uczniem Filiskosa ze szkoły Izokratesa) i stał się historykiem. Do Tauromenion wrócił ok. roku 265, zmarł w wieku 96 lat, krótko po roku 260. Napisał dwa dzieła, które przyniosły mu sławę i uznanie (choć nie zawsze jednoznacznie) w oczach potomnych. Pierwsze z nich to „Olimpionikai” (Zwycięzcy olimpiad), znane także pod tytułem „Rozprawy chronologiczne”, w którym jako pierwszy zestawiał listę zwycięzców olimpijskich z innymi wykazami eponimicznymi (np. archontów ateńskich, królów spartańskich i innych). Dzięki temu datowanie według olimpiad zyskało sobie uznanie wśród historiografów. Prawdziwym opus vitae Timajosa było jednak jego drugie dzieło, zatytułowane „(Sikelikai) Historiai” (Historia Sycylii), w 38 księgach. Zachowały się z niego niestety tylko 164 fragmenty (FGrHist 566). Wbrew tytułowi Timajos przedmiotem swych badań uczynił nie tylko dzieje mieszkańców Sycylii, interesowały go także inne ludy Zachodu, zwłaszcza Kartagińczycy. Jako pierwszy Grek dał przegląd dziejów Rzymu, doprowadzając je do roku 264 przed Chr. W wielu ekskursach przedstawił także istotne wydarzenia z dziejów Grecji. Wbrew opiniom niektórych współczesnych badaczy, Timajos kierował się wyraźnie określoną koncepcją: chodziło mu o wykazanie, że zachodni Grecy nie różnią się niczym od swych pobratymców ze wschodu, że łączy ich ta sama kultura. Dlatego w pierwszych pięciu księgach, traktowanych jako wstęp, przedstawił dzieje mityczne, rodzaj prahistorii wszystkich Greków, łącząc je „prahistorią” Zachodu. Wydaje się także, że trafnie ocenił rolę, jaką Rzym zaczął odgrywać w świecie śródziemnomorskim i dlatego zajął się bliżej jego dziejami. Korzystał z bardzo bogatych materiałów i przejawiał niezwykle głęboki krytycyzm, nie zawsze w pełni uzasadniony, wobec historyków wcześniejszych i sobie współczesnych, co zresztą stało się potem powodem licznych ataków na jego osobę (Polibiusz). Wszyscy następcy korzystali jednak z dzieła Timajosa, wystawiając mu tym samym zasłużoną opinię. Również i Diodor jest wielkim dłużnikiem swojego sycylijskiego ziomka: księgi IV-XXI, w zakresie dotyczącym dziejów sycylijskich, są wyciągiem z jego „Sikeliká”; R. Laqueur, *Timaios* 3, *RE* VI A.1 (1936), s. 1076-1203; Meister, *Griechische Geschichtsschreibung*, s. 131-137; DNP 12/1 (2001),

- s. 575-578; F.W. Walbank, *The Historians of Greek Sicily*, Kokalos 14-15, 1968-1969, s. 476-497, zwł. 485; idem, *Timaios und die westgriechische Sicht der Vergangenheit*, Konstanz 1992 (Xenia, 29).
- 347 Zob. Berve, s. 451-453.
- 348 Kontynuacja rozdz. 44.9.
- 349 Rok 307/306; Rathmann, s. 480.
- 350 Sora, miasto położone 96 km na południowy wschód od Rzymu, w żyznej dolinie rzeki Liris; podbita przez Rzymian najpierw w roku 345, przejęta została przez Samnitów w 315; po powrocie pod władzę Rzymian, Sora uzyskała w 303 status kolonii na prawie latyńskim; PECS, s. 852; Rathmann, s. 480.
- 351 Atia, Calatia, Kalatia, miasto w Kampanii przy via Appia, dzisiaj San Giacomo di Galazze, na południowy wschód od Kapui, zdobyte przez Rzym w roku 313, wspomniane przez Diodora XIX 101.3; Rathmann, s. 444, 480. **Pari-sinus i Venetus Sancti Marci* podają At...an; *Florentinus Att...*an. Mommsen zaproponował poprawkę na Kajatię, Wesseling na Kalatię, opierając się na Liv. IX 43 i Diodor XIX 101.3.
- 352 Zob. wyżej, rozdz. 35.2.
- 353 Silvium, Silbion, na granicy Apulii i Japygii; Rathmann, s. 480.
- 354 Anagnia, Anagnitae, główne miasto Herników w dolinie rzeki Sacco (dzis. Trerus); Rzymianie ostatecznie podporządkowali sobie Herników w roku 305; PECS, s. 53; Rathmann, s. 480.
- 355 Frusino (dzis. Frusinone) na lewym brzegu niewielkiej rzeki Cosa, przy via Latina, ok. 13 km od Ferentinum; Rzymianie skonfiskowali Frusinatom (Frusinates) 1/3 ich terytorium, według Liwiusza (X 1) w roku 303, a więc w rok po pokonaniu Herników; RE VII 1 (1910), s. 188; Geer II, s. 355; Rathmann, s. 481.
- 356 Rok 305/304; Geer II, s. 355; Rathmann, s. 481.
- 357 L. Postumius L. f. Sp. n. Megellus, Ti. Minucius Augurinus, konsulowie roku 305 przed Chr.; Geer II, s. 355; Rathmann, s. 481; Broughton I, s. 166.
- 358 Kontynuacja rozdz. 76.7; o konflikcie Antygona z Rodos zob. Seibert, s. 142-145; Rathmann, s. 481.
- 359 Aleksander nie pozostawił żadnego testamentu (zob. Kurcjusz Rufus X 10.5); opowieść o nim należy do zespołu tzw. romansu Aleksandra i była w starożytności szeroko rozpowszechniona; rzekomy list Aleksandra do rodyjskiej polis (Ps. Kallistenes III 30-33) wraz z jego testamentem jest zwykłym fałszerstwem, spreparowanym prawdopodobnie w roku 322/321; Seibert, s. 105-106; Geer II, s. 356-357; Rathmann, s. 481.
- 360 Zob. Rathmann, s. 481.
- 361 Loryma, Doryma (dzis. Bozuk), miejscowość na wybrzeżu w Karii, na jej południowo-zachodnim krańcu, naprzeciw Rodos; zob. Diodor XIV 83.5; RE XIII 2 (1927), s. 1450; Rathmann, s. 483.
- 362 Diodor XIX 45.3.

- 363 Jeden pletron to 100 stóp, co odpowiada mniej więcej 1/6 stadionu, wynosi więc ok. 27-35 m; pletron attycki np. miał 31 m; DNP 9 (2000), s. 1133.
- 364*Przyjmuję poprawkę Geera διὰ τὴν ἄγνοιαν jako w tym kontekście oczywistą, w miejsce lekcji Fischera: ἄγωνίαν z lęku, ze strachu.
- 365*To jest ozdoby na przodzie lub rufie okrętów.
- 366*Przyjmuję tutaj lekcję, jaką podaje *Florentinus Laurentianus*: διαγωνίσαντες.
- 367 Znany tylko z przekazu Diodora; RE VI 2 (1909), s. 1584-1585 nr 2 (H. Willrich).
- 368 Gdzieś w środkowej części Sycylii; Rathmann, s. 482. *Taką nazwę miejscową podaje *Parisinus* i *Vaticanus*, *Florentinus* podaje Gorgonion. Miejsce niezidentyfikowane. Fischer proponuje Torgion, odwołując się do Hezychiosa.
- 369 Ambykai, Ambikes, miejscowość niezidentyfikowana, możliwe że w pobliżu dzisiejszego Caltavuturo (w okolicach Palermo); Rathmann, s. 482.
- 370 Zob. wyżej, rozdz. 79.2.
- 371 W ten sposób Agatokles objął swą władzę całą Sycylię, poza oczywiście terenami kontrolowanymi przez Kartagińczyków; Rathmann, s. 483.
- 372*Przyjmuję zaproponowaną przez Fischera lekcję: παραίρεσιν. Rękopisy mają παράθεσιν, namawianie, przekonywanie. Rhodomann poprawił na παράδοσιν, przekazanie.
- 373 Kontynuacja rozdz. 80.4.
- 374 Poprawnie Pelignowie (Paeligni), jedno z plemion italskich, zamieszkujące góryste obszary w środkowym biegu rzeki Aternus (dzis. Pescara), na wschód od Lacjum, od którego dzieliły ich posiadłości Marsów; od północy graniczyli z Westynami, od wschodu z Marrucynami i Frentanami, od południa z Samnitami; ich głównym miastem było Korfinium; w IV przed Chr. Pelignowie podjęli ekspansję w kierunku Adriatyku; Liwiusz IX 41.4; RE XVIII 2 (1942), s. 2227-2271 (M. Hofmann); KIPauly 4, s. 403; DNP 9 (2000), s. 141-142; K.J. Beloch, *Römische Geschichte*, Berlin – Leipzig 1926, s. 404; J. Heurgon, *Rzym i świat śródziemnomorski do wojen punickich*, przekł. Eligia Bąkowska, Warszawa 1973, s. 185; **Parisinus* i *Vaticanus* mają Palinijów, *Florentinus* Palenjów. Chodzi najpewniej o Pelignów, jak sugerował Binnebössel.
- 375 Ager Falernus, północna Kampania, między via Appia a via Latina; Geer II, s. 280; Rathmann, s. 483; *Kodeksy przekazują nazwę Faleritis. Fischer wprowadził poprawkę Wesselinga.
- 376 Bola, bliżej nieznane miasto na terenie Lacjum; w opowieści Diodora chodzi jednak o Bovianum (dzis. Boiano), najstarsze miasto Samnitów, położone ok. 210 km na południowy wschód od Rzymu; RE III 1 (1897), s. 667 (W. Hülsen); PECS, s. 161-162; Geer II, s. 381; Rathmann, s. 483.
- 377 Według Liwiusza (IX 44) nazywał się Statiusz Geliusz (Statius Gellius); RE VII 1 (1910), s. 1000 nr 11 (T. Münzer); Rathmann, s. 483.
- 378 Sora, wyżej, rozdz. 80.1.

- 379 Harpina, Arpina, Arpinum (dzis. Arpino), miasto Wolsków, a następnie (od IV w.) Samnitów, położone w basenie rzeki Liris; od 305 w ręku Rzymian, pełne prawa obywatelskie otrzymało w roku 188; miejsce narodzin Cyserona i Mariusza; PECS, s. 95; Rathmann, s. 483.
- 380 Serennia / Cennia, lokalizacja nieznana; Rathmann, s. 483. **Florentinus Laurentianus* ma Harpiny i Serinę.
- 381 Rok 304/303; Geer II, s. 381; Rathmann, s. 484.
- 382 P. Sempronius P. f. C. n. Sophus, P. Sulpicius Ser. f. P. n. Saverrio, konsulowie roku 304; Broughton I, s. 167; Geer II s. 381; Rathmann, s. 484.
- 383 Rok 304 przed Chr.
- 384 Kontynuacja rozdz. 88.9.
- 385 Zob. wyżej, rozdz. 48.2-3.
- 386 Zob. Rathmann, s. 484.
- 387 To jest ponad 20 m, wysokość natomiast wynosiła ok. 50 m; DNP 5 (1998), s. 283; 10 (2001), s. 20.
- 388*Przyjmuję poprawkę Fischera, który zastąpił podawane przez rękopisy słowo κλιῶν (łóża, łożyska), słowem ἀκαῖῶν (ἄκαινα – egipska miara powierzchni = 100 stóp kwadratowych); nazwa pochodzi od dziesięciostopowej liny, przy pomocy której mierzono powierzchnię.
- 389 Charakterystykę osobowości zob. Plutarch, Żywot Demetriusza 2-4.
- 390 Zob. niżej, rozdz. 99.3.
- 391 Karpathos, wyspa między Kretą a Rodos; Rathmann, s. 484.
- 392 Patara (= Arsinoe; dzis. Kelemiş) na wybrzeżu morskim w zachodniej części Licji, nad odnogą rzeki Ksanthos; najważniejszy port Licji, zarazem baza wojskowa Antygona i Demetriusza; RE XVIII 4 (1949), s. 2087-2088 s.v. Patara (G. Radke); PECS, s. 679-680; ASM, s. 577-579.
- 393 Fila, najstarsza córka Antypatra, a więc siostra Kasandra, ur. około roku 355 przed Chr.; pierwsze małżeństwo zawarła prawdopodobnie z Aleksandrem, synem Arrabajosa z królewskiej rodziny w Lynkestis, potem z Balakrosem, synem (nieznane bliżej) Nikanora, który za życia Aleksandra był satrapą Cylicji (zginął w walkach z tamtejszymi plemionami górskimi), w 322 natomiast została żoną Kraterosa, któremu urodziła syna (nazwanego imieniem ojca); w 321/320 poślubiła Demetriusza Poliorketes, z którym miała syna Antygona (Gonatasa, późniejszy król Macedonii) oraz córkę Stratonikę; popełniła samobójstwo po utracie przez Demetriusza tronu macedońskiego; w ks. XIX 59. 4-5 Diodor zawarł prawdziwe enkomion pod adresem Fili: „Kobieta ta cieszyła się opinią osoby niezwykle inteligentnej. Potrafiła uspokoić szerzących w obozie zamęt niezadowolonych żołnierzy, zwracając się do każdego z nich stosownie do sytuacji z wielką zręcznością. Wydawała za mąż siostry i córki z biednych rodzin, wyposażając je ze swoich zasobów. Wielu ludzi obciążonych fałszywymi oskarżeniami uwolniła od grożących

- im niebezpieczeństw. Opowiadają również, że jej ojciec Antypater, który przecież, według powszechnej opinii, był najmądrzejszym ze wszystkich sprawujących władzę w swoich czasach, radził się Fili, gdy była jeszcze dziewczyną, w najważniejszych sprawach państwowych” (przekł. Tomasz Polański); zob. także Diodor XVIII 18 i 30; DNP 9 (2000), s. 777; RE XIX 2 (1938), s. 2087-2088 nr [3] (W. Hoffmann); DNP 9 (2000), s. 777 nr [2]; Rathmann, s. 415-416, 484.
- 394 Był to oddział pięciuset żołnierzy, zob. wyżej, rozdz. 88.9.
- 395 Poza przekazem Diodora Aleksander Macedończyk pojawia się jeszcze we FGrH 533 F2 (= P. Berol. 11632), vv. 35, 45-48; z tego drugiego źródła dowiadujemy się, że – skazany początkowo przez Rodyjczyków na śmierć – wykupiony został przez Demetriusza; Billows, s. 436 nr 6.
- 396 Miasto w Karii, na doryckim wybrzeżu Azji Mniejszej, na Półwyspie Knidyjskim; trzy miasta rodyjskie – Lindos, Kamiros i Jalysos wraz z (wyspą) Kos, Halikarnasem i Knidos tworzyły dorycką heksapolis; co cztery lata jej członkowie spotykali się w Knidos, gdzie obchodzono igrzyska doryckie; może to wyjaśniać, dlaczego akurat posłowie knidyjscy podjęli się misji pojednawczej między Rodyjczykami a Demetriuszem; w pobliżu Knidos w roku 394 przed Chr. flota spartańska doznała porażki z rąk Ateńczyków, którymi dowodził Konon; PECS, s. 459; Billows, s. 208.
- 397 Artaba, egipska miara pojemności, ok. 55 litrów; Rathmann, s. 485.
- 398 Diadochowie (Ptolemeusz, Kasander i Lizymach) zdawali sobie sprawę, że podporządkowanie wyspy Antygonowi oznaczałoby rozciągnięcie jego pełnej kontroli nad basenem Morza Egejskiego. Dlatego tak szybko i skutecznie odpowiedzieli na prośbę Rodyjczyków o wsparcie (wyżej, rozdz. 84.1; zob. także niżej, rozdz. 100.2-3); Rathmann, s. 485.
- 399 Wspomniany już wyżej, rozdz. 93.5.
- 400*To jest Azji Mniejszej. Chodzi tu o rodyjskie terytorium leżące po przeciwnej stronie (Περσεία) cieśniny oddzielającej Rodos od Karii.
- 401 Wymienia go tylko Diodor; Billows, s. 439 nr 117.
- 402 Wymienia go tylko Diodor; Rathmann, s. 485.
- 403 Jw.
- 404 Demetriusz szukał, zdaniem Plutarcha (Żywot Demetriusza 22.4), pretekstu, który pozwoliłby mu przerwać nierokujące nadziei oblężenie. Stąd można przypuszczać, że misja Ateńczyków została zaaranżowana, być może przez Antygona, zob. rozdz. następny; Rathmann, s. 495.
- 405*Uzupełniam tekst słowem „strategowie”. Fischer przyjął uzupełnienie Dindorfa: πρὸ τάνεις.
- 406 Alkimos z Epiru, jeden z najlepszych oficerów Demetriusza; ateńska inskrypcja IG² 773, datowana na rok 306/305 (archontat Koroibosa), honoryfikuje królewskiego oficera o imieniu [A]lkim[os], niewątpliwie identycznego z wymienionym tutaj Alkimosem; wskazywałoby to, że w roku 307/306 przebywał

- u boku Demetriusza w Atenach; C. Habicht, *Athenisches Ehrendekret vom Jahre des Koroibos (306/5) für einen königlichen Offizier*, *American Journal of Ancient History* 2, 1977, s. 37-39; Billows, s. 366-367 nr 8; Rathmann, s. 485.
- 407 Wymienia go tylko Diodor; zob. RE XIV 1 (1928), s. 1257.
- 408 Wymienia go tylko Diodor; zob. RE IV 2 (1901), s. 2081.
- 409 Rok 304; Rathmann, s. 486.
- 410 Zakładników tych Demetriusz internował w Efezie, zob. niżej, rozdz. 107.4.
- 411 Tego typu działania miały jednak w starożytności charakter wyjątkowy; Rathmann, s. 486.
- 412 Chodzi o słynną świątynię i wyrocznię Amona (Ammoneion), identyfikowanego przez Greków z Zeusem; znajdowała się ona w oazie Siwa na Pustyni Libijskiej; w roku 332 odwiedził ją Aleksander Wielki, co dało początek boskiemu kultowi jego osoby (przez kapłanów uznany został za syna Amona-Zeusa); DNP 1 (1996 / 1999), s. 599 s.v. Ammoneion; Rathmann, s. 486; K. Nawotka, Aleksander Wielki, Wrocław 2004, s. 293-296.
- 413 Sakralną działkę.
- 414 Zob. Rathmann, s. 486.
- 415 Aulis, Aulida (dzis. Vathy), na beockim wybrzeżu cieśniny Euripos, naprzeciw Eubei; Diodor ma tu jednak na uwadze położony na południe od Aulis, na granicy Beocji i Attyki, port Bathys, w którym w roku 312 wylądował Ptolemeusz, bratanek Antygona, zob. Diodor XIX 77.4; PECS, s. 126-127; Rathmann, s. 433, 486.
- 416 Chodzi o Chalkis na Eubei, leżącą w największym miejscu cieśniny Euripos; PECS, s. 216; Rathmann, s. 434.
- 417 O nim wyżej, rozdz. 22.1 – 26.2.
- 418 Spartakos III, panował w latach 304/303-284/283; Gajdukievič, s. 88; Rathmann, s. 487.
- 419 Kontynuacja rozdz. 90.2.
- 420 Prytanejon, budynek, w którym urzędowali prythanowie, znajdował się z reguły w centralnym miejscu polis; był siedzibą nie tylko głównych władz administracyjnych, lecz także centrum religijnym państwa: tutaj, przy ołtarzu Hestii, płonął wieczny ogień, symbolizujący trwałość polis; w prytanejonie składano też, przy okazji różnych uroczystości, kosztowne dary (wota), które tam przechowywano; Rathmann, s. 487.
- 421 Eol, Ajolos, mityczny władca wiatrów; od jego imienia Wyspy Liparyjskie noszą też nazwę Eolskich; Grimal, s. 85.
- 422*Hefajstos był bogiem ognia.
- 423 Jest to historia Amfinoma (Amphinomos) i Anapiasza (Anapias, Anapis), braci z Katany („bracia katarscy”), którzy w chwili wybuchu wulkanu bez wahania rzucili się między płomienie, aby ratować swych rodziców; gdy ich wynosili, spływająca ze stoków Etny ognista lava w cudowny sposób rozstąpiła się przed nimi; Geer II, s. 411; DNP 1 (1996 / 1999), s. 615.

- 424 Mowa o tzw. drugiej wojnie samnickiej (326-304).
- 425 Pod nazwą tą kryją się Ekwowie (Aequi), lud o korzeniach oskijsko-samnickich, który zamieszkiwał tereny środkowej Italii między Latynami, Marsami i Hernikami; DNP 1 (1996 / 1999), s. 187 s.v. Aequi; Geer II, s. 413; Rathmann, s. 487. **Parisinus* i *Vaticanus* podają Ajklów, *Florentinus Laurentianus* ma Ajkalów.
- 426 Zob. wyżej, rozdz. 44.8.
- 427 Zob. wyżej, rozdz. 90.3.
- 428 Rathmann, s. 487.
- 429 Ser. Cornelius Cn. f. Cn. n. Lentulus, L. Genucius Aventinensis, konsulowie roku 303 przed Chr.; Broughton I, s. 169; Geer II, s. 413; Rathmann, s. 487.
- 430 *Taką wersję imienia podaje *Parisinus* i *Vaticanus*, *Florentinus Laurentianus* ma Korneliusza Fabiusza.
- 431 **Florentinus Laurentianus* przekazuje inną wersję imienia – Venucius.
- 432 Kontynuacja rozdz. 100.6.
- 433 *Fragment tekstu, począwszy od słów „z drugiej zaś ...” po słowa „przeciw samemu Kasandrowi”, nosi ślady zniekształceń i był w różnych wydaniach różnie poprawiany. Przyjmuję najprostszą i dającą sens również w szerszym kontekście poprawkę, zaproponowaną przez Hertleina i Döhnera, polegającą na wprowadzeniu βουλόμενος: „chciał”.
- 434 Prepelaos, strateg i polityk na usługach Kasandra, w roku 315 został przez niego wysłany na Peloponez, aby Aleksandra syna Polyperchona przekonał do zerwania sojuszu z Antygonem; misja ta zakończyła się sukcesem; Diodor XIX 64.3; RE XXII 2 (1954), s. 1836-1838 (K. Ziegler); Rathmann, s. 421.
- 435 Czyli Sykion na północnym Peloponezie, nad Zatoką Korynecką; między rokiem 314 a 308 miasto znajdowało się w ręku Kratesipolis, wdowy po Aleksandrze, synu Polyperchona, zob. Diodor XIX 67.1-2; następnie przejął je Ptolemeusz, wyżej, rozdz. 37.1; tam też o Kratesipolis; Rathmann, s. 488.
- 436 Filippos, Philippos, znany głównie z epizodu w Sikyonie, niewykluczone jednak, że jest identyczny z Filipem synem Aleksandra, który w roku 281/280 spotkał się, jako zarządca Pamfilii (pamfiliarcha), z objawami czci ze strony mieszkańców Termessos; RE XIX 2 (1938), s. 2335-2336 nr 19; DNP 9 (2000), s. 807 nr 18; Rathmann, s. 488.
- 437 Założycielowi miasta, ojkiestesowi, oddawano pośmiertnie cześć religijną, przyznając mu status herosa; jego grób / grobowiec znajdował się w ekspozowanym miejscu, najczęściej na agorze; Rathmann, s. 488.
- 438 Prawdopodobnie opis oblężenia Koryntu jest reminiscencją przekazu Hieronima z Kardii; Rathmann, s. 488; J. Hornblower, Hieronymos of Cardia, Oxford 1981, s. 251.
- 439 Być może chodzi o jakąś świątynię lub pałac królewski; Rathmann, s. 488.
- 440 Akrokorynt, cytadela Koryntu.

- 441 Prawdopodobnie dzis. Kastro w pobliżu Diakofto; Rathmann, s. 488. *Taką wersję nazwy podaje *Florentinus Laurentianus*. *Parisinus* i *Vaticanus* mają Butę.
- 442 Lokalizacja nieznana; Rathman, s. 488. *Tę nazwę podają zgodnie rękopisy. Wesseling podejrzewał jednak, i chyba słusznie, że najpewniej chodzi tu o arkadyjską osadę Skiros.
- 443 Orchomenos (dzis. Kalpali), miejscowość w północno-wschodniej Arkadii na Peloponezie, na północ od Mantinei; PECS, s. 653-654; DNP 9 (2000), s. 10-11 s.v. Orchomenos [3]; Rathmann, s. 420.
- 444 Wymienia go tylko Diodor; Rathmann, s. 489.
- 445 Kontynuacja rozdz. 101.5.
- 446 Tarent był kolonią Sparty.
- 447 Kleonymos, młodszy syn Kleomenesa II (panował w latach 370-309), z rodu Agiadów; ze względu na gwałtowny charakter (zapędy tyrańskie?) musiał w roku 309 zrezygnować z tronu na rzecz bratanka Areusa I; DNP 6 (1999), s. 585 nr [2]; Rathmann, s. 489.
- 448 Tajnaron, Tajnaros, łac. Taenarum, Taenaros (dzis. Tenaron lub Matapan), najbardziej na południe wysunięty przylądek Peloponezu z bardzo korzystnie usytuowanym portem; punkt zborny i znane miejsce rekrutowania najemników; znajdowała się tu słynna świątynia Posejdona z prawem azylu; zob. Diodor XVII 108.7, 111.1-2; XVIII 9.1-2; DNP 11 (2001), s. 1224-1225; Rathmann, s. 489.
- 449 Messapiowie zamieszkiwali w Kalabrii, na wschód od Tarentu; Rathmann, s. 489.
- 450 Metapont, Metapontion, łac. Metapontum – miasto w południowej Italii, w Lukanii, nad Zatoką Tarencką; podobno założyli je powracający spod Troi żołnierze Nestora z Pylos; miasto to zniszczyli Samnici. „Drugi raz” Metapont założony został w początkach VII w. przed Chr. przez osadników z Krotonu i Sybaris (Strabon, Geogr. VI 1.15); DNP 8 (2000), s. 85-86; Rathmann, s. 489.
- 451 Informacja ta zgodna jest z przekazem Durisa z Samos (FGrHist 76 F 18), który był podstawowym źródłem Diodora w opisie działalności Agatoklesa; Rathmann, s. 489.
- 452 Kontekst wskazywałby, że Diodor ma na myśli Tarent; Rathmann, s. 489.
- 453 Lokalizacja nieznana.
- 454 Archont eponim w roku 302/301; Geer II, s. 423; Rathmann, s. 489.
- 455 M. Livius Denter, M. Aemilius L. f. L. n. Paullus, konsulowie roku 302; Broughton I, s. 169; Geer II, s. 423; Rathmann, s. 489.
- 456 Kontynuacja rozdz. 103.7.
- 457 Poza tym Lizymach był mężem siostry Kasandra, Nikai; zaliczany był także do grona najlepszych wodzów swych czasów; Rathmann, s. 490.
- 458 Diodor XXI 1.2; Plutarch, Żywot Demetriusza 28.2; Justynus XV 2-4; o szczegółach układu nic nie wiadomo; Rathmann, s. 490.

- 459 Lampsakos (dzis. Lapseki), miasto na wschodnim wybrzeżu Hellespontu, tuż przy wejściu do Propontydy; Demetriusz Poliorketes odzyskał miasto jeszcze w tym samym (302) roku, zob. niżej, rozdz. 111.3; PECS, s. 480; Rathmann, s. 490.
- 460 Parion (dzis. Kemer), miasto i port o dużym znaczeniu strategicznym, położony na południowym brzegu Propontydy, między Lampsakos a Priapos; PECS, s. 676; Rathmann, s. 490.
- 461 Sigejon, Sigeum, w północno-zachodniej Azji Mniejszej, na terenie Troady, przy wejściu do Hellespontu.
- 462 Abydos (dzis. Maltepe), w Azji Mniejszej, nad Hellespontem, naprzeciw Sestos (po stronie europejskiej), w miejscu największego zwężenia cieśniny; PECS, s. 5.
- 463 Chodzi o Frygię Hellesponcką; zob. wyżej, rozdz. 19.2.
- 464 Synnada (dzis. Şuhut) leżała na terenie Wielkiej Frygii, a nie Frygii hellesponckiej; Rathmann, s. 490.
- 465 Dokimos, jeden z wybitnych oficerów Aleksandra Wielkiego, po śmierci króla stanął po stronie Perdikkasa, który uczynił go satrapą Babilonii; po śmierci z kolei Perdikkasa, skazany przez diadochów, uciekł do Azji Mniejszej; ostatecznie doszedł do porozumienia z Antygonem Jednookim, który powierzył mu Synnadę z przynależnym do niej regionem; zob. Diodor XIX 16.1-5, 75.3-4; DNP 3 (1997 / 1999), s. 731-732; Billows, s. 382-383 nr 35; Rathmann, s. 490.
- 466 Nie należy go mylić ze strategiem Kasandra o tym samym imieniu; Rathmann, s. 491.
- 467 Miasto na granicy Troady i Elidy; Rathmann, s. 491.
- 468 Które w rękach Anygona Jednookiego pozostawało przez 20 lat; Prepelaos zajął miasto na krótko, szybko wróciło do rąk Antygona; zob. niżej, rozdz. 111.3; Rathmann, s. 491, 492.
- 469 Zob. wyżej, rozdz. 99.3.
- 470 Teos (dzis. Siğacik, Siğacak), miasto w Jonii małaazjatyckiej, położone na wybrzeżu morskim, ok. 40 km na południowy zachód od Smyrny; PECS, s. 83-894.
- 471 Kolofon, Colophon (dzis. Değirmendere), miasto w Jonii małaazjatyckiej, ok. 40 km na południe od Smyrny (Izmir); PECS, s. 233; Rathmann, s. 491.
- 472 Erythrai, Erythrae (dzis. Idiri), miasto na wybrzeżu Azji Mniejszej, vis à vis wyspy Chios; członek Związku Panjońskiego; PECS, s. 317.
- 473 Kladzomeny, Klazomenai, Clazomenae (dzis. Klazümen), miasto w Jonii małaazjatyckiej, ok. 36 km na wschód od Smyrny (dzis. Izmir); po roku 301 (klęska i śmierć Antygona) miasto nadal pozostawało w ręku Demetriusza Poliorketes; PECS, s. 459; Rathmann, s. 491.
- 474 Wyżej, rozdz. 37.5.
- 475*Wesseling zaproponował usunięcie z tekstu Dokimosa. Wyżej (107.4) czytamy, że Dokimos przeszedł na stronę Lizymacha pod Synnadą.

- 476 Zob. wyżej, rozdz. 47.5 z komentarzem.
- 477 Wiosną roku 302 przed Chr.
- 478 Kyindy, Kyindoi, Kyinda; niedająca się zlokalizować twierdza w zachodniej Cylicji; tutaj przechowywany był skarbiec królewski, najprawdopodobniej łupy wojenne z wyprawy Aleksandra; Rathmann, s. 381, 413. *Taka wersja tej nazwy miejscowej występuje we wszystkich rękopisach. Wcześniej jednak jest mowa o skarbcu Aleksandra Wielkiego w Kyinda Κύινδα (XVIII 62.2, XIX 56.5).
- 479 Kraina w południowej części środkowej Azji Mniejszej, w roku 323 częściowo w Wielkiej Frygii, częściowo w Licji; RE XIII 2 (1927), s. 2253-2265 s.v. Lykaonia 2 (W. Ruge); DNP 7 (1999), s. 555-556; Rathmann, s. 491.
- 480 To jest ok. 76 km.
- 481 Doryleum, Dorylaion, miasto w północnej Frygii, ważny punkt militarny i komunikacyjny; DNP 3 (1997 / 1999), s. 796-797; Rathmann, s. 491.
- 482 Zima roku 302/301.
- 483 *Rękopisy mają Σαλαμβίαι; poprawkę wprowadził Wesseling, podążając za Strabonem XII 5.7.
- 484 W roku 302; Rathmann, s. 492.
- 485 Amestris, Amastris, także Amastrine; czy w tym czasie Nikaia, pierwsza żona Lizymacha, a córka Antypatra, jeszcze żyła, nie wiadomo; z małżeństwa z Amestris, zawartego w roku 302, Lizymach szybko zrezygnował (w roku 300?, w każdym razie po bitwie pod Ipsos), aby poślubić Arsinoe, córkę Ptolemeusza Sotera; zob. wyżej, rozdz. 77.1; DNP 1 (1996 / 1999), s. 573-574 nr [3]; Geer II, s. 434-435; Rathmann, s. 492.
- 486 *Imię to występuje u Diodora również w innym brzmieniu: Oksathres (XVII 34.2; 77.4), Oksathras (XX 77.1).
- 487 Larisa, Larissa, Larisa Kremaste (dzis. Pelasgia) w Achai Ftiockiej (Achaia Phthiotis), południowo-wschodnia Tesalia; Geer II, s. 435; Rathmann, s. 492.
- 488 Na wschód od Larysy; Rathmann, s. 492. *Poprawka wprowadzona przez Wesselinga na podstawie Strabona IX 5, 14 i Liwiusza XLII 61. Kodeksy podają Prènaj.
- 489 Pteleon (dzis. Kastraki), na północny wschód od Larysy; Geer II, s. 435; Rathmann, s. 492.
- 490 Geer II, s. 437. *Te dwie nazwy skądinąd niezidentyfikowane podają rękopisy. Fischer sugeruje zniekształconą tradycję rękopiśmienną, wskazując na miejsce u Strabona, gdzie wspomina on założenie Demetrias i związane z tym przesiedlenie ludności Ormenion i Nelii (IX 5, 15).
- 491 Pherai, Pherae, miasto w południowo-wschodniej Tesalii; PECS, s. 702; Rathmann, s. 492.
- 492 Wyżej, rozdz. 107.4.
- 493 Lampsakos, Parion, zob. wyżej, rozdz. 107.2.
- 494 Chodzi o wejście do Morza Czarnego.

- 495**Florentinus Laurentianus* ma „sanktuarium Kartagińczyków”. O sanktuarium Chalcedończyków pisze sam Diodor XIX 73.6.
- 496 Rok 302/301.
- 497 Kius, Kios, Cius (dzis. Gemlik), miasto portowe w Bitynii nad Morzem Marmara (Propontyda); do roku 302 władzę nad obszarem wokół Kius i Myrlea sprawowali Mitrydatydzi; Rathman, s. 493.
- 498 Mitrydates II z Kios, syn Ariobarzanesa, panował w latach 337/336-302/301; obaj, ojciec i syn, wzięli udział w rewolcie przeciwko Artakserksesowi II (rok 366, „bunt satrapów”), później Mitrydates zdradził ojca; zob. Diodor XIX 40.2; od 315 pozostawał wiernym stronnikiem Antygona Jednookiego; RE XV 2 (1932), s. 2158 nr 6 (E. Greyer); Billows, s. 403-404 nr 72; DNP 8 (2000), s. 276 s.v. Mithradates nr [1]; Rathmann, s. 403, 493; E. Meyer, *Geschichte des Königreiches Pontos*, Leipzig 1879, s. 34-37.
- 499 Myzja, teren między wybrzeżem Propontydy a Jeziołem Askania; Rathmann, s. 493.
- 500 Marina / Arrina: niezidentyfikowana. *Taką wersję podaje *Vaticanus* i *Parisinus*. *Florentinus Laurentianus* ma Marinę, co Palm odczytywał jako Myrinę.
- 501 Mitrydates III Ktistes, bratanek Mitrydatesa II z Kios; przydomek Ktistes (założyciel) uzyskał dlatego, że był twórcą Królestwa Pontu; należał do grona przyjaciół Demetriusza Poliorketes; tytuł królewski przybrał prawdopodobnie w roku 281; RE XV 2 (1932), s. 2158-2160 nr 7 (E. Greyer); DNP 8 (2000), s. 276-277 s.v. Mithradates nr [2]; Billows, s. 404-405 nr 73; **Florentinus Laurentianus* dodaje: „jego syn”, to jest syn Mitrydatesa II, brata Ariobarzanesa. Mitrydates III zastąpił więc na tronie swojego stryja.
- 502 Billows, s. 238-239 uważa, że Paflagonią zarządzał już w latach 318-302, co jednak nie znajduje potwierdzenia w źródłach; Rathmann, s. 493.
- 503 Pleistarch, Pleistarchos, syn Antypatra, brat Kasandra; RE XXI 1 (1951), s. 196-199; Rathmann, s. 493.
- 504 Odessos (dzis. Warna), miast greckie na wybrzeżu Morza Czarnego.
- 505 Apollonia, Apollonia Pontike / Pontica (dzis. Sozopol поблизу Бургас), miasto greckie na wybrzeżu Morza Czarnego; DNP 1 (1996 / 1999), s. 871 nr [2].
- 506 Zob. wyżej, rozdz. 25.1.
- 507 Chodzi o Herakleję Pontyjską (Heraclea Pontica; dzis. Ereğli) na zachodnim krańcu południowego wybrzeża Morza Czarnego; od roku 305 panowała tam Amastris / Amestris, która poślubiła Lizymacha, przez co Herakleja stała się ważną bazą w zmaganiach z Antygonem Jednookim; zob. wyżej, rozdz. 77.1, 109.6-7; PECS, s. 383; Rathmann, s. 493.
- 508*To jest sześciorzędowiec.
- 509 Zob. wyżej, rozdz. 73.2.
- 510 Sydon (dzis. Saida), miasto fenickie na wschodnim wybrzeżu Morza Śródziemnego; 35 km na północny wschód od Tyru, ok. 45 km na południe od Bejrutu; od 323 roku przechodziło zmienne koleje losu: najpierw dostało się

w ręce Antygona Jednookiego, w 312/311 przejął je Ptolemeusz, ale już w tym samym roku musiał wycofać się z Syrii; zob. Diodor XIX 58.4, 86.1, 93.7; AMS, s. 679-682; DNP 11 (2001), s. 520-521; Rathmann, s. 437, 493-494.

511 *Rhodomann i Reiske uzupełniają tekst o wyraźnie brakujące w tym miejscu słowo.

512 Zob. wyżej, rozdz. 19.1.

513 Lykioi, Licyjczycy, rekruci z Licji (Lykia), która leżała w południowo-zachodniej Azji Mniejszej; DNP 7 (1999), s. 559-562 s.v. Lykioi, Lykia.

514 Rekruci z Pamfilii, krainy w środkowej części Azji Mniejszej, między Cylicją a Licją; DNP 9 (2000), s. 216-219; Licyjczycy i Pamfilowie z reguły wymieniani są przez Diodora obok siebie, por. ks. XIX 39.3, 69.1, 82.4.

515 Zima roku 302/301.

516 Prawdopodobnie są to słonie, które otrzymał od Sandrakottosa (Czandragupty), króla Indii z dynastii Mauryów; zob. Strabon, Geografia XV 2.9, który mówi o pięciuset słoniach; DNP 11 (2001), s. 37-38 s.v. Sandrakottos; Rathmann, s. 494.

517 Chodzi o bitwę pod Ipsos (301).

BIBLIOGRAFIA

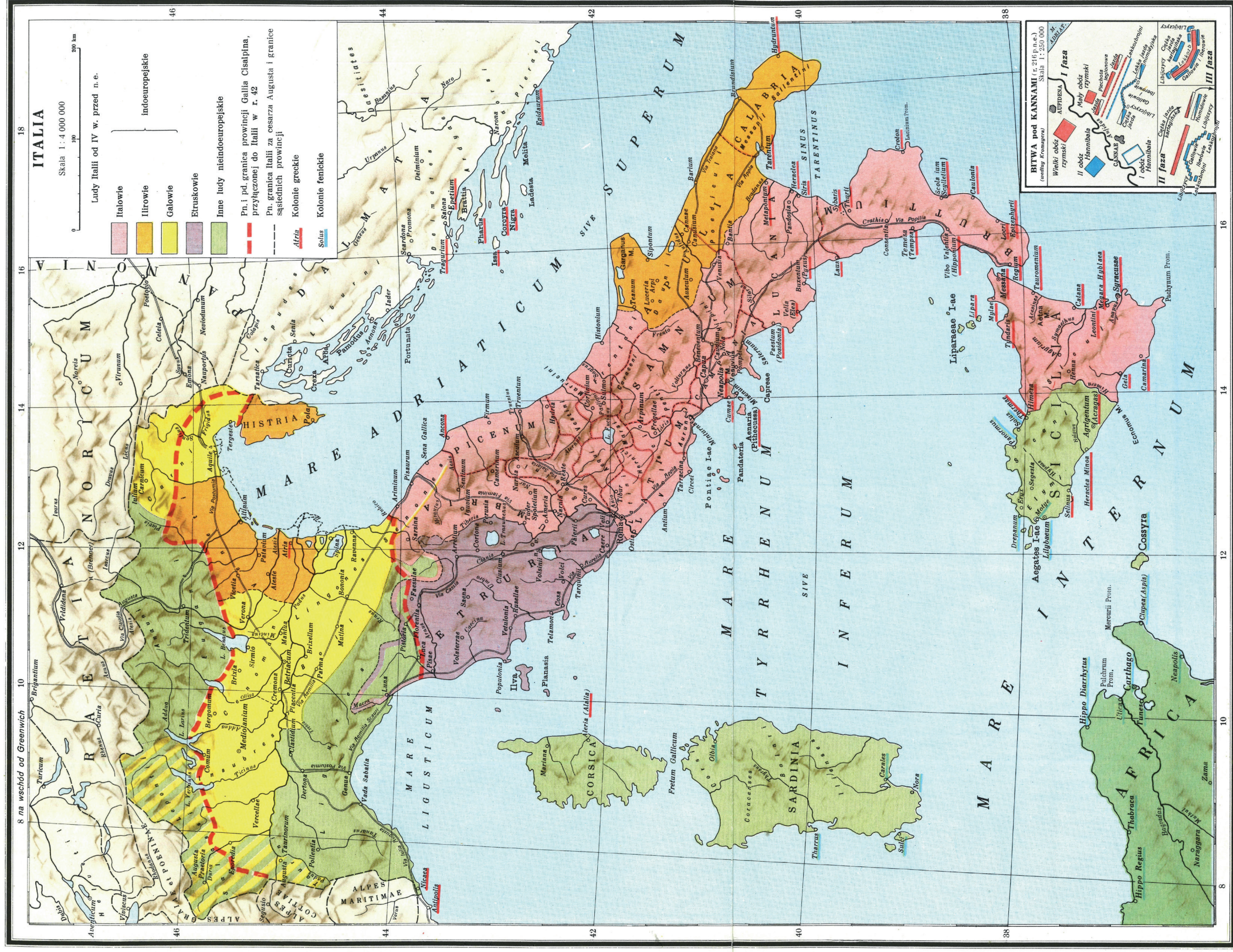
- BELOCH K.J., Römische Geschichte bis zum Beginn der punischen Kriege, Berlin–Leipzig 1926
- BERVE H., Die Tyrannis bei den Griechen, München 1967
- BILLOWS – R.A. Billows, Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State, Berkeley / Los Angeles – London 1990
- BRAVO, WIPSYCKA I – Bravo B., Wipszycka E., Historia starożytnych Greków, tom I: Do końca wojen perskich, Warszawa 1988
- BRAVO, WIPSYCKA III – Bravo B., Wipszycka E., Historia starożytnych Greków, tom III: Okres hellenistyczny, Warszawa 1992
- BROUGHTON I – T.R.S. Broughton, The Magistrates of the Roman Republic, volume I: 509 B.C. – 100 B.C., New York 1951
- CARY M., SCULLARD H.H., Dzieje Rzymu. Od czasów najdawniejszych do Konstantyna, przekł. Jerzy Schwakopf, tom I, Warszawa 1992
- DNP – Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike, 1-16, Stuttgart – Weimar 1993-2003
- EHRENBERG V., Ophellas und Kyrene, [w:] tenże, Polis und Imperium, Zürich 1965, s. 539-547
- GEER II – Komentarz do: Diodorus of Sicily, The Library of History, Books XIX.66 – XX, with an English Translation by Russel M. Geer, Cambridge Ms. – London 2002 (Loeb Classical Library 390)
- GEHRKE H.J., Das Verhältnis von Politik und Polis im Wirken des Demetrios von Phaleron, Chiron 8, 1978, s. 149-159
- GESCHE H., Nikokles von Paphos und Nikokreon von Salamis, Chiron 4, 1974, s. 103-125
- HABICHT C., Athenisches Ehrendekret vom Jahre des Koroibos (306/5) für einen königlichen Offizier, American Journal of Ancient History 2, 1977, s. 37-39
- HAMMOND N.G.L., Dzieje Grecji, przekł. Anna Świderkówna, Warszawa 1973
- HERZIG H.E., Probleme des römischen Straßenwesens: Untersuchungen zu Geschichte und Recht, ANRW II 1 (1974), s. 593-648
- HEURGON J., Rzym i świat śródziemnomorski do wojen punickich, przekł. Eligia Bąkowska, Warszawa 1973
- HORNBLOWER J., Hieronymos of Cardia, Oxford 1981
- HUSS – W. Huss, Geschichte der Karthager, München 1985
- IACP – M.H. Hansen, Th.H. Nielsen, The Inventory of Archaic and Classical Poleis, Oxford 2004
- KLPAULY – Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike, 1-5, München 1979
- LEXHELL – Lexikon des Hellenismus, red. Hatto O. Schmitt, Ernst Vogt, Wiesbaden 2005
- LGRC – Lexikon of Greek and Roman Cities and Place Names in Antiquity, red. A.M. Hakkert, M. Zahariade, Amsterdam 1992 nn.
- MARQUARDT J., Römische Staatsverwaltung, Leipzig 1881
- MEISTER K., Griechische Geschichtsschreibung. Von den Anfängen bis zum Ende des Hellenismus, Stuttgart – Berlin – Köln 1990

- MÜLLER O., Antigonos Monophthalmos und «Das Jahr der Könige», Bonn 1973 (Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 11)
- NAWOTKA K., Aleksander Wielki, Wrocław 2004
- OLBRYCHT M.J., Die Aorser, die Oberen Aorser und die Siraker bei Strabon. Zur Geschichte und Eigenart der Völker im nordostpontischen und nordkaukasischen Raum im 2.-1. Jh. v. Chr., *Klio* 83, 2001, s. 425-450
- PAJĄKOWSKI W., Die Illyrier. Illyrii proprie dicti. Geschichte und Siedlungsgeschichte. Versuch einer Rekonstruktion, przekł. Bolesław Mrozewicz, Poznań 2000
- PAPAZOĞLOU F., Les villes de Macédoine à l'époque romaine, Paris 1988 (BCH Suppl. XVI)
- PECS – The Princeton Encyclopedia of Classical Sites, red. Richard Stillwell, Princeton 1976
- PEKÁRY TH., Untersuchungen zu den römischen Reichsstrassen, Bonn 1968
- PODOSSINOV A.V., Am Rande der griechischen Oikumene, [w:] Das Bosporanische Reich. Der Nordosten des Schwarzen Meeres in der Antike, red. Jochen Foransier, Burkhard Böttger, Mainz 2002, s. 21-38
- RADKE G., Viae publicae Romanae. Via Appia, RE Suppl. XIII (1973) s. 1494-1359
- RATHMANN – Komentarz do: Diodoros Griechische Weltgeschichte, Buch XVIII-XX, Teilband B: Kommentar und Anhang, übersetzt von Otto Veh, Gerhard Wirth, eingeleitet und kommentiert von Michael Rathmann, Stuttgart 2005
- SEIBERT J., Das Zeitalter der Diadochen, Darmstadt 1983
- TARN W.W., Heracles Son of Barsine, *The Journal of Hellenistic Studies* 41, 1921, s. 18-28
- TOLSTIKOV V.P., Pantikapaion. Ein archäologisches Porträt der Hauptstadt des Kimmerischen Bosporus, [w:] Das Bosporanische Reich. Der Nordosten des Schwarzen Meeres in der Antike, red. Jochen Foransier, Burkhard Böttger, Mainz 2002, s. 39-58
- WALBANK F.W. Timaios und die westgriechische Sicht der Vergangenheit, Konstanz 1992 (*Xenia*, 29)
- WALBANK F.W., The Historians of Greek Sicily, *Kokalos* 14-15, 1968-1969, s. 476-497
- WISEMAN T.P., Roman republican road-building, *Papers of the British School at Rome* 38, 1970, s. 122-152
- WROŃSKI – K. Wroński, Między dwiema tyraniami. Miasta Sycylii w latach 466-405 p.n.e., Lublin 2001 (niepublikowana rozprawa doktorska, dostępna w Bibliotece Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
- ZIÓŁKOWSKI A., Historia Rzymu, Poznań 2004

Grecja

L. Piotrowicz, Atlas do historii starożytnej, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera, S.A., Warszawa-Wrocław 1994, Tabl. 5

Państwo Antygona Jednookiego i jego rywali ok. roku 303 przed Chr.
https://pl.wikipedia.org/wiki/Antygon_I_Jednooki [domena publiczna]

